

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞININ ORTAYA ÇIKIŞININ
TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI
(TEMMUZ 1939-HAZİRAN 1940)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurgül DEMİRBAY BALTA

**Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Enis ŞAHİN

TEMMUZ 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**İKİNCİ DÜNYA SAVAŞININ ORTAYA ÇIKIŞININ
TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI
(TEMMUZ 1939-HAZİRAN 1940)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nurgül DEMİRBAY BALTA

Enstitü Anabilim Dalı : Tarih
Enstitü Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Bu tez 05/07/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Enis ŞAHİN

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç.Dr.Kenan OLGUN

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç.Dr.Engin YILMAZ

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Nurgül DEMİRBAY BALTA

05.07.2010

ÖNSÖZ

“İkinci Dünya Savaşı’nın Ortaya Çıkışının Türk Basınındaki Yansımaları”nı ortaya koyan bu çalışmamızda Temmuz 1939’dan başlayarak Haziran 1940’a kadar olan olayların Türk basını tarafından nasıl değerlendirildiği günü gününe ortaya konulmuştur. Savaş döneminde basın, hükümetin sıkı denetimi altında tutulmuştur. Bu yüzden gazetelerin yayın politikaları hükümetin dış politikasına paralellik göstermiştir. Basın genel olarak müttefik yanlısı, mihver karşıtı bir yayın sürdürmüştür.

Araştırmamda, Taksim Atatürk Kitaplığı , Beyazıt Kütüphanesi, Cumhuriyet Özel Arşivi, Sakarya Üniversitesi Kütüphanesi ve 19 Mayıs Üniversitesi Kütüphanesinden faydalanılmıştır.

Bu çalışmamı hazırlamamda bana yol göstericilik yapan ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Enis ŞAHİN’e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bana tarih sevgisini aşıl原因 Sakarya Üniversitesi Tarih Bölümü hocalarıma ve Üniversite hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen sevgili eşime teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Nurgül DEMİRBAY BALTA

05.07.2010

İÇİNDEKİLER

RESİMLER LİSTESİ	v
KISALTMALAR	vi
ÖZET	vii
SUMMARY.....	viii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDEKİ ULUSLAR ARASI GELİŞMELERİN TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI	8
1.1. Savaş Öncesinde Büyük Devletler ve Türk Basını.....	8
1.1.1. İngiltere.....	8
1.1.1.1. Savaş Öncesindeki Türk-İngiliz İlişkileri.....	8
1.1.1.2. Üçlü İttifaka Giden Yol : 12 Mayıs 1939 Türk-İngiliz Ortak Deklarasyonu.....	9
1.1.1.3. Basının İngiltere'ye Bakışı.....	10
1.1.2. Fransa.....	15
1.1.2.1. Lozan Sonrasında Türkiye-Fransa İlişkileri.....	15
1.1.2.2. Basının Fransa'ya Bakışı.....	16
1.1.3. Sovyetler Birliği.....	17
1.1.3.1. Savaş Öncesinde Türkiye ile Sovyetler Birliği İlişkileri.....	17
1.1.3.2. Basının Sovyetler Birliği'ne Bakışı.....	18
1.1.3.3. Moskova Müzakerelerinin Uzaması.....	19
1.1.3.4. Alman- Sovyet Saldırmazlık Paktı ve Basındaki Etkileri.....	21
1.1.4. Amerika.....	23
1.1.4.1 Amerika'nın İnziva Politikası.....	23
1.1.4.2 Amerika'nın Savaşa Katılıp, Katılmayacağı Belirsizliği.....	24
1.2. Savaş Öncesinde Totaliter Devletler ve Balkanların Durumu.....	26
1.2.1 İtalya.....	26
1.2.1.1. İtalya'ya Duyulan Güvensizlik.....	26
1.2.1.2. İtalya'nın Hatay Sorununa Bakış Açısı.....	27
1.2.1.3 İtalya'nın Dış Politikasının Belirsizliği.....	28

1.2.2. Almanya.....	29
1.2.2.1 II. Dünya Savaşı Öncesi Almanya'nın Büyümesi.....	29
1.2.2.2 Basının Almanya'ya Bakışı.....	29
1.2.2.3 Basının Almanya'nın "Hayat Sahası" Politikasına Eleştirisi.....	31
1.2.2.4 Basın : Danzig Meselesi Savaşa Neden Olmaz.....	33
1.2.2.5 Almanya-İngiltere Anlaşmazlığının Basındaki Yansımaları.....	36
1.2.2.6 Nadir Nadi'nin Almanya'ya Karşı Değişkenlik Gösteren Düşünceleri.....	37
1.2.2.7 İtalya'nın Dörtlü Konferans İsteği.....	38
1.2.3. Balkanların Durumu.....	39
1.2.3.1. Balkan Antantının Önemi.....	39
1.2.3.2. Balkanların Tarafsızlık Meselesi.....	40
1.2.3.3 Basının Bulgaristan'a İlgisi	41
1.2.3.4 Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktının Yarattığı Hayal Kırıklığı...	42
1.2.3.5 Basının Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'ya Bakışı.....	43

BÖLÜM 2: 1939 YILI GELİŞMELERİNİN TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI..... 45

2.1. Türkiye'nin Tarafsızlığı Dönemindeki Gelişmelerin Basındaki Yansımaları....	45
2.1.1. II. Dünya Savaşının Patlak Vermesi.....	45
2.1.2. Basındaki Almanya Suçlamaları.....	45
2.1.3 İngiltere ve Fransa'ya Övgüler.....	48
2.1.4 Basında, Savaşın Sonucuna Yönelik Tahminler.....	49
2.1.5 İngiltere ve Fransa'nın Taarruz Etmeme Nedenleri.....	50
2.1.6 Alman Taarruzuna Direnen Polonya'ya Övgüler.....	52
2.1.7 Basının İtalya'nın Tarafsızlığını Sorgulaması.....	54
2.1.8 Basının Sovyetler'in Polonya'ya Yerleşmesine Bakışı.....	56
2.1.9 Hitler'in Nutku : Aynı Sözlerin Tekrarı.....	57
2.1.10 Almanya Barış İstiyor.....	58
2.1.11 Sovyetler Birliği'nin Baltığa Yerleşmesi.....	61
2.1.12 Şükrü Saraçoğlu'nun Moskova'da Yaptığı Görüşmeler.....	63

2.2. Türk-İngiliz-Fransız İttifakından Sonrasındaki Gelişmelerin Basındaki Yansımaları.....	66
2.2.1 19 Ekim 1939 Tarihli Türk-İngiliz-Fransız İttifakı.....	66
2.2.2. Balkanların Barışı Meselesi.....	70
2.2.3. Üçlü İttifak'dan Sonraki Türk-Sovyet İlişkileri.....	72
2.2.4. Amerika'nın Silah Ambargosunu Kaldırmasının Basındaki Etkileri.....	74
2.2.5. İtalya ile Yunanistan Arasındaki Yakınlaşma.....	75
2.2.6. Basın'da Tarafsızlara Karşı Eleştiriler.....	76
2.2.7. Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'yı işgali.....	77

BÖLÜM 3: 1940 YILI GELİŞMELERİNİN TÜRK BASININDAKİ

YANSIMALARI.....	84
3.1. Balkan Antantı Konseyi'nin Belgrad Toplantısı.....	84
3.1.1. Basının Bulgaristan'a Büyük İlgi.....	85
3.1.2. Konseyin Sonucu : Balkan Antantının 7 Yıl Uzatılması.....	88
3.1.3. İtalya'nın Balkan Politikasının Belirsizliği.....	89
3.2. Basın'da Alman Saldırısı Endişesi.....	91
3.3. Nadir Nadi : Asıl Tehlike Kommunizma !.....	92
3.4. Finlandiya'nın İşgalinden Sonra İngiliz-Fransız-Sovyet İlişkileri.....	93
3.5. Almanya-İtalya-Sovyetler Birliği İlişkileri.....	94
3.6. Almanya'nın Danimarka ve Norveç'i İşgali.....	97
3.7. Basın'da Amerika'nın Savaşa Katılması Beklentisi.....	104
3.8. Almanya'nın Hollanda ve Belçika'yı İşgali.....	106
3.9. Fransa'nın Çöküşü.....	108
3.10. İtalya'nın Savaşa Dahil Olması.....	117
3.11.Sovyetler Birliği'nin Romanya'dan istekleri.....	122

BÖLÜM 4: İLDÜNYA SAVAŞININ İLK YILINDAKİ TÜRK DIŞ POLİTİKASININ BASINDAKİ YANSIMALARI VE HÜKÜMET-BASIN İLİŞKİLERİ.....

4.1. Savaş Sırasındaki Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış	125
4.2. Türk Dış Politikasına Basının Bakışı.....	127

4.2.1. Basının Türk-İngiliz-Fransız İttifakına Bakışı.....	128
4.2.2. Türkiye'nin Savaş Dışı Kalma Politikası.....	132
4.2.3. İtalya'nın Savaşa Girmesinin Türk Dış Politikasına Etkileri.....	135
4.3. Basının Genel Durumu ve Hükümet-Basın İlişkileri	139
4.3.1. Dönemin Başlıca Gazetelerinin Başyazarları.....	139
4.3.2. Basının Genel Durumu.....	141
4.3.3. Hükümet- Basın İlişkileri.....	144
4.3.4. Nadir Nadi-Hüseyin Cahit Yalçın Tartışması.....	150
SONUÇ.....	155
KAYNAKÇA.....	162
EKLER.....	179
ÖZGEÇMİŞ.....	195

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Ulus Gazetesi (23 Ağustos 1939).....	179
Resim 2: Cumhuriyet Gazetesi (2 Eylül 1929).....	180
Resim 3: Cumhuriyet Gazetesi (18 Ekim 1939).....	181
Resim 4: Akşam Gazetesi (20 Ekim 1939).....	182
Resim 5: Ulus Gazetesi (2 Kasım 1939).....	183
Resim 6: Akşam Gazetesi (1 Şubat 1940).....	184
Resim 7: Cumhuriyet Gazetesi (7 Şubat 1940).....	185
Resim 8: Cumhuriyet Gazetesi (14 Şubat 1940).....	186
Resim 9: Ulus Gazetesi (10 Nisan 1940).....	187
Resim 10: Cumhuriyet Gazetesi (14 Nisan 1940).....	188
Resim 11: Akşam Gazetesi (10 Mayıs 1940).....	189
Resim 12: Cumhuriyet Gazetesi (14 Mayıs 1940).....	190
Resim 13: Ulus Gazetesi (22 Mayıs 1940).....	191
Resim 14: Cumhuriyet Gazetesi (11 Haziran 1940).....	192
Resim 15: Ulus Gazetesi (18 Haziran 1940).....	193
Resim 16: Cumhuriyet Gazetesi (27 Haziran 1940).....	194

KISALTMALAR

- TBMM** : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- BYGM** : Basın-Yayın Genel Müdürlüğü
- CHP** : Cumhuriyet Halk Partisi

Tezin Başlığı: II.Dünya Savaşının Ortaya Çıkışının Türk Basını'ndaki Yansımaları
(Temmuz 1939-Haziran 1940)

Tezin Yazarı: Nurgül DEMİRBAY BALTA   **Danışman:** Doç.Dr. Enis ŞAHİN

Kabul Tarihi: 05.07.2010   **Sayfa Sayısı:** viii(ön kısım)+178(tez)+16(ekler)

Anabilim Dalı: Tarih   **Bilim Dalı:** Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

İkinci Dünya Savaşı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye üzerinde de önemli etkiler bırakmıştır. İsmet İnönü önderliğindeki Türkiye, savaş boyunca denge siyaseti takip ederek kendisini savaş dışında tutmuştur. Dönemin Türk basını da hükümetin politikalarına paralel bir yayın politikası yürütmüştür. Bu çalışmamızda İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışının Türk basınındaki yansımalarını ortaya koymaktayız. Savaş döneminde Türk basınına sansür uygulanmamıştır ancak basın sıkı bir denetim altında tutulmuştur. Zaman zaman gazete başyazarlarına yazacakları ve yazmayacakları konular hakkında bile tebliğlerde bulunulmuştur. Bu sıkı denetim çevresinde basın da hükümetin dış politikasına uyararak savaşın ortaya çıkmasıyla beraber müttefikleri desteklemiş ve Türkiye'nin savaş dışı kalmasına övgülerde bulunmuşlardır.

Savaş döneminde ona yakın yüksek tirajlı gazete çıkarılmıştır. Biz bu çalışmamızda bu gazetelerden Cumhuriyet, Ulus, Akşam, Yeni Sabah ve Tan gazetelerini kaynak olarak kullandık. Çalışmamızdaki amaç ; savaşın ortaya çıkışıyla birlikte bunun Türk basınında ne gibi etkiler yarattığı, basının büyük devletler hakkındaki görüşlerini ve hükümet-basın ilişkilerini ortaya koymaktır.

Çalışmayı hazırlarken başta Taksim Atatürk Kitaplığı olmak üzere Beyazıt Kütüphanesi, Cumhuriyet Özel Arşivi, Sakarya Üniversitesi Kütüphanesi, 19 Mayıs Üniversitesi Kütüphanesinden faydalanılmıştır. Çalışmaya konu olan gazeteler, günü gününe taranmış ve fotoğrafları çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: II.Dünya Savaşı, İsmet İnönü, Basın, Müttefik, Mihver

Sakarya University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of Thesis: The Emergence of World War II Reflections on the Turkish Press
(July 1939-June 1940)

Author: Nurgül DEMİRBAY BALTA **Supervisor:** Assoc.Prof.Dr. Enis ŞAHİN

Date: 05.07.2010 **Num.of Pages:** viii (pre text)+178(main body)+16(appendices)

Department: History **Subfield:** History of Turkey Republic

World War II placed significant influence on Turkey as whole world. Turkey was out of the war during the war period following balance politics under leadership of İsmet İnönü. Also Turkish press was followed same politics with government. We are displaying here World War II rise and reflection at Turkish press.

Turkish press was not muzzled during the war period, but keeps down strictly. Even sometimes, notified to the post of the editorial writer which subject was writable or not. After War rice, the press complied government foreign politics, advocated to the allies and praised Turkey to stay out of the War in this strict inspection.

Nearly ten widely circulated newspapers run at war period. We feed off Cumhuriyet, Ulus, Akşam, Yeni Sabah and Tan newspapers from the circulated newspapers for this study. The aim of our study; how Turkish press effected along with war rice, view of press about great powers, government and press relationship.

While preparing the study, firstly benefit from Taksim Atatürk Library and Beyazıt Library, Cumhuriyet Private Archive, Sakarya University Library, 19 Mayıs University Library. Newspapers are subject to study scanned day to day and photos were taken.

Keywords: World War II, İsmet İnönü, Press, Ally, Axis

GİRİŞ

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıyla başlayan İkinci Dünya Savaşı, tarihin gördüğü en kanlı savaştır. 6 yıl devam eden savaşta toplamda 70 milyon üzerinde insan hayatını kaybetmiştir. İkinci Dünya Savaşı sivil kayıpların da en fazla olduğu savaştır. Öyle ki savaştaki toplam can kaybının yarısından fazlasını siviller oluşturmaktadır. Savaşa neden olan temel etken Birinci Dünya Savaşı barışlarının sağlıklı bir şekilde yapılmamasıdır. Savaşın ardından itilaf devletlerinin Almanya ile yaptıkları Versailles barışı, özellikle Almanya'ya yüklediği tazminatlarla bu devleti ekonomik anlamda dar boğazın içine sokmuştur. Versailles'e karşı yaptığı propagandalarla iktidar olan Hitler, Almanya için yeni bir dış politika yürütmüştür. Hitler'in dış politikası üç aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama Versailles zincirlerinin kırılması yani Almanya'nın Versailles hükümlerinden kurtarılmasıdır. İkinci aşama, "Bir Millet, Bir Devlet" ilkesidir. Yani Almanya toprakları dışında yaşana bütün Almanların birleştirilmesi ve tek bir devlet çatısı altında toplanmasıdır. Üçüncü aşama ise "Hayat Sahası"dır. "Hayat Sahası" aynı zamanda Nazi Emperyalizminin de adıdır. Buna göre Almanya, Almanların yaşamadığı bir çok ülkeyi de kendi sınırları içine katmayı amaç edinmiştir.

Hitler, Hayat Sahası politikasını, emperyalist emelleri için bir kılıf olarak kullanmıştır. Avusturya bu bahane altında Alman işgaline uğramış ardından da Çekoslovakya'dan Südet bölgesi alınarak Çekoslovakya'nın parçalanmasına sebep olunmuştur. Almanya'nın genişlemesi sürerken İngiltere ve Fransa bir savaşa sebep olmamak için Alman işgallerine ses çıkartmamış, Münih konferansında Almanya'nın Çekoslovakya'dan isteklerine göz yummuşlardır. Bu ise bir taraftan Almanya'nın genişlemesini cesaretlendirirken diğer taraftan da konferansa çağrılmayan Sovyet Rusya ile İngiltere ve Fransa'nın arasını açmıştır. Öte yandan Uzak Doğu'da da savaş rüzgarları esmektedir. Japonya 1931'de Mançurya'yı işgal etmeye başlamıştır. Ayrıca Mussolini önderliğindeki İtalya'nın saldırgan tavırları Akdeniz'de de güven bunalımına yol açmıştır. Dünya buhranlı bir ortam içindedir ve savaşa doğru sürüklenmektedir. Savaşı başlatan olay ise Almanya'nın Polonya'dan Danzig koridorunu istemesidir. İngiltere ve Fransa bu sefer Alman isteklerine sessiz

kalmamışlar ve Polonya'ya garanti vermişlerdir artık Almanya'nın Polonya'ya saldırması İngiltere ve Fransa ile de savaşa girmeyi göze alması demektir. İngiltere ve Fransa'ya karşı savaşmaya cesaret edemeyen Almanya'nın cesaretlendiren olay ise hiç kimsenin beklemediği bir dönemde Sovyetler Birliği ile Saldırmazlık paktı yapmasıdır. Sovyetlerin kendisine saldırmayacağından emin olan Almanya 1 Eylül 1939'da Polonya topraklarına saldırarak savaşı başlatmıştır. Aynı gün Polonya'ya garanti veren İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Almanya'nın Sovyetlerle, Saldırmazlık paktı imzalaması aynı zamanda İngiltere, Fransa ve Sovyet Rusya arasındaki Moskova görüşmelerinin devam ettiği döneme denk gelmektedir. Moskova görüşmelerinden bir anlaşma çıkması beklenirken Sovyetler Birliği'nin Almanya ile Saldırmazlık paktı yapması Dünya kamuoyunda büyük bir şaşkınlık ve hayal kırıklığı yaratmıştır.

Savaşın başlamasıyla birlikte Türk kamuoyunda da Türkiye'nin savaşa dahil olup, olmayacağına yönelik beklentiler meydana gelmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise Türkiye'yi ne olursa olsun savaş dışında tutmak istemektedir ancak bu, jeopolitik konumu açısından son derece önemli bir noktada olan Türkiye için son derece zordur. Hem müttefikler hem de Almanya Türkiye'yi kendi saflarında savaşa sokmak istemektedirler. Birinci Dünya Savaşı'nın ülkeye verdiği zararları yaşamış biri olarak İsmet İnönü, devletler arasında denge politikası uygulayarak Türkiye'yi savaş dışında tutmayı başarmıştır.

Basın, bir ülkenin gündemini günü gününe takip etmek açısından son derece önemli bir tarihi kaynaktır. Bu tezin konusu da İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışının Türk basınındaki yansımalarıdır. Tezde, Temmuz 1939 ile Haziran 1940 yıllarını içine alan bir dönem incelenmiştir. Dönemin en büyük gazeteleri Cumhuriyet, Ulus, Akşam, Yeni Sabah ve Tan gazeteleri kaynak olarak kullanılmakla beraber tezin ana çatısını Cumhuriyet, Ulus ve Akşam gazeteleri oluşturmaktadır. Dönemin gazetelerinin ortak özelliği hükümetin politikası ile paralellik gösteren bir yayın politikası yürütmeleridir. Basında yazılanlar bir bakıma hükümetin görüşlerinin halka yansıtılmasıdır. Savaş döneminde basına sansür uygulanmamakla beraber, basın sıkı bir denetim altında tutulmuştur. Hükümet, basını denetlemeyi Basın-Yayın Genel Müdürlüğü aracılığıyla yapmıştır. Zaman zaman Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, gazetelere tebliğler

göndermiştir. Hükümet basına olan baskısını aynı zamanda milletvekili olan gazeteciler aracılığıyla da yapmıştır. Büyük gazetelerin başyazarlarının çoğunluğu aynı zamana milletvekilleridir. CHP tüzüğünde yapılan bir değişiklikle aynı zamanda CHP milletvekili olan gazetecilere ülke çıkarlarına aykırı yazı yazmaları yasaklanmıştır.

Ayrıca basın kanununda yapılan değişikliklerle hükümete gazeteleri kapatma yetkisi verilmiştir. Savaş dönemi boyunca pek çok gazete kapatılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkiye’de yüzün üzerinde gazete çıkarılmıştır. Cumhuriyet, Ulus ve Akşam gazeteleri dönemin en tirajlı ve en büyük gazetelerindendir. Cumhuriyet gazetesinin başyazarı Yunus Nadi’dir. Nadi aynı zamanda milletvekilidir. Yunus Nadi’nin yazılarındaki dikkati çeken en önemli unsur, yazarın Sovyet Rusya’ya karşı takındığı tavidir. Nadi, ne savaş öncesinde ne de Almanya ile yapılan Saldırmazlık Paktı sonrasında Sovyetler’in savaşa dahil olacağına ihtimal vermemektedir. Yazılarında sıklıkla Türk-Sovyet dostluğuna vurgu yapmaktadır. Bu yüzden Alman-Sovyet Saldırmazlık paktı tüm Türk kamuoyunda olduğu gibi Yunus Nadi’de de hayal kırıklığı yaratmıştır ancak Nadi, Sovyetler hakkındaki iyi niyetini devam ettirerek bu anlaşmanın Almanya’nın savaş alanını kısıtlamasından dolayı olumlu olduğunu iddia etmiştir. Nadi’yi asıl hayal kırıklığına uğratan ise Sovyet Rusya’nın Finlandiya’ya saldırmasıdır. Fin-Rus savaşı boyunca Nadi bu konuyla ilgili hemen hemen hiçbir yazı yazmamıştır. Bu dönemde başyazarları daha çok Nadir Nadi yazmıştır. Nadir Nadi ise babasının aksine Dünya için en büyük tehlikeyi Komünizm olarak görmektedir. Sovyet Rusya’ya karşı daha mesafelidir. Nadi, gıhaynı zamanda Hitler’e de hayranlık duymaktadır. Savaştan önce yazdığı bir makalesinde Hitler’i Almanya’yı Versailles’in zincirlerinden kurtaran büyük bir lider olarak belirtmiş ve Atatürk ile arasındaki benzerlik kurmuştur.

Nadir Nadi, savaşın başladığı günden itibaren Almanya’nın Hayat Sahasını politikasını eleştirmiştir hatta bir yazısında savaşın sonunda ya tüm Dünyanın Almanya olacağını ya da Almanya diye bir şey olmayacağını söyleyerek Alman tehlikesinin boyutlarını ortaya koymuştur. Ancak Nadir Nadi’nin Türkiye ile Almanya arasında imzalanan ticaret anlaşmasından sonra yazdığı makaleler Cumhuriyet gazetesinin üç ay süreyle

kapatılmasına sebep olan olayların başlangıcını oluşturmuştur. Nadi, Avrupa'da Almanya gücünün bir realite olduğunu söylediği makalesi Hüseyin Cahit Yalçın'ın tepkisini çekmiştir. Yalçın, Nadi'nin Alman propagandası yaptığı ima etmiş ve hiç kimsenin Türk Dış Politikası çizgisine uymayan yazılar yazamayacağını belirtmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin kapatılması bu polemiklerin hemen sonrasında olmamış gazete Haziran 1941'de üç ay süreyle kapatılmıştır. Kuşkusuz bunda Yunus Nadi'nin CHP milletvekili olmasının da bir etkisi olmuştur. Peki Cumhuriyet gazetesi gerçekten Alman propagandası yapmış mıdır ? İkinci Dünya Savaşı dönemindeki Türk Dış Politikasını inceleyen Edward Weisband'a göre Cumhuriyet gazetesi Almanya propagandası yapan aşırı uçta bir gazetedir. Başka bir görüşe göre ise Yunus Nadi bazen düşüncelerini Nadir Nadi'nin imzasını kullanarak yayınlamış ve ticari ilişkiler içinde bulunduğu Almanya'ya şirin görünmeye çalışmıştır. Elbette bu iddianın doğruluğu bugün için bilinemez ancak savaş dönemi içinde Cumhuriyet gazetesi incelendiğinde bu gazetede yazılarda, hiç de Alman propagandasının yapıldığını ortaya koyan düşünceler bulunmamaktadır. Nadir Nadi anılarında Cumhuriyet gazetesinin kesinlikle Alman propagandası yapmadığını sadece Türkiye'nin körü körüne müttefikler cephesinde yer almasına bir tepki gösterdiğini söylemiştir. Nadi, o dönemin Türk basınında Dünya'da hiçbir gazetede olmadığı kadar müttefik propagandası yapıldığını, Türk basınının kraldan çok kralcı olduğunu söylemiştir.

Cumhuriyet gazetesinin bir diğer yazarı ise Abidin Daver'dir. Daver, savaşın başladığı ilk günden bu yana Almanya aleyhtarı yazılarıyla dikkat çekmiştir. Daver'in yazılarında sürekli olarak İngiliz-Fransız yanlısı bir politika izlemiştir.

Savaş döneminin diğer önemli bir gazetesi de Ulus gazetesidir. Gazete, adeta hükümetin yayın organı niteliğindedir. Bu dönemde Ulus gazetesinin incelenmesi, hükümetin savaşa ve yabancı ülkelere bakış açısını gözler önüne sermesi bakımından son derece önemlidir. Ulus gazetesinden anlaşılacağı üzere, savaş boyunca İngiliz-Fransız safında yer almış olan hükümet, 19 Ekim 1939'da yaptığı üçlü ittifaktan önce bu iki devleti Almanya'nın emperyalist emellerine ses çıkarmadıklarından dolayı eleştirmektedir. Ulus gazetesinin başyazarı Atatürk'ün de yakın dostu olan yazar Falih Rıfkı Atay'dır. Atay'ın makalelerinde sıklıkla hükümete ve İsmet İnönü'nün bizzat

kendisine övgülerde bulunmuştur. Ancak onun makaleleri de dış politika ağırlıklıdır. Atay, savaşın başlamasına kısa bir süre varken yazdığı makalelerinde Dünya'daki Alman tehlikesinin ancak İngiliz ve Fransızların Almanya'yı yenilgiye uğratmasıyla ortadan kalkacağını söyleyerek, savaşın gerekliliğini vurgulamıştır.

Falih Rıfki Atay, üçlü ittifaktan sonraki yazılarında sıklıkla Türk-İngiliz dostluğundan bahsetmiş, İngiliz ordusunun kuvvetinden söz etmiştir. Türk basınının genelinde olduğu gibi Atay'ın makalelerinde de Fransa'dan çok fazla söz edilmemiştir. Atay'a göre bu durumun nedeni iki ülke arasındaki Hatay meselesinin yakın zamanda çözümlenmiş olmasıdır. Atay, meslektaşlarına Fransız gazetecilerle daha fazla yakınlık kurulması konusunda da telkinlerde bulunmuştur.

Ulus gazetesinin diğer bir yazarı da Ahmet Şükrü Esmer'dir. Esmer, gazetenin Dış Politika yazarıdır. Makaleleri gazetenin üçüncü sayfasında yayınlanmaktadır. Esmer de yazılarında İngiliz-Fransız yanlısı bir dil kullanır. Almanya'yı savaşa sebep olmasından dolayı şiddetle eleştirir. Ahmet Şükrü Esmer'in yazılarında Falih Rıfki Atay'a göre daha net bir dil kullandığı görülmektedir. Esmer'in dışında Ulus gazetesinde zaman zaman Necip Ali Küçüka, Kemal Ünal gibi CHP milletvekilleri de yazılar yazmaktadır.

Bu tezin kaynaklarından bir diğeri olan Akşam gazetesi de, savaş döneminin yüksek tirajlı gazetelerinden birisidir. Edward Weisband, Akşam gazetesi için "ortada bir gazete" ifadesini kullanmıştır. Gazetenin sahibi ve başyazarı Necmeddin Sadak'tır. Sadak da diğer Türk meslektaşlarının geneli gibi İngiliz-Fransız yanlısı bir yayın politikası yürütmüştür. Sadak'ın makalelerinde göze çarpan en temel etken, yazılarında net bir dil kullanmasıdır. Yazar, Almanya'nın İskandinav ülkelerine taarruzları başladığında Sovyet Rusya'yı Almanya ile Saldırmazlık paktı imzalayarak, Almanya'ya cesaret verip, savaşa neden olmakla da suçlamıştır. Ona göre, eğer Almanya ile Sovyetler arasında bir Saldırmazlık paktı imzalanmasaydı, savaş da çıkmamış olurdu. Sadak'ın makalelerinde ayrıca müttefiklere de eleştiriler yapmaktadır. Sadak, üçlü ittifaktan sonra bile zaman zaman müttefikleri, bu güne kadar barışı korumak adına çekingen davranarak Almanya'nın önüne açmakla suçlamaktadır.

Ancak her ne kadar müttefiklere eleştiriler getirse de Sadak da hükümet politikasına uygun olarak İngiliz ve Fransızları desteklemektedir.

Dönemin basınında öne çıkan diğer önemli gazeteler de Yeni Sabah ve Tan gazeteleridir. Yeni Sabah'ın başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'dır. Yalçın, belki de o dönemde Türk basınının en yoğun Alman aleyhtarlığı yapan gazetecisidir. Yalçın, yukarıda da belirtildiği gibi 1940 yılı yazında Cumhuriyet gazetesi yazarı Nadir Nadi ile Alman propagandası yapıyor suçlamasıyla diyaloglara girmiş, Almanya'nın savaşta üstünlüğü ele geçirdiği bir dönemde, Alman hegemonyasını kabul etmenin kabul edilemez olduğunu söylemiştir.

Zekeriya Sertel'in başyazarlığını yaptığı Tan gazetesi ise Sovyetler Birliği'ne verdiği destekle bilinen bir gazetedir. Gazetede ayrıca Sabiha Sertel ve Ahmet Emin Yalman da yazılar yazmaktadır. Gazetenin tarihteki önemi 1945 yılındaki "Tan Olayı"ndan ileri gelmektedir. Savaşın son yılında gerilen Türk-Sovyet ilişkileri, Türk kamuoyunda da etkisi göstermiş ve meydanlarda Sovyet Rusya aleyhine gösterilerde bulunulmuştur. Bunlardan en önemlisi sağ görüşlü öğrenciler tarafından Tan Gazetesi binasının basılarak, matbaanın tahrip edilip, yağmalanmasıdır. Bu olaydan sonra Zekeriya ve Sabiha Sertel çifti Sovyetler Birliği'ne kaçmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı döneminde Türk basınına inceleyen farklı tezler de bulunmaktadır. Bunlardan biri 1992 yılında Aliye Uçar'ın yüksek lisans tezi olan "İkinci Dünya Savaşı'nda Cumhuriyet Gazetesinin Dış Politika Değerlendirmesi"dir. Bu tezde tek bir gazeteden faydalanılmış savaşın gidişatı daha genel bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Alper Bakacak'ın 2002'de yazdığı yüksek lisans tezi "İkinci Dünya Savaşı Dönemin'de Ulus Gazetesi'nin İç ve Dış Politika Değerlendirmesi" de tek bir gazete kaynak alınarak savaş döneminin genel bir değerlendirmesini içerir.

Bu dönemi içeren basınla ilgili diğer bir tez ise Fatih Nogay'ın 2003 yılında yazdığı yüksek lisans tezi "1939-1945 Yılları Arasında Türkiye-İngiltere, Sovyetler Birliği, Fransa İlişkilerinin Türk Basınına Yansıması"dır. Bu tezde de Türkiye'nin büyük devletlerle olan ilişkilerinin basın tarafından nasıl değerlendirildiği ele alınmıştır.

Yukarıda adı geçen her üç tez de İkinci Dünya Savaşı dönemi Türk basınıni işlemekle birlikte ele aldıkları konular bakımından benim burada ele aldığım tezdten farklıdır. Ben tezimde birden çok gazeteden yola çıkarak savaşın ortaya çıktığı bir yıllık bir sürecin ayrıntılı bir değerlendirmesini yaptım. Tezimde basının belli bir konu üzerindeki değerlendirmeleri değil Temmuz 1939-Haziran 1940 dönemindeki tüm gelişmelerin günü gününe nasıl değerlendirildiği ele alınmıştır. Tezimde bu tarih aralığını seçmemdeki en önemli neden, savaş öncesinde ve savaşın ortaya çıkmasından sonraki savaşın gidişatı etkileyecek en önemli olayların bu dönem içinde gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Çalışmanın amacı; İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışı Dünya'daki dengeleri derinden etkilemiştir. Türkiye de savaştan önemli oranda etkilenmiş ancak kendisini savaş dışında bırakmayı başarmıştır. Bu dönemde basının savaşa bakışı, hükümetin dış politikasının ortaya konulması açısından son derece önemlidir. Çünkü savaşın ortaya çıkmasıyla birlikte basın, sıkı bir denetim altına alınmış ve buna bağlı olarak gazetelerin yayın politikaları hükümetle paralellik göstermiştir.

Çalışmanın konusu; bu çalışmada İkinci Dünya Savaşının ortaya çıkışının Türk basınındaki yansımaları ele alınmıştır. Tezin kapsamını Temmuz 1939-Haziran 1940 dönemi oluşturmaktadır. Bu bağlamda savaş öncesinde ve savaşın ilk yılındaki olayların Türk basını tarafından değerlendirilmesi, dönemin üç büyük gazetesi olan Cumhuriyet, Ulus ve Akşam gazeteleri çatısı altında yapılmıştır. Ayrıca savaş dönemindeki hükümet-basın ilişkilerinin incelenmesi de iktidarın basın üzerindeki sıkı denetimini ortaya koyması açısından önemlidir.

Çalışmanın önemi; resmi birinci elden kaynakların yetersiz olduğu bir ortamda, kaynak olarak basının önemi büyüktür. Basın, genel olarak bildiğimiz olayların ardındaki ayrıntıları görmemizi sağlar, gelişmeleri günü gününe ortaya koyar. İkinci Dünya Savaşı öncesi ve savaşın ilk yılındaki olaylarının Türk basını tarafından değerlendirilmesini gözler önüne seren bu çalışma, bize savaşın Türkiye üzerinde yarattığı etkileri göstermesi bakımından da önemlidir.

BÖLÜM 1: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDEKİ ULUSLAR ARASI GELİŞMELERİN TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI

1.1. Savaş öncesinde büyük devletler ve Türk basını

1.1.1. İngiltere

1.1.1.1. Savaş öncesindeki Türk-İngiliz ilişkileri

Kurtuluş Savaşı ardından yapılan Lozan Barış anlaşmasında bazı sorunlar çözüme kavuşturulamamıştır. Bunlardan birisi de Musul sorunuydu. Musul sorunu, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye ile İngiltere arasındaki en önemli meseledir. İngiltere, petrol yatakları zengin olan Musul'dan vazgeçmek istemezken, Türkiye de Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer alan önemli bir şehrini kaybetmek istememektedir. İki devlet arasında çözümlenemeyen Musul meselesi, Milletler Cemiyeti'ne havale edilmiştir. Milletler Cemiyeti'nde ise Türkiye'nin aleyhine bir karar çıkmış ve Musul'un Irak'a bırakılmasına karar verilmiştir. İngiltere ile bir savaşı göze alamayan Türkiye de bu kararı kabul ederek Musul'dan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Musul meselesi çözümlendikten sonra iki ülke arasında gergin ilişkiler normale dönmüştür. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk-İngiliz ilişkilerini yakınlaştıran en önemli olay Montrö Boğazlar Sözleşmesidir. İtalya'nın Habeşistan'ı işgali ve Almanya'nın Ren bölgesini silahlandırmasından sonra, Türkiye güvenliğini korumak için boğazların askerleştirilmesini istemiştir.

Montrö Boğaz görüşmeleri 22 Haziran 1936'da İsviçre'nin Montrö şehrinde başlamıştır. Toplantıda Türk görüşlerinin esasları, boğazlar bölgesinin Türkiye tarafından tahkim edilmesi, silahlandırılması, asker bulundurulması, Boğazlar Komisyonu'nun kaldırılması gibi konular görüşülmüştür. Müzakereler sırasında İngiltere ile Sovyetler Birliği arasında çekişmeler olmuştur. Genelde Türkiye'nin tezi bazı değişikliklerle kabul edilmiştir. 29 maddeden oluşan Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Türkiye, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya arasında imzalanmıştır (Kocabaş, 1994:155). 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Türkiye, Boğazlar üzerindeki

egemenliğine kavuşmuştur. Montrö Boğazlar sözleşmesi, Türk-İngiliz ilişkilerinde de dönüm noktasını oluşturmuştur. Türkiye, İngiltere'den aldığı destekle boğazlarda tam olarak söz sahibi olmuştur. İngiltere'nin Türkiye'ye karşı sempatik davranmasının sebebi ise, İtalya'nın Akdeniz bölgesindeki saldırgan davranışlarıdır. Türkiye de yine İtalyan saldırganlığından çekinerek kendine bir destek aramıştır. Bu anlaşmadan sonra iki devlet arasında münasebetler daha da gelişmiştir. 1937 yılında Karabük Demir-Çelik Fabrikası, İngiliz yardımı ile kurulmuştur. 1938 yılında ise İngiltere, Türkiye'ye savaş malzemesi alması için 16 milyon liralık bir kredi açmıştır(Armaoğlu, 2005:346).

1.1.1.2. Üçlü ittifaka giden yol : 12 Mayıs 1939 Türk-İngiliz ortak deklarasyonu

Türkiye ile İngiltere'nin yakınlaşmasının ilk meyvesi 12 Mayıs 1939'da yayınlanan ortak deklarasyon olmuştur. Deklarasyon'a doğru giden sürecin başlama sebebi yine İtalya tehlikesi olmuştur. İtalya'nın Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgal etmesinin ardından İngiltere ve Fransa 13 Nisan'da Yunanistan ve Romanya'ya garanti verilir. Aynı garanti Türkiye'ye de teklif edilir ancak Türkiye teklifi uygun bulmakla beraber iki taraflı olmasını istemiştir. Türkiye ile İngiltere arasında 15 Nisan'da müzakereler 12 Mayıs 1939'da Türkiye'yi barış cephesine bağlayan bir deklarasyonun yayınlanması ile sonuçlanmıştır (Esmer ve Sander, 1987:138-139).

12 Mayıs 1939 yılında yayınlanan deklarasyonun 4.maddesine göre, iki hükümet Akdeniz'e yapılacak bir tecavüz karşısında birbirlerine her türlü yardımı yapacaktır. Görüşmelerde İngiltere, 4.madde hükmünün Balkanları da kapsamaması istemiş, Türkiye ise Sovyetler ve Bulgaristan sebebiyle bunu reddetmiştir (Armaoğlu, 2005:355).

İngiltere, ortak deklarasyonla Türkiye'yi kendi yanına çekmeyi başarmıştır. Savaş boyunca da Türkiye'den yardım beklemekten vazgeçmemiştir. İngiltere'nin Türkiye ile ilişkileri başlıca iki temel noktaya dayanmıştır. Birincisi Türkiye'yi aktif olarak savaşın içine sokmak, ikincisi ise bunu başaramazsa, zararı en aza indirmek için Türkiye'nin Almanya ile yakınlaşmasını engellemektir. İngiltere'nin Ankara büyükelçisi, 8 Haziran 1941'deki telgrafında "Türkiye Alman yanlısı olsaydı bizim halimiz ne olurdu ?" diyerek Türkiye'nin İngiltere için önemini ortaya koymuştur. (Deringil, 2000:12).İngiltere ile Türkiye yayınladığı ortak deklarasyon Sovyetler Birliği'nde de olumlu karşılanmıştır. Sovyet basınında deklarasyonu öven yazılar yer

almıştır. İzvestia gazetesi deklarasyon için şu ifadeleri kullanmıştır:

“Türkiye ile İngiltere’nin akdetmeğe hazırlandığı anlaşma hiç şüphe yok ki, tecavüzün Avrupa’nın yeni mıntikasına yayılmasına mani olacak yegane müessir vasıta olan zincirin halkalarından birini teşkil etmektedir” (Esmer ve Sander, 1987:139).

Nadir Nadi anılarında, Türk-İngiliz ortak deklarasyonundan sonra basının genel durumunu şu sözlerle ifade etmektedir :

“12 Mayıs’ta İngiltere ile birlikte yayınladığımız karşılıklı yardım bildirisini, tek parti devri basını adeta tek sesli bir koro haline getirmişti. Hemen bütün yazarlar Hitler’e ve Mussolini’ye çatmakta birbirleriyle yarışa koyuldular. Düşünceler ve inançlar ancak üstü kapalı cümlelerle bir dereceye kadar açıklanabiliyordu. Hükümetçe önemli sayılan olaylar karşısında gazetelerin genel tutumu, basın-yayın müdürlüğünden gelen direktiflere göre ayarlanıyordu. Arada bir başbakanında basın toplantıları tertipleyerek gazete sahiplerine yada temsilcilerine emir verirdesine uyardığı oluyordu” (Nadi, 1991:50).

Türkiye’nin bir anlamda batılı devletlere yaklaşması anlamına gelen bu deklarasyon daha sonra tarihçiler ve siyasetçiler tarafından eleştirilere de neden olmuştur. Eleştirilerin mihenk noktası ise Türkiye’nin Atatürk dönemindeki denge politikasından ayrılarak batılı devletlerin yanında yer almaya başlaması olmuştur. Ancak Türkiye, Sovyetler ile ilişkileri hiçbir zaman bozmak istememiştir. Öyle ki aynı yılın Ekim ayında Ankara’da imzalanan Türkiye-İngiltere-Fransa arasındaki üçlü ittifak anlaşmasına Türkiye daha sonra Sovyetler’i de dahil etmek için uğraşlar sarf edecektir. 23 Ağustos 1939 yılında Sovyetler ile Almanya arasında imzalanan saldırmazlık paktı Türkiye’de büyük şok yaratsa da, Türkiye tümüyle umudunu kaybetmemiştir. Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Başbakan Şükrü Saraçoğlu’nun Moskova’da görüşmeler yapması bunun en büyük göstergesidir.

1.1.1.3. Basının İngiltere’ye bakışı

Türkiye, savaş öncesinde ve savaş sırasında batı yanlısı bir politika takip etse de İngiltere’ye karşı tam bir güven duygusu içinde olmamıştır. Almanya’nın Versailles’den sonraki saldırgan tavırlarına ses çıkarılmaması, Avusturya’nın işgali ve

özellikle Münih konferansında Çekoslovakya'nın parçalanmasına İngiltere tarafından göz yumulması, Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Öyle ki Türk Dış Politikasının İngiltere eksenine girdiği bir dönemde bile, adeta hükümetin sözcüsü olarak gösterilen Ulus gazetesinde İngiltere'nin dış politikası eleştirmektedir:

“İngiltere büyük barıştan beri Fransa ile Almanya arasında çıkan ihtilaflarda hakem vazifesini yaparken daima Fransa'ya yardım eder gibi görünüp Alman noktai nazarına iltizam etmiştir. Almanya, Ren nehrinin boylarını silahlandığı zaman, İngiltere itidal tavsiyesiyle gene Fransa'nın önüne çıkmıştır. Avusturya ve Çekoslovakya meselesindeki İngiliz hakemliği de Almanya'ya hizmet şeklinde tecelli etmiştir” (Esmer, “İtalyan-Fransız İhtilafı ve İngiltere”, Ulus Gazetesi, 5 Ocak 1939/3)

Ulus gazetesi, Türkiye ile İngiltere'nin ortak deklarasyonundan sonra İngiltere'ye karşı görüşlerini yumuşatmıştır. İngiltere için dost devlet ifadeleri sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Falih Rıfki Atay yazılarında açık bir dille olmasa bile İngiltere'yi Çekoslovakya olayında ses çıkarmamasından dolayı eleştirmeye devam etmektedir.

Atay, 27 Ağustos'taki yazısının ilk cümlelerinde Münih'te barışı korumak için son bir fedakarlık yapıldığını ve bu yüzden 15 milyon insanın kurban edildiğini belirtmektedir (Atay, “Vermekle Değil, Konuşmakla!”, Ulus Gazetesi, 27 Ağustos 1939/1).

Falih Rıfki Atay, 29 Ağustos'taki yazısında ise Almanya'nın aslında İngiltere'den ne istediğini şu sözlerle belirtirken, İngiltere'nin daha önce Çekoslovakya meselesinde Alman isteklerini kabul etmiş olmasını eleştirmektedir:

“ Hitler İngiltere ve Fransa hükümetlerine diyor ki: Harbe mani olmak istiyorsanız, beni Polonya karşısında serbest bırakınız. Eğer barış olursa, sizden hiçbir yardım görmesine imkan olmadığını Varşova'ya bildiriniz. Bu vaziyet Lehistan'ı ister istemez benimle anlaşmaya sevkedecektir... Nitekim bu usul Çekoslovakya hadisesinde müspet eserini verdi. İngilizler ve Fransızlar eğer bir barış olursa kendilerinden hiçbir yardım beklememek lazım geldiğini Prag'a anlattılar. Çekoslovakya da evela silahlarını, sonra da hüriyetini ve haklarını Almanya'ya teslim etti” (Atay, “Buhranın Safhaları”, Ulus Gazetesi, 29 Ağustos 1939/1)

İngiltere'ye karşı eleştiriler zaman zaman basın yoluyla aktarılsa bile İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu barış cephesi sonuna kadar desteklenmektedir. Basında, İngiltere ile Türkiye dostluğu hakkında sıkça yazılar çıkmakta, tarafsız olan ülkelere barış cephelerine katılmaları konusunda öğütler de verilmektedir.

İngiliz Amirali Cunnigham'ın Türkiye'ye gelmesinden dolayı gazetelerde "Dost Amiral" sözleri yer almaktadır (Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ağustos 1939 ; Ulus Gazetesi, 4 Ağustos 1939).

Falih Rıfki Atay, 18 Ağustos'taki yazısında hala hangi tarafta duracağı kestirilemeyen devletlere seslenmektedir. Atay, Macaristan, Yugoslavya, Bulgaristan gibi devletlerin hala hangi tarafta yer alacağını bilinmediğini, Alman ve İtalyan ordularının Akdeniz'e yapacağı bir taarruzda bu devletlerin hepsinin ortadan kalkacağını bu devletlerin bilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu devletler eğer barışa hizmet etmek ve istikballerini korumak istiyorlarsa barış cephesine intikal etmeliydiler. Atay'a göre totaliter cephenin taarruzlarını durdurabilmenin tek yolu barış cephesinin güçlenmekten geçmektedir. Bu yüzden vakit geçirmeden tarafsız devletler barış cephesine katılmalıdır (Atay, "Son Gayretler", Ulus Gazetesi, 18 Ağustos 1939/1).

Türk basını İngiltere ile ittifak yapmakla Türkiye'nin dünya barışına hizmet ettiğini belirtmektedir. Bu ittifaka Sovyetler'in de katılması canı gönülden istenmektedir.

Yunus Nadi, 16 Temmuz'daki yazısında Deyli Telgraf gazetesinde İsmet İnönü'nün verdiği beyanattan hareketle bir taraftan Türk- İngiliz dostluğundan bahsederken, bir yandan da Türkiye'nin neden İngiltere'nin yanında yer aldığını açıklamaktadır. Nadi'ye göre Türkiye dünya barışını korumak için, Akdeniz ve Balkanların statükosunu korumak için İngiltere ile ittifak yapmıştır (Nadi, "Türk-İngiliz Dostluğu", Cumhuriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1939, no.5451/8)

Cumhuriyet gazetesinin "Hem Nalına Hem Mihına" adlı köşesinde, gazetenin yazarları tarafından isimsiz yazılar yazılmaktadır. Buradaki yazıların imzalı yazılardan daha açık bir dille yazıldığı görülmektedir. 4 Ağustos'ta bu köşede büyük ihtimalle Yunus Nadi'nin yazdığı bir yazıda, İngiliz donanmasının boğazlarda olmasından dolayı duyulan memnuniyet belirtilmektedir. Nadi, İngiltere ile Fransa ve Türkiye arasındaki silah arkadaşlığının Yakın Doğuda ve Akdeniz'de barışın temelini teşkil

ettiğini söylerken, Türk-Sovyet dostluğunu da bu silah arkadaşlığı grubunun içine almıştır. Yunus Nadi, Pera Palas'ta gördüğü beyaz üniformalı İngiliz denizcileri birer barış güvercinine benzetmektedir. Nadi'ye göre İngiltere ile yapılan ittifakla Türkiye 1.500.000 tonluk bir donanma desteğine, İngiltere ise 2.000.000 süngü desteğine sahip olmuştur ancak bu durumun Türk donanmasını aldatarak, rehavete sürüklememesi gerekmektedir. Çünkü Türk Donanması kendi kendine yeterli olacak kapasiteye sahip değildir. Türkiye'nin kuvvetli bir donanmaya ihtiyacı vardır (Cumhuriyet Gazetesi, 4 Ağustos 1939, no.5470/3).

Nadir Nadi 5 Ağustos'taki yazısında Türk-İngiliz işbirliğini şu sözlerle övmüştür :

“ İngilterenin, tarihte eşi görülmemiş bir gayretle müdafaaya çalıştığı dava, her şeyden önce hakkın ve adaletin hakimiyetini temine matuftur. İnsanlık tarihinde hikmeti vücudumuzu teşkil eden bu yüksek mefhumların varlığı veya yokluğu mevzuu bahsölürken, biz şüphesiz lakayd ve seyirci vaziyette kalamazdık. İşte Türkiye ile İngiltereyi birbirine yaklaştıran dostluk bağlarının düğüm noktası budur ve bu nokta kopmasına imkan tasavvur edilemeyecek kadar kuvvetlidir” (Nadi, “Türk-İngiliz İşbirliği”, Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ağustos 1939, no.5471/1).

Yazılarında İngiltere'ye olan desteğini açıkça ifade eden Necmeddin Sadak, Türk-İngiliz-Fransız ittifakının barış tehlikesini uzaklaştırdığını, bu ittifaka Sovyetlerin de katılmasının barış tehlikesi imkansız hale getireceğini, Moskova müzakerelerinin sonucunun barış cephesinde büyük öfkeye yol açacağı söylenmektedir (Sadak, “İngiltere, Fransa, Rusya Anlaşması”, Akşam Gazetesi, 29 Temmuz 1939, no.7460/1).

Necmeddin Sadak 22 Temmuz'daki yazısında ise İngiltere ile Fransa'nın oluşturduğu barış cephesinin milletlerin hürriyetlerini korumak için muazzam bir birlik olduğunu söylemektedir. Mihver devletleri Münih konferansında barışsız toprak kazanma isteklerine ulaşmışlardır ancak şimdi artık daha fazla ileri gitmelerini barış cephesi izin vermeyecektir (Sadak, “Harb Olacak mı? Değil. Harb Oluyor!”, Akşam Gazetesi, 22 Temmuz 1939, no.7453/1).

Falih Rıfki Atay ise barış cephesine farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Atay, gerçekçi bir açıdan yaklaşarak İngiltere ve Fransa'nın barış cephesini şu veya bu devleti korumak için oluşturmadıklarını, asıl amaçlarının totaliter cephe tecavüzüne karşı

kendi istiklallerini korumak olduğunu söylemektedir. Atay, bu cephedeki diğer küçük devletlerin de İngiltere ve Fransa'nın istiklalini korumak için değil totaliter cephe taarruzlarından kendilerini korumak için bu oluşuma dahil olduklarını belirtmektedir (Atay, "İlk Şart : Soğukkanlılık", Ulus Gazetesi, 26 Ağustos 1939/4).

Atay, İngiliz amiralinin Türkiye gelmesi vesilesiyle yazdığı yazısında, İngiltere'nin barış cephesini tam olarak oluşturabilmek için Türkiye'ye ihtiyacı olduğunu söylemektedir. Atay son aşamanın İngiltere'nin Sovyetler ile anlaşması olacağını belirtmektedir (Atay, "Bir Ziyaret Münasebetiyle", Ulus Gazetesi, 5 Ağustos 1939/3).

1938 yılının yazında savaşın eşiğinden dönmüştür. İngiltere, bir savaşı göze alamamış, Münih konferansında Almanya istediklerini elde etmiştir. Ancak buna rağmen Almanya'nın istekleri devam etmiş ve 1939 yılı savaş beklentisi gerginliğiyle geçmiştir. Özellikle 1939 yazı, savaşın çıkıp çıkmayacağı konusunda dönüm noktasını oluşturmuştur.

Türk basınında da yaz döneminde savaş çıkmaması halinde bu yıl için savaş tehlikesinin atlatılacağı düşüncesi hakimdir.

Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Muharrem Feyzi Togay'a göre İngiltere meclisinin tatile girmesi, savaşın 1939 yazında çıkma ihtimalini ortadan kaldırmaktadır. Togay, yakında bir savaş tehlikesinin olmadığını düşünmektedir. Onu bu düşünceye sevk eden İngiltere meclisinin tatile çıkmasıdır. Togay, savaş tehlikesi olması durumunda İngiltere meclisinin tatile çıkmayacağını düşünmektedir (Togay, "İngiliz Parlamentosu ve Sulh", Cumhuriyet Gazetesi, 5 Ağustos 1939, no.5471/2).

Necmeddin Sadak ise, bu zamana kadar savaş olmamasının tek sebebinin İngiltere ve Fransa'nın her an savaş olacaktı gibi hazırlamaları olduğunu, bu durumun totaliter devletleri korkuttuğunu söylemektedir. Sadak'a göre Barış cephesine katılım ne kadar güçlenirse barış ihtimali de o kadar azalacaktır. Sadak, totaliter cephenin bugüne kadar hep bir savaş çıkartacaktı gibi davranıp, kan dökmeden toprak kazandığını, şimdi ise artık karşılarında İngiltere ve Fransa'nın oluşturduğu barış cephesinin olduğunu ve onların, tecavüzleri önlemek için harbi bile göze aldıklarını söylemektedir (Sadak, "İngilizler de, Fransızlar da Artık İllallah Diyorlar", Akşam Gazetesi, 31 Ağustos 1939

no.7498/4).

1.1.2. Fransa

1.1.2.1. Lozan sonrasında Türkiye-Fransa ilişkileri

Lozan anlaşmasından sonra İngiltere ile olduğu gibi Fransa ile de aramızda ikili sorunlar kalmıştır. Bu sorunlardan biri Osmanlı'nın borçlarının ödenmesi meselesidir. Diğer mesele ise Hatay(Sancak) meselesidir. Borçlar meselesi ikili ilişkileri çok germeden halledilmesine rağmen Hatay meselesinin çözümü daha uzun bir süreç almıştır. 23 Haziran 1939'da Fransa ile Hatay sorunu çözümlenene kadar Türkiye ile Fransa ilişkileri gergin geçmiştir.

Türkiye ile Fransa arasında 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara anlaşmasına göre Suriye sınırları içerisindeki İskenderun sancağına özel bir idare şekli tanınmıştır. Sancak bölgesiyle ilgili ilk sıkıntı, Fransa'nın 1936'da Suriye'den mandaterliğini kaldırdıktan sonra Sancak üzerindeki yetkilerini Suriye bırakarak bu topraklardan çıkmaya başlamasıdır. Türkiye bu duruma itiraz ederek Fransa'ya bir nota vermiştir. Sancak iline bağımsızlık verilmesi istenmektedir. Fransa ise bunu kabul etmemekle birlikte sorunu Milletler Cemiyetine taşımaya karar verir. Milletler cemiyetinin verdiği karara göre Sancak iç işlerinde bağımsız dış işlerinde ise Suriye'ye bağlı bir statü kazanır. Sancak, Hatay adını alır. Böylece Hatay Cumhuriyeti kurulmuş olur (Armaoğlu, 2005:34)

Hatay, Cumhuriyet'i kurulduktan sonra Türkiye ile iyi ilişkiler kurmaya başlamıştır. Türk kanunlarını kabul etmiştir. Halk, Türkiye'ye katılmayı, Türkiye ise Hatay'ı kendi toprakları içine almayı istemektedir. Mustafa Kemal Atatürk, ağır hasta olmasına rağmen ömrünün son günlerine kadar Hatay'ın anavatana katılmasını sağlamaya çalışmış ancak Hatay'ın anavatana katılması, Atatürk'ün vefatından sonra gerçekleşecektir.

Almanya ve İtalya'nın Avrupa'daki saldırgan tavırları Fransa'nın Türkiye'ye karşı olan tutumunu değiştirmesine sebep olmuştur. Fransa ve İngiltere savaşı engelleyebilecek bir barış cephesi oluşturma yoluna gitmişlerdir. Bundan dolayı Fransa, Türkiye ile iyi ilişkiler kurma pahasına Hatay meselesinde geri adım atmıştır.

23 Haziran 1939'da Türkiye ile Fransa arasında yapılan anlaşmayla Fransa, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmiştir. Hatay'ın anavatana bağlanmasından sonra Türkiye, İngiltere'nin vasıtasıyla Fransa ile iyi ilişkiler kurmaya başlamıştır. İngiltere ile yapılan deklarasyonun bir benzeri 23 Haziran 1939'da Fransa ile yapılmıştır. Böylece üçlü ittifaka giden yol açılmış olur.

1.1.2.2. Basının Fransa'ya bakışı

Hatay'ın anavatana katılması kabul edildikten ve Fransa ile ortak deklarasyon yapıldıktan sonra Türk basınında Fransa'ya karşı olumlu yazılar yer almaya başlamıştır.

Falih Rıfki Atay, 24 Haziran'daki yazısında Türk- Fransız ilişkileri şöyle yorumlanmaktadır :

“ Ne biz Fransa'dan ne Fransa bizden ve ne de iki millet beraber hiç kimseden istediğimiz yoktur. Biz barışı, beynelmilel işbirliği, söze, ahenge ve milletlerin haklarına riayeti istiyoruz. Tarih yüksek insani davalar hususunda iki millet hesabına da unutulmaz fedakarlıklar kaydeder. Hatay'a kavuştuğumuz için ne kadar mesut isek, Fransa ile aramızdaki son engeller kalkarak birbirimize ellerimizi bütün kuvvetin ve samimiyeti ile vermek imkanı bulduğumuz için de o kadar bahtiyarız” (Atay, “Hatay, Fransa ve Türkiye”, Ulus Gazetesi, 24 Haziran 1939/1).

İkinci Dünya Savaşı arifesinde basında Türkiye-Fransa arasındaki ilişkiler hakkında yazılara fazla rastlanılmamaktadır. Basındaki yazılarda Fransa daha çok İngiltere ile beraber barış cephesini oluşturan bir devlet olarak görülmekte, barış cephesinin dünya barışını korumak noktasında ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır. Fransa hakkında basında fazla yazı bulunmamasının sebebi Türkiye ile Fransa arasındaki Hatay meselesinin çok geç bir tarihte çözümlenmiş olması olabilir. Bu yüzden basın İngiltere'ye oranla Fransa'ya karşı daha ihtiyatlı yaklaşmıştır.

Falih Rıfki Atay, 15 Temmuz'daki yazısında Türk ve Fransız halklarının birbirini sevdiğini, artık iki devlet arasında herhangi bir itilaf da kalmadığı için ilişkilerin daha iyi hale gelmesi gerektiğini belirtirken, meslektaşlarını da Fransız basınıyla temas kurmaya davet etmiştir. Atay, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerden Türkiye'ye karşı

gelebilecek münferit açıklamaların da dikkate alınmaması gerektiğini belirtmiştir (Atay, “Fransa ile Yakınlığımız”, Ulus Gazetesi, 15 Temmuz 1939/1).

1.1.3. Sovyetler Birliği

1.1.3.1. Savaş öncesinde Türkiye ile Sovyetler Birliği ilişkileri

Türkiye ile Sovyetler Birliği’nin, Kurtuluş Savaşı dönemindeki olumlu ilişkileri 17 Aralık 1925 tarihli Saldırmazlık ve Tarafsızlık anlaşmasının imzalanmasına sebep olmuştur. Anlaşma üç maddeden ve üç tane de ek protokolden oluşmaktadır. Birinci maddeye göre, taraflardan birine askeri bir hareket yapıldığında diğerleri tarafsız kalacaktır. İkinci maddeye göre taraflardan her biri diğerine karşı her türlü tecavüzden kaçınmayı üstlenmektedir. Üçüncü madde ise anlaşmanın üç yıllık olduğunu, müddeti bitmeden altı ay önce fesh edilmezse otomatik olarak bir yıl uzatılacağını belirtmektedir (Gürün, 1991:111-112).

Türkiye’nin İngiltere ile arasındaki Musul meselesini çözmesi ve Fransa ile Suriye sınırlarını belirleyen anlaşmaların yapılması ile başlayan Türkiye’nin batılı ülkelere yakınlaşması, Sovyetler Birliği’ni tedirgin etmiştir. Türkiye ise batı ile yakınlığa Sovyetler Birliği’ni dahil etmek istemektedir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Türkiye, Sovyetler Birliği’nin İngiltere ve Fransa yanında yer alması için gayret sarf etmiştir.

Edward Weisband ve Selim Deringil, İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin dış politikası hakkında önemli bilgiler veren iki yazardır. Ancak bu iki yazarın Türk-Sovyet ilişkilerine bakış açıları farklılık göstermektedir. Edward Weisband, bu dönemde Türkiye için asıl tehdit oluşturan ülkenin Sovyetler Birliği olduğunu söylemektedir.

Selim Deringil ise, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında ezeli düşmanlık olmadığı, Osmanlı’nın yıkılış dönemindeki Osmanlı-Rus savaşlarının buna örnek gösterilemeyeceği çünkü o dönem Osmanlı devletinin tüm devletlerle ilişkilerini savaş üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir. Deringil’e göre İkinci Dünya Savaşı’na kadar Sovyetler ile iyi ilişkiler sürdürülmüş, savaşın sonuna doğru Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye karşı olumsuz isteklerinden dolayı ilişkiler gerilmeye başlamıştır. Savaşa giden yıllarda ise Türkiye’nin başlıca sorunu Faşist İtalya’dır (Deringil, 2000:71).

Burada Selim Deringil'in tespiti daha uygun gözüküyor. Türkiye, Sovyetler Birliği'nden son ana kadar umudunu kesmemiştir. İngiltere ve Fransa arasında bir ittifak oluşturma söz konusu olduğunda buna Sovyetler Birliği'ni dahil etmek istemiş ancak Şükrü Saraçoğlu nezdinde Moskova'da yapılan görüşmeler sonuç vermeyince Türkiye, İngiltere ve Fransa ile ittifak anlaşması yapmıştır.

1.1.3.2. Basının Sovyetler Birliği'ne bakışı

Türk basını çoğunlukla Sovyetler Birliği'nin barış cephesine yakın görmektedir. Ulus gazetesi Sovyetler Birliği'ni de batılı devletler gibi barışı korumaya çalışan bir devlet olarak görmektedir. Ulus'un başyazarı Falih Rıfkı Atay, Sovyetler Birliği için şunları söylemektedir :

“Sovyet Rusya, barış cephesinin tabii mesnetlerinden biridir. Onu bu cepheden gayri yerde arayanlar, boş yere yorulmuş olacaklar ve hayal sükutuna uğramaktan kurtulamayacaklardır. Herhalde bu fırsatla dahi ilan ve tespit edilmesinde fayda gördüğümüz cihet , Moskova-Ankara münasebetlerinde ve emniyet meselelerinde onları fikir ve hareket iştirakine sevk eden amillerin kati ve sarih mahiyetidir. Harici siyasetimizin ana hatları tebellür etmeğe başladığı ilk günlerden beri yeni Türkiye, Sovyetlerin zatında ve emniyetsizliğinde kendisi için bir menfaat değil ancak zarar tasavvur etmiştir. Moskova'nın da kanaati hiçbir zaman başka türlü olmamıştır” (Atay, “ Sovyetler ve Anlaşmamız”, Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1939/3).

Aynı zamanda CHP milletvekili olan Yunus Nadi'nin gazetesi Cumhuriyet de ise iki farklı görüş dikkati çekmektedir. Yunus Nadi, Atatürk döneminden bu yana dost gördüğü Sovyetler Birliği lehinde yazılar yazmaktadır. Ayrıca bir milletvekili olmasından dolayı hükümetin fikirlerine paralel olarak Sovyetler Birliği'ne destek vermektedir. Nadir Nadi ise Sovyetler Birliği'ne daha ihtiyatlı yaklaşmaktadır. Nadi, Komünizm'i batı için büyük bir tehlike olarak görmektedir.

1.1.3.3. Moskova müzakerelerinin uzaması

Moskova müzakerelerinin uzamasından dolayı ortaya çıkan memnuniyetsizlik ortamında bile Yunus Nadi Sovyetler Birliği'ni savunmaktadır, öteden beri dünya barışını korumakta en ileri gelen devletlerden biri olarak adlandırdığı Sovyetler

Birliği'nin hala barış cephesine katılamamasına bir anlam verememekte ancak er ya da geç Sovyetler Birliği'nin İngiliz ve Fransızlarla anlaşacağından emin olduğunu söylemektedir (Nadi, "Moskova Müzakereleri", Cumhuriyet Gazetesi, 28 Temmuz 1939, no.5463/1).

Necmeddin Sadak yönetimindeki Akşam gazetesinde Sovyetler Birliği hakkında daha ihtiyatlı yazılar yer almaktadır. Ancak Sovyetlerin batılılarla yapacağı bir ittifak umutla beklenmektedir. 30 Temmuz 1939 tarihli Akşam gazetesinde şu manşet yer almaktadır : "İngiliz-Fransız- Rus Paktı Her Tecavüzü Önliyecek" (Akşam Gazetesi, 30 Temmuz 1939, no.7461/1)

İngiltere ve Fransa ile Sovyetler Birliği arasında bir anlaşma sağlanması için 1939 Nisan'ından itibaren müzakereler başlamıştır. Batılı devletler ile Sovyetler Birliği arasında bir barış cephesi kurulması konusunda önemli görüş ayrılıkları bulunmaktadır.İngiltere ve Fransa, Almanya'nın saldırısı karşısında küçük devletlerin istemesi durumunda bu devletlere yardıma gidilmesi gerektiğini düşünmektedir. Sovyetler Birliği ise olası bir saldırıda bu devletler istese de istemese de yardıma gidilmesi gerektiğinde diretmektedir çünkü Sovyetler Birliği'ne komşu olan bu küçük devletlerin Alman saldırısına uğraması Sovyetler Birliği'ni de tehlike içine sokmaktadır. İngiltere ve Fransa ise Sovyetler Birliği'nin Polonya, Romanya, Finlandiya gibi devletlerin topraklarına yardım bahanesiyle girip buradan çıkmayacağından endişe etmektedir (Armaoğlu, 2005:297).

Temeldeki bu görüş ayrılığı Moskova görüşmelerinin uzamasına sebep olur. Görüşmelerden kısa zamanda bir sonuç çıkmaması Alman ve İtalyan basınında memnuniyet yaratırken Türk basınında soru işaretlerine neden olmaktadır.

Muharrem Feyzi Togay "Siyasi İcmal" isimli köşesinde her iki tarafın da birbirine güvenmediği söylemektedir. Sovyetler Birliği, batılıların tekliflerini samimiyetsiz bulmaktadır. İngiltere teminat istemeyen devletlere teminat verebilirken, Sovyetler Birliği'nin Baltık ülkelerine teminat vermesine karşı çıkmaktadır. İngiltere ve Fransa kendilerine taraftar değil savaşın yükünü taşıyacak hamal aramaktadır. İngiltere ve Fransa ise Sovyetler Birliği'nin teminat vermek istediği ülkeler yüzünden bir savaş çıkmasından endişe etmektedir. Her iki taraf da birbirine güvenmediği için henüz bir

anlaşma sağlanmamıştır (Togay, “Moskova Müzakereleri”, Cumhuriyet Gazetesi, 3 Temmuz 1939, no.5438/2).

Yunus Nadi de Moskova görüşmelerinin gereğinden fazla uzamasından duyduğu rahatsızlığını dile getirirken bunun en önemli sebebinin Sovyetler Birliği'nin ince eleyip sık dokuması olduğunu, özellikle Çekoslovakya'nın Südet bölgesinin Almanya'ya verilmesinin kararlaştırıldığı Münih konferansına Sovyetler Birliği'nin çağrılmamasının bu ülkede batılılara güveni sarstığını söylemektedir. Sovyetler Birliği, Almanya'nın Sovyet sınırlarına yaklaşmasına batılı devletlerin ses çıkarmamasını tepki göstermektedir. Nadi, müzakerelerin sonucu ne olursa olsun Sovyetler Birliği'nin olası bir savaşta tarafsız kalmayacağını düşünmektedir (Nadi, “Görünen Köy Kılavuz İstemez”, Cumhuriyet Gazetesi, 10 Temmuz 1939, no.5445/1)

Basında Moskova müzakerelerinin uzamasına en ılımlı şekilde yaklaşan ise Falih Rıfki Atay olmuştur. Atay, 27 Temmuz 1939'daki yazısında üç büyük dünya devletinden biri olarak gösterdiği Sovyetler Birliği'nin havada ve karada ne kadar güçlü bir devlet olduğunu anlattıktan sonra Moskova'daki müzakerelerin uzamasının sebebinin devletler arasındaki ihtilaflardan değil dünya barışının ve emniyetin en iyi şekilde sağlanması kaygısından dolayı olduğunu söylemiştir (Atay, “Moskova'daki Müzakereler”, Ulus Gazetesi, 27 Temmuz 1939/1).

Moskova müzakerelerinin sürdüğü bir sırada Almanya'nın Türkiye büyükelçisi Von Papen'in hususi bir vazifeye Moskova'ya gidecek olması basında hoşnutsuzluk yaratsa da Almanya ile Sovyetler arasında bir anlaşma yapılmasına ihtimal verilmemiştir. Ahmet Şükrü Esmer, iktidara geldikten sonraki açıklamalarından yola çıkarak Hitler'in Sovyetler Birliği'ni Avrupa medeniyetinin düşmanı olarak gördüğünü Sovyetler Birliği'nin antikomintern bir pakta dahil olmasının mümkün olmadığını söylemektedir. Esmer'e göre Von Papen'in Moskova'ya gitmesi ancak Sovyetler Birliği'nin tarafsız kalmasını sağlamak için olabilir (Esmer, “Almanya ve Sovyetler”, Ulus Gazetesi, 4 Temmuz 1939/3).

1.1.3.4. Alman- Sovyet saldırmazlık paktı ve basındaki etkileri

Moskova müzakerelerinden bir İngiliz-Fransız-Sovyet ittifakı çıkması beklenirken 23 Ağustos 1939'da Sovyetler ile Almanlar arasında bir saldırmazlık paktı imzalanması

haberi tüm dünyada şaşkınlık yaratmıştır. Komünizmi kendisi için bir tehlike olarak gören Almanya'nın Sovyetler Birliği ile anlaşması kimse tarafından beklenmemiştir.

Savaşın hemen öncesinde iki devlet arasında bu anlaşmanın yapılmasına giden süreç, Avusturya'nın Almanya tarafından ilhakına kadar uzanır. Bu ilhaka batılıların gösterdiği zayıf tepki, Sovyetler Birliği'nin onlara şüphe ile yaklaşmasına neden olmuştur. Ancak Sovyetlerin batılılarla ilişkilerindeki dönüm noktası Münih Konferansında Çekoslovakya'nın parçalanmasına batılı devletlerin seyirci kalmasıdır. Üstelik konferansa Sovyetler Birliği, davet dahi edilmemiştir. Stalin 10 Mart 1939'da Komünist Partisinin 18.Kongresinde verdiği söylevde, batılıların saldırganlara karşı yürüttüğü "karışmazlık" politikasını şiddetle tenkit ederek, batının saldırgan devletleri Sovyet Birliği'nin üzerine saldırtmak için çalıştığını söylemektedir (Armaoğlu, 2005:299).

1939 yılının sonlarına yaklaşıldığında ise Danzig buhranı gittikçe şiddetlenmiş ve Hitler 1 Eylül'de Polonya'ya karşı harekete geçmeye karar vermiştir. Mussolini 1942 yılının sonuna kadar savaşa katılamayacağını Hitler'e bildirmiştir. Bu durumda Almanlar için tek çıkar yol Sovyetler Birliği ile anlaşmaktır. 20 Ağustos'ta Hitler, Stalin'e gönderdiği mesajda Almanya'nın Polonya'ya karşı saldırıya geçmek üzere olduğunu açıkça söyleyerek saldırmazlık paktı teklif etmiştir. Sovyetler Birliği de teklifi kabul edince pakt imzalanmıştır (Armaoğlu, 2005:301).

Türk basınında da Alman-Sovyet saldırmazlık paktı büyük şaşkınlık yaratmıştır. Almanya'nın Sovyetler Birliği ile anlaşmak istemesiyle ilgili haberler çıksa da basın buna hiç ihtimal vermemiştir. İlk zamanki şaşkınlık birkaç gün sonra yerini tedirginlikle karışık bazı iyimser görüşlere bırakmıştır. Basın bu paktın savaşın sebebi olmasına ihtimal dahi vermek istememektedir. Son dakikaya kadar savaşın çıkmaması temenni edilirken bir taraftan da Türk milletini soğukkanlılığa davet edilmektedir. Falih Rıfkı Atay 25 Ağustos'taki yazısında iyimser bir tablo çizmeye çalışmıştır :

“...Onun için adem-i tecavüz paktının imza edildiğini bildiren telgraflar adeta bir darbe tesiri yapmıştır. Bu mesele hakkında kat'i mütalalar söylemek sırası gelmemiştir. Ademitecavüz paktının hakiki mahiyetini muhakeme etmek için

imza edilmiş olan paktın umumi ifadeleri haricinde daha etraflı ve bilhassa müzakerelere hakim olan zihniyeti gösterir tafsilat beklemek icab eder.

...Sovyet Rusya'nın hemen ferdası günü ideolojik mücadele mütarekesinin feshi ile tetviç edilecek olan bir totaliter cephe zaferine yardım edeceğini tasavvur etmek doğru ve mantıki olduğunu zannetmiyoruz. (Atay, "Almanya ve Sovyetler", Ulus Gazetesi, 25 Ağustos 1939/1)

Cumhuriyet gazetesinde ise iki farklı görüş yer almıştır. Hükümetin de politikasına paralel olarak son ana kadar Sovyetler Birliği'nden umudunu kaybetmeyen Yunus Nadi, pakt haberinin yarattığı ilk şaşkınlıktan sonra Sovyetler Birliği'nin pakta imza atmakla barışı korumaya çalışmış olabileceğini iddia etmektedir :

"Alman-Rus adem-i tecavüz paktı ile Sovyetlerin bir umumi harbi teşvik edici değil, belki daha ziyade –eğer imkanı varsa- şimdiki çok gergin ve karışık milletler arası vaziyetine bir çıkış ve kurtuluş imkanı hazırlamak istedikleri manasını vermek, akla en yakın bir telakki tarzı olur.

Nihayet 1917 ihtilalinden doğan ve hala o esasa dayanan yeni Rusya'da milletlerin istiklallerinin emperyalist bir zihniyetle ayaklar altında çiğnenmemesi en başlı ve en insani prensipi teşkil eder. İnkılabcı Rusyanın istisnasız bütün dünyaca takdir olunan güzel ve idealist bir cephesi olan bu prensipin kolayca terk ve feda olunabileceğine akıl ermez.

Onun için yeni paktın Sovyetlerce eğer imkanı varsa gerginliği izale ederek barışa hizmet etsin diye iltizam edilmiş olduğunu tahmin etmek daha doğrudur" (Nadi, "Alman-Rus Paktı Üzerinde", Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ağustos 1939, no.5490/3).

Cumhuriyet gazetesinin diğer bir yazarı olan Abidin Daver ise 1 Eylül 1939'da yazdığı yazısında Sovyet Rusya'yı sert bir üslupla eleştirmektedir. Sovyetler Birliği'nin hiç beklenmeyen bir zamanda cephe değiştirmesinin Almanya'nın cesaretini arttırdığını söylemektedir. Daver'e göre Sovyetler Birliği gizliden gizliye Almanya ile görüşünce bundan cesaret alan Almanya Lehistan ve müttefiklerine karşı tehdit politikasını hızlandırmıştır. Eğer Sovyetler Birliği barış cephesine dahil olsaydı, Hitler tehdit siyasetinden vazgeçip, müzakere masasına oturmuş olacaktır. Abidin Daver biraz da kinayeli bir şekilde büyük dostumuz dediği Sovyetler Birliği'nin, barışperver geçindiğini, aslında Almanya ile sadece bir adem-i tecavüz paktı değil daha da ileriye

giderek bir dostluk paktı imzalayarak barışı kötü bir duruma düşürdüğünü söylemektedir (Daver, “ Sulh Köprüleri Yıkılmadı amma...”, Cumhuriyet Gazetesi, 1 Eylül 1939, no.5498/3).

1.1.4. Amerika

1.4.1. Amerika'nın inziva politikası

Amerika bağımsızlığı kazandığı ilk günden beri Avrupa'dan uzak durmaya, Avrupa sorunlarına karışmamaya çalışmıştır. Bunun bir nedeni de Avrupa ülkelerinin Latin Amerika'daki ayaklanmaları bastırması bahanesiyle bu topraklara yerleşip, Amerika kıtasının düzenini bozacakları korkusudur. Bu tehlikeyi bertaraf etmek isteyen Amerikanın 5. Cumhurbaşkanı James Monroe, 2 Aralık 1823 yılında daha sonra “Monroe Doktrini” adını alacak konuşmasını Amerikan Kongresine yapmıştır. Monroe doktrini, Amerikanın dış politikasının temelini oluşturmuştur. Buna göre Amerika, Avrupa'nın işlerine karışmayacaktır, Avrupa devletleri de Amerika'nın iç işlerine karışmamalıdır. Avrupalı herhangi bir devletin Amerika kıtasına ayak basması ve burada sömürgeci faaliyetlerde bulunması, Amerika tarafından düşmanca bir hareket olarak görülecektir (Armaoğlu, 2005:70).

Amerika, Monroe Doktrini ilk olarak Birinci Dünya Savaşına katılarak delmiştir. Ancak savaşın sonrasında Amerika tekrar kendi içine kapanmış, Avrupalı devletlere müdahale etmemiştir. Monroe Doktrinini ikinci kez delen ve hatta onu tarihe gömen olay, Amerika'nın İkinci Dünya Savaşına katılması olmuştur.

İkinci Dünya Savaşının patlak verdiği günlerde Amerikalıların büyük çoğunluğu ülkelerinin savaş dışında kalması gerektiğini düşünmektedir. Başkan Roosevelt, bütün sevgisi demokrasilerden yana olmakla beraber 5 Eylül 1939'da Amerika Birleşik Devletlerinin tarafsızlığını ilan ederken, Amerikan hükümetinin tüm gayesinin savaş dışında kalmak olduğunu belirtmiştir. Amerika'nın fikrini değiştiren olaylar ise orta ve kuzey Avrupa devletlerinin Alman hakimiyeti altına girmesi, Hollanda ve Fransa'nın güneydoğu Asya'da sahipsiz kalan sömürgelerinin Almanya ve Japonya'nın eline geçmesi tehlikesinden sonradır (Ülman, 1961:29-30).

Amerika, İkinci Dünya Savaşından sonra inzivaya çekilme politikasına son vermiştir.

Zayıflayan İngiltere'nin yerine özellikle Ortadoğu'da söz sahibi olmuştur. Amerika'nın savaş öncesindeki inziva politikası Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkilerin de istenilen seviyede olmamasına sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'na kadar ikili ilişkiler durgun bir süreçte ilerlemiştir.

Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Erteğün'ün 9 Ekim 1940'da Amerikan Dışişleri Bakan yardımcısı Mr. Berle ile görüşme yapmıştır. Görüşmede Erteğün, Türkiye'nin kurmak istediği Balkan Birliği'ne Amerika'nın destek verip, veremeyeceğini sormuştur. Ancak Amerika o dönemde hala savaş dışı kalmaya özen gösterdiğinden Erteğün görüşmeden aradığı desteği bulamamıştır (Ülman, 1961:29).

Türkiye ile Amerika'nın ikili ilişkileri İkinci Dünya Savaşı yıllarından sonra başlamıştır. 1947 Truman Doktrini ve 1948 Marshall yardımı, Türk-Amerikan ilişkilerinde dönüm noktasını oluşturmuştur.

1.1.4.2. Amerika'nın savaşa katılıp, katılmayacağı belirsizliği

Türk basını Amerika'nın tarafsız gibi görünmesine rağmen demokrasilerin yanında savaşa katılmasını umut etmektedir. 1939 yılı boyunca Türk basınında Amerika ile ilgili çok fazla haber yer almamıştır. Yine de basında Amerika'ya karşı olumlu bir yaklaşım gözlenmektedir.

Ahmet Şükrü Esmer 5 Şubat'taki yazısında Amerika'nın demokrasiler yanında savaşa katılması umudunu şu sözlerle ifade etmektedir :

“Ruzvelt şüphesiz Avrupa'da demokrat devletlere mütemayildir. Onlara Amerika'dan silah satılmasını teşvik ediyor. Sonra totaliter devletlerin Amerika demokrasisi için tehlike teşkil edebileceklerine kanidir. Amerika'yı silahlandırmaktadır. Fakat Amerika'nın Avrupa devletleriyle siyasi ittifak akdetmeğe yanaşacağı çok şüphelidir. Hatta denilebilir ki şimdilik yanaşmayacağı şüphesizdir. Buna en büyük engel de Umumi Harbin Amerika'da doğurduğu hayal sukutudur. Bununla beraber Alman ve İtalyan liderleri demokrasi rejimlerine karşı yaptıkları açık ve şiddetli hücumlarla Amerika'yı Avrupa devletlerinin kollarının içine atmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Amerika ile işbirliği bahsinde İngiltere'nin ve Fransa'nın en büyük ümitleri de bundandır” (Esmer, “Dört Günün Tarihi”, Ulus Gazetesi, 5 Şubat 1939/3).

1939 yılında Amerika'nın dış politikasıyla ilgili önemli bir gelişme de Amerikan meclisinin tarafsızlık kanununun görüşülmesini tehir etmesidir. Bu durum basında üzüntü uyandırmıştır. Karar en çok Amerikan gazeteleri tarafından eleştirilmiştir. Türk basını da eleştirilerin yansımalarını sayfalarına taşımıştır : “Amerikada Mebusan Meclisinin Kararına İtirazlar Şiddetleniyor” (Akşam Gazetesi, 5 Temmuz 1939, no.7436/1).

Ulus gazetesi de 21 Temmuz'daki manşetinde Amerikan Basınının beklentisini yansıtmıştır : “Bitaraflık kanununun müzakeresinin tehiri dolayısıyla Amerikan gazeteleri diyor ki : Her Ne Olursa Olsun Amerika Bir Barışta Demokrasilerle Beraber” (Ulus Gazetesi, 21 Temmuz 1939/1).

Yunus Nadi de 13 Ağustos'taki yazısında mihver devletlerinin, Avrupa'da ve özellikle Balkanlarda bir saldırıya geçecek olurlarsa, bu tecavüze Dünya devletlerinin karşı çıkacağını hatta tarafsızlığının sürmesinde ısrar eden Amerikan Meclisinin bile kararından dönüp, Amerikanın savaşa katılmasına izin vereceğini belirtmiştir (Nadi, “Balkanların Selameti Balkanlıların Elindedir”, Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ağustos 1939, no.5479/1).

Ahmet Şükrü Esmer, 13 Temmuz'daki yazısında Amerikanın tarafsızlığı konusunda Amerikan halkının da ikiye bölündüğünü, ancak ortak noktanın barıştan yana olduğunu belirtmiştir. Esmer'e göre Amerikan halkının bir kısmına göre Amerika tarafsız kalmaya devam etmelidir. Savaşın çıkmasına engel olunamayacağına göre en uygun olan savaştan mümkün olduğunca uzak durmaktır. Bunun da en iyi yolu Amerika'nın tarafsız kalmasıdır.

Amerikan halkının diğer bir kısmına göre ise Amerika savaşın çıkmasına engel olabilir, bu yüzden Amerika demokrasilerin yanında yer almalıdır, Amerikan başkanına barışı koruyabilmesi için daha fazla imkanlar verilmeli ve silah satışı yasaklanmamalıdır. Esmer'e göre Başkan Roosevelt, demokrasilerin yanında yer almak istemektedir ancak meclisteki muhalefet buna karşı çıkmaktadır. Bunun sebebi ise yaklaşan Amerikan seçimleridir. (Esmer, “Bitaraf Amerika”, Ulus Gazetesi, 13 Temmuz 1939/3).

1.2. Savaş öncesinde totaliter devletler ve balkanların durumu

1.2.1. İtalya

1.2.1.1. İtalya'ya duyulan güvensizlik

İkinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında Türkiye, İtalya'ya her zaman kuşkuyla bakmıştır. Bu kuşku 1911-12'deki Trablusgarp savaşına kadar dayanır. Türkiye bu savaşta On İki Adayı ve Libya'yı İtalya'ya kaptırmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında İtalya'nın Anadolu topraklarında da talepleri olduğunun ortaya çıkması ilişkileri daha da germiştir. 1930lar'daki İtalya'nın saldırgan tutumu bir bakıma Türkiye'nin İngiltere'ye yakınlaşmasının da nedenlerinden birisi olmuştur (Derinil, 2000:7).

Özellikle 1935 yılında İtalya'nın Habeşistan'a saldırısı Türkiye'nin 1939 yılında İngiltere ile yapacağı ittifak anlaşması için dönüm noktasını oluşturur. İtalya'nın Milletler Cemiyeti'ne üye ülkelerin zoraki tedbirlerine sert cevap vermesi İngiltere'nin bu ülkelere garanti vermesine neden olmuştur. Akdeniz Paktı ile İngiltere, olası bir İtalya saldırısına karşı Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'ya yardım yapacaktır. Böylece Türkiye İtalya tehlikesine karşı İngiltere'ye dayanmıştır (Armaoğlu, 2000:341).

İkinci Dünya Savaşı'nda Mihver blokunda yer alan İtalya'nın savaş öncesinde ve savaşın ilk yılında Almanya'nın yanında savaşa dahil olup olmayacağı, Türk basını tarafından en çok merak edilen olayların başında gelmiştir. Çünkü İtalya'nın savaşa girmesi savaşın boyutlarını genişletecek ve Akdeniz'e yayacaktır. Bu durum Türkiye için tehlike arz etmektedir.

1.2.1.2. İtalya'nın Hatay sorununa bakış açısı

İkinci Dünya savaşı öncesinde İtalya ile Türkiye arasındaki en önemli ihtilaf konusu Hatay'ın Anavatan'a katılmasıdır. İtalya ilk tepkisini Fransa'ya verdiği bir nota ile göstermiştir. Cumhuriyet gazetesi bunu : “ İtalya'nın notası : Roma hükümeti Hatay'ın ilhakını tanımak istemiyor. Türk-Fransız anlaşması, San Remo itilafına muhalif bulunuyormuş!” (Cumhuriyet Tarihi, 14 Temmuz 1939, no.5449/1) manşetiyle duyurmuştur.

Türk basını İtalya'nın tavrına tepki göstermiştir. Eleştiriler, İtalya gibi Habeşistan ve Arnavutluk'a saldırmış totaliter bir devletin böyle bir tavır sergilemeye hakkı olmadığı yönündedir (Aykaç, "Nota Verilmişmiş", Akşam Gazetesi, 15 Temmuz 1939, no.7446/6).

İtalya basını da Hatay'ın anavatana ilhakını eleştiren yazılar yayınlamıştır. Onlara göre Türkler, Hatay karşılığında kendilerini demokrasilere kiralamışlardır. Türk- İngiliz anlaşması Akdeniz paktına aykırıdır. İngiltere, Arap memleketlerini Türkiye ile paylaşmak istemektedir ve Hatay'da bu paylaşımın bir parçasıdır. Fransa'nın Hatay'ı Türkiye'ye bırakması Milletler Cemiyeti prensiplerine aykırıdır. İtalyan basının suçlamalarına Türk basını tek tek cevap vermiştir. Buna göre Hatay asla bir anlaşmanın bedeli olarak kabul edilemez. Türkiye Hatay'ın halkı Türktür ve Türkiye burayı yirmi yıldan beri istemektedir. Türkiye'nin Arap memleketleri üzerinde bir takım emelleri de yoktur. Bu Türkiye'yi meydana getiren ana prensiplere aykırıdır. İtalya'nın iddiaları mantık dışıdır (Nadi, "İtalyan Matbuatının Neşriyatı Karşısında", Cumhuriyet Gazetesi, 3 Temmuz 1939, no.5438/1).

Ulus gazetesinde Ahmet Şükrü Esmer ise Hatay konusunda İtalya'nın bu olumsuz tutumunun sebebine farklı bir açıdan yaklaşır. Esmer'e göre İtalya'nın kabullenemediği nokta Hatay'ın Türkiye'ye Fransa ile yapılan uzlaşma sonucunda katılmış olmasıdır. Eğer Türkiye Fransa ile anlaşma zemini aramadan İtalya'nın Arnavutluk'ta yaptığı gibi Hatay'ı bir emrivaki ile işgal etseydi, İtalya bu durumda Türkiye'yi destekleyecektir. Ancak şimdi Türkiye ile Fransa'nın ayrıca İngiltere'nin, aralarında mutabık kalmaları İtalya'nın menfaatlerine uygun düşmemektedir (Esmer, "İtalya'nın Manasız Hareketi", Ulus Gazetesi, 13 Temmuz 1939/3).

Akşam gazetesi baş yazarı Necmeddin Sadak da Ahmet Şükrü Esmer'i doğrularcasına İtalyan ve Alman gazetelerinin Türkiye ile Fransa'nın Hatay meselesinden dolayı araları gerginleştğinde şiddetle Türkiye'yi desteklediklerini, iş Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında uzlaşmaya doğru gittiğinde ise Türkiye'nin eleştirildiğini, Atatürk yolundan sapıldığının söylendiğini, İtalya'yı asıl kızdıran hadisenin Türkiye'nin demokrasiler yanında yer alması olduğunu söylemiştir. Sadak, Hatay meselesinden sonra İtalyan basınında sıklıkla Türkiye ile ilgili makalelerin yazıldığını ve

Türkiye'nin Balkanlarda gizli emelleri olan bir devlet olarak gösterilerek İtalya'nın Balkan birliğini bozmaya çalıştığını ancak hiçbir Balkan devletinin İtalya'nın bu tuzağına düşmeyeceğini söylemektedir (Sadak, "Bir İtalyan Gazetesine Cevab", Akşam Gazetesi, 5 Ağustos 1939, no.7467/4).

1.2.1.3. İtalya'nın dış politikasının belirsizliği

İtalya mihver devletlerinden biridir ancak olası savaş karşısında İngiltere ve Fransa'nın karşısında Almanya'nın yanında savaşa katılıp katılmayacağı konusu Türk basınında önemli bir yer işgal etmiştir. Basında, İtalya'nın savaşa dahil olması durumunda uzun sahil kıyılarının İngiliz ve Fransız saldırılarına açık olacağı, İtalya'nın sahillerini savunmasının oldukça güç olacağı, demokrasilerin ablukası altında kalacağı ve yeterli stoğa sahip olmadığı için eninde sonunda teslim olacağı söylenmiştir. Roma'nın bile tehlike içerisinde olduğu belirtilmiştir ("Hem Nalına Hem Mihına", Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1939, no.5494/3).

Yunus Nadi ise İtalya'nın savaşa girme olasılığına, savaşın büyümesi ve Akdeniz'e sıçrayarak Balkanları ve Türkiye'yi tehdit etmesi açısından yaklaşmaktadır. Nadi, İtalya'nın savaşa girmemesi temenni etmekte ancak aksi bir durumda Türkiye'nin dikkatli bir politika izlemesi gerektiğini de belirtmektedir (Nadi, "İtalyanın Harbe Girmemesi Takdirinde", Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ağustos 1939, no.5495/1).

Basında İtalya'nın, Almanya'yı uzlaşmaya davet eder tavırları da yer almıştır. İki ülkenin dışişleri bakanlarının görüşmelerine kuşku ile bakılmıştır. Basına göre İtalya mihvere dahil olduğu için Almanya'nın Danzig'i ilhak etmesine sıcak bakmaktadır ama bu meselenin savaşa neden olmasını istememektedir (Sadak, "Mihver Devletlerinin Yeni Siyasi Faaliyetleri", Akşam gazetesi, 17 Ağustos 1939, no.7479/1).

İtalya'nın Dantzig meselesini görüşmek üzere dörtler konferansı toplamak istemesi basında yankı bulmuştur. Basın, İtalya'nın bu talebine ihtiyatla yaklaşmaktadır. Bir ülkenin kaderinin başka ülkeler tarafından masa başında halledilmesi eleştirilmiştir. Konferansın sadece bir mesele için değil Avrupa'nın bundan sonraki geleceği yapılması gerektiği belirtilir. Basına göre meseleleri yalnızca kuvvetlinin isteğiyle çözmek totaliter devletlerin istediği bir anlayıştır. Bu anlayışın yanlış olduğunun Münih toplantısında görüldüğü ve masadan çıkan sonucun Çekoslovakya'yı ortadan

kaldırıldığı belirtilmiştir (Sadak, “Ağzımız Çok Yandı Yoğurdu Üfleyerek Yiyeceğiz”, Akşam gazetesi, 18 Ağustos 1939, no.7480/10).

1.2.2. Almanya

1.2.2.1. İkinci Dünya Savaşı öncesi Almanya'nın büyümesi

1 Ekim 1938'de Hitler, Südet bölgesinin Almanya'ya teslim edilmesini istemiştir. Bu meseleden savaş çıkmasını istemeyen İngiltere ve Fransa, Mussolinin de teşebbüsüyle Çekoslovakya meselesinin halledilmesi için Münih Konferansının toplanmasına karar vermiştir. Münih Konferansında Südet bölgesi Almanya'ya bırakılmış ve Almanya istediğini elde etmiştir. Ancak bu durum Sovyetler Birliği'nin batıya olan güvenin sarsmıştır. Batılıların Alman isteklerine boyun eğmeleri ve Konferansa Sovyetler Birliği'ni davet etmemeleri, Sovyetler Birliği'ni kızdırmıştır (Armaoğlu, 2000:286).

Almanya'nın istekleri bitmek bilmemektedir. 1939 yılına gelindiğinde Almanya bu sefer, Polonya'dan Danzig şehrini istemiştir. Avrupa, 1938 yılında savaşın eşiğinden dönmüş, daha üzerinden bir yıl geçmeden tekrar savaş rüzgarları esmeye başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde dünya kamuoyunu meşgul eden en önemli konu Danzig Buhranıdır. Almanya, Polonya sınırları içindeki bir serbest şehir olan Danzig şehrini, ilhak etmek istemektedir. Almanya “Hayat Sahası” adını verdiği bu projesiyle Alman nüfusunun olduğu bölgeleri kendisine dahil etmeyi, hakkı olarak görmekte, batılı devletlerden buna ses çıkarmamalarını istemektedir.

1.2.2.2. Basının Almanya'ya bakışı

Türkiye ile Almanya arasında 1941 yılındaki Dostluk ve Saldırmazlık anlaşmasının imzalanmasına kadar önemli bir siyasi gelişme olmamıştır. Ancak iki ülke arasında her ne kadar siyasi ilişki olmasa da ekonomik ilişkiler oldukça yoğundur. Türkiye ilk beş yıllık sanayi planını gerçekleştirmek istediği için yeni kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Almanya da Ortadoğu ve Balkan devletlerinde kendine yeni pazarlar aramaktadır. Ayrıca ekonomik kuvvetini kullanarak siyasi nüfuz elde etmek istemektedir. Finansman kaynaklarına ihtiyaç duyan Türkiye, Almanya ile sıkı bir ekonomik işbirliğine girmekten bir sakınca görmemiştir. 1934'ten itibaren Alman firmalarının Türkiye'ye açtıkları kredilerle Türkiye'nin Almanya ile ticaret hacmi süratle artmıştır

(Koçak, 1991:200-201).

24 Aralık 1938 yılı itibariyle Türkiye'nin kredi ve siparişlerine ilişkin borç listesinde Almanya 32.099.622 tl ile ilk sırada yer almıştır. İkinci sırada yer alan İngiltere'den alınan kredi ve borçlar ise sadece 860.622 tl'dir. Bu durum Almanya'nın Türk ekonomisi üzerinde ne kadar etkili olduğunun da bir göstergesidir (Koçak, 1991:209).

Yukarıda da belirtildiği gibi Almanya ile Türkiye arasında siyasi ilişkiler ekonomik ilişkiler kadar yoğun olmamıştır. Türkiye demokrasi cephesine daha yakın olmayı tercih etmiştir. Almanya'nın yayılmacı politikası ise Türkiye'de endişeye neden olmuştur. Türk Basını da gelişmeleri ihtiyatlı bir şekilde izlemektedir. Basındaki genel hava eğer bir savaş çıkarsa bunun tek suçlusu Almanya olduğudur. İngiltere ve Fransa barış cephesinin üyeleri olarak görülmektedir. Bu iki devletin olası bir savaşı engelleyebileceği umut edilmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin ise diğerlerinin aksine Almanya'ya karşı düşünceleri sürekli olarak değişiklik göstermektedir. Savaş öncesinde gazetede Hitler ve Almanya'ya karşı övücü yazılar yer almıştır.

Nadir Nadi, 27 Nisan 1939 tarihli makalesinde Hitler'i ve Almanya'yı şu sözlerle övmüştür :

“ İktidar mevkiine geldiği günden beri bütün mevcudiyetiyle vatanını Versailles esaretinden kurtarmaya çalışan bu büyük adam, bugün altı senelik bir mücadeleden sonra bir damla insan kanı dökmeksizin bütün hedeflerine varmış, emellerini tahakkuk ettirmiş bulunuyor...

Aleyhinde yapılan propagandalara rağmen, Nasyonal Sosyalist Almanya'nın hakiki milletler için bir tehlike teşkil edeceğine inanmıyoruz. Bilakis dahilde komünizm ve anarşiyi temizlemiş, milli birliğini kurtarmış bir Almanyanın Avrupada da bir ahenk unsuru olabileceğine kaniiz (Nadi, “Türk-Alman Münasebetleri”, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Nisan 1939, no.5372/3).

Nadir Nadi'nin Almanya lehine olan düşünceleri 1939 Ekiminde Türkiye ile İngiltere ve Fransa arasında yapılan anlaşmadan sonra değişmeye başlamış 1940 yılının Ocak ayından itibaren Almanya'yı eleştiren yazılar yazmıştır. 9 Ocak 1940'taki yazısında

Almanya'yı eleştirirken, İtalya'nın bile Almanya'ya inanmadığı için savaşa katılmadığını söylemektedir :

“ Her müzakere teklifine bir veto ile mukabelede bulundu. Kendisinden on defa, yüz defa daha fakir, daha proleter olan milletleri mahvü perişan etti. Elinden gelse bütün dünyaya tahakküm edeceğini de kimseden gizlemiyor. Artık bu vaziyet karşısında Almanyayı muvaffakiyetle müdafaa edebilecek bir nazariye herhalde mevcut olmasa gerektir. Bunun en kuvvetli delilini de bize işte bizzat İtalya gösteriyor : Kendisi de proleter bir millet olduğunu söylediği ve ayrıca Almanyaya bir muahede ile bağlı olduğu halde harbe iştirakten kaçınıyor. Biliyor ki bu harb bir ideoloji harbi değil, bir hegemonya harbidir. Almanya tarafından sebebiyet verilen bütün harbler gibi” (Nadi, , “Nasıl Müdafaa Edilebilir ?”, Cumhuriyet Gazetesi, 9 Ocak 1940, no.5526/6).

Basında savaş karşıtı yazılar yer almaktadır. Türk basının ortak düşüncesi olası bir savaşın dünyayı daha kötü bir hale getireceğidir. Savaş halklar arasındaki büyük uçurumları daha da arttıracaktır. Savaşın sona yapılacağı barış mutlaka belli bir kesimi yine tatmin etmeyecektir. Sorunlar daha da büyüyecektir. İnsanlığın dertlerine çare ancak barıştan bulunabilir. (Atay, “Harbin Faydasına İnananlar” , Ulus Gazetesi, 19 Temmuz 1939/8).

1.2.2.3. Basının Almanya'nın “Hayat Sahası” politikasına eleştirisi

Almanya Hayat Sahası'nı emperyalist bir amaç olarak görmemektedir. Alman basını Dünya kamuoyuna Hitler'in savaş istemediğini duyurmaktadır. Almanya'ya göre Versailles zaten kırılması gereken bir zincirdir.

Nadir Nadi, anılarında bir yemekte Alman Büyükelçisi Von Popen'in, Almanya'nın emperyalist emelleri olmayan bir devlet olduğunu söylediğini belirtmektedir. Von Popen, Almanya'nın savaşın kötü bir şey olduğunu inandığını ve savaşmak istemediklerini ifade etmektedir. Ancak ona göre ortada inkar edilmez bazı haklar vardır. Danzig konusunda haklıdır. Doğu Prusya'yı Almanya'dan ayıran Polonya koridoruna Alman hükümetinin bir itirazı yoktur ancak bu koridoru çaprazlama keserek Danzig'i anavatana bağlayacak incecik bir şerit batılıları neden bu kadar telaşlandırmaktadır. Popen, Türkiye için de bir örnek vererek görüşlerine Nadir

Nadi'yi inandırmak istemektedir. Buna göre Adana ile geri kalan Türkiye arasına bir yabancı devlet burnunu sokmuş olsa, Türkiye kendinden bir parça olan Adana'yı kendine bağlamak istemeyecek midir ? (Nadi, 1991:33).

Türk basını ise Versailles'in ağır hükümlerini kabul edip, hatta Almanya'nın bazı girişimlerini haklı bulmakla birlikte Hayat Sahası düşüncesine karşı çıkmaktadır.

Yunus Nadi, 22 Temmuz'daki yazısında Almanya'yı Versailles'den dolayı bir taraftar desteklerken bir taraftan da Hayat Sahası düşüncesini eleştirmektedir :

“ Bizim de sabık silah arkadaşlarımız olan Almanlara karşı bittabi hasbi ve hususi bir husumetimiz yoktur. Almanya'nın Versay muahedesinin ağır hükümlerinden kurtulmasını muvafık bulan milletlerin belki en başında Türkiye vardı. Bizim yıktığımız Sevres muahedesini Versay'dan ehven bir felaket değildi. Ve nihayet son defa aldığımız kararlar ve tedbirler tahsisan Almanyaya müteveccih şeyler değildir. Bunlar adı üstünde hakikaten anormal vaziyetlere karşı alınmış sadece tabi müdafaa karar ve tedbirleridir ki onların kendi emniyet ve selametimizle alakalı lüzumu sebep ve derecelerini ancak biz Türkler takdir edebiliriz...

O halde itiraf etmek lazımdır ki çemberleme siyaseti iddialarında, hatta İngiltereye karşı bile, hakikat ve isabet yoktur. Hele Türkiye için böyle bir iddianın asla yeri yurdu olamaz, bilhassa Almanyaya karşı. Bizim barış cephesine iltihakımızın belli başlı mevzuları Akdeniz emniyetile Balkanların mahfuziyetidir (Nadi, “Hayat Sahası”, Cumhuriyet Gazetesi, 22 Temmuz 1939, no.5457/1).

Akşam gazetesi baş yazarı Necmeddin Sadak da 22 Temmuz'da yazdığı yazısında Hayat Sahası düşüncesini sert bir dille eleştirmektedir. Sadak'a göre Almanya'nın ve İtalya'nın politikası, savaş yapacakmış gibi hazırlanarak karşı tarafın savaş yapamayacağı bir zamanda hedeflerini savaşız şekilde elde etmektir. Bugüne kadar bu korkutma taktiğiyle istediklerini elde etmişlerdir. Sadak, Hayat Sahasının sınırları olmadığını, bir zorbalık politikası olduğunu söylemektedir ama artık karşılarına İngiltere ve Fransa'dan oluşan muazzam bir birlik çıkmıştır. Almanya'nın saldırılarına aynı şekilde karşılık verecekleri şüphesizdir (Sadak, “Harb Olacak mı ? Değil, Harb Oluyor”, Akşam Gazetesi, 22 Temmuz 1939, no.7451/1).

Sadak 22 Ağustos'taki yazısında ise Versailles'den bu yana Türk basının Almanya'ya bakışını özetlemektedir. Buna göre, Almanya bizimle birlikte, umumi barışta yenildikten sonra bu haksızlığa isyan etmeye başlamış, yavaş yavaş Versailles anlaşmasının bütün hükümlerini yırtmıştır. Bir milletin kalkınma hareketini Türkiye'nin hayranlıkla takip etmiştir. Ancak Almanya ortaya bir milliyet nazariyesi çıkarmıştır, her milletin kendi sınırları dışında bile olsa ayrılmaz bir topluluk olduğu düşüncesiyle koskoca Avusturya'yı ilhak etmiş, tüm dünya gibi Türkiye de buna ses çıkarmamıştır. Ardından Südet bölgesi kansız bir şekilde Almanya'ya bırakılmış ve Çekoslovakya da parçalanmıştır. Sadak, Türkiye'nin ise Almanya ile ilişkilerini bozmaktan korktuğu için bu duruma ses çıkarmadığını belirtmektedir. Sadak bütün bunlara rağmen Alman basınının Türkiye'nin kendi vatanını korumak için İngiltere ile ittifak yapmasını, suç olarak nitelendirmesini saçmalık olarak nitelendirmektedir (Sadak, "Alman Matbuatına Toptan ve Zaruri Bir Cevab", Akşam Gazetesi, 22 Ağustos 1939, no.7464/10).

1.2.2.4. Basın : Danzig meselesi savaşa neden olmaz

1939 yılında her an savaşın beklenildiği, dünyada savaşın çıkıp çıkmaması konusundaki muammadan dolayı bir sinir harbi yaşanırken bile Türk basını iyimserliğini kaybetmek istememiştir. Savaşın patlak vermesine günler kala, basında hala Danzig meselesinden dolayı savaşın çıkmayacağına dair düşünceler yer almıştır. Aslında bu düşünceler, bir öngörüden çok temenni niteliğindedir. Herhangi bir kıvılcımın savaşı başlatabileceği, basının tamamı tarafından kabul edilirken, Hitler'in sadece Danzig meselesinden dolayı bir Avrupa savaşını göze alamayacağı umut edilmiştir.

Ulus gazetesinde Almanya'ya yönelik en sert eleştirileri yapan Ahmet Şükrü Esmer, 5 Temmuz'daki yazısında Danzig meselesinden dolayı bir savaş çıkmayacağını ancak meselenin artık Danzig meselesi olmaktan çıkıp tecavüz girişimi ve onu önlemeye çalışma girişimi arasında bir mücadeleye dönüştüğünü söylerken, bundan sonra Almanya'nın elinde şu üç seçenek olduğunu belirtmektedir :

“ 1- Polonya'nın ve İngiltere'nin kati kararlarından emin olan Almanya, Danzig'de emrivaki yapmaktan vazgeçebilir.

2- Bu emrivakii Danzig şehrine yaptırdıktan sonra husule getireceği akislere bakarak ona göre hareket eder. Polonya'nın ve İngiltere'nin harekete geçtiklerini görürse, Danzig'in kendi başına hareket ettiğini iddia ederek geriler. Polonya'yı harekete getirecek bir akis husule getirmezse, ilhakı benimser.

3- Üçüncü fakat pek zayıf olan bir ihtimal de Hitler'in bir harbi göze alarak, ilhakına kadar yürütmesidir.

Herhalde Almanya'nın bugünkü vaziyette barış cephesiyle bir harbi göze alacağı çok şüphelidir" (Esmer, Danzig İçin Harp Çıkar Mı ?", Ulus Gazetesi, 5 Temmuz 1939/3).

Savaşın çıkmasına günler kala bile Türk basınının da biraz da halkı da rahatlatmak için Danzig meselesi yüzünden savaş çıkmayacağına yönelik yazılar yer almıştır. Akşam gazetesinin baş yazarı olan Necmeddin Sadak en başından beri Danzig yüzünden bir savaşın çıkmayacağına düşünmektedir. Savaşın başlamasına günler kala Necmeddin Sadak, 25 Ağustos'taki yazısında, Polonya'nın son dakikaya kadar harbe sebebiyet vermemek için elinden geleni yapacağını, Almanya'nın Sovyetler ile bir saldırmazlık anlaşması yapmasına rağmen, bu devletin İngiltere ve Fransa'nın Polonya'ya verdiği açık destekten dolayı savaşı göze alamayacağını yinelemektedir. Sadak, bir savaş olacaksa da bunu yalnız Hitler'in bilebileceğini söyleyerek, savaşın tüm sorumluluğunu Hitler'e atmıştır (Sadak, "Şüpheli ve Tereddüt Devrinin Son Günlerini Yaşıyoruz", Akşam Gazetesi, 25 Ağustos 1939, no.7467/1).

Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Muharrem Feyzi Togay ise , 4 Temmuz'da "Siyasi İcmal" isimli köşesinde savaşın kaderinin Lehistan'ın ellerinde olduğunu söylemektedir. Togay, Danzig senatosunun Almanya'ya bağlanıp bağlanmama konusundaki kararının Lehistan'ı tatmin etmesi durumunda mesele kalmayacağını, ancak Lehistan'ın Danzig'e askeri müdahalede bulunması durumunda, Almanya'nın bu durumu kendisine yapılmış bir tecavüz olarak göreceğini ve mukabelede bulunacağını, İngiltere ve Fransa'nın ise verdikleri taahhütlerden dolayı Almanya'ya savaş ilan edeceklerini söyleyerek, savaşın sorumluluğu Lehistan'ın üzerine atmıştır. (Togay, "Avrupa Sulhü Lehistanın Elinde", Cumhuriyet Gazetesi, 4 Temmuz 1939, no.5439/2).

Türk basını hükümet politikasına da paralel olarak asla bir savaş çıksın istememektedir. Gazetelerde savaşın çözümsüzlükten başka bir şey getirmeyeceği, dünyayı daha da kötü bir hale getireceği yönünde yazılar yer almaktadır. Birinci Dünya savaşının dünyaya verdiği zararlardan bahsedilmiştir. Bunun yanında zayıf da olsa Almanya'nın dünya barışı için yarattığı tehlikenin ancak bir savaşla sona ereceğini düşünen kalemler de vardır.

Ulus gazetesi başyazarı Falih Rıfki Atay, 27 Ağustos'taki yazısında totaliter devletlerle bir anlaşma yapılmasına kati suretle karşı çıkmıştır. Atay'a göre totaliterlere kan dökülmeden toprak vermekle bir şeyler halledilseydi, İtalya'nın Habeşistan'dan sonra tecavüzleri devam etmezdi. Atay, hiç kimsenin bir savaş istemediği ancak bir Münih barışı da istemediği belirtirken olası bir savaş sonrasında zararı uğrayacak olanların demokrasiler ve onların müttefikleri olmayacağını söylemiştir (Atay, "Vermekle Değil, Konuşmakla !", Ulus Gazetesi, 27 Ağustos 1939/3).

Falih Rıfki Atay, savaşın başlamasına günler kala, daha da ileriye giderek ve Almanya tehlikenin ilelebet halledilmesi için savaşın göze alınması gerektiğini söylemektedir :

“ Yalnız Danzig meselesini halletmek değil, bu fasılasız buhran devrine nihayet vermek, hastalığı kökünden tedavi etmek, kuvet, zor ve tecavüz politikasını durdurmak, Avrupa insanlığına maddi ve manevi nefes aldirmek lazım! Dün Südetler, bugün Danzig için kullanılan bu edebiyat, yarın petrol, hammadde, iskan toprağı, hülasa emperyalizmin bütün ihtiraslarını da aynı belagatle ve aynı mazlumiyet maskesiyle tatbik olunabilir...Ya iki rejim, büyük demokrasileri de kendilerinin bir nevi intiharı demek olan, dünyayı paylaşma fikrini kabul etmeğe mecbur edecekler, yahut büyük barışçı demokrasiler bir harbe de malolsa, beynelmilel haktan, emniyet ve collaboration sisteminin esaslarını kurmağa muvaffak olacaklardır”(Atay, "Sulh ve Harp Arasında", Ulus Gazetesi, 30 Ağustos 1939/5).

1.2.2.5. Almanya-İngiltere anlaşmazlığının basındaki yansımaları

Basında Almanya ile demokrasiler arasındaki anlaşmazlık hakkında da yorumlar yapılmıştır. Basın dünyada savaş rüzgarları esmesinin temel sebebi olarak

Almanya'nın istekleri gösterirken, İngiltere'yi barışı koruyucu bir güç olarak nitelendirmektedir. Öyle ki Necmeddin Sadak, 8 Ağustos'taki yazısında savaş tehlikesinden kurtulmanın tek yolunun barış cephesinin güçlenmesi olduğunu belirtmiştir. Sadak, ayrıca Hitler ve Mussolini gibi büyük insanların nasıl olur da dünyadaki tecavüz girişimlerinin karşısına güçlü bir barış cephesinin çıkabileceğini akıl edemedikleri, bu durumun aslında totaliter rejimlerin bir sonucu olduğunu, şahsi dehaya fazla önem vererek diğer ihtimalleri göremediklerini söylemiştir (Sadak, "Bu Çıkmazdan Nasıl Çıkılır?", Akşam Gazetesi, 8 Ağustos 1939, no.7470/11).

Necmeddin Sadak 4 Ağustos'taki yazısında ise Avrupa'da yaşanan buhranlı dönemin sebebi olarak, dünya savaşı barışının ağır şartlarda yapılmış olmasını gösterenleri eleştirmiştir. Sadak'a göre mağlubu ve galibi olan her savaşın sonundaki barış, intikam tohumlarını barındırır, asıl kötü olan savaşın kendisidir. Sadak'a göre hedefine ulaşmış savaşlar ancak milli savaşlardır. Çünkü burada yurt savunması esastır. Maddi kuvvetlerin önüne geçebilecek tek kuvvet milliyet duygusudur (Sadak, "Dünya Harbinin Yirmi Beşinci Yılı", Akşam Gazetesi, 4 Ağustos 1939, no.7466/4).

Ahmet Şükrü Esmer ise 7 Temmuz'daki yazısında Almanya ile İngiltere arasındaki anlaşmazlığın Almanya'ya göre nedenini açıklarken, Hayat Sahası fikrini eleştirmeye devam etmiştir :

“ Şimdi anlıyoruz ki, İngiltere'nin de bu hayat sahası adını verdikleri mıntıkaninkendilerine terk edilmesini ümit ediyorlarmış. İngiltere bunu yapmadığı için Hitler 1935 mukavelesini feshetmiş ve şimdi de alman matbuatı, İngiltere'nin medeniyet için tehlike teşkil ettiğini dünyaya anlatmaya çalışıyor. İkide bir, hayat sahasındaki alman haklarının tanınması pahasına İngiltere ile barışmaya hazır olduklarını bildirmek fırsatını da kaçırmamaktadırlar. Ve anlaşıkları dakikada İngiltere tekrar medeniyetin direklerinden biri olacaktır. Başkalarını bu derece safderun saymak haddizatında bir safderunluktur. Biz Almanlara haber verelim ki çıkmaz işler peşindedirler (Esmer, "Almanlara Göre İngiliz-Alman Anlaşması", Ulus Gazetesi, 7 Temmuz 1939/3).

Türk basını olası bir savaşta Almanya'ya hiç şans vermemiştir. İtalya'nın Almanya yanında savaşa katılacağını düşünülmemektedir. Denizden istilaya açık bir coğrafyası

olan İtalya'nın başarılı olma şansı yoktur. Ayrıca Almanya'nın askeri gücü ile İngiltere'nin askeri gücü kıyaslanmıştır.

Akşam gazetesinin 30 Ağustos'taki sayısının iç sayfalarında tam sayfa olarak çıkan makalede Alman hava gücünün İngiliz deniz gücüne karşı başarı elde edemeyeceği anlatılmıştır :“Tayyare Bombalar ile Donanma Mağlup Edilemez. Mihver Devletlerinin Hava Silahı Demokrasilerin Donanması İçin Ciddi Bir Tehlike Teşkil Edemez” (Akşam Gazetesi, 30 Ağustos 1939, 7492/5).

1.2.2.6. Nadir Nadi'nin Almanya'ya karşı değişkenlik gösteren düşünceleri

Basında Almanya'nın gücüne dikkat çeken yazarlar da bulunmaktadır. Nadir Nadi, bunların başında gelmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Nadir Nadi'nin Almanya'ya karşı görüşleri savaşın gidişatına göre değişiklikler göstermiştir.

Nadir Nadi, 6 Temmuz'daki yazısında denizde demokrasilerin üstün olduğunu inkar edilemez olduğunu, karada ise totaliterlerin gücünün daha fazla olduğunu, hatta Fransa'nın bir Alman taarruzundan çekindiğini belirtmiştir (Nadi, “Asıl Zayıf Tarafları”, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Temmuz 1939, no.5441/1).

Nadi, 3 Ağustos'taki yazısında ise Alman basınının eski müttefiki Türkiye'yi yok farz etmesini şu sözlerle eleştirmiştir:

“ Werner Von Heimbürg isminde, gene tanımadığım başka bi muharrir “Sadık Silah Arkadaşlığı” serlevhalı makalesinde umumi harbde, Almanya'nın yanında döğüşen milletlerin kahramanlığından ve fedakarlığından bahsediyor. Muharrir, tabiatile Türkiyeyi listeden silmiştir. Ona göre umumi harbde Almanyanın müttefiki olarak sayılmaya değer yalnız Bulgaristanla Macaristan vardır. Bu iki milleti bir hayli pohpohladıktan sonra Balkanlılara hitab ederek asıl sadede geçiyor ve Almanya tarafından oralara göz dikilmediğini, nasyonal sosyalist rejiminin, herhangi bir yerde hegemonia tesisini düşünmediğini (!), bilakis Hitler'in bu gibi fikirlerden nefret ettiğini (!) iddia ediyor (Nadi, “Bir Sükutun İzahı”, Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ağustos 1939, no.5469/9).

1.2.2.7. İtalya'nın dörtlü konferans isteği

Savaşa günler kala basını meşgul eden diğer bir konu, Danzig meselesinin zm için İtalya'nın ortaya attığı dörtlü konferans teklifidir. İtalya, konferansa Almanya'yı ikna ettiğini belirterek, İngiltere ve Fransa'nın nabzını yoklamaktadır. İtalya ve Almanya daha önce Münih konferansında olduğu gibi meseleyi 4 büyük devlet arasında masa başında halletmek istemektedir. Türk basını ise konferans fikrini şiddetle eleştirmiştir.

Necmeddin Sadak, 18 Ağustos'ta ele aldığı yazıda, Dörtler konferansı fikrini eleştirmektedir. Sadak, İngiltere ve Fransa'nın barıştan ve anlaşmadan kamadıklarını ancak, daha önceki tecrübelerden mihvere güvenmediklerini de belirtmiştir. Sadak'a göre dört devletin tek bir mesele için toplanmasından hiçbir fayda çıkamaz. Necmeddin Sadak, Münih konferansında Çekoslovakya'ya yapılanlardan da anlaşılacağı gibi tek bir mesele için konferans yapılmasının doğru olmadığını, konferansın bütün bir Avrupa barışı için yapılması gerektiğini, aksi takdirde Danzig krizi bitse bile yarın başka hayat sahası iddialarının ortaya atılacağını ve dünyanın tekrar savaş buhranı içine gireceğini belirtmiştir (Sadak, "Ağzımız ok Yandı, Yoğurdu fleyerek Yiyeceğiz", Akşam Gazetesi, 18 Ağustos 1939, no.7480/1).

Yunus Nadi ise 19 Ağustos'taki yazısında Danzig meselesinin müzakere ile zmlenebileceğini bu konferansa Polonya'nın iştirak etmemesinin kabul edilemeyeceğini söylemektedir. Nadi, dörtler konferansı gibi fikirlerin evvelden beri İtalyanlar tarafından ortaya çıkarıldığını, Avrupa'yı karıştıran bir meselenin yalnızca dört büyük devlet tarafından düzeltilmesinin mümkün olmadığını söylemiştir. Ona göre, böyle bir konferans toplansa dahi sağlıklı kararlar verilemez. Ola ki kararlar çıksa dahi bu kararlardan memnun olmayacak milletlere bu durum nasıl zorla kabul ettirilebilir. Yunus Nadi'ye göre, mihver devletleri barışı korumak istiyorlarsa, kendi elleriyle bozdukları emniyeti, yine kendi elleriyle düzeltmeleri gerekmektedir (Nadi, "Mütareke ve Konferans Rivayetleri Etrafında", Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ağustos 1939, no.5485/9).

1.2.3. Balkanların durumu

1.2.3.1 Balkan Antantının önemi

Birinci Dünya Savaşından sonra Türkiye'nin Balkan devletleriyle yaptığı en önemli anlaşma 9 Şubat 1934'te imzalanan Balkan Antantı olmuştur. Antanta doğru giden süreci, Türk-Yunan yakınlaşması başlatmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasında 14 Eylül 1933'te Ankara'da Dostluk anlaşması imzalanmıştır. 20 Eylül 1933'te ise İsmet İnönü ve Rüştü Aras, Bulgaristan'ı ziyaret ederek Bulgaristan'ın da anlaşmaya katılmasını istenmiştir. Bulgaristan ise bu teklifi reddettiği gibi Bulgar basını da Türkiye aleyhine kampanya başlatmıştır. Türkiye bunun üzerine Romanya ile 17 Ekim 1933'te Dostluk ve Saldırmazlık anlaşması yapılmıştır. 27 Kasım 1933'te ise aynı anlaşma Yugoslavya ile yapılır. Ardından bu dört anlaşma birleştirilmiş, Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya arasında 9 Şubat 1934'te Atina'da Balkan Antantı imzalanmıştır (Gül, 2003:351).

Nadir Nadi anılarında, Bulgaristan'ın Balkan Antantı'na karşı gösterdiği güçlükleri ve Türkiye'nin durumunu şu sözlerle ifade etmektedir :

“Balkan Antantına karşı en büyük güçlükleri Bulgaristan çıkarıyordu. Zaten bu pakt bir bakıma Bulgaristan'ın toprak heveslerini kursağına tıkamak amacıyla kurulmuştu. Antant üyeleri arasında her bakımdan en güçlü durumda bulunan Türkiye, Balkanlılar arasında olumlu bir arabuluculuk rolü oynamak istiyor, Şükrü Saraçoğlu da bu rolü pek önemsemiş görünüyordu (Nadi, 1987:56).

Balkan Antantına Almanya da karşıdır. Dış işleri bakanı Tefik Rüştü Aras 10-11 Şubat 1932'de Berlin'i ziyaret etmiştir. 22 Eylül 1933'te de Alman dış işleri bakanı Neurath'ın Ankara'yı 1934 ilkbaharında ziyaret edeceği öngörülmüşken Almanya, Balkan Paktını kendisine karşı yapılmış bir hareket olarak kabul ettiğinden ve anlaşmaya karşı olumsuz tutumunu göstermek istediğinden dolayı Neurath'ın ziyareti gerçekleşmemiştir. Türk hükümeti buna sert tepki göstermiştir. Neurath'ın 3 Aralık 1934'te kaleme aldığı bir raporda, Berlin'de bulunan Tefik Rüştü Aras'ın kendisini ziyaret ettiğini ve ziyaretin yapılmasını istediğini, Almanya'nın Türkiye'ye karşı bir politika içinde olduğunu söylediğini belirtmiştir (Koçak, 1991:108-109).

Balkan Antantına Bulgaristan gibi bir devletin katılmaması Antantın baştan zayıf karakterli olmasına neden olmuştur. Balkan Antantının zayıflamasının diğere bir nedeni ise 1936 yılından sonra Avrupa'da buhranların artması, Alman-İtalyan mihverinin güçlenmesi olmuştur. Antant üyesi ülkeler Almanya ve İtalya sinirlendirmek korkmuşlar ve Antanta ilgilerini azaltmışlardır. Bu durum 1939 sonlarında Balkan Antantının parçalanmasına sebep olacaktır. Ancak Türk basınında 1939 yılında bile Balkan Antantının canlı tutulmasına yönelik yazılar yer almıştır.

Necmeddin Sadak, 13 Ağustos'taki yazısında Balkan Antantının kurulduğu günden bu yana Balkanların emniyetinin temeli olduğunu belirtmektedir. Sadak'a göre Orta Avrupa'da çıkan karışıklıklardan, Çekoslovakya'nın yıkılmasından Balkanların etkilenmemesinin tek sebebi; Balkan Antantıdır. Ancak Dünya'daki mevcut durum anlaşmanın imzalandığı zamanlardaki gibi değildir. Mihver devletlerinin Hayat Sahası düşüncesi Balkanlara da ayak basmaktadır. Sadak, Balkanlarda tehlikenin artmasından dolayı yeni bir anlaşmanın yapılmasının gerekli olduğunu söylemektedir. Ona göre Balkan devletlerinin tek başına mihvere karşı koymaları imkansızdır. Bu yüzden bu devletlerin güçlerine birleştirmeleri gerekmektedir (Sadak, "Kral Karol-İsmet İnönü Mülakatı", Akşam Gazetesi, 13 Ağustos 1939, no.7475/4).

1.2.3.2. Balkanların tarafsızlığı meselesi

Türk basınında tarafsızlık politikası hakkında yorumlar da yer almıştır. Basın bu konuda tarafsız olduğunu söyleyen Balkan ülkelerine uyarılarda bulunmuştur.

Yunus Nadi, 6 Ağustostaki yazısında gerçek tarafsızlığın nasıl olması gerektiğini izah etmektedir. Nadi'ye göre gerçek tarafsızlık herhangi bir saldırı karşısında tüm milli kuvvetlerle bu saldırıya karşı koymaktır. Yoksa olası bir tecavülden sonra teslim olmak ancak sözde tarafsızlıktır. Nadi, burada Birinci Dünya Savaşındaki Belçika'yı örnek göstermektedir. Belçika tarafsız olduğunu ilan etmiş olsa da Alman saldırısına uğramış ancak Almanlara teslim olmamış, silahlı mücadeleye başlamıştır. Yunus Nadi, bu tutumun tüm balkan devletlerine örnek olması gerektiğini, aksi takdirde sadece söz ile tarafsızlığı ilan eden Balkan devletlerinin, olası bir mihver saldırısında ortadan kalkmaya mahkum olduğunu söylemektedir (Nadi, "Bitarafılık Şekilleri", Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1939, no.5472/9).

Denizli milletvekili ve hukukçu olan Necip Ali Küçüka, zaman zaman Ulus gazetesinde de yazılar yazmaktadır. Küçüka, Bulgaristan ve Yugoslavya'nın tarafsızlığına çekimser yaklaşmaktadır. Küçüka, her iki devletin de olası bir savaşta tarafsız kalacaklarını ilan ettiklerini, bu fikirlerinin basınları tarafından da sık sık tekrarlandığını ancak bir savaş çıkarsa Mihver hareketinin en hassas noktasında bulunan bu iki devletin tarafsızlıklarını sürdürmesinin çok güç olduğunu söylemektedir (Küçüka, "Mihver ve Balkanlar", Ulus Gazetesi, 19 Ağustos 1939/3).

1.2.3.3 Basının Bulgaristan'a ilgisi

Bulgaristan her ne kadar Balkan Antantına katılmasa da Türk basını Bulgaristan'ın Balkan Antantına eninde sonunda katılmasını umut etmektedir.

Yunus Nadi 25 Temmuz'daki yazısında Bulgaristan hakkındaki umutlarını şu sözlerle ifade etmektedir :

“...Henüz antanta dahil olmamakla beraber esasen Balkanlı ve ruhan ona bağlı Bulgaristana varıncıya kadar vaziyet böyledir.Bulgaristan için dahi Balkanlarda barışın muhafazası en hayati ehemmiyeti haizdir ve şimdiki Bulgar hükümeti her türlü sergüzeşt siyasetinden uzaktır. Cümlesi Bulgaristanı er geç antantta yerini alacak Balkanlı kardeş memleket sayan diğer antant devletlerine gelince bunlar da Balkanların emniyetini mahfuz tutmak fikrine bugün her zamandan ziyade sadık bulunuyorlar”(Nadi, “Balkan Antantı Canlı ve Sağlamdır”, Cumhuriyet Gazetesi, 25 Temmuz 1939, no.5460/1).

Bulgaristan'ın Türkiye için bu kadar önemli olmasının sebebi, her iki ülkenin birbirleriyle sınır komşusu olmalarından ileri gelmektedir. Bulgaristan'ın bir ihtimal Mihver blokuna katılması bile Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tehdit edecek bir durumdur. Birinci Dünya Savaşında müttefik olduğumuz Bulgaristan'ın itilaf devletleriyle ateşkes yaparak savaştan çekilmesi, Osmanlı Devletini de ateşkes imzalamaya iten önemli bir etken olmuştur. İkinci Dünya savaşı öncesinde de Bulgaristan'ın nasıl bir tutum sergileyeceği merak konusudur. Bulgaristan Başbakanının Berlin'e yaptığı ziyaret de basında yankı uyandırmıştır.

Nadir Nadi, bu ziyafet sebebiyle yazdığı yazısında Bulgaristan'ın nasıl bir tutum sergileyeceğini tartışmaktadır. Nadi, bu ziyaret sırasında Almanya'nın Bulgaristan'dan

bazı isteklerde bulunacağını, çünkü Almanya için Bulgaristan'ın konumunun çok önemli olduğunu belirtmektedir. Ancak Nadi, Bulgaristan'ın bu isteklere kayıtsız kalacağını ummaktadır. Nadi'ye göre, dost Bulgaristan Başbakanı Balkanlar Balkanlarıdır diyerek, konumunu belli etmiştir. Nadi, yazısında Bulgaristan'ı İtalya ve Almanya konusunda da uyarmaktadır. İtalya'nın kendisini Balkanlı bir devlet olarak gördüğünü, bu topraklarda emellerinin olduğunu ancak Bulgaristan için asıl tehlikenin Almanya olduğunu söylemektedir (Nadi, "Bulgaristan Ne Yapacak?", Cumhuriyet Gazetesi, 8 Temmuz 1939, no.5443/8).

Yunus Nadi ise 14 Ağustos'taki yazısında Bulgaristan basınında Türkiye lehine yazılan yazılardan duyulan memnuniyeti belirtmektedir. Nadi, Bulgaristan'ın Balkan antantı içinde yer almamasının onu barışperverlikten alıkoymadığını, Türkiye ile Bulgaristan arasında bir sorun olmadığını belirtmektedir. Nadi'ye göre Bulgaristan'ın Balkan antantına katılmamasının sebebi bazı Balkanlı komşularıyla olan sorunlarından kaynaklanmaktadır. Ancak bu sorunlar çözümlenmeyecek sorunlar değildir. Bulgaristan'ın bu sorunlardan dolayı barış cephesine sırt çevirmesi söz konusu olamaz (Nadi, "Balkanlar Balkanlılarıdır", Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ağustos 1939, no.5480/3).

1.2.3.4. Alman-Sovyet saldırmazlık paktının yarattığı hayal kırıklığı

23 Ağustos 1939 tarihinde imzalanan Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı, Türkiye'de olduğu gibi Balkanlarda da hem şaşkınlık hem de endişeyle karşılanmıştır. Dünya kamuoyunda uzun süren Moskova görüşmelerinden olumlu bir sonuç çıkması doğrultusunda bir beklenti bulunmaktadır. Türk basınındaki endişe de zamanla yerini ihtiyatlı yazılara bıraktı. Basında açıkça ifade edilmese de bu pakttan sonra bazı Balkan devletlerinin Mihver'e yakınlaşması korkusu vardır.

Yunus Nadi, 26 Ağustos'taki yazısında olası bir savaş karşısında Balkanlıların şimdiden savunma tedbirlerini almaları gerektiğini, birine yapılacak bir saldırıya topyekün cevap verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Nadi, Balkan antantı üyesi olan Yunanistan ve Yugoslavya'nın vatanlarına sonuna kadar savunacağını, Romanya'nın ve Türkiye'nin Balkanlara karşı yapılabilecek bir saldırıya karşı önlemlerini aldıklarını belirtmektedir. Nadi, Bulgaristan'ın da antanta dahil olmasa da barış cephesinden

ayrılmayacağına inanmaktadır (Nadi, “Balkanlar Ciddi Karar Günlerindedir”, Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ağustos 1939, no.5492/3).

Yunus Nadi hemen bir gün sonrasındaki yazısında ise Alman-Sovyet paktının belki de, Balkanlar için bir tehlike arz etmeyeceğini düşündüğünden, Balkanlı Devletlerin bu pakttan dolayı kendilerini zayıf hissetmemeleri gerektiğini söylemektedir. Nadi, Sovyetler Birliği’ne karşı iyimser düşünmesini de bu yazısında şu sözlerle ortaya koymaktadır :

“ Ademi tecavüz paktının zahiri şekline rağmen Rusyanın Karadeniz, Balkanlar ve hatta Akdeniz ve bilhassa şarki Akdeniz bölgelerine karşı tamamiyle alakasız kalacağını farzetmeğe imkan yoktur.

...O halde ademi tecavüz paktına iki tarafa teminat teşkil edecek bir takım müzakere ve kararların takaddüm etmiş bulunduğunu kabul etmek zaruri olur. Bu müzakere ve kararların ademi tecavüz paktında taraf teşkil eden

Almanyanın muhtemel hareketleri hududunu tayin ettiği ve hiç olmazsa tecavüz etmiyeceği yerleri tasrih eylediği şüphe götürmez işlerdendir” (Nadi, “Alman-Rus Paktı Balkanlıları Asla Şaşırtmamalıdır”, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ağustos 1939, no.5493/1).

1.2.3.5 Basının Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya’ya bakışı

Balkan antantının üyesi olan bu üç devlet hakkında basında olumlu yazılar yer almaktadır. Bu ülkeler için çoğunlukla “Dost Ülke” sözleri kullanılmaktadır :

“Dost ve Müttefik Romanya Kralı” (Ulus Gazetesi, 12 Ağustos 1939), “Dost Yunanistan’ın 4 Ağustos Bayramı” (Akşam Gazetesi, 4 Ağustos 1939, no.7466).

Falih Rıfkı Atay, Romanya Kralı’nın Türkiye’yi ziyaret etmesi üzerine yazdığı yazıda Romanya’nın önemine değinmektedir. Atay’a göre, eğer bir savaş çıkarsa totaliter devletler Ege, Karadeniz ve Boğazlarda hakimiyet kurmak isteyeceklerdir. Ege yolu Yunanistan’dan, Karadeniz yolu Romanya’dan, Boğazlar yolu Türkiye’den geçmektedir. Dolayısıyla bu devletlerin herhangi bir tecavüze karşı istiklallerini sonuna kadar savunmaları gerekmektedir. Atay, Romanya’nın başından beri kuvvetlerini sonuna kadar kullanacağını dile getirdiğini, Türkiye’nin de sonuna kadar

Romanya'ya itimat ettiğini belirtmektedir (Atay, "Romanya ve Sulh Bloku", Ulus Gazetesi, 14 Ağustos 1939/1).

Yunus Nadi Balkan devletleri arasında konumu en nazik olarak Yugoslavya'yı görmektedir. Yunus Nadi, Hırvat ve Sırpın anlaşarak milli birlik meydana getirmelerinin son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Nadi, Hitler'in Yugoslavya sınırlarına dokunulmayacağı, Yugoslavlara söylemesine rağmen, Almanya'ya güvenilmeyeceğini, mihverlerin kendi taraflarına çekmek istedikleri Macaristan'ın da Romanya'dan da Yugoslavya'dan toprak talep ettiğini söylemektedir. Yunus Nadi'ye göre , bu durumda Yugoslavya'nın aklının karışık olması doğaldır ancak Yugoslavya'nın Balkan antantına bağlılığı zayıflamamıştır (Nadi, "Yugoslavya'da Milli Birlik", Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ağustos 1939, no.5494/5).

BÖLÜM 2 : 1939 YILI GELİŞMELERİNİN TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI

2.1. Türkiye'nin tarafsızlığı dönemindeki gelişmelerin basındaki yansımaları

2.1.1. İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi

Bugüne kadar tarihin gördüğü en büyük savaş olan İkinci Dünya Savaşı 1 Eylül 1939 tarihinde Alman ordularının Polonya'ya saldırmasıyla başlamış ve yaklaşık 6 yıl devam ederek 2 Eylül 1945 tarihinde Japonya'nın teslim olmasıyla sona ermiştir. Savaş yaklaşık yüz milyon insanın ölümüne neden olurken bu sayının neredeyse yarısına yakını sivil insanlar oluşturmuştur.

Savaşı başlatan olay Almanya'nın Polonya'ya saldırmasıdır. Almanya Polonya'ya Yıldırım savaşı taktiğiyle 52 tümenlik bir ordu ile saldırmıştır. Polonya'nın ise 30 tümenlik bir kuvveti bulunmaktadır. İngiltere ve Fransa taahhütlerine rağmen Polonya'ya yardıma gidemeyince, silah gücü açısından Almanya'nın çok gerisinde olan Polonya çok fazla dayanamamıştır. Savaşın onuncu gününden itibaren Alman orduları Varşova'yı muhasaraya başlamışlardır. Sovyetler Birliği de 17 Eylül 1939'dan itibaren Polonya'daki Ukraynalılarla, Beyaz Rusları koruma bahanesiyle Polonya topraklarına girmeye başlamıştır. 27 Eylül'de Varşova'nın teslim olmasıyla Polonya haritadan silinmiştir (Armaoğlu, 2005:361).

II.Dünya Savaşı Tarihi isimli kitabın yazarı Liddell Hart'a göre Almanya'nın bu başarısının sebebi, Polonyalı liderlerin savunmayı küçümseyerek bütün tertip ve düzenlerini karşı taarruz düşüncesine göre almaları ve bunu da ordularının hareket kabiliyeti ve zırhlı birliklerden yoksun olmasına rağmen gerçekleştirebileceklerini sanmalarındır. Bu yüzden Almanların gerçekleştirdikleri yarma harekatında mekanize birlikleri çok az zorlanmışlar ve muharebeler sırasında da Polonya'nın giriştiği karşı taarruzlar bozguna uğramıştır (Hart, 2002:37).

2.1.2. Basındaki Almanya suçlamaları

Türk basını savaşın büyük suçlusu olarak Almanya'yı görmektedir. Hitler'in güç kullanarak küçük devletleri ortadan kaldırmak istemesi eleştirilmektedir. Basına göre

Hitler başlangıçta Versailles anlaşmasının ağır hükümlerinden ülkesini kurtararak ve ülkesini kalkındırarak önemli bir iş yapmıştır ama şimdi yanlış bir yola sapmıştır.

Necmeddin Sadak 2 Eylül 1939'daki yazısında Almanya'nın hazırladığı 16 maddelik teklife Polonya'nın cevap vermesini beklemeden saldırmasını eleştirmektedir. Ona göre Hitler, Çekoslovakya'ya yaptığı gibi bir emrivakiyi Polonya'ya yapmak istemiş ancak Polonyalılar, Çekoslovakyalılar gibi vatan hainliğine düşmeyerek bunu kabul etmemiştir. Sadak, Almanya'nın lüzumsuz yere dünyayı büyük bir felakete sürüklediğini belirtirken birkaç sene içinde ülkesine önemli şeyler kazandıran böyle bir adamın; Hitler'in küçük bir dava için dünyayı ateşe sürüklemesinin affedilmez olduğunu söylemektedir. Sadak, kendilerini düşürdüğü bu durumdan dolayı Alman halkının da Hitler'i affetmeyeceğini iddia etmektedir (Sadak, "Nihayet Harp Başladı", Akşam Gazetesi, 2 Eylül 1939, no.7495/1).

Abidin Daver ise Almanya'nın başından beri Polonya meselesini savaş ile halletmeyi kafasına koyduğunu bu uğurda Hitler'in iktidara geldiğinden beri suçladığı Sovyetler Birliği ile anlaşmak zorunda kaldığını, Almanya ile Sovyetler arasında yapılan adem-i tecavüz anlaşmasından itibaren bir savaşın çıkmasının zaten muhakkak olduğunu söylemektedir. Daver, insanlığın bu savaşa yol açtığı için Almanya'yı suçlayacağını ancak Sovyetler'in de Almanya'ya izin verdiği için suçlamalardan nasibini alacağını söyler. İtalya'yı ise şimdilik savaş dışı kaldığı için mesul saymaz (Daver, "Başlayan Harp Karşısında", Cumhuriyet Gazetesi, 4 Eylül 1939, no.5501/1).

Abidin Daver, Almanya'nın masum insanlara yaptığı saldırıları şu cümlelerle eleştirmiştir :

"...Hele hava kuvvetleri, kahraman Leh milletini yıldırım için, son şiddetiyle önüne gelen yeri bombalıyor. Çocuk hastahanesi, Kızılhaç treni, Amerikan sefarethanesi gibi hürmet ve siyanet edilmesi lazım gelen müesseseler de Alman bombaları altında parçalanmaktadır. Leh resmi tebliğleri, açık şehirleri saymakla bitiremiyorlar. Yangın bombaları, iperit gazı doldurulmuş balonlar, zehirli şekerlemeler, temsil edilen sular, çabuk netice almak isteyen yıldırım harbinin bütün hain ve zalim tedbirleri, topyekün tatbik olunuyor" (Daver, "Şiddet Harbi İnsani Değildir", Cumhuriyet Gazetesi, 6 Eylül 1939, no.5503/1).

Savaş başlamadan önceki yazılarında savaşın mesuliyetini Polonya'ya yıkan yazılar yazan Muharrem Feyzi Togay, savaşın ilk günlerinde yazdığı yazısında da Polonya'nın suçlu olduğunu ima etmiştir. Togay, Polonya Almanya'nın istekleri karşısında Fransa ve İngiltere'ye yaklaştığını, Sovyetler ile de anlaşmak istediye de bunu başaramadığını söyler. Togay, Almanya'nın Polonya'ya 48 saat süre tanıdığını, Polonya'nın ise İngiltere'den gelecek desteğe güvenerek buna cevap vermediğini söylemektedir. Yazar, açıkça Polonya'yı suçlamamakla beraber İngiltere'nin desteğine fazlasıyla güvenerek sonunu biraz da kendisinin hazırladığını ima etmektedir (Togay, "Almanya-Lehistan Harbi", Cumhuriyet Gazetesi, 3 Eylül 1939, no.5500/2).

Ulus Gazetesinde ise Almanya'nın sivillere yönelik saldırıları eleştirilmektedir:

" Alman Tayyareleri Kızılhaç Trenlerine Bomba Çocuklara Zehirli Şeker Atıyor" (Ulus Gazetesi, 6 Eylül 1939).

" Alman Tayyareleri Açık Şehirleri ve Sivil Halkı Bombardıman Ediyor. İngiltere Bu Zulümlere Karşı Tedbir Alacak" (Ulus Gazetesi, 15 Eylül 1939).

" Almanlar Gerilerken Köyleri Yakıyor" (Ulus Gazetesi, 17 Eylül 1939).

Nadir Nadi, Almanya'nın Dünyaya, İngiltere ve Fransa vaktiyle insanların haklarına tecavüz ettiler ve şimdi rahata kavuştular şimdi biz de aynı şeyi yapıyoruz diyerek dünyayı kandırmaya çalıştıklarını söylemektedir. Nadi Almanya'nın propagandasının temelini şu sözlerle açıklamaktadır :

"Yetmiş milyonluk bir kütle, gıdasını temin edecek geniş araziye muhtaçtır. Bunu icabında kan dökerek ele geçirmek Almanya için yalnız bir hak değil, aynı zamanda bir vazifedir de. Bizi istilacılıkla itham edenler, asırlardan beri milyonlarca insan üzerinde hüküm sürmekte olduklarını unutuyorlar. Onlar yaşasınlar, biz sürünelim, öyle mi ? Hayır buna hiçbir zaman razı olamayacağız!" (Nadi, "Propagandalar ve Hakikat", Cumhuriyet Gazetesi, 14 Eylül 1939, no.5511/1).

Cumhuriyet gazetesinde "Hem Nalına Hem Mihnına" isimli bir köşe bulunmaktadır. Buradaki yazılarda imza kullanılmamaktadır. Gazetenin yazarları dönüşümlü olarak bu köşede yazılar yazmaktadır. Buradaki yazılar belki de imzasız yayınlanmasında da

dolayı daha keskin ifadelerle daha cesurca yazılmış yazılardır. Bu köşede “Yalanlara İnanmayalım” ismiyle çıkan yazıda Almanların propagandayı iyi kullandıkları, radyoyu da kullanarak Lehistan’da büyük başarılar elde ettiği, dünyaya kanıtlamaya çalıştığı, ancak insanların bu haberlere inanmaması gerektiği belirtilmektedir. Buna göre Almanya 1’e 100 katarak olayları aktarmaktadır (“Hem Nalına Hem Mihına”, Cumhuriyet Gazetesi, 3 Eylül 1939, no.5500/3).

2.1.3. İngiltere ve Fransa’ya övgüler

Necmeddin Sadak, Hitler’in Polonya’yı işgal etmesinin ardından İngiltere ve Fransa’ya dönerek mesele halledildiği için savaşa gerek kalmadığını söylemesini eleştirmiştir. Sadak, İngiltere ve Fransa’nın Almanya’ya verdiği cevaptan şu sonuçları çıkartmıştır. Buna göre her iki devletin de savaşa girişlerinin tek nedeni Polonya’yı kurtarmak değildir, ayrıca Avrupa’da tahammül edilmez boyutlara ulaşmış Hitlerizm zorbalığına son vermek istemektedirler. Ona göre, İngiltere ve Fransa buna son vermezse Avrupa’da hür bir devlet kalmayacak ve yenilmez bir güç kazanan Almanya eninde sonunda onlara da saldıracaktır. Demokrasilerin giriştiği savaş insanlık savaşıdır. Hitler sonunda mutlaka mağlup olacak ve yalnız Polonya değil tüm Avrupa ondan kurtulacaktır (Sadak, “İngiltere ve Fransanın Cevabı”, Akşam Gazetesi, 23 Eylül 1939, no.7516/1).

Abidin Daver yazılarında İngiltere ve Fransa’ya övgüler yağdırmaktadır. Ona göre İngiltere ve Fransa şiddete karşı savaş ilan ederek insanların gönlünü kazanmıştır. Daver, Almanya’ya karşı daha önceki müsamahalarından dolayı ince bir şekilde eleştirdikten sonra İngiltere ve Fransa’nın gücünü şu sözlerle övmektedir :

“Geçen Yıllarda gafil avlanmış olan barış cephesi, hakkı cebir ve şiddete karşı ancak kuvvetle müdafaa etmek kabil olacağını anlaştı ve ona göre hazırlanmıştır. İngiliz-Fransız-Lehistan blokunun, her gün biraz daha artacak olan maddi kuvvetlerini küçük görmek büyük bir hatadır. İngiliz-Fransız donanmaları denizlere hakimdir. Fransız ordusu her bakımdan dünyanın en mükemmel ordusudur.

...İngiltereye gelince, büyük harbin ilk haftalarında Fransaya yalnız 5 piyade ve bir süvari gönderen bu memleket bugün, 19 tümeni hemen seferber edebilecek

kuvvettedir (Daver, “Başlayan Harp Karşısında”, Cumhuriyet Gazetesi, 4 Eylül 1939, no.5501/6).

Abidin Daver, 6 Eylül 1939'daki yazısında ise Almanya'nın şiddet harbinin karşısında İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya itidal ve insanlık dersi verdiğini, İngiliz tayyarelerinin Almanya üzerine bomba yerine beyannameler attığını, bunun karşılığında Lehistan'a dış bileyen Almanya'nın hava filolarının İngiliz hava kuvvetleri karşısında saklandığını belirtmektedir (Daver, “Şiddet Harbi İnsani Değildir”, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Eylül 1939, 5503/1).

Falih Rıfki Atay da Münih konferansını kastederek, İngiltere ve Fransa'nın savaş olana kadar Almanya lehine bile fedakarlıklar yaparak savaşı önlemeye çalıştığını tüm dünyanın bildiğini, ancak Avrupa üzerinden karanlık bir esaret devrini kaldırabilmek için savaş edilmek zorunda kalındığını belirtmektedir. Atay, İngiltere ve Fransa'nın savaş yapılmazsa Alman tehlikesinin gün geçtikçe büyüüp sonunda kendi kapılarına dayanacağını farkında olduklarını belirtmektedir. Atay, Almanya'nın Leh topraklarına adım attığında manen savaşı kaybettiğini, savaşın İngiltere ve Fransa'nın kaderi olduğunu söylemiştir (Atay, “Avrupa Harbi Başlamıştır”, Ulus Gazetesi, 4 Eylül 1939/1).

Basın, İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya karşı koymakta geç kalmasını da eleştirmektedir. Necmeddin Sadak'a göre Avrupa iki senedir, seyirci kalmaya razı olduğu suçların kefarecini çekmektedir. Ancak vaziyet öyle bir hal almıştır ki İngiltere ve Fransa, Almanya'nın emrivakilerini ortadan kaldırmak zorunda kalmışlardır (Sadak, “Sulh Harbi”, Akşam Gazetesi, 5 Eylül 1939, no.7498/1).

2.1.4. Basında, savaşın sonucuna yönelik tahminler

Yunus Nadi, 5 Eylül 1939'daki yazısında savaşa kadar gelen sürecin değerlendirmesini yapmıştır. Nadi, Almanya'nın bu zamana kadar Versailles'in pürüzlerini gidermek için kuvvet kullandığını söylediğini, bunun için İngiltere ve Fransa'ya karşı savaşı göze alarak Polonya'ya saldırdığını söylemektedir. Nadi, Alman-Rus paktının tüm dünyayı hayrete düşürdüğünü ancak bununla beraber Sovyetler'in hala tarafsız kaldığını, İtalya'nın ise Danzig meselesinden dolayı savaşa girmek istemediğini belirtmiştir.

Nadi'ye göre Amerika da demokrasilere yardım etmek için tarafsızlık kanununda değişikliklere gitmeye hazırlanmaktadır (Nadi, "Şimdiki Halde Avrupa Harbi", Cumhuriyet Gazetesi, 5 Eylül 1939, no.5502/6).

Cumhuriyet gazetesinde zaman zaman emekli subayların kaleme aldığı yazılar da yer almaktadır. Emekli kurmay binbaşı Ekrem Rize 5 Eylül'de "Almanya Galip Gelebilir mi" başlıklı yazısında Almanya'nın yanlış bir taktikte savaşa girdiğini, arzu ettiği yıldırım savaşını yapma şansının kalmadığını, böyle olunca da ya İngiltere ve Fransa'yı barışa ikna etmesi gerektiğini ya da onlarla uzun bir savaş yapmak zorunda kalacağını belirtmektedir. Rize, savaşın uzamasının Almanya'nın aleyhine olacağını, şimdiki Almanya'nın 1914'teki Almanya'dan daha zayıf olduğunu söyler. Rize, Hitler'in savaşa girmesini Napolyon'un 1812 Moskova seferine benzetir ve Hitler'in hislerine mağlup olarak sadece talihine güvendiğini belirtir (Rize, "Almanya Galip Gelebilir mi ?", Cumhuriyet Gazetesi, 5 Eylül 1939, no.5502/3).

Falih Rıfki Atay, Almanya'nın yıldırım savaşının ancak kendine göre oldukça zayıf olana rakibi Polonya'ya karşı başarı elde edebileceğini, batı cephesinde ise Almanya'ya karşı sinir, malzeme, iktisat ve altın savaşının başlayacağını söylemektedir. Atay, Amerika'nın da tarafsızlık kanununda değişiklik yaparak demokrasilere silah sevkiyatına başladığında Almanya'nın işinin çok zorlaşacağını söyler. Atay'a göre Almanya'nın hammadde imkanları kuvvetlidir ancak uzun sürecek bir savaşta bu imkanlar ona yetmeyecektir, geride beslemesi gereken milyonlarca vatandaşı da bulunmaktadır (Atay, "Nasıl Nerede ve Ne Zaman ?", Ulus Gazetesi, 19 Eylül 1939/1).

2.1.5. İngiltere ve Fransa'nın taarruz etmeme nedenleri

Savaşın ilk haftasında basında tartışılan diğer bir konu Polonya'ya saldırılmasına rağmen İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya karşı henüz taarruza geçmemesidir.

Necmeddin Sadak bunun sebebini İtalya'nın yayınladığı bir tebliğe göre açıklamıştır. Buna göre Mussolini savaşın önüne geçebilmek için İngiltere ve Fransa'ya 5 Eylül 1939'da bir konferans yapılmasını teklif etmiş ve her iki devlet de bunu kabul ettiklerini 1 Eylül'de İtalya'ya bildirmişlerdir. Ancak aynı gün Hitler Polonya'ya saldırıya geçmiştir. Mussolini buna rağmen Hitler'e barış için bir konferans

yapılmasını teklif etmiş ama Mussolini'nin teklifine Hitler hemen cevap vermeyip 48 saat süre istemiştir. İngiltere ve Fransa ise Hitler'in cevabını vermesi için Almanya'ya süre tanımayı kabul etmişler ancak her iki devlet de konferanstan önce Alman askerlerinin Polonya topraklarından çıkmasını şart koşmuşlardır. Hitler bunu kabul etmeyince İngiltere ve Fransa 4 Eylül'de Almanya'ya savaş ilan etmişlerdir (Sadak, "Dikkate Değer Bir İtalyan Tebliği", Akşam Gazetesi, 6 Eylül 1939, no.7499/1).

Muharrem Feyzi Togay'a göre ise Almanya'nın Polonya'ya taarruzundan bu yana bir hafta geçmesine rağmen demokrasilerin Polonya'ya yardıma gelmemelerinin sebebi İngiltere'nin uzun bir savaş için iktisadi savaş tertip etmesidir. Bu amaçla İngiltere, İktisadi Mücadele Nezareti bile kurmuştur. İngiltere, Almanya'ya yapılacak yardımları kesmeye çalışırken henüz Polonya'ya yardım için fırsat bulamamıştır. Togay'a göre İktisadi ablukanın çok büyük bir silah olmakla birlikte etkini göstermesinin uzun zaman alacaktır. Bundan dolayı Polonya'yı rahatlatacak yardımlar Fransız ordusundan beklenmektedir (Togay, "Harp ve Abluka", Cumhuriyet Gazetesi, 9 Eylül 1939, no.5506/2).

Cumhuriyet gazetesinin 7 Eylül 1939'daki sayısındaki "Hem Nalına Hem Mihına" adlı köşesindeki imzasız makalede ise İngiltere ve Fransa'nın henüz Polonya'ya yardıma gitmemesini eleştirenler acelelikle suçlanmıştır. Büyük bir ihtimalle Abidin Daver'in elinden çıkan bu makalede taarruzun neden gerçekleşmediği açıklanmaya çalışılmıştır. Buna göre Fransa ile Almanya sınırları arasında geçidi zor olan Zigfrid hattı bulunmaktadır. Bu hat alelade bir saldırıyla geçilemeyecektir. Gerekli hazırlıklar yapılmadan yapılacak bir taarruz ağır kayıplara da neden olabilmektedir. İngiltere ve Fransa'nın milyonlarca askere sahip ordularını birden seferber hale getirmek de kolay değildir. Yazara göre, Polonya Alman saldırılarına dayanamayıp yenilse bile İngiltere ve Fransa, kıtalarını tam olarak hazırlamadan Almanya'ya saldırıya geçmemelidir("Hem Nalına Hem Mihına", Cumhuriyet Gazetesi, 7 Eylül 1939, no.5504/3).

O dönemki basın bir kısmı, İngiltere ve Fransa'nın Polonya'ya yardıma gitmemesini mantıki sebeplere bağlamaya çalışsa da ileri yıllarda İngiltere, Türkiye'nin savaşa girmesini istediğinde Türk basınının en büyük korkusu Türkiye'nin Polonya ile aynı

sonu yaşaması ihtimalidir. Buna sonradan “Polonya Sendromu” denilmiştir. Çünkü İngiltere ve Fransa aralarında yardım anlaşması olmasına rağmen Alman saldırıları karşısında Polonya’nın yardımına gidememişler ve Polonya bir ay bile dolmadan kısa bir sürede yenilgiyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden Türkiye taahhütlerinden dolayı savaşa girmesi gerektiğinde müttefiklerden yeteri kadar askeri destek alamadığını öne sürerek savaşa katılmayı geciktirmeye çalışmıştır.

2.1.6 Alman taarruzuna direnen Polonya’ya övgüler

Akşam gazetesinde savaşın ilk günlerinde Polonya ordusunu öven yazılar yer almaktadır. 4 Eylül’1939’daki “Polonya 7 Milyon Asker Çıkarabilir” başlıklı imzasız makalede Polonya ordusunun savaş sisteminin müdafaa değil hareket harbi olduğu belirtilmiştir. Makalede Polonya askerleri vatanları için her türlü zorluğa katlanan, kanaatkar kişiler olarak gösterilmektedir. Ayrıca Polonya ordusunun kara, hava ve deniz kuvvetlerinden övgüyle söz edilmiştir (Akşam Gazetesi, 4 Eylül 1939, 7497/5).

Alman taarruzlarının artarak devam ettiği bir zamandaki Akşam gazetesinin manşeti :

“Polonya Ordusu Büyük Mukavemet Gösteriyor” (Akşam Gazetesi, 13 Eylül 1939, no.5606/1).

Nadir Nadi savaşın ilk günlerinde Varşova’da bulunduğu için savaş başladıktan sonra ilk yazısı ancak 10 Eylül’de yayınlanmıştır. Nadi bu makalesinde, Varşova şehrinin tarihinden kısaca bahsettikten sonra Alman saldırılarına karşı Polonya’nın kendini sonuna kadar savunacağını şimdi geriye çekilse de Polonya’nın Almanya’ya karşı büyük bir müdafaa bloku oluşturacağını söylemektedir (Nadi, “Polonyanın Kararı”, Cumhuriyet Gazetesi, 10 Eylül 1939, no.5507/6).

Ulus gazetesinin 9 Eylül 1939 tarihli sayısında ; “Varşova Kahramanca Dayanıyor” manşeti atılmıştır (Ulus Gazetesi, 9 Eylül 1939).

Polonya hükümetinin Romanya’ya kaçmasından bir gün evvel dahi gazetede şu manşet yer almıştır : “ Polonyalılar Kahramanca Karşı Koyuyor” (Ulus Gazetesi, 16 Eylül 1939).

Necmeddin Sadak ise 17 Eylül'deki yazısında Polonya'nın kendisini kahramanca savunmasına rağmen çok zor günler yaşadığını ve yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu belirtmektedir. Sadak'a göre Polonya'nın savunması yalnız kendisini değil savaşın da geleceğine etki edecektir. Polonya, İngiltere ve Fransa kendisine yardıma gelene kadar Almanya'ya direnebilirse savaşın kısa sürebilir ancak Polonya dayanamazsa savaş daha da yayılabilir. Sadak, yazısında böyle bir zamanda Macaristan'ın Almanya'ya sadık kalacağını söylemesini ve Romanya ile arasındaki itilafları yeniden gündeme getirmesini manidar bulmuştur. Sadak endişeyle, acaba Macaristan da mı Polonya'ya harekete geçecek sorusunu sormaktadır (Sadak, "Macaristan da mı Harekete Geçecek ?", Akşam Gazetesi, 17 Eylül 1939, no.7510/1).

Nadir Nadi, Alman ordusu ile Polonya ordusunun karşılaşmasını, bir pehlivanın 18 yaşındaki bir delikanlı ile dövüşmesi olarak görmektedir ve Alman ordularının, Polonya ordularına karşı muvaffakiyet kazanmasının bu sebeple çok normal olduğunu söylemiştir. Nadi'ye göre Polonyalıların ümidi Alman akınlarını dört-beş ay kadar durdurabilmektir. Polonya'nın Çekoslovaklar gibi baştan yenilgiyi kabul etmeden Almanya'ya karşı savaşa girmesi şerefli bir insanın esir olmaksızın ölümü tercih etmesine benzetilmektedir. Nadi, İngiltere ve Fransa'nın şu ana kadar savaşa girmemesini değerlendirirken her iki ülkenin de Polonya'nın mavi gözleri hatırına girmediklerini daha geniş düşünceleri olduğunu ve harbi uzun soluklu olarak hazırlandıklarını söylemiştir (Nadi, "Harp Kısa Sürebilir mi?", Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1939, no.5510/5).

Nadir Nadi, Polonya'nın düşmesine birkaç gün kala yazdığı yazısında Polonya'daki hükümetin ülkeyi terk etmesine rağmen Polonyalıların ülkelerini kahramanca savunmaya devam etmelerini şu sözlerle övmektedir :

"Hürriyet için çarpan esir kalblere felaketten daha kuvvetli bir gıda gösterilebilir mi? Vatan denilen mefhum insanlar arasında bir mana ifade ettiği müddetçe Polonyalılar, Varşovada yarattıkları kahramanlık destanının hatırasıyla beslenecekler ve bir gün gelecek, özledikleri hürriyete tekrar kavuşacaklar!

İdeal susturulur, fakat öldürülemez. Çünkü o vücuda değil ruhtadır. Ruh kudretinin benzin kudretine olan üstünlüğü de burada değil mi? (Nadi, "Varşova Niçin Mukavemet Ediyor?", Cumhuriyet Gazetesi, 26 Eylül 1939, no.5523/6).

2.1.7. Basının İtalya'nın tarafsızlığını sorgulaması

İtalya, Haziran 1940'da savaşa dahil olana kadar Türk basınını en çok meşgul eden konu İtalya'nın savaşın sonuna kadar tarafsız kalıp, kalamayacağıdır. Basının geneli, savaşın ilk zamanlarında İtalya'nın tarafsız kalmasını barışa bir hizmet olarak görmektedir ancak yine de savaşın gidişatına göre İtalya'nın savaşa katılabileceğinin de altı çizilmiştir.

Falih Rıfki Atay, 5 Eylül 1939'daki yazısında İtalya'nın tarafsızlığını sorgulamaktadır. Atay'a göre İtalya'nın durumu hakkında 3 ihtimal bulunmaktadır. Bu ihtimallerden birisi, İtalya'nın tarafsızlığının müşterek bir oyun olduğudur. Buna göre İtalya, Almanya'nın kazançlarından sonra mütareke ve konferans için sahneye çıkacaktır. İkinci ihtimale göre, Almanya, İtalya'nın tarafsızlığını Avrupa ve Balkan devletlerine karşı kullanacaktır. Zamanı geldiğinde İtalya da harekete geçecektir. Üçüncü ihtimale göre ise İtalya her ne kadar mihver blokuyla Almanya'ya bağlı olsa da Almanya bu zamana kadar İtalya'ya haber vermeden işler yapmıştır. İtalya, Danzig meselesinden dolayı bir savaşa girmek istememektedir. Atay, bu yüzden bu üç ihtimalden üçüncüsünün daha kuvvetli olduğunu ve İtalya'nın tarafsızlığına inanmak gerektiğini söylemektedir (Atay, "Harp ve Diğer Devletler", Ulus Gazetesi, 5 Eylül 1939/1).

Cumhuriyet Gazetesinin 8 Eylül'deki sayısının "Hem Nalına Hem Mihına" isimli köşesindeki imzasız makale de İtalya'nın tarafsız kalıp kalamayacağı sorgulanmaktadır. Makalede İtalya'nın şimdilik tarafsız olduğu gerçeğinin değişmediği ancak İtalya'nın daha sonra savaşa girip giremeyeceğini zamanın göstereceği belirtilmektedir. Fakat şimdiki halde İtalya'nın tarafsız kalmasının İngiltere ve Fransa'ya pek çok faydası olacaktır. Buna göre, İngiltere için Akdeniz yolu açık ve emin kalmıştır. Fransa da Akdeniz üzerinden Kuzey Afrika'dan kendisine erzak sağlayabilecektir. İtalya savaşa girince müttefikler için yeni bir savaş sahası açılmış olacak ve kayıplar daha fazla olacaktır. İtalya'nın savaşa girmemesi Fransa'ya da Almanya ile çarpışmak için zaman kazandıracaktır. Yazar, bu yüzden İtalya'nın tarafsızlığının bir ay bile sürmesinin müttefiklerin lehine olduğunu söylemektedir ("Hem Nalına Hem Mihına", Cumhuriyet Gazetesi, 8 Eylül 1939, no.5505/3).

Yunus Nadi ise İtalya'nın savaşa realist bir gözle baktığını için bu savaşta kendi karına bir şey görmediğinden tarafsız kalacağını söyler. Nadi'ye göre eğer İtalya savaşa girerse savaş umumileşir ve nasıl biteceği meçhul olan bir savaş İtalya'nın omuzlarına yıkılmış olur. Nadi uzun sürecek bir savaşın İtalya'nın yararına olmayacağı söylemektedir. Ayrıca İtalya'nın ancak mihverin galip gelebileceğini gördüğünde savaşa girebileceğini fakat uzun süren bir savaşta galip tarafın müttefikler olacağını aşikar olduğunu söylemektedir (Nadi, "İtalyanın Bitarafılığı", Cumhuriyet Gazetesi, 11 Eylül 1939, no.5508/6).

Necmeddin Sadak, İtalya'nın tarafsızlığına kuşku ile yaklaşmaktadır. Sadak, savaş döneminde, ne söylenen sözlere ne de imzalanan anlaşmalara kesin olarak inanmanın yanlış olduğunu söyledikten sonra bazen devletlerin tarafsız kalıp kalmayacağına tek başlarına karar veremeyeceklerini, Romanya'nın Alman taarruza uğrarsa hala tarafsız kalmaya devam etmesinin kuşkulu olduğunu söylemektedir. Bu yüzden İtalya'nın tarafsız kalmaya devam edip etmeyeceğinin ya da savaşa katılmak için kışın geçmesini mi beklediğinin, bilinemeyeceğini söylemektedir. Sadak, Mihver blokunun sanıldığı kadar sıkı bir blok olmadığını, İtalya ve Almanya'nın Avrupa'daki menfaatlerinin birbirine zıt olduğunu ancak onları yakınlaştıran durumun rejimlerinden kaynaklandığını söyler. Sadak'a göre mihver blokundan en fazla istifade eden Almanya olmuştur ve İtalya da bunun farkındadır. Savaşta kendisi için bir menfaat görememektedir dedikten sonra yine de İtalya'nın tarafsızlığından kesin emin olunamayacağını altını çizmektedir (Sadak, "İtalyanın Vaziyeti", Akşam Gazetesi, 10 Eylül 1939, no.7503/8).

Nadir Nadi, "Hem Nalına Hem Mıhına" isimli köşede yazdığı makalesinde; ki bu makale isimsiz olmasına rağmen yazının içeriğinden Nadir Nadi'nin yazdığı belli olmaktadır; Yazıda, İtalya'nın 1940 yazına kadar savaşa dahil olamamasının

nedenlerini şu şekilde sıralanmıştır:

"Fransız-İtalyan hududunda, arazisinin şekil ve hali de Fransızlara müsaid olduğu için, İtalyanların buradan Fransaya kolayca girmeleri mümkün değildir. Fransız ordusu, bütün kış İtalyanları burada durdurabilir. Bu esnada da, harekate müsaid olan Afrika darülharblerinde, İtalyan orduları mağlub edilebilir. Aynı zamanda,

İtalyanın Akdeniz kıyıları, İngiliz-Fransız deniz ve hava kuvvetlerinin taarruzlarına uğrar .

...Bu itibarla, İtalyanın 1940 yazına kadar harbe girmesinden, kendisi için fayda yok zarar vardır (“Hem Nalına Hem Mihına”, Cumhuriyet Gazetesi, 25 Eylül 1939,no. 5522/3).

2.1.8 Basının Sovyetler’in Polonya’ya yerleşmesine bakışı

Almanya’nın ardından Sovyetler Birliği’nin de Polonya Beyaz Rusları ve Polonya’daki Ukraynalıları koruma bahanesiyle Polonya’ya yerleşmesiyle, bu ülke iki büyük devlet arasında paylaşılmış olmaktadır. Basında bu olayın yorumlanmasına baktığımızda, basının bu durumun savaşın gidişatını etkilemeyeceği fikri hakimken Sovyetler Birliği’nin, Polonya topraklarına yerleşmesinin Sovyetlerin toprak bütünlüklerini koruması bakımından doğal olduğu görüşü ön plana çıkmaktadır. Basın bu durumun Türk-Sovyet dostluğuna da zarar vermeyeceğini tekrarlamaktadır.

Necmeddin Sadak, 20 Eylül’deki yazısında Polonya’nın paylaşılmasının 23 Ağustos’ta yapılmış saldırmazlık paktında mı kararlaştırıldığına veya bundan sonra Sovyetlerin Baltık devletlerinin üzerine mi gidileceğinin bilinmediğini belirtmektedir. Sadak, Sovyetlerin verdikleri beyanatlara dayanarak, onların Polonya topraklarına girmelerinin nedeninin kendi toprak bütünlüklerini tehlike düşürmemek için olduğunu söylemektedir. Sadak’a göre Sovyetlerin Polonya’ya girmesindeki asıl amaçları Almanya’nın doğu yönünde daha fazla ilerlemeleri izin vermemektedir. Sadak, bu meselenin iki devlet arasında ihtilaflara da neden olabileceğini belirtmektedir. Yazar, Türkiye’nin bu durum karşısında yeni bir hareket tarzı geliştirmeyeceğini ve Türk-Sovyet dostluğunun hala sağlam bir şekilde devam ettiğini söylerken buna örnek olarak Sovyet hükümetinin daveti üzerine Şükrü Saraçoğlu’nun Moskova’yı ziyaret edecek olmasını göstermektedir (Sadak, “Son Hadiseler ve Türkiye-Rusya Dostluğu”, Akşam Gazetesi, 20 Eylül 1939, no.7513/4).

Yunus Nadi ise Sovyetler Birliği’nin işgalinin zaten Almanya ile yaptıkları adem-i tecavüz paktı sırasında kararlaştırıldığını söylemektedir. Nadi buna rağmen Almanya ve Sovyetler Birliği’nin dünyayı kendi aralarında taksim ettikleri düşüncesinin hayal ürünü olduğunu belirtir. Nadi’ye göre bugüne kadar Sovyetler Birliği’nin adımlarının

kendileri açısından sürpriz olduğunu ancak buna rağmen Sovyetler'in Balkanları ve Karadeniz'i tehlike düşürecek durumlara asla lakayd kalmayacağını çünkü buraların tehlikeye düşmesinin Sovyetler Birliği'nin kendisinin de tehlikeye düşmesi anlamına geldiğini söylemektedir (Nadi, "Sürprizlerin Şaşırtma Hududu", Cumhuriyet Gazetesi, 18 Eylül 1939, no.5515/5).

Cumhuriyet gazetesinin 26 Eylül'1939'daki sayısındaki "Hem Nalına Hem Mıhına" adlı köşedeki imzasız yazıda, Sovyetlerin Almanya ile ilişkisinden doğan kazançlarından bahsedilmiştir. Buna göre Almanya, Sovyetler Birliği'ni yanına çekmek için pek çok ödünler vermiştir ve Avrupa'daki hareket sahasını kısıtlamıştır. Şimdi Litvanya, Romanya ve Macaristan gibi ülkeler Sovyetlerin etki alanı içine girmiştir. Böylece Almanya, doğuda Sovyetlerin rızası olmadan hiçbir şey yapamayacaktır. Makale'ye göre yeni durumun en büyük özelliği Almanya'nın Romanya üzerinden Balkanlara ve Karadeniz'e girme imkanının ortadan kaldırılmış olmasıdır. Sovyetler bu anlaşmadan karlı çıkmışlar ve hemen hemen Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki toprak genişliğine sahip olmuşlardır ("Hem Nalına Hem Mıhına", Cumhuriyet Gazetesi, 26 Eylül 1939, no.5523/3).

2.1.9. Hitler'in nutku : Aynı sözlerin tekrarı

Hitler, 19 Eylül 1939'da Danzig'de yaptığı nutkunda Polonya savaşının bittiğini ve artık savaş yapmak istemedikleri söylemektedir. Hitler'in nutku basının geneli tarafından başından beri Almanya'nın saldırılarına kılıf uydurma için söylediği sözlerin bir tekrarı olarak görülmüştür.

Necmeddin Sadak, Hitler'in yeni bir şey söylemediğini belirttiği yazısında nutku şu sözlerle özetlemektedir :

"Hitler, bu kadar mühim vukuattan sonra da yeni bir şey söylememiştir. 20 sene evvelki Versay barışunun fenalığı, 80 milyonluk Alman milletinin hayat sahasına ihtiyacı, Dantzig şehrinin ezeldenberi Alman olduğu, Polonyanın Almanyaya karşı işlediği büyük cinayetler, Hitlerib barışseverliği, Almanyanın Fransa ve İngiltereden hiçbir şey istemediği, hatta onlarla barış etmek arzusunda dahi olmadığı, fakat icap ederse barış edeceği...

Bunları çok dinledik, Almanyanın emelleri mahdut olduğu hakkındaki teminata kulaklarımız epeyce alışmıştır” (Sadak, “Hitler, Sinirli!..”, Akşam Gazetesi, 21 Eylül 1939, no.7514/1).

Nadir Nadi ise Hitler’in nutkundan çok etkilenmiştir. Hitler’e hitabetine hayranlığını şu sözlerle belirtmektedir :

“On beş senedenberi hayatı mücadeleler içinde geçen Hitler sözün kütle üzerindeki teshir edici kudretine hep aynı imanla bağlı kalmıştır. Mükemmel bir hatibin nefsinde toplıyabileceği bütün meziyetlere malik bulunan Führer’i bu imanında haksız bulamayız. O, nutuklarıyla hitab ettiği kütlelerden maada, çok defa yabancı efkarı umumiyelerin bile tasvibini kazanmaya muvaffak olmuş, yalnız kendi milleti için ileri sürdüğü fikirlerin zaman zamanı başka yerlerde de müsaid karşılandığını görmek saadetine ermiştir (Nadi, “Hitlerin Nutku”, Cumhuriyet Gazetesi, 21 Eylül 1939, no.5518/1).

Nadir Nadi her ne kadar o gün Hitler’e olan hayranlığını belirtse de daha sonra anılarında Hitler’in nutkunu beğenmediğini ifade etmektedir :

“Biz arkadaşlar, matbaada toplanmış, Danzig’de yapılan muazzam töreni radyodan izliyorduk. Mızıklar, marşlar, çöşkun bağırmalar arasında Hitler söze agaza eyledi. Elektrikli destere ile kereste biçer gibi sinir bozucu histerik bir sesi vardı. Bu sesin geniş halk kitlelerini nasıl büyülediğine dair şaşmışımdır. Mussolinin ona kıyasla daha mantıklı, daha olgun ve daha erkekçe bir konuşuşu vardı” (Nadi, 1991:48).

2.1.10 Almanya barış istiyor

Almanya Polonya’yı parçaladıktan sonra artık savaş yapılmasına gerek olmadığını söyleyerek müttefik devletlerle barış yapmak istemektedir. Böylece Polonya’nın Almanya’ya dahil edilmesinin müttefiklerce de tasdik edilmesi saplamak istemektedir. Ancak İngiltere ve Fransa bu sefer Münih konferansında yaptığı gibi Almanya’nın yaptıklarına sessiz kalmayacağını söylemektedir. Hem İngiltere’nin hem de Fransa’nın Hitler’e verdiği cevaplarda barış yapılmasının tek yolunun Almanya’daki Nazi faşizminin ortadan kalkması gerektiği belirtilir. Türk basını da Almanya ve İtalya tarafından yapılan barış girişimlerini “barış taarruzu” olarak yorumlamaktadır ve Polonya’nın parçalanmasından sonra yapılacak bir barış tasvip edilmemektedir.

Necmeddin Sadak, 26 Eylül'deki yazısında İtalya'nın bir taraftan tarafsız kalmaya devam ederken bir taraftan barış teşebbüslerinde bulunmasına anlam verememektedir. Sadak, ister istemez bu barış teşebbüsünün altında başka siyasi amaçların mı olup olmadığı sorusunun akla geldiğini söylemektedir. Necmeddin Sadak, barışı herkesin isteyeceğini ancak mihverin istediği gibi bir barışı hiç kimsenin kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Ona göre İngiltere ve Fransa'nın bu vaziyetteki bir barışa razı olması, askeri bir hezimetten daha beterdir. Çünkü onların savaşa girmesinde asıl sebep sadece Polonya'ya yardım etmek değil, dünyayı bu baskı rejiminden kurtarmaktır (Sadak, "İtalyanın Son Teşebbüsleri", Akşam Gazetesi, 26 Eylül 1939, no.7519/1).

Henüz daha Almanya tarafından barış isteği resmen söylenmeden bile basın barış düşüncesine kesin olarak karşı çıkmaktadır.

Falih Rıfki Atay, resmen barış teklifinin yapılmasından dört gün önce yazdığı yazısında barış düşüncesine şu sözlerle karşı çıkmaktadır:

"Almanya'nın bir cephede, en kuvvetli kara devletlerine karşı sağlam mukavemet imkanlarını ne kadar kolaylıkla temin ederek, diğer cepheye hücum için serbest kaldığı bu defaki tecrübeye dahi görülmüştür. Umumi telakkiye göre böyle şartlar içinde bir barış dahi ancak bir mütareke, her tarafı, teknil iktisat ve inşa faaliyetlerini tatil ederek, yalnız silahlanmaya cebreden bir mütareke, bir yeni Münih mütarekesi olabilir. Fransa ve İngiltere'nin yeni barış gayesi, malum olduğu üzere, Avrupa kıtasında kuvvet tahakkümünü ve barış tehdidini tamamen bertaraf eden teminatlar üzerine müstenit bir barış nizamıdır (Atay, "Sulh İçin Tazyikler", Ulus Gazetesi, 24 Eylül 1939/5).

Ve nihayet ağızdan ağza dolaşan barış teşebbüsleri dedikodularından sonra Almanya ve Sovyetler Birliği, 28 Eylül'de Moskova'da ortak bir bildiri ile Polonya meselesinin halledildiğini ve artık savaşa devam etmenin gereksiz olduğunu belirtmişlerdir. Bu iki devlet, barış teklifi reddedilirse meydana gelecek olaylardan yani savaşın devamından İngiltere ve Fransa'yı sorumlu tutmaktadır (Armaoğlu, 2005:362).

Necmeddin Sadak, Almanya'nın Sovyetleri yanına alarak müttefiklere barış teklif etmesinin Almanya'nın korkularından kaynaklandığını söylemiştir. Sadak'a göre Almanya harbin devam etmesinden çok endişelenmektedir bu yüzden barış teklif

etmiştir. Fransa ve İngiltere'nin uzun bir savaşı göze aldıklarını bilmektedir. Sadak, İtalya'nın Almanya'nın yanında savaşa girmesinin hala şüpheli olduğunu, Sovyetlerin ise İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etmesinin beklenilmeyeceğini belirtmektedir. Buna göre Almanya yalnız kalmıştır. Uzun süren bir savaşta İngiltere ve Fransa müdafaada kalacaklar ve Almanya'yı iktisadi bir abluka ile harap edeceklerdir (Sadak, "Sulh Taarruzu", Akşam Gazetesi, 2 Ekim 1939, no.7525/1).

Hitler 6 Ekim'de müttefiklere tekrar barış teklifinde bulunur ve barış yapılması için Almanya'nın isteği şartları sıralar.

Cumhuriyet Gazetesi, "Hitler'in Beklenen Nutku" manşetiyle verdiği haberde Hitler'in barış şartlarını şöyle sıralar : "Almanya devlet reisi barış için şu şartları koşuyor : 1- Şark hududlarının tasdiki; 2-Cenubi Avrupada ekalliyetlerin tasfiyesi; 3-İktisadi müşküllerin halli; 4-Cenubda emniyet; 5-Yeni bir Leh devletinin tesisi" (Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ekim 1939 , 5534).

Hitler'in yaptığı ikinci barış teklifi de birincisinde olduğu gibi basın tarafından eleştirilir. Basın, müttefiklerin bu teklifi kabul etmelerine imkan vermemektedir. Hitler'in yaptığı barış teklifi değil, Avrupa'da yaptığı emrivakilerin tasdik edilmesini istemesidir.

Hitler'in Polonya'nın işgalinden sonra verdiği ilk nutuktan son derece etkilenen Nadir Nadi, bu seferki nutku eleştirmektedir. Nadi'ye göre Hitler'in nutkunu dinleyen hiçbir insanda barış umutları devam edemez. Hitler bu şartlarda bir barışı isteyerek savaşı asıl şimdi başlatmıştır. Nadi, İngiltere ve Fransa'nın savaşa girme nedenlerinin Versailles'i savunmak için olmadığını, o anlaşmanın zaten ölü bir anlaşma olduğunu söylemektedir. Her iki devletin de Hitler'in barış teklifini kabul ettiklerinde savaşı daha başlamadan kaybetmiş olacaklarını söylemektedir (Nadi, "Ateşe Doğru", Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ekim 1939, no.5534/1).

Nadi, bir gün sonraki yazısında ise Almanya'nın her zaman Avrupa için bir tehlike olacağını şu sözlerle ifade etmiştir :

"Dağdan yuvarlanan bir çığ halinde büyüyen Almanya, Avrupanın bünyesi için daimi bir tehlike değil midir?"

İngiltere ile Fransa harbe başlamak suretiyle bu suale “evet!” cevabını vermiş bulunuyorlar. Barış yapılmak için, ya Almanyanın Avrupa çerçevesi içinde tabii hacmini alması, yahud da demokrasilerin “büyük devlet” ünvanından ebediyen vazgeçmeleri lazım gelecektir. Bu ise, barışsız başarılabilecek kadar basit bir iş değildir” (Nadi, “Harp Yapmadan Sulh Yapılır mı?” Cumhuriyet Gazetesi, 8 Ekim 1939, no.5535/6).

2.1.11 Sovyet Birliği'nin Baltığa yerleşmesi

Sovyetler Birliği'nin Batlıklara yerleşmesini sağlayan 28 Eylül 1939'da Almanya ile Moskova'da yapılan anlaşmadır. Bu anlaşma ile 23 Ağustos'taki paktta da bir değişikliğe gidilmiş ve Litvanya da Sovyetlere bırakılmıştır. Buna karşılık Almanya'ya Polonya'dan ayrılan bölgenin sınırları genişletilmiştir (Armaoğlu, 2005:362).

Sovyetler Birliği'nin yöneldiği ilk Baltık devleti Estonya'dır. Sovyetler, 27 Eylül'de Estonya'a başvurup kendisine deniz ve hava üsleri vermesini ister, vermediği takdirde ise Estonya topraklarını işgal edeceğini söyler. Almanya'nın kendisine herhangi bir yardımda bulunamayacağını anlayan Estonya bu isteğe boyun erer. 28 Eylül'de iki devlet arasında karşılıklı yardım anlaşması yapılır. Buna göre Estonya, Sovyetler Birliği'ne deniz ve hava üsleri verir ve 25000 kişilik bir Sovyet kuvvetinin memleketinde bulunmasını kabul eder. Aslında bu durum Estonya'nın Sovyetler tarafından işgal edilmesinden başka bir şey değildir (Armaoğlu, 2005:363).

Türk basını Moskova anlaşmasındaki bu gizli maddelerden habersizdir. Açıklanan mutabakatta Baltık devletlerinin adı geçmemektedir. Basının Sovyetler Birliği'ne karşı şüpheleri her geçen gün daha da artsa da yine de Sovyetlerin savaşa girmesine ihtimal verilmemektedir ya da bu şekilde temenni edilmektedir. Hatta Moskova anlaşmasına bile olumlu bir gözle bakılarak bu anlaşmayla Sovyetler'in Almanya'nın doğudaki ilerleyişini durdurulduğu düşünülmektedir.

Ahmet Şükrü Esmer, Almanya ile Sovyetler arasında yapılan anlaşmada Baltık devlerinin adının geçmemesine rağmen Sovyetler Birliği'nin Baltık'taki hakimiyetini Almanlara kabul ettirdiğini söylemiştir. Sovyetler, Estonya'yı işgal etmemiştir ancak bu devletle imzaladığı karşılıklı yardım anlaşmasıyla, Estonya'yı himayesi altına

almıştır. Esmer, bu anlaşmayla Almanya'nın Sovyetlere önemli tavizler verdiğini, Sovyetlerin kendisine geniş yayılma alanları bulduğunu söylemektedir. Esmer ayrıca Sovyetlerin Estonya'ya yöneleceğini söylemektedir (Esmer, "Almanya, Sovyetler ve Baltık Denizi", Ulus Gazetesi, 3 Ekim 1939/3).

Esmer, bir gün sonraki yazısında da Almanya ile Sovyetlerin ilişkisinden bahsetmektedir. Esmer'e göre Almanya artık İtalya'dan yüz çevirmiş ve pek çok ödünler verme pahasına Sovyetlere umut bağlamıştır. Ancak bu yakınlaşma ileride Almanya için bir tehlike oluşturabilir. Almanya yarını değil yalnızca bugünü düşünmektedir (Esmer, "Alman-Sovyet İşbirliği Karşısında", Ulus Gazetesi, 4 Ekim 1939/3).

Yunus Nadi de Moskova anlaşmasından çıkan sonuca olumsuz yaklaşmamaktadır. Nadi'ye göre Moskova anlaşması askeri bir ittifak değildir, yalnızca iki devletin oluşan vaziyet doğrultusunda birbirleriyle istişare yapmasıdır. Yunus Nadi, Sovyetler Birliği'nin halen Almanya ile İngiltere ve Fransa arasında devam eden savaşa dahil olacağına yönelik bir harekette bulunmadığını. Sovyetler bu anlaşmayla Almanya'ya karşı hiçbir taahhütte girmediklerini söylemektedir (Nadi, "Kuvvet Muvazenesi", Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ekim 1939, no.5528/1).

Basında Hitler'in nutkuna İngiltere ve Fransa'nın verdiği cevaplar memnuniyet uyandırır.

Necmeddin Sadak, 14 Ekim'deki yazısında, İngiltere ve Fransa'nın Almanya'dan bir daha hiçbir millete saldırmayacağını garanti etmesini istediklerini söylemektedir. Ancak bu da müttefik devletlere göre ancak Hitler rejiminin ortadan kalkmasıyla söz konusu olur. Çünkü her iki ülke de Almanya'nın sözüne güvenilmeyeceğini Çekoslovakya'nın parçalanması sırasında görmüşlerdir (Sadak, "İngiliz Başvekilinin Nutkundan Sonra", Akşam Gazetesi, 14 Ekim 1939, no.7537/1).

Nadir Nadi ise 13 Ekim 1939'daki yazısında Fransa'nın nutkunda Polonya sözcüğünün geçmemesine dikkat çekmektedir. Nadi, bazılarının bu durumu İngiltere ve Fransa'nın Polonya'yı unutup kendi dertlerine düştükleri şeklinde algıladıklarını ancak durumun böyle olmadığını söyler. Nadi'ye göre, müttefiklerin nutuklarında Polonya'nın adının geçmemesinin sebebi sadece siyasidir. Müttefikler Polonya

davasını Avrupa'nın ortak davasıyla birleşik görmektedirler (Nadi, "Polonya Unutuldu mu?", Cumhuriyet Gazetesi, 13 Ekim 1939, no.5540/1 ve 3).

Falih Rıfki Atay ise İngiliz Başbakanının bu seferki nutkunun diğerlerinden ayrı bir yere koyarak, Chamberlain'a olan hayranlığını dile getirmektedir:

"İngiliz Başvekilinin bütün nutuklarını şimdi hatırlamıyoruz. Fakat bize öyle geliyor ki son nutku, bugüne kadar söylemiş oldukları arasında müstesna bir mevki alacaktır. Bu nutukta kafa çalıştığı kadar, kalb çarpıyor. Çemberlayn'ın bir barış aşığı olduğu, kendisinin bir zafı olarak ileri sürülmüştür. Şimdi bu nutukta dahi, istediği ve sevdiği barışı elde etmek için her türlü fedakarlığa karar vermiş olmak ifadesi vardır" (Atay, "Çemberleyn'in Nutku", Ulus Gazetesi, 14 Ekim 1939/1).

2.1.12. Şükrü Saraçoğlu'nun Moskova'da yaptığı görüşmeler

Dış işleri bakanı Şükrü Saraçoğlu Sovyetler Birliği'ne 21 Eylül 1939'da Moskova'ya doğru yola çıkmıştır. 25 Eylül'de Moskova'ya varan Saraçoğlu'nun Molotov tarafından kabulü çok soğuk olmuştur. Ertesi gün Molotov ile başlayan müzakereler, Sovyet hükümet merkezine Alman Dış işleri bakanı Von Ribbentrop'un yaptığı ziyaretle kesintiye uğramıştır. Saraçoğlu, daha önceden bu ziyaretten habersizdir ve müzakereler boyunca beş gün bekletilmiştir. Bu sırada Saraçoğlu'nun öfkelenip heyetiyle birlikte görüşmeler daha bitmeden dönme hususunu ima ettiği söylenilmiştir (Baltalı, 1959:93)

Moskova'daki görüşmeler 17 Ekim'de herhangi bir anlaşma yapılmadan sona ermiştir.

Türkiye'nin görüşmelerdeki amacı, İngiltere ve Fransa ile yapacağı ittifaka Sovyetler Birliği'ni de katmaktır. Sovyetler ise Türkiye'den bazı isteklerde bulunmuştur.

Stalin Saraçoğlu ile görüşmeleri sırasında Türkiye'yi de Almanya ile yaptıkları saldırmazlık paktına çekmek istemiştir. Bu yüzden Türkiye'ye bazı vaatlerde de bulunmuştur. Bunlar Yunanistan ve İtalya ile ilgilidir. Stalin, Yunan adalarının Türk kıyılarına yakın olanlarının Türkiye'nin eline geçmesi gerektiğini söylemiş, 12 adanın Türkiye'ye bırakılmasını veya Yunanistan ile Türkiye arasında bölüşülmesini savunmuştur (Burçak, 1983:90).

Saraçoğlu'nun Moskova gezisi, İngiltere ve Fransa'da da endişeye neden olmuştur. İki ülke Türkiye'nin izlediği politikadan bir değişiklik olabileceği endişesine kapılmışlardır. Halbuki Numan Menemencioglu Moskova ziyaretinin Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile girişmiş olduğu taahhütlerde hiçbir değişikliğe neden olmayacağını her iki ülkenin büyükelçilerine teminat etmiştir. Fransa hükümeti belli ki bunu yeterli bulmadığından büyükelçisini Saraçoğlu'nun Moskova'ya gittiği gün İsmet İnönü ile görüştürmüştür. Büyükelçi görüşmede Türkiye'nin baskı görmesi halinde buna boyun eğmemesini, Fransa'nın Türkiye'ye her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu söylemiştir. İnönü ise Türkiye'nin İngiltere ve Fransa yolunda kalacağını bir kez daha tekrarlayarak, büyükelçiyi teskin etmiştir(Burçak, 1983:76).

Moskova görüşmelerinde Sovyetler Türkiye'den şu isteklerde bulunmuştur:

“1-Boğazların müşterek müdafaasına dair bir pakt

2-Karadeniz'de kıyıları olmayan savaş gemilerine boğazların kapalı tutulacağına hakkında garanti

3-Sovyetlerle Türkiye arasında imzalanacak anlaşmanın hangi ahvalde olursa olsun, doğrudan doğruya ve neticesi itibarıyla Almanya ile bir savaşa neden olmayacağına dair Almanya lehinde bir kayıtlın olması

4-Sovyetler Birliği'nin Besarabya'yı ve Bulgaristan'ın Dobruca'yı ellerine geçirmeleri karşısında Türkiye'nin tarafsızlığı” (Soysal, 1999:344).

Yaklaşık bir aya yakın bir zamandır süren görüşmelerin ilerleyişi ile ilgili basında önemli bilgiler bulunmamaktadır. Gazetelerde daha çok “Moskovada müzakereler en dostane bir hava içinde inkişaf ediyor” (Akşam Gazetesi, 5 Ekim 1939, 7528) şeklinde genel ifadeler kullanılmıştır.

Görüşmelerin olumsuz sonuçlanacağı ancak Başbakan Refik Saydam'ın Meclisteki açıklamalarından sonra öğrenilecektir. Öyle ki hükümete yakın olan Ulus gazetesinin bile görüşmelerin bitmesinden bir gün önceki manşeti şöyledir : “ Türk-Sovyet Görüşmeleri Neticeye Yaklaşmaktadır” (Ulus Gazetesi, 17 Ekim 1939).

Şükrü Saraçoğlu'nun Moskova'da yaptığı görüşmeler boyunca basında Türk-Sovyet dostluğu üzerine yazılar yayınlanmıştır.

Yunus Nadi, 6 Ekim 1939'daki yazısında Türk-Sovyet dostluğunu ve Türkiye'nin Sovyetlerin çıkarlarını koruduğunu şu sözlerle ifade etmiştir :

“Dünyanın en buhranlı bir zamanında Hariciye Vekilimizle Sovyet devlet adamları arasında Moskova müzakereleri cereyan ederken biz iki komşu memleketin maddi ve manevi bu sarsılmaz dostluklarının vaziyete daima hakim olmakta olacağını düşünerek en kati bir huzur ve emniyet içinde bulunuyoruz. Sovyetler Cumhuriyetinin malumu olduğu veçhile siyasetinde dürüstlüğü kendisine başlıca şiar edinmiş olan Türkiye, başka memleketlerle akdettiği muahedelerin yakından veya uzaktan Sovyetleri alakadar etmesi ihtimallerinde daima Sovyetlerle dostluğumuzu halelden masun tutacak ihtiyat kayıtları koymağa bilhassa itina etmiştir” (Nadi, “Sovyetler-Türkiye Münasebetleri”, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ekim 1939, no.5533/1).

Necmeddin Sadak ise Moskova'da devam eden Türk-Sovyet görüşmelerinden İngiltere'nin memnun olduğunu söylemektedir. Sadak, 6 Ekim'deki yazısında İngiltere Lordlar kamarasındaki liberal parti üyesinin Türkiye hakkındaki olumlu düşüncelerine yer vermiştir. Sadak, bu konuşmadan İngiltere'nin Moskova'daki Türk-Sovyet ilişkilerinden ne kadar memnun olduğunun anlaşıldığını belirtir. Sadak'a göre İngiltere'nin, Türk-Sovyet ilişkilerinin dostane şekilde olmasını istemesi, hakiki bir dostun, dostunun menfaatlerini nasıl koruduğunu göstermesinden başka bir şey değildir. Sadak, diğer yazarlar gibi Türk-İngiliz-Fransız dostluğunun asla Türk-Sovyet ilişkilerine gölge düşürecek bir mahiyette olmadığını söylemiştir (Sadak, “Moskova Müzakereleri ve Türkiye-İngiltere Münasebetleri”, Akşam Gazetesi, 6 Ekim 1939, no.7529/1).

Moskova görüşmelerinden herhangi bir sonuç çıkmadan görüşmelerin sona ermesi basında hayal kırıklığı uğratsa da basının genel fikri, aralarında bir anlaşma olmamasının Türk-Sovyet dostluğunu olumsuz yönde etkimeyeceği yönündedir. Aslında bu tamamıyla bir temennidir.

Falih Rıfkı Atay, Türk-Sovyet görüşmelerinden herhangi bir sonuç çıkmamasının nedenini üç maddede özetlemiştir. Buna göre Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ilişkileri ile Türk-Sovyet ilişkileri arasında tezatlar bulunmaktadır. Sovyetlerin bizden istediği

taahhütler, onlar tarafından bize verilen garantileri karşılamamaktadır. Sovyetler, Montrö'nün hükümlerinde değişiklik istemiştir (Atay, "Grup Tebliği Münasebetiyle", Ulus Gazetesi, 18 Ekim 1939/1).

Yunus Nadi de 19 Ekim'deki yazısında Türk-Rus dostluğunun herhangi bir vesikanın imzalanmamasından daha kuvvetli olduğunu belirtmektedir. Nadi, görüşmelerden sonuç çıkmamasının sebebini Avrupa'nın geçirdiği olaylarda aramaktadır. Ona göre, görüşmelerden olumlu bir neticeye varılmamasının ciddi bir sebebi yoktur. Ancak Nadi, Montrö hükümlerinin şu anki haliyle Sovyetlerin emniyetini de sağladığını ve Türkiye'nin boğazlar konusunda hassas olduğunu da sözlerine eklemiştir (Nadi, "Türkiye ve Rusya", Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ekim 1939, no.5546/1).

2.2. Türk-İngiliz-Fransız ittifakı sonrasındaki gelişmelerin basındaki yansımaları

2.2.1. 19 Ekim 1939 tarihli Türk-İngiliz-Fransız ittifakı

Şükrü Saraçoğlu'nun Moskova'daki görüşmeleri devam ederken bir taraftan da Ankara'da Türk-İngiliz ve Fransız ordu komutanlarının askeri müzakereleri sürmektedir. Moskova müzakerelerinin olumsuz sonuçlanmasından bir gün sonra 19 Ekim 1939'da Türk-İngiliz-Fransız ittifak anlaşması imzalanır.

İttifak şu hükümleri taşımaktadır :

1-İngiltere ve Fransa'nın katılacakları bir savaş Akdeniz'e intikal ettiği takdirde Türkiye, İngiltere ve Fransa'ya yardım edecektir. Savaş Akdeniz'e intikal etmezse Türkiye "hayırhah" bir tarafsızlık izleyecektir.

2-Bir Avrupa devletinin saldırısına uğradığı takdirde İngiltere ve Fransa, Türkiye'ye yardım edecektir.

3-Türkiye, Romanya ve Yunanistan'a verdikleri garantinin yerine getirilmesinde İngiltere ve Fransa'ya yardım edecektir.

4- İttifakın ek 2 numaralı protokolüne göre Türkiye'nin, yerine getirmesi gereken taahhütler Sovyetler Birliği ile bir savaşa neden olmayacaktır (Esmer, Sander, 1987:138-139).

Anlaşmanın hükümlerine bakıldığında Türkiye'nin, Sovyetler Birliği ile bir savaşa girmekten nasıl çekindiği görülmektedir. Sovyetler Birliği, Almanya ile ittifakı sayesinde Baltık denizinde yayılma alanları bulmuş ve sınırlarını neredeyse Birinci Dünya Savaşından önceki konumuna getirmiştir. Basın bile yazılarında Sovyetlerin tepkisini çekmekten kaçınmıştır. 23 Ağustos 1939'da Almanya ile Sovyetler Birliği'nin yaptığı saldırmazlık anlaşmasından sonra bile açık bir şekilde Sovyetler Birliği'ni eleştirmekten kaçınılmıştır.

Türkiye'nin böylesine güçlenen kuzey komşusundan tedirgin olması gayet doğaldır. Savaşın sonlarına doğru Türkiye bu tedirginliğinde ne kadar haklı olduğunu görecektir.

Basında Türk-İngiliz-Fransız ittifakı büyük bir memnuniyet oluşturmuştur. Basın, özellikle anlaşmadaki Sovyetler Birliği ile ilişkimizden bahseden ek 2 nolu protokole vurgu yapılmış ve bu anlaşmanın Sovyetler Birliği'ne izah edilmesi gayretine girilmiştir.

Necmeddin Sadak, bu ittifakın Dışişleri Bakanlığı bünyesinde yapılmış en önemli anlaşmalardan biri olduğunu söylemiştir. Sadak, ittifakın tüm hükümlerini açıkladıktan sonra bu anlaşmanın Akdeniz'de ve Balkanlara barışı korumak için ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu anlaşma ile Türkiye bir kere daha barışseverliğini ortaya koymaktadır. Sadak, bu ittifakın Türkiye'nin daha önce yaptığı anlaşmalar ve taahhütler ile tezat oluşturmayacağını vurgulamakta ve özellikle Sovyetler Birliği ile dostluğumuzla tezat herhangi bir durumun olmadığını söylemektedir. Ayrıca yazar, hükümeti bu anlaşmadan dolayı tebrik etmektedir (Sadak, "Türkiye, İngiltere, Fransa İttifakı", Akşam Gazetesi, 20 Ekim 1939, no.7543/1).

Necmeddin Sadak ertesi günkü yazısında ise Türkiye'nin İngiltere ve Fransa'nın Yunanistan ve Romanya'ya verdiği garantilerden dolayı Balkanlarda çıkacak bir savaşa dahil olmasının kendi menfaatleri gereği olduğunu söylemiştir. Sadak ittifakın 15 sene geçerliliği olduğunu da vurgulayarak, üç devletin de birbirlerinin emniyetlerini uzun süreli korumaya çalıştıklarının bir göstergesi olduğunu söylemektedir. Sadak, bu ittifakın yalnızca askeri anlaşmalarla sınırlı kalmaması gerektiğini, üç ülkenin iktisadi ve ticari alanlarda da anlaşmalar yapmasının şart olduğunu belirtmiştir (Sadak,

“Muahedenin İyi Anlaşılması İçin Bazı İzahlar”, Akşam Gazetesi, 21 Ekim 1939, no.7544/4).

Falih Rıfki Atay ise “Büyük Bir Barış ve Emniyet Eseri” başlıklı makalesinde bu ittifakın dünya barışına ne büyük bir hizmet edildiğini söylemektedir. Yazar anlaşmanın özellikle Akdeniz barışına büyük önem verdiğini belirtir. Atay, hükümetin ülkeyi savaştan uzak tutmak için, barış için birleşen devletlerle barış birliği oluşturma yoluna gittiğini söylemektedir. Balkanların, Yakın Doğu’nun da bu anlaşmayı sevinçle karşılayacağı belirtir. Atay’a göre, 2 nolu protokol Türkiye’nin barış kadar dostluklarına da sadık kaldığının bir göstergesidir. Atay, makalesinin sonunda hükümeti tebrik ederken İsmet İnönü’ye övgülerde bulunmaktadır (Atay, “Büyük Bir Sulh ve Emniyet Eseri”, Ulus Gazetesi, 20 Ekim 1939/1).

Yazılarında Türk-Sovyet dostluğundan sıklıkla söz eden Yunus Nadi de özellikle ittifakın Sovyetler Birliği ile ilgili bölümüne vurgu yapmaktadır. Nadi’ye göre bu anlaşmanın iki tane önemli hükmü vardır. Bunlardan birincisi anlaşmanın hiçbir devlete karşı yapılmamış olması ve müdafaa içerikli olmasıdır. İkincisi ise Türkiye’nin bu anlaşma yüzünden Sovyetler Birliği ile bir ihtilafa düşmek mecburiyetinde kalmamasıdır. Nadi, bu ittifakın beş ay önceki ortak deklarasyonun devamı olduğunu, Türkiye’nin daha savaş başlamadan önce gösterdiği barışseverliği bugün de sürdürdüğünün bir kanıtı olduğunu söylemektedir (Nadi, “Türkiye ile İngiltere ve Fransa Arasında...”, Cumhuriyet Gazetesi, 20 Ekim 1939, no.5547/1).

İlerleyen günlerde üçlü ittifakın dünyada yarattığı etki üzerine yazılar yer almaya başlamıştır. Basın, dünyanın bu ittifaktan çok memnuniyet duyduğunu belirtmektedir. Sovyetler Birliği’nin hala Türkiye’nin dostluğundan şüphe etmediği de belirtilmektedir.

Gerçekte ise Sovyet Rusya adına Dışişleri Bakanı Molotov, Türk-İngiliz-Fransız ittifakını eleştiren bir nota yayınlamıştır. Ancak bu haber sansüre uğramış ve basına yansımamıştır. Molotov, ittifaka tepkisini şu sözlerle dile getirmiştir :

“Türkiye Hükümeti iki aydan beri Almanya’ya karşı harb eden İngiltere ve Fransa ile karşılıklı bir yardım paktı akdetmiştir. Bunu yapmakla, Türkiye, bitaraflık

ihtiyatkar siyasetini kati suretle reddetmiş ve inkişaf halinde bulunan Avrupa harbinin mahrekine dahil olmuştur” (Nadi, 1991:52).

Türk-İngiliz-Fransız ittifakı Sovyet basınında da artık eleştirilere neden olmuştur. Komintern’in yayın organı Communist International, Türkiye’yi üçlü ittifaktan dolayı eleştirmiştir:

“Türk yöneticileri İngiltere ve Fransa ile olan paktlarını bir takım anlamsız sözlerle ne kadar saklamağa çalışırlarsa çalışsınlar, bu Türkiye’nin muharip emperyalist devletlerle bir karşılıklı yardım paktı yaptıkları gerçeğini değiştirmez...Moskova müzakereleri sırasında Türk heyetinin, Rusya ile bir karşılıklı yardım paktı yapabilmek için, geleneksel Türk-Sovyet dostluğu üzerinde kumar oynayan İngiliz-Fransız diplomasisinin planlarını geliştirmeğe Alman-Sovyet ilişkilerini bozmağa ve Sovyetler Birliği’ni aslında Almanya’ya karşı olan bir kombinezon içine çekmeye çalıştıkları açıktır (Esmer, Sander, 1987:144).

Türk-İngiliz-Fransız ittifakının imzalanmasından sonra Nadir Nadi’nin de yazılarında Almanya’ya karşı eleştiriler artmıştır. Nadir Nadi, Almanya’nın dışında bütün milletlerin bu paktı memnuniyetle karşıladığını söylemiştir. Almanya’nın bu anlaşmadan Sovyet Birliği’nin de memnun olmadığını iddia ettiğini ancak bunun gerçeği yansıtmadığını belirtir. Nadi özellikle Alman basınına propagandalarından yakınmaktadır. Ancak bu propagandaların iki devletin dostluğunu zedeleyemeyeceğini de dile getirir. Nadi’ye göre Türkiye’nin İngiltere ve Fransa ile yaptığı paktın kötü niyet beslemeyen her milleti memnun etmesi gerekir (Nadi, “Ankara Paktından İyi Niyet Sahibi Her Millet Memnun Olmuştur”, Cumhuriyet Gazetesi, 24 Ekim 1939, no.5551/1).

Nadi, iki gün sonrasındaki yazısında da Alman basınına şiddetle eleştirmektedir. Nadi, Alman basınına Avrupa’daki buhranın arttığı sıralarda sınırlarının daha da bozulduğunu ve kendisi gibi düşünmeyen yabancı basınlara karşı savaş başlattıklarını söylemektedir. Nadi, Alman basınında son zamanlarda Türk basınına yönelik yoğun eleştiriler olduğunu, “Türk Gazetelerini Yola Getirelim” şeklinde ifadelerin kullanıldığını, bu durumun Alman milletini seven bir insan olarak kendisini çok üzdüğünü belirtir. Nadi, Türkiye’nin dış politikasının Alman basınına arzusunun göre

değil kendi milli menfaatleri doğrultusunda yürüttüğünü söylemiştir (Nadi, “Hakikat Bizimle Beraberdır”, Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ekim 1939, no.5553/5).

2.2.2. Balkanların barışı meselesi

Basın için Balkanlardaki statükonun korunması son derece önemlidir çünkü balkanlarda başlayacak bir savaş Türkiye'nin toprak bütünlüğünü de tehlikeye sokacaktır. Bu yüzden basında sıklıkla Balkanların emniyeti, Balkan devletlerinin ittifakı hakkında yazılar çıkmaktadır. İtalya'nın savaşa dahil olmayacağı, böylece savaşın Balkanlara sıçramayacağı beklentisi basında hala hakimdir.

Necmeddin Sadak, Almanya'nın mihver dostu İtalya dururken Sovyetler Birliği ile anlaşmasını olumlu bir durum olarak görmektedir. Sadak, Alman-Sovyet yaklaşmasının İtalya'yı daha da savaşın dışına atacağını ve İtalya'nın savaşa girmemesi durumunda Akdeniz ve Balkanların emniyetin devam edeceğini belirtmektedir. Sadak'a göre Balkanlar üzerine Romanya veya Macaristan yoluyla gelmesi muhtemel olan bir Alman tehlikesi de Sovyetler Birliği'nin Polonya'da aldığı hisselerden dolayı engellenmektedir. Sadak, Almanya'nın Sovyet Birliği'ni kazanmak adına Akdeniz ve Balkanlardaki emellerinden feragat ettiğini düşünür. Sadak'a göre bugüne kadar Balkanlara savaş sıçramadıysa bunun sebebi, hem İngiltere ve Fransa ile hem de Sovyetler Birliği ile dost olan, Balkanlara ve boğazlara hakim olan kuvvetli bir Türkiye'dir (Sadak, “Avrupa Harbi ve Balkanlar”, Akşam Gazetesi, 1 Ekim 1939, no.7524/1).

Yunus Nadi de Sovyet Rusya'nın Bükreş elçisi tarafından Romanya'ya verilen nota ile Sovyetlerin, Romanya'nın mülki bütünlüğüne riayet edeceğini açıklamasının son derece önemli olduğunu belirtmektedir. Nadi'ye göre Sovyetlerin Polonya'da bazı toprakları işgal etmesi kendini savunma istediğinden ortaya çıkmıştır ve buna saygı duyulmalıdır. Nadi, Sovyetler Birliği'nin Romanya ile ilişkilerini olumlu yönde açıklamasının, Sovyetler Birliği'nin Balkanlar ve Akdeniz ve Karadeniz'deki statükonun devam etmesini ne ölçüde istediğinin bir göstergesi olduğunu söylemektedir (Nadi, “Vaziyet Azçok Aydınlanmış Gibidir”, Cumhuriyet Gazetesi, 20 Eylül 1939, no.5517/1).

Ahmet Şükrü Esmer, 10 Ekim 1939'daki yazısında Macaristan'ı Yugoslavya ve Romanya'ya karşı beslediği duygulardan dolayı uyarılmaktadır. Esmer, savaşın ikinci haftasından sonra Almanya'nın Romanya üzerine yöneleceğini zanneden Macaristan'ın hem Romanya'ya hem Yugoslavya'ya ihtar vermesinin son derece manidar olduğunu söylemektedir. Esmer'e göre Macaristan'ın isteği gerçekleşip Almanya Romanya üzerine yürüyecek ve Macaristan da Romanya topraklarından pay sahibi olacakken araya Sovyetler Birliği girmiş ve Almanya'nın balkanlara uzanmasına engel olmuştur. Esmer, Sovyetler'in müdahalesinden sonra Macaristan'ın tutumunu değiştirdiğini ve Yugoslavya ve Romanya'ya ilişkilerini düzeltmeye çalıştığını, bunun barış için önemli bir gelişme olduğunu söylemektedir. Esmer ayrıca Macaristan'ı Almanya'nın yanında ondan çıkar elde etme sevdasından vazgeçmesi gerektiğini konusunda da uyarır. Polonya'yı örnek gösterir. Polonya'nın da Çekoslovakya'nın parçalanması sırasında Almanya ile işbirliği yaptığını ve şimdi Polonya'nın kendisinin de Çekoslovakya ile aynı akıbeti paylaştığını belirtir (Esmer, "Romanya-Yugoslavya ve Macaristan", Ulus Gazetesi, 10 Ekim 1939/3).

Falih Rıfki Atay ise 26 Ekim 1939'daki yazısında Bulgaristan hükümetinin yayınladığı beyannamenin öneminden bahsetmektedir. Atay, Bulgaristan'da hükümetin istifasıyla ortaya çıkan kabine buhranının Türkiye tarafından dikkatle izlendiğini ancak kralın eski başbakana tekrar kabineyi kurma yetkisini vermesiyle sorunun çözümlendiğini ve bu hükümetin Bulgaristan'ın barış politikasına aynen devam edeceğini açıklamasının Balkanların barışının devamı açısından son derece önemli olduğunu belirtmektedir (Atay, "Bulgar Hükümetinin Beyannamesi", Ulus Gazetesi, 26 Ekim 1939/1).

Nadir Nadi, 28 Ekim'deki yazısında İtalyan basınında Balkanlarla ilgili çıkan yorumları değerlendirmiştir. Nadi, İtalyan basınının savaş başladıktan bu yana hükümeti gibi ihtiyatlı bir dil kullandığını, Ankara anlaşmasından sonra bile bu durumlarının değişmediğini ancak son günlerde İtalyan basınının ağız değiştirmeye başladığını söylemektedir. Nadi'ye göre İtalyan basını hükümetiyle paralellik gösteren bir dil kullandığı için, şu sıralar İtalyan hükümeti de bir şeylerin peşindedir. Nadi, İtalyan basınında Ankara anlaşması ile Türkiye'nin Balkanlardan uzaklaştığının iddia edildiğini, İtalya'nın kendisinin başında bulunacağı bir Balkan bloku kurulmasının hedeflendiğini söyler. Yazar ister istemez bu durumun akıllara İtalya'nın Balkanlara

karşı tecavüz emelleri mi var sorusunu getirdiğini, böyle bir ihtimalin de yok sayılamayacağını söylemektedir (Nadi, “Balkanlılar ve Ötekiler”, Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1939, no.5555/1 ve 5).

Necmeddin Sadak da İtalyan gazetelerinde, Roma’da İtalya’nın başkanlığında içinde Bulgaristan, Macaristan, Yugoslavya ve Romanya’nın da yer alacağı yeni bir Balkan Birliği oluşturmaya yönelik çalışmalar içinde olduğunu belirtildiğini söylerken İtalya’nın Balkan politikasını şu sözlerle eleştirmektedir:

“Türkiyenin İngiltere ve Fransa ile ittifakını yeni bir vesile sayan İtalyan politikacıları, Arnavutluğa yerleşen İtalyayı bir Balkan devleti sayarak, Türkiyenin rolünü almak ve hatta İtalyanın himayesi altında yeni bir Balkan birliği kurmak istiyorlar.

...İtalya nüfuzu altında bir nevi Balkan anlaşması hangi Balkan devletinin hoşuna gider, bilmiyoruz. Eğer maksad, Türkiye, İngiltere, Fransa ittifakının Balkanlardaki muhtemel fiiliyat kısmını muattal bırakmak için Berlin hesabına Roma vasıtasıyla bir tertip yapmaksa buna da hangi Balkan devletinin evet diyeceği merak edilecek bir hadisedir” (Sadak, “İtalya ve Balkanlar”, Akşam Gazetesi, 27 Ekim 1939, no.7551/1 ve 4).

2.2.3. Üçlü ittifaktan sonraki Türk-Sovyet ilişkileri

Türk-İngiliz-Fransız ittifakından sonra Türk basınında, bu ittifakın Sovyetler Birliği’ne izahat edilmesine yönelik yazılar yer almıştır. Basına göre Türkiye bu ittifakı yaparken komşusu Sovyetler’in de menfaatlerini korumuş ve onunla ters düşmemeye gayret etmiştir. Sovyetler Birliği’nin de bu ittifaka olumlu yaklaşması gerektiği düşünülmektedir.

Ulus Gazetesi 2 Kasım 1939’daki sayısında meclisin açılışı dolayısıyla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün nutkuna geniş yer vermiştir. Ulus, İsmet İnönü’nün Türk- Sovyet dostluğu yönünde söylediği sözlere de vurgu yapmıştır (Ulus Gazetesi, 2 Kasım 1939/1).

Basın da Sovyet Rusya’nın savaşa katılmayacağı yönündeki inanç hala sürmektedir ancak artık tereddütler daha da artmıştır.

Akşam gazetesi Molotov'un savaş hakkındaki nutkunu manşetten vermiştir :

“ Molotof “Sovyet Rusya Harbe Girmeyecektir” Diyor. Sovyet Başvekili Diyor ki : Eğer Barış Devam Ederse Bitaraf Devletlerin Sayısı Mütemadiyen Azalacaktır” (Akşam Gazetesi, 7 Kasım 1939, 7561/1).

Nadir Nadi de Molotov'un nutkuna olumlu bakmaktadır. Sovyetler Birliği gibi güçlü bir devletin savaşa girmeyeceğini söylemesi savaşın çok uzamayacağının da bir göstergesidir. Nadi'ye göre Sovyetler Birliği'nden ümit verici seslerin yükselmesi barışın lehine bir işarettir (Nadi, “Avrupa ve Sovyet Rusya”, Cumhuriyet Gazetesi, 3 Kasım 1939, no.5561/5).

Sovyetler Birliği'nin bazı askerlerini terhis etmeye başlaması yönündeki haberler de basını memnun etmektedir. Basın, bu durumu Sovyetler Birliği'nin savaştan daha da uzaklaşması olarak değerlendirir. Halbuki Sovyetler Birliği, birkaç gün sonra Finlandiya topraklarına saldırmaya başlayacaktır. Savaş alanı daha da genişleyecektir.Nadir Nadi, Sovyetler Birliği'nin silah altındaki askerlerin büyük kısmını terhis etmeye başlamasının Almanya ile Sovyetler arasında bir askeri ittifak anlaşması yapılmasını ortadan kaldırdığını düşünmektedir. Nadi, bir dönem iki devlet arasında anlaşma yapılacağı yönünde Avrupa ve Balkan basının da hatta Türk basının da bile haberler çıkarıldığını ancak son gelişmelerin bu iddiaları çürüttüğünü iddia eder. Nadi'ye göre, baştan beri Almanya ile Sovyetler Birliği'nin birlikte hareket etmesi bir sürprizdir ancak Almanya büyük vaatlerle Sovyetler'i yanına çekmiştir. Almanya'nın planı Sovyet tehdidini kullanarak İngiltere ve Fransa'nın savaşa girmesini engellemek ve 3-4 hafta içinde Polonya'yı ortadan kaldırarak, emrivakisini diğer devletlere kabul ettirip daha sonra en güçlü şekliyle Sovyetler'in üzerine yürümektir. Nadi, Sovyetler'in Almanya gibi düşünmediğini, bu sefer demokrasilerin Almanya ile savaşı göze aldıklarını bildiğini, bu yüzden savaştan kaçındığını söyler. Sovyetlerin askerlerini terhis etmeye başlaması da bunun bir göstergesidir (Nadi, “Hani İttifak”, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Kasım 1939, no.5583/1).

Necmeddin Sadak da Sovyetler Birliği'nin askerlerini terhis etmesinin önemine dikkat çekmiştir. Sadak, bu durumun Almanya'nın çok uğraşmasına, türlü tavizler vermesine rağmen Sovyetleri savaşa dahil etmeye ikna edemediğinin bir göstergesi olduğunu

söyler. Sadak, bunların mahalli tedbirler olduğunu, bu durumun savaşı devletleri barışa yaklaştırmadığını yalnızca savaşın coğrafyasının genişlemesine engel olduğunu sözlerine ekler (Sadak, “Sovyetlerin Terhis Kararı”, Akşam Gazetesi, 25 Kasım 1939, no.7577/1).

2.2.4. Amerika'nın silah ambargosunu kaldırmasının basındaki etkileri

Türk basınında, Amerika'nın her ne kadar tarafsız olsa da eninde sonunda savaşa dahil olacağı yönünde bir beklenti vardır. Bundan dolayı Amerikan meclisinde yabancı ülkelere silah satışına izin verilmesi basını memnun etmiştir. Ancak Amerika halen kendini savaştan uzak tutmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinin 31 Ekim 1939'daki sayısındaki “Hem Nalına Hem Mihına” isimli köşesindeki isimsiz yazıda daha ambargonun kaldırılması Amerikan meclis tarafından onaylanmadan birkaç gün önce, Amerika'nın ambargoyu kaldırmasında temelde iki sebep olduğu söylenmektedir. Buna göre birinci sebep Almanya'nın politikalarının tüm dünyada yarattığı gibi Amerika'da da hoşnutsuzluk yaratması ve Amerika'nın demokrasilere yardım etmek istemesidir. İkinci sebep ise Amerika'nın kendi menfaatleri gereğidir çünkü silah ambargosu Amerika'nın dış ticaretini zarara uğratmaktadır. Yazıda silah ambargosunun kalkmasının İngiltere ve Fransa'ya yarayacağı, Almanya'nın denizlerde zayıf olduğu, karada kuvvetli olmasına rağmen ambargonun kalkmasıyla İngiltere ve Fransa'nın da hızla kuvvetleneceği belirtilmektedir. Ayrıca Almanya'nın 1940 senesi ortalarında mağlubiyeti kabul edeceği iddia edilmektedir (“Hem Nalına Hem Mihına”, Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ekim 1939, no.5558/3).

Falih Rıfki Atay, ambargonun kalmasının müttefikler için yalnızca maddi bir güç ortaya çıkarmadığı aynı zamanda müttefiklerin bu karardan sonra manevi olarak da çok güçlendiklerini söyler. Atay'a göre ambargonun kaldırılması savaşın gidişatı üzerinde önemli tesirlerde bulunacaktır. Müttefikler, her ne kadar tarafsızlığını bozmasa da Amerika'nın yanlış ile doğruyu ayırabildiğine, gönlünün demokrasilerden yana olduğuna inanmaktadırlar (Atay, “Ambargo Kalktıktan Sonra”, Ulus Gazetesi, 5 Kasım 1939/1).

Necib Ali Küçüka, Ulus'taki yazısında ambargonun kaldırmasının Almanya'yı nasıl etkileyeceğini şu sözlerle ifade etmektedir :

“Amerika’da ambargonun kalkması müttefikler için mühim bir kuvvet kaynağı olmuştur. On beş martta Berchtesgaden toplantısında General Von Fritsch bu hakikati görmüş ve şefine şöyle demişti: “-Eğer Birleşik Amerika Cumhuriyetleri müttefiklere yalnız yardım edecek ve onlara silah ve cephane verecek olursa Almanya harbi kaybetmiştir”

Uzun müddet için harbe dayanamayacağı iddia olunan Almanya'nın kıyasıyla bir hücumla düşmanlarına atılmaktan başka çaresi olmaması lazımdır. Fakat bu olacak mı ? Olursa muvaffak olmasına ihtimal var mıdır? Bilmiyoruz” (Küçüka, “Harbin İnkişaf Safhaları”, Ulus Gazetesi, 22 Kasım 1939/5).

2.2.5. İtalya ile Yunanistan arasındaki yakınlaşma

İtalya ile Yunanistan arasında 20 Eylül 1939'da Arnavutluk-Yunanistan hududundaki askerlerin karşılıklı geri çekilmesiyle başlayan ve 3 Ekim'de her iki ülkenin de birbirleri arasındaki dostluğu vurgulayan notaların yayınlanması Türk basınında memnuniyet uyandırmıştır. Cumhuriyet gazetesi bu haberi manşetten vermiştir :

“Balkanlarda Emniyet. Atina-Roma Arasında Teati Edilen Notalar Her Tarafta Müspet Tesirler Uyandırdı” (Cumhuriyet Gazetesi, 4 Kasım 1939, 5562/1).

Ahmet Şükrü Esmer, Yunanistan ile İtalya arasındaki ilişkilerin özellikle Arnavutluk'un işgalinden sonra gerildiğini hatta Yunanistan'ın İtalya'nın kendisine de saldırmasından korktuğunu ancak iki ülke arasında son gelişmelerden sonra bu durumun gerilerde kaldığını, her iki devletin de yayınladığı notaların barışa hizmet ettiğini söylemektedir. Esmer iki devlet arasında büyük savaştan sonraki en önemli anlaşmanın 1928 yılında anlaşma olduğunu belirtir. Esmer'e göre İtalya ve Yunanistan'ın yakınlaşmasından sonra Türk- Yunan ilişkileri düzelmeye başlamıştır. Esmer sözlerinin sonunda Mussolini'yi şu sözlerle övmektedir :

“...Fakat Musolini, bir defa daha büyük bir devlet adamı olduğunu isbat etti. Almanya ile işbirliği yapmaktan kaçmayarak harbin sahasını darlaştırdı. Bundan sonra da Yunanistan'a itimat telkin edecek bir jest olmak üzere, yunan hududundan İtalyan askerlerini geri çekti. Şimdi de 1928 senesindeki dostluğun

iadesi için teşebbüs yapmış bulunuyor” (Esmer, “İtalya-Yunanistan” , Ulus Gazetesi, 5 Kasım 1939/3).

Nadir Nadi İtalya ile Yunanistan arasındaki notaların yalnız Balkan barışı için değil Dünya barışı için de son derece önemli olduğunu söylemektedir. Nadi’ye göre İtalya’nın Yunanistan’a dostluğunu ispatlamaya çalışması, İtalya’nın Balkanların barışına ne kadar değer verdiğinin bir göstergesidir (Nadi, “İtalya ve Yunanistan”, Cumhuriyet Gazetesi, 4 Kasım 1939, no.5562/5).

Muharrem Feyzi Togay da İtalya’nın Balkanlar politikasını övmektedir. Togay, İtalya’nın savaşın başından bu yana komşu devletleriyle ve Balkan devletleriyle iyi geçinmeye çalıştığını çünkü Almanya’nın veya Sovyetler Birliği’nin Balkanlara girme ihtimalinin İtalya’nın menfaatlerine aykırı olduğunu söylemektedir (Togay, Cumhuriyet Gazetesi, 4 Kasım 1939, 5562/2).

2.2.6. Basın’da tarafsızlara karşı eleştiriler

İngiltere 21 Kasım 1939’da Almanya’ya karşı tam abluka kararı almıştır. Bunun için Alman menşeli bütün ihracat mallarına el konulacağı açıklanır. Tarafsız devletler ise bu durumdan rahatsız olmuştur çünkü pek çok tarafsız devlet Almanya ile ticaret yapmaya devam etmektedir. Türk basınında da tam abluka kararı memnuniyet uyandırır. Bu durumun Almanya’yı ekonomik açıdan çok daha fazla yıpratacağına ve Almanya’nın yenilgisinin kolaylaşacağına inanılmaktadır. Basın ayrıca tarafsız devletleri de eleştirmektedir. Basına göre tarafsız olmak bir ülkenin işgalden kurtulması için yeterli değildir bu yüzden tarafsız devletlerin bir an önce taraflarını belli etmeleri gerekmektedir.

Necmeddin Sadak, 12 Aralık’taki yazısında tarafsızları Türkiye’yi taklit etmeye çağırılmaktadır. Sadak, tarafsız devletlerin kendilerine saldırılana kadar nasıl bir tehlike içinde olduklarını anlamadıklarını, bugün Sovyet saldırısı altındaki Finlilerin de Polonya parçalandığı zaman herhangi bir şey yapmadığını belirtir. Sadak, tarafsızları birlik olamadıklarından dolayı şu sözlerle eleştirmektedir :

“...Şimdiki bitaraflar ise, kah eski beynelmilel kaidelerin hala devam ettiğine gafilane kapıldıklarından, kah aralarında bakkal hesabı kadar bile kıymeti olmayan ufak tefek hudut ve nüfus nifakları bulunduğu ve birbirlerine

güçeniklik duyduklarından vazih, müttehid, yekpare, yekvücut bir cephe almıyorlar. Devlere karşı Lilliput rolü oynayamıyorlar. Karşı tarafa, “birimizden birine dokunulduğu gün, bütün dünya ayaktadır!” kanaatini, Türkiyenin azimkar tavrı hareketiyle veremiyorlar... “Niçin Türkiye gibi yapmadık?” fikri, son pişmanlığın fayda etmediği gün, bütün bitaraflarda birden hasıl olacaktır” (Sadak, “Türkiye Her Devletin Dostluğuna Kıymet Verir, Hiçbir Devletin Düşmanlığından da Korkmaz”, Akşam Gazetesi, 12 Aralık 1939, no.7594/1).

Yunus Nadi de tarafsızlığı acizane bir durum olarak görmektedir. Küçük devletlerin tek başlarına saldırılara karşı koyamayacaklarını birlik oluşturmaya mecbur olduklarını söylemektedir. Nadi ayrıca tarafsız Balkan devletlerine de seslenmektedir. Balkan devletlerinin kendi aralarındaki sınır anlaşmazlıklarını bir tarafa bırakarak müşterek tedbirler almaları gerektiğini belirtmektedir. Nadi, Balkan devletlerinin tehlikelere karşı şimdiki kadarki hareket tarzını eleştirirken daha fazla gecikmeleri durumunda artık çok geç kalınacağını söylemiştir. Nadi, burada isim vermese de özellikle Bulgaristan’ı kastetmektedir. Çünkü Bulgaristan komşularıyla arasındaki sınır problemlerinden dolayı Balkan Antantına katılmamıştır (Nadi, “Avrupa ve Balkanlar”, Cumhuriyet Gazetesi, 2 Aralık 1939, no.5588/3).

2.2.7. Sovyetler Birliği’nin Finlandiya’yı işgali

Sovyetler Birliği, Estonya, Letonya gibi Baltık devletlerinden istediklerini ikili anlaşmalarla elde ettikten sonra bu coğrafyadaki en büyük devlet olan Finlandiya’ya yönelir Sovyetler öncelikle Finlandiya ile müzakere yapıp, istediklerini anlaşma yoluyla sağlamaya çalışır.

Fin-Sovyet görüşmeleri 12 Ekim 1939’da Kremlin’de başlar ve 14 Kasım’da Sovyetler için başarısızlıkla sona erer. İşin çıkmaza girdiğini göre Sovyet basını ise Finlandiya aleyhine bir kampanya başlatır. Görüşmelerden sonuç çıkmayınca Sovyetler Finlandiya ile arasındaki 1932 tarihli Fin-Sovyet saldırmazlık paktını fesh eder. 30 Kasım sabahı da Sovyet orduları Fin topraklarına saldırmaya başlamıştır (Armaoğlu, 2005:364).

Liddell Hart, Sovyetler Birliği’nin Finlandiya’dan isteklerini üç maddede özetlemiştir. Buna göre, birinci olarak Finlandiya körfezinin her iki yakasına Sovyet topçu birlikleri

yerleştirilecek, Hangö limanı otuz yıllığına Sovyetlere kiralanacaktır. İkinci olarak, Leningrad'ın kara yaklaşma istikametini örtmek ve güvence almak için Karelian Kıstak'ındaki sınır Leningrad'ın topçu menzilinin dışına çıkartılacaktır. Üçüncü olarak ise Petsamo bölgesindeki sınırın yeniden çizilmesi istenmektedir (Hart, 2002:51).

Türk basını ise gelişmeleri endişeyle izlemektedir. İki devlet arasındaki görüşmelerin anlaşmayla sona ereceği beklentisi hakimdir. Basın, Sovyetler Birliği'nin savaşa dahil olamamasını umut etmektedir. Ancak Sovyetler Birliği'nin isteklerini silah zoruyla elde etmeyi seçmesi basında büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır.

Ahmet Şükrü Esmer'e göre Moskova görüşmeleri sırasında Baltık devletlerinin Sovyetlerin garantisini kabul etmek istememelerinin ardında Almanya'nın oyunları yatmaktadır. Ancak Almanya'nın Sovyetlerle tavizkar bir pakt imzalaması Baltık devletleri için tam bir hayal kırıklığı olmuştur. Almanya Baltık topraklarını için Sovyetler ile anlaşma yoluna gidince daha önce Sovyet garantisini reddeden bu devletler teker teker Sovyetler ile karşılıklı yardım paktı imzalamışlardır. Çünkü artık Almanya bu devletleri desteklemekten vazgeçmiştir. Esmer, Sovyetlerin şimdi ise Finlandiya'nın kapısına dayandığını, ancak Sovyetlerin Finlandiya ile olan anlaşmazlığını barış yoluyla anlaşarak yapmak istediğini belirtmektedir (Esmer, "Fillandiya ve Sovyetler", Ulus Gazetesi, 13 Kasım 1939/3).

Finlandiya görüşmeler sırasında durumun ciddiyeti anladığından Amerika'ya da başvurmuştur. Ancak Amerika başka devletlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklarına karışamayacağını söyleyerek Finlandiya'nın ümitlerini boşa çıkarmıştır. Türk basınında Amerika'nın Fin-Sovyet görüşmelerine katılacağı ve anlaşmazlığı sona erdireceğine yönelik bir beklenti bulunmaktadır. Ancak görüşmelerin olumsuzlukla sonuçlanması ve Sovyetlerin isteklerini silah zoruyla elde etmeye karar vermeleri büyük bir hayal kırıklığı yaratır.

30 Kasım'da Sovyetlerin Fin topraklarına saldırmasıyla birlikte basında da Finlilerin lehine bir kampanya başlatılır:

"Finler, Son Nefeslerine Kadar Çarpışacaklar" (Akşam Gazetesi, 3 Aralık 1939, 7585/1).

“Finler Karelinde Sovyetlerin Bütün Taarruzlarını Püskürttüler” (Ulus Gazetesi, 11 Aralık 1939/1).

“Finlerin Büyük Muvaffakiyeti” (Cumhuriyet Gazetesi, 24 Aralık 1939, 5610/1).

Fin-Sovyet savaşının ilk ayında Finlandiya'nın Sovyet ordularına önemli bir direnç göstermesi basında memnuniyet oluşturmuştur.

Ahmet Şükrü Esmer'e göre Finlandiya'nın bu direncinin üç önemli nedeni vardır. Birincisi Sovyet Rusya'nın Finlandiya'nın bu derece direnç göstermesini beklememesidir. Esmer, Moskova'nın küçük devletlerin içinde barınan milli hislerini anlayamadığını söylemektedir. Direncin ikinci sebebi olarak da Finlandiyalılar kahramanlıkları, millet olarak azimkar ve çalışkan olmalarını göstermektedir. Esmer'e göre üçüncü sebep ise Finlandiya topraklarının müdafaaya uygun olmasıdır (Esmer, “Fillandiya'nın Mukavemeti”, Ulus Gazetesi, 24 Aralık 1939/3).

Cumhuriyet Gazetesinin 15 Ocak 1940' taki sayısında “Hem Nalına Hem Mihnına” isimli köşedeki imzasız yazıda da Sovyetlerin muvaffakiyetsizliğinin nedenleri belirtilmektedir. Yazıda Fin topraklarının savunmaya elverişli olmasının ve ulaşım güçlüklerinin yanı sıra Sovyet ordusunun yapısının da taarruza uygun olmadığı söylenmiştir. Buna göre Sovyet ordusu bu zamana kadar kendisine karşı yapılabilecek bir saldırıya karşı müdafa tedbirleri almıştır ve eğitimi de müdafa ağırlıklıdır. Şimdi ise Sovyet ordusu taarruz etmektedir ancak askerler buna hazırlıklı değildir. Yazıda ayrıca Sovyet ordusunun, ordu komutanları tarafından doğru bir şekilde sevk ve idare edilmediğinin de altı çizilmektedir (“Hem Nalına Hem Mihnına”, Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ocak 1940, no.5632/3).

Nadir Nadi, Finlandiya'nın direnişinde coğrafyasının da avantajı olduğunu ayrıca dışarıdan yardım göreceği beklentisiyle direnişini sürdürdüğünü düşünmektedir. Nadi'ye göre diğer Baltık devletleri, özellikle de İsveç donanması Fin donanmasıyla beraber hareket ederlerse Finlandiya Sovyetlere daha fazla da dayanabilir ancak Nadi bu durumun çok şüpheli olduğunu, komşu ülkelerin Sovyetler ile kapışmaya cesaret etmelerinin zor olduğunu bu yüzden yakın bir zamanda Finlandiya'nın istiklalinin kaybedebileceğini düşünmektedir (Nadi, “Rusya-Fillandiya”, Cumhuriyet Gazetesi, 1 Aralık 1939, no.5587/3).

Sovyetler Birliği'nin Fin topraklarına saldırmasından bu yana bir aydan daha fazla bir süre geçmesine rağmen Sovyetler Birliği'nin bir netice alamamaları basında memnuniyet uyandırır ancak Finlerin mukavemetinin uzun süremeyeceğine yönelik inanç hala devam etmektedir. Sovyetler Birliği ile Finlandiya'nın arasında büyük bir güç farkı bulunmaktadır. Sonuçta Almanya da kendisinden çok daha küçük bir devlet olan Polonya'yı bir ayda parçalamıştır.

1940 yılının ilk aylarında Finlandiya'nın muvaffakiyetine basının ilgisi azalmıştır çünkü bu dönemde basını en çok meşgul eden konu Şubat ayının başında Belgrat'ta yapılacak Balkan Antantı Konseyidir. Ayrıca 1939 yılının son günlerinde Erzincan'da meydana gelen deprem basında büyük yankı uyandırmıştır. Denilebilir ki 1940 yılının ilk iki ayında basının ana gündemi Erzincan depremi ve Balkan Antantı Konseyi olmuştur.

Bu dönemde az sayıda çıkan yazılardan birinde Nadir Nadi şu sözlerle Finlandiya'ya yardım etmeyen Baltık devletlerini eleştirmektedir :

“Baltık memleketlerini müşterek hareketten meneden makul bir sebep yoktur. Tecavüze uğrayan Fillandiya ile bilfiil işbirliği tesis ettikleri takdirde Almanyanın müdahalesine maruz kalacaklarını ileri sürmek zayıf bir bahanedir. Çünkü, evvela bütün dünyanın tecavüzü ayıbladığı bir devirde Almanyanın ikinci bir hataya düşmesi az muhtemeldir. Sonra daha mühimi, Almanya Baltık memleketleri aleyhine harekete geçtiği zaman bunlar şüphesiz yalnız başlarına kalmıyacaklar, İngiltere ile Fransadan maada belki Amerikanın da kendilerine iltihak ettiğini göreceklerdir.

...Lüks ve refah bu adamları tatlı canlarına düşkün yapmış.

-Şimdi rahatımızı bozmıyalım da yarına Allah kerim !

Diyerek gün kazanmağa çalışıyorlar. Fakat bunu yaparken düşünmüyorlar ki, tuttıkları yol, kendilerini mütemadiyen derin bir uçuruma doğru sürüklemektedir” (Nadi, “Fillandiyanın Dostları”, Cumhuriyet Gazetesi, 29 Şubat 1940, no.5673/5).

Necmeddin Sadak, Finlandiya'nın gösterdiği direncin Almanya'yı da etkilediğini düşünmektedir. Çünkü Almanya, Sovyet kuvvetlerine ilerisi için ihtiyaç duymaktadır. Belki de bahar aylarında yapmayı düşündüğü bir taarruzda diri Sovyet askerlerine

güvenmektedir. Ancak Sovyet ordusunun kış bitmesine rağmen Fin topraklarında başarıya ulaşamaması ve büyük zafiyatlar vermesi Almanya cephesinde şaşkınlığa neden olmuştur. Sadak, Almanya'nın Sovyetler ile Finlandiya arasında barışın sağlaması için yoğun bir mücadeleye girdiğini hatta Finlandiya'yı ikna etmek için İsveç ve Norveç'i de aracı olarak kullandığını söylemektedir. Sadak'a göre Sovyetler ile Finlandiya arasındaki barış sadece Almanya'ya değil diğer İskandinav ülkelerine de yarar sağlayacaktır. Norveç ve İsveç, topraklarını korumanın yolunun Almanya'yı kızdırmamaktan geçtiğini düşünmektedir (Sadak, "Almanyanın Teşebbüsleri", Akşam Gazetesi, 10 Mart 1940, no.7680/1).

Muharrem Feyzi Togay, Sovyetlerin Finlandiya meselesini askeri kuvvetle ve büyük taarruzlarla halletmekte ısrar edeceğini, siyasi prestijini kurtarmak için kendisine başka bir çare göremediğini söylemektedir. Togay, Sovyetlerin Almanya karşısında gerilemek için Finlandiya meselesini halletmek zorunda olduğunu, Finlandiya karşısında başarıya ulaşamazsa Orta Avrupa'dan ve Balkanlardan geri çekilmek zorunda kalacağını ve buraları Almanya'ya bırakacağını, bu yüzden Finlandiya meselesini sonuna kadar askeri güçle halletmeye çalışacağını söylemektedir (Togay, "Finlandiya Harbi", Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ocak 1940, no.5643/2).

Muharrem Feyzi Togay düşüncelerinde haklıdır. Sovyetler her ne kadar Almanya tarafında gözükse de Almanya'nın hala kendisi için bir tehlike oluşturabileceğini bilmektedir. 1941 yılının Haziran ayında Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırıya cesaret etmesinde Sovyetlerin Finlandiya karşısındaki başarısızlığının önemli bir rolü olmuştur.

Finlandiya, Sovyetler Birliği gibi güçlü bir devlete karşı gösterdiği direnişle başta küçük devletler olmak üzere tüm dünyada takdir edilmiştir ancak Finlandiya üç ay geçkin bir süredir Sovyet taarruzlarını durdurmayı başarsa da daha fazla gücü kalmamıştır. Beklenen son 12 Mart 1940 tarihinde gerçekleşmiş ve Sovyet-Fin barışı imzalanmıştır.

Barış anlaşmasına göre Sovyetler Hangoe limanını kiralayıp burada bir deniz üssüyacaktır. Bunun dışında Viipuri de dahil olmak üzere bütün Kareli bölgesi,

Balıkçılar yarımadası, Ladoga gölünün bütün sahilleri ve kuzey Fillandiyanın bazı kısımları Sovyet Rusya'ya geçmiştir (Akşam Gazetesi, 13 Mart 1940, 7683/1).

Basın, Sovyet-Fin barışının Fin halkında yarattığı üzüntüyü manşetlerine taşımıştır:

“Fin Milleti Barışı Matemle Karşıladi. Hariciye Nazırı Rus Şartlarını Kabule Niçin Mecbur Olduklarını Anlatırken Halk Ağlaşıyordu, Bayraklar Yarıya İndirilmişti” (Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mart 1940, 5688/1).

“Muhtelif Finlandiya Şehirlerinde Hazin Bir Muhaceref Başladı. Bir Kilometre Uzunluğunda Bir Kamyon Kafilesi Göz Yaşları Arasında Hangö Şehrinden Ayrıldı” (Ulus Gazetesi, 16 Mart 1940/1).

“Finlandiya Matem İçinde Bayraklar Yarıya İndirildi” (Akşam Gazetesi, 14 Mart 1940, 7684/1).

Türk basını Sovyet-Fin savaşı boyunca takındığı tavrı devam ettirmiş ve barıştan sonra bile Fin halkını övücü yazılar yazılmıştır. Fin ordusunun gösterdiği kahramanlık örneğinden tarafsız devletlerin dersler çıkartması istenmiştir.

Nadir Nadi 14 Mart 1940'teki yazısında Finlandiyalıların kahramanlıklarını şu sözlerle övmektedir :

“Her şeyden önce şurası unutulmamalıdır ki, ruhi ve manevi kıymetlerin cemiyetleri zafa sürüklediği bu karışık devirde Finler,damarların harikulade kudret kaynakları taşıyan bir millet olduklarını ispat etmişler, kendi kendilerine ve insanlığa karşı olan vazifelerini sonuna kadar başarmışlardır”

Nadi, yazısının son cümlelerinde Finlandiya'nın komşularına değinmiş ve onları Finlandiya'ya erkekçe yardım etmemekle suçlamıştır. Nadi'ye eğer komşuları Finlandiya'ya gerekli yardımları yapabilselerdi, bugünkü barış şartları çok daha farklı olurdu” (Nadi, “Finlandiya Vazifesini Yapmıştır”, Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mart 1940, no.5688/1).

Muharrem Feyzi Togay, Sovyetler Birliğinin bu barış anlaşmasıyla siyasi prestijine yeniden kavuştuğunu düşünür. Almanya da artık Rusya'dan alacağı ham madde ve yiyecek ve petrol sevkiyatında sorun yaşamayacaktır. Togay, Sovyet-Fin savaşının

sona ermesiyle beraber Kuzey Avrupa'nın da artık savaş bölgesi olmaktan çıktığını düşünmektedir. Ancak kısa süre sonra Almanya'nın Danimarka ve Norveç'e saldırması bu düşünceyi suya düşürmüştür (Togay, "Fin-Rus Sulhu", Cumhuriyet Gazetesi, 14 Mart 1940, no.5688/2).

Necmeddin Sadak, Finlandiya'nın öncekinden daha ağır şartlara sahip bir barış anlaşmasına imza atmasının tek sebebinin artık daha fazla dayanacak gücü kalmamasından ileri geldiğini söylerken İngiltere ve Fransa'ya da eleştirilerde bulunmaktadır. Sadak, İngiltere ve Fransa'nın her ne kadar Finlandiya'ya silah ve mühimmat yardımında bulunmuş olsa da muazzam bir askeri kuvveti göndermemesini eleştirmiştir. Sadak, İngiltere'nin belli bir askeri kuvveti göndermeyi düşündüğünü, bunun için Finlandiya'dan resmi bir yardım talebi beklediğini ancak İsveç ve Norveç'in bu askerleri topraklarından geçirmeyi kabul etmemelerinden dolayı Finlandiya'nın bu yardım teklifini yapmadığını da sözlerine eklemiştir (Sadak, "Tarihe Geçen Bir Kahramanlık Destanı : Finlandiya", Akşam Gazetesi, 14 Mart 1940, no.7684/1).

Falih Rıfki Atay, İngiltere ve Fransa'nın her türlü askeri malzemeyi sağlamakla beraber askeri kuvvet gönderme düşüncesinde geç kaldığını söylemektedir. Atay, yine de İngiltere ve Fransa'nın destek askeri birlikler göndermeye hazır olduklarını ancak Finlandiya'nın bunu kabul etmediğini belirtmiştir. Atay, barışın Finlandiya'ya ağır kayıplar verdiğini ancak eğer savaş devam etseydi, İngiltere ve Fransa'nın İsveç ve Norveç'in kararlarını hiçe sayarak bu topraklar üzerinden asker sevkiyatı yapmak zorunda kalacaklarını, bu durumun İsveç ve Norveç'in tarafsızlığını ihlal etmenin dışında Sovyetler Birliği'ne karşı da savaşa girilmesine neden olabileceğini ileri sürmektedir (Atay, "Finlandiya Sulhünden Sonra", Ulus Gazetesi, 15 Mart 1940/1).

BÖLÜM 3 : 1940 YILI GELİŞMELERİNİN TÜRK BASININDAKİ YANSIMALARI

3.1. Balkan Antantı Konseyi'nin Belgrat toplantısı

1940 yılının ilk aylarında basını meşgul eden en önemli konu 2 Şubat 1940'da yapılacak olan Balkan Antantı Konseyidir. Balkan Antantı konseyi her yıl düzenli olarak toplanmaktadır ancak bu seferki toplantının önemi büyüktür çünkü çoktandır korkulan gerçekleşmiş ve İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Balkanların durumu oldukça kritiktir. Savaşın Balkanlara sıçrama tehlikesi vardır. Türkiye, Balkan Antantını herhangi bir saldırıya karşı beraber karşı konulacak bir ittifaka dönüştürmek istemektedir ancak diğer Balkan devletleri böyle bir ittifaka yanaşmamaktadırlar. Bunun bir nedeni Balkan devletlerinin Almanya'yı kışkırtmaktan korkmaları diğer bir nedeni ise bazı Balkan devletleri arasındaki sınır ihtilaflarıdır. Bulgaristan bu ihtilaflardan dolayı Balkan Antantına katılmaya yanaşmamıştır. Balkan Antantı içinde yer alan devletlerden Romanya ile Yugoslavya'nın da durumu kritiktir.

Romanya, Almanya veya Sovyetler Birliği tarafından kendisine yapılacak bir saldırıdan çekinmektedir. Yugoslavya da Sovyetler Birliği'nden çekinmektedir. Böyle bir ortamda ittifakın gerçekleşmeyeceğini bilmektedir. Bundan dolayı Balkan Antantının devam etmesi bile bir başarı olarak görülmektedir.

Necmeddin Sadak'a göre Balkan Antantının bir ittifaka dönüşmemesinin bazı sebepleri bulunmaktadır. Bunun bir nedeni Bulgaristan'ın Balkan birliğine dahil olmamasıdır. Diğer bir sebebi Almanya ve Yugoslavya'nın Almanya'nın kızdırmaktan korkmalarıdır. Sadak'a göre tarafsızlığı ilan etmekten çekingen davranan Balkan devletlerinin Balkanlara yapılacak bir saldırıya karşı birbirlerine silah yardımı yaparak müşterek bir cephe oluşturmaları beklenemez. Sadak bu yüzden Balkan Antantı Konseyinden, Antantın devam etmesi dışında yeni bir sonuç çıkmasının hayal olduğunu söylemektedir (Sadak, "Hakikati Olduğu Gibi Görmek", Akşam Gazetesi, 21 Ocak 1940, no.7641/1).

Yunus Nadi de 4 Ocak 1940'taki yazısında Balkan devletlerinin bir ittifak oluşturmaktan korkarak sadece tarafsız kalarak kendilerini koruyacaklarını sanmalarını eleştirmektedir. Nadi, tarafsız Finlandiya'nın başına gelenlerin diğer tarafsızlara da örnek olması gerektiğini yalnızca tarafsız olarak saldırılardan savaştan korunamayacaklarını söylemektedir. Nadi, Türkiye'nin isteğinin Balkanlarda ortak bir blok oluşturması olduğunu böylece 70 milyonluk bir kitle oluşturulacağını, bu güç sayesinde savaşın Balkanlara sıçramasının önlenebileceğini düşünmektedir (Nadi, "Harb ve Bitaraflar", Cumhuriyet Gazetesi, 4 Ocak 1940, no.5621/1).

Yunus Nadi, Belgrad toplantısından birkaç gün önce yazdığı yazısında da Balkan devletleri arasındaki anlaşmazlıklara deyinmiştir. Macaristan'ın Romanya'dan ve Yugoslavya'dan, Bulgaristan'ın Romanya'dan istekleri bulunmaktadır. Nadi, tarafların başlarında savaş gibi büyük bir tehlike dururken bu devletlerin kendi aralarındaki ihtilafları ertelememelerini eleştirmiştir. Nadi'ye göre Balkan devletleri aralarındaki ihtilafları bazı büyük devletler de istememektedir (Nadi, "Belgrad İçtimaı", Cumhuriyet Gazetesi, 1 Şubat 1940, no.5646/1).

3.1.1. Basının Bulgaristan'a büyük ilgisi

Bulgaristan'ın Balkan Antantına katılması beklenmemektedir ancak Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkiler yakınlaşmaya başlamıştır. 1940 yılının Ocak ayında Numan Menemencioğlu'nun Sofya'ya yaptığı ziyaret ilişkilerin yakınlaşmasının da bir göstergesidir. Basın da iki devlet arasındaki bu yakınlaşmaya yazılarıyla destek vermektedir :

"Türk-Bulgar Dostluğu İnkışaf Ediyor" (Ulus Gazetesi, 14 Ocak 1940/1).

Falih Rıfki Atay, Numan Menemencioğlu'nun Sofya ziyareti münasebetiyle yazdığı yazıda Türk-Bulgar dostluğunu şu sözlerle ifade etmektedir :

"Bulgaristan'la hiçbir davası olmıyan bir memleketiz. Türkiye'nin Balkanlar siyasetine, münhasıran barışçı ve münhasıran Yarımada milletlerinin huzur ve saadetlerine hizmet etmek istiyen dürüst bir vazife ve ahlak kaygısının hakim olduğuna şüphe eden yoktur. Müşterek huduttan geriye kıtalar almak sureti ile teyyüt eden Bulgar-Türk münasebetlerindeki samimiyet ve iğtimadi her tarafta derin bir hoşnutluk uyandırmıştır : çünkü iki komşu arasındaki bu dostluğun,

Balkanlar barış nizamının müdafaası hususundaki yüksek ehemiyetini herkes biliyor (Atay, “Sofya Ziyareti Münasebetiyle”, Ulus Gazetesi, 15 Ocak 1940/3).

Necmeddin Sadak da 19 Ocak 1940'taki yazısında Sofya'daki görüşme münasebetiyle yayınlanan tebliğin Bulgaristan'ın barışçı tutumunun bir göstergesi olduğunu söylemektedir. Sadak, bu tebliğde iki noktanın önemine dikkat çekmektedir. Birincisi Balkanlarda barışın korunması konusunda Bulgaristan, Türkiye ile aynı fikirdedir, ikincisi ise tarafsızlığını tam olarak muhafaza edeceğini bildirilmiştir. Sadak, Bulgaristan'ın Balkan Antantına katılmasa da tarafsızlığını sonuna kadar devam edeceğinden şüphe edilmemesi gerektiğini söylemiştir (Sadak, “Balkan Misakı ve Bulgaristan”, Akşam Gazetesi, 19 Ocak 1940, no.7639/4).

23 Ocak tarihli Akşam gazetesindeki karikatürde de bir elin beş parmağı çizilmiş ve bu ele Balkan Birliği ismi verilmiştir. Burada önemli olan parmaklardan birinin de Bulgaristan olmasıdır. Bulgaristan her ne kadar Balkan Antantına dahil değilse de Türkiye, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya tarafından oluşturulan Balkan Birliği içinde gösterilmiştir (Akşam Gazetesi, 23 Ocak 1940, 7643/1).

Ahmet Şükrü Esmer, Bulgaristan'ın Türkiye ile aynı derecede barış ile alakadar olduğunu, barışı koruması için Türkiye'nin de Bulgaristan'ın da kendilerine uygun bir siyaset takip ettiklerini söyler. Esmer'e göre gerçekten bunlar birbirlerinden ayrı iki siyaset değildir. Aynı hedefe doğru yürüyen iki ayrı yoldur. Her iki ülke de birbirlerinin politikalarına saygı duymaktadır (Esmer, “Türkiye-Bulgaristan”, Ulus Gazetesi, 15 Ocak 1940/3).

Balkan Antantı Konseyi toplanmasından sonra basın Bulgaristan'a daha çok yer ayırmaya başlamıştır. Sık sık Türk-Bulgar dostluğu vurgulanmıştır. Bulgaristan'ın Türkiye ile aynı siyaseti takip ettiği belirtilmiştir. Bulgaristan'ın Balkan Antantı ile beraber olduğuna ve günün birinde Antanta dahil olacağına yönelik yazılar yazılmıştır:

“Bulgaristan Antantla Beraber” (Cumhuriyet Gazetesi, 7 Şubat 1940, 5652/1).

“Bulgaristanla Anlaşmaya Doğru Büyük Bir Adım Atıldı” (Akşam Gazetesi, 4 Şubat 1940, no.7655/1).

Yunus Nadi, Bulgaristan'ın Balkan Antantı ile aynı siyaseti takip ettiğini belirttiği yazısında Bulgaristan'ı şu sözlerle övmektedir :

“Bulgaristan, bir zamanlar kendisine Balkanların küçük Prusyası ünvanını verdiren megaloman idealardan yakasını sıyırmış küçük ve çalışkan bir ülkedir. Köseivanof Bulgaristanın harici siyasetini düşünürken daima şu hakikati göz önünde tutuyordu : Bu küçük milletle ne fütihat siyaseti yapmağa gitmek doğru ve mümkündür, ne de fütihatçı büyük milletlere alet olmak. Marifet, bu küçük memleketi sergüzeşlerden uzak tutarak hürriyet ve istiklali içinde kendi elinin emeği ve toprağının verimiyle yaşatabilmektedir (Nadi, “Şuurlu Bir Balkanlı : Bulgaristan”, Cumhuriyet Gazetesi, 8 Şubat 1940, no.5653/5).

Necip Ali Küçüka, Konsey toplantısının ardından yazdığı yazısında Balkanlar üzerine iki tez olduğunu söylemektedir. Bunlardan birincisi Alman ve İtalyan tezidir. Bu teze göre büyük devletlerden birinin başkanlığı altında tarafsız bir Balkan birliği oluşturulmalıdır. Küçüka, bu tezin hem muğlak hem de tehlikeli olduğunu söylemektedir. Çünkü Balkanlara Sovyet nüfuzunun girmemesi konusunda kati düşünceler olmakla birlikte Balkanlara Alman nüfuzunun girmesi konusunda manalı bir sessizlik vardır. Küçüka, İtalya'nın Balkanlarda Sovyetleri istemediğini çok net söylemesine rağmen Almanya ile ilgili düşüncelerinin tam olarak bilinmediğini, Balkanlarda Alman nüfuzuna ses çıkartıp, çıkartmayacağını bilinmediğini, bunun ise Balkanlar için bir tehdit teşkil ettiğini söylemektedir. İkinci tez ise Türkiye'nin de dahil olduğu Balkan ittifakıdır. Küçüka, yazısının sonunda Bulgaristan'ın şimdiye kadar Balkan Antantına katılamamasını Türkiye'nin anlayışla karşıladığını ancak Bulgaristan'ın bir gün muhakkak Türkiye'nin politikasına katılacağını ümit edildiğini söylemiştir (Küçüka, “Konsey Toplantısı”, Ulus Gazetesi, 3 Şubat 1940/1).

Falih Rıfki Atay, 10 Şubat 1940'teki yazısında Balkan Antantını Bulgaristan'a anlatmak istemiştir. Atay, Balkan Antantının Bulgaristan'a karşı bir cephe oluşturmak için yapılmadığını, Bulgaristan'ın da Balkan Antantını sarsacak bir girişimde bulunmasının beklenmediğini hatta Antantın ikinci devresinde Bulgaristan'ın da Antanta katılacağını ümit edildiğini söylemektedir (Atay, “Son Belgrat Toplantısından Sonra Balkanlar”, Ulus Gazetesi, 10 Şubat 1940/1).

3.1.2. Konseyin sonucu : Balkan Antantının 7 yıl uzatılması

Basının da beklentilerine paralel olarak Balkan Antantı Konseyinde beklenmeyen bir gelişme olmamış Antant'ın 7 yıl daha devam etmesine karar verilmiştir. Bu sonuç her ne kadar basını çok fazla tatmin etmese de Antantın 7 yıl uzatılması memnuniyet yaratmıştır.

Necmeddin Sadak 7 Şubat 1940'taki yazısında Balkan Antantı Konseyinin sonuçlarından bahsetmiştir. Sadak, Konsey'de Balkan devletleri için herhangi bir değişiklik olmadığını Konsey'in sonuçlarının önemli olduğunu söylemiştir. Sadak'a göre Konsey'in sonuçlarından biri, Balkan devletlerinin Antant'ın içine Balkan coğrafyası dışındaki büyük devletlerin dahil olmasına izin vermemiş olmalarıdır. Sadak burada her ne kadar isim telaffuz etmese de bahsettiği ülke İtalya'dır. Çünkü Konsey toplanmadan önce İtalya'nın Türkiye'nin yerine alarak içinde Bulgaristan'ın da yer aldığı yeni bir Balkan Birliği oluşturmak istediğine dair söylentiler yapılmıştır. Sadak'a göre Konsey'in en önemli sonucu ise Bulgaristan ile Balkan Antantı devletlerini birbirlerine daha da yakınlaştırmıştır. Sadak, bu gün olmasa bile ilerleyen zamanlarda Bulgaristan'ın da Antanta katılmasını beklemektedir (Sadak, "Belgrad İçtimainın Mühim Hadisesi Bulgaristanla Anlaşmaya Doğru Atılan Büyük Adımdır", Akşam Gazetesi, 4 Şubat 1940, no.7645/1).

Yunus Nadi ise Balkan Antantı Konseyinden bir ittifak çıkmamasını eleştirmektedir. Nadi, Balkanlı devletlerin İtalya'nın düşüncelerine paralel davrandığını ve tarafsız kalmayı yeterli bulduklarını, Balkan coğrafyası üzerinde bir ittifak oluşturmaya yanaşmadıklarını belirtmektedir. Nadi, yarın bir gün tehlikenin Balkan sınırlarına dayandığında sadece tarafsızlığın Balkan devletlerinin hürriyetlerini koruyamayacağını aslında bu gerçeği Balkan devletlerinin de bildiğini ancak bazı büyük devletlerden çekindikleri için korkak hareket ettiklerini söylemiştir (Nadi, "Perde Arkasında", Cumhuriyet Gazetesi, 4 Şubat 1940, no.5649/3).

Necmeddin Sadak, 24 Şubat 1940'taki yazısında Balkan Antantı üzerinden Türk-Sovyet ilişkilerini irdelemektedir. Sadak, Belgrad'taki Balkan Antantı Konseyi devam ederken Sovyet basınında Türkiye aleyhinde yazılar çıktığını, Sovyetlerin Balkan Antantı'nın sadece barışı korumaya yönelik bir birlik olduğunu anlamadığını

söylemektedir. Sadak, Türk basınının Sovyet basınına cevap vermemesinin nedeninin gerginliği daha da arttırmak istememesinden kaynaklandığını, Sovyetlerin Türkiye'nin barışa yönelik düşüncelerinden asla endişe duymaması gerektiğini belirtmektedir (Sadak, "Türkiye ve Sovyetler Birliği", Akşam Gazetesi, 24 Şubat 1940, no.7665/1).

Bu sıralarda İtalyan haber ajansından Sovyet askerlerinin Kafkas sınırlarından geçerek Türk topraklarına ayak bastıkları haberi hem Sovyet hem de Türk haber ajansı tarafından tekzip edilmiştir :

"Sovyet Müfrezelerinin Kafkas-Türk Hududunu Geçtikleri Doğru Değildir. Stefani Ajansının Bu Uydurma Haberi Ankara ve Moskovada Tekzip Edildi" (Akşam Gazetesi, 18 Şubat 1940, 7659/1).

Nadir Nadi anılarında, Balkan Antantı uzatıldıktan sonra basının bunu nasıl değerlendirdiğini anlatırken bir özeleştiride de bulunmuştur:

"Biz, Dışişleri bakanımızın yanında bulunan gazeteciler, ondan ilham şeklinde aldığımız direktiflere uyarak Konsey toplantısını göklere çıkaran yazılar yazdık. Bu bir zaferdi. Balkanlar Balkanlılarıydı. Hep öyle kalacaktı. Dışarıdan buraya yan bakanlar olursa hep beraber, kanımızın son damlasına kadar ortak varlığımızı koruyacak, saldırganların canına okuyacaktık. Gazete koleksiyonlarını karıştırırsanız o yazıları dolduran sözcüklerin şimdi boş bir küpe atılan taşlar gibi anlamsız güm güm öttüğünü duyarsınız" (Nadi, 1991:58).

3.1.3. İtalya'nın Balkan politikasının belirsizliği

İtalya'nın Balkan politikası konusunda basında farklı görüşler bulunmaktadır. Kimi yazarlar İtalya'yı Balkanlarda ülkeler arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya çalışan bir ülke görürken kimi yazarlar da İtalya'ya olan güvensizliklerini devam ettirmektedirler. Bunlara göre İtalya Balkanlarda yalnız Sovyetler Birliği'ni istememektedir. Almanya hakkında ise herhangi yorumda bulunmamakta hatta Balkanlarda Alman vesayetine ses çıkartmayacağını ortaya koymaktadır.

Nadir Nadi, İtalya'nın Balkan politikasının, Balkanlılar arasındaki anlaşmazlıkları çözmek olduğunu düşünmektedir. Çünkü Balkanlarda anlaşmazlıkların olması Sovyetlerin işine gelmektedir. İtalya'nın en son isteyeceği şey ise Sovyetler Birliği'nin

Balkanları vesayet altına almasıdır. Nadi, Ocak ayının ortalarında İtalyan Dış işleri bakanının Macaristan Başbakanı ile görüşmesinin Balkan barışına önemli bir katkı yaptığını düşünmektedir (Nadi, “Balkanlarda”, Cumhuriyet Gazetesi, 16 Ocak 1940, no.5630/1).

Yunus Nadi de İtalya'nın Balkanlıların arasını düzeltmeye çalıştığını düşünmektedir. Balkan Antantı Konseyinden sonra yazdığı yazısında İtalya'nın Macaristan'a Balkan devletleriyle arasında anlaşmazlıkları sona erdirmesi konusunda telkinlerde bulunduğunu, Macaristan'ın Balkan devletleriyle işbirliği yapmasını istediğini belirtmiştir. Nadi, İtalya'nın nasihatlarından sonra Macaristan'ın Yugoslavya ile ilişkilerini yumuşatmaya başladığını söylemektedir (Nadi, “Harb Balkanlara Niçin ve Nasıl Gelemez”, Cumhuriyet Gazetesi, 7 Şubat 1940, no.5652/1).

Necmeddin Sadak, İtalya'nın eskiden Balkan Antantına karşıyken şimdi Balkan Antantı paralelinde düşüncelere sahip olmasının Balkanlarda barışın korunması açısından önemli olduğunu söylemiştir. Ancak Sadak, İtalya'nın Balkan politikasının yalnız Balkanların barışını korumak olup olmadığının tam olarak bilinemediğini de belirtmektedir. Sadak, İtalya'nın perde arkasında başka planları olup olmadığını bilinmesinin güç olduğunu söyleyerek İtalya'ya karşı güvensizliğini ortaya koymuştur. Necmeddin Sadak, Türkiye ile İtalya arasındaki ilişkilere de değinirken iki ülke arasında ihtilafı bir mesele olmamasına rağmen, iki ülke arasında gerçek dostluğun da sağlanamadığını söylemiştir. Sadak'a göre bunun nedeni güvensizliktir. Güvensizliğin nedeninin ise İtalya'nın davranışlarında aranması gerekir (Sadak, “Türkiye ve İtalya”, Akşam Gazetesi, 8 Ocak 1940, no.7621/8).

Falih Rıfki Atay ise İtalya konusunda tereddütlü yaklaşmaktadır. İtalya'nın şimdiki politikasının Balkanlarda barışın korunması yönünde olduğunu ancak İtalya'nın politikalarının değişken olduğunu şu sözlerle söylemiştir :

“İtalya son toplantı nutuklarında kendi siyasetinden bahseden fıkraları memnuniyetle tefsir etmiştir. Bununla beraber İtalya'nın vaziyeti, hadiselerin inkişafı ile dalgalanmak, yani şimdiden hiçbir vuzuhlu gayeye bağlı kalmamak mahiyetini muhafaza etmektedir. İtalya, Balkanlara doğru bir Sovyet hulülüne tahamül etmeyeceğini söylemiştir. Fakat nasıl ? Acaba daha ileri bir müdafaa hattı

intihap etmek teşebbüslerinde bulunarak mı, yoksa Balkan devletleri ile müşterek bir sefer teklif ederek mi, veya sadece gönüllü kıtaları sevkederek mi ? İtalya'nın bir Sovyet ileri hareketinde kendisi için zarar ve tehlike gördüğünde şüphe yoktur :

ancak, bu tehlikeyi karşılamak için nasıl bir hareket tutacağı da malum değildir (Atay, "Son Belgrat Toplantısından Sonra Balkanlar", Ulus Gazetesi, 10 Şubat 1940/4).

3.2. Basın'da Alman saldırısı endişesi

Almanya Polonya'yı işgal ettikten sonra saldırılarını durdurmuştur. 1939 yılının son ayları ve 1940 yılının ilk ayları Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'ya hücumlarıyla geçmiştir. Bu süre zarfında Alman cephesinde sessizlik hakimdir. Basın ise Almanya'nın baharda taarruza geçmesini beklemektedir. Ancak Almanya'nın nereye saldıracağı hakkında farklı görüşler bulunmaktadır.

Necmeddin Sadak, Almanya'nın Romanya'ya saldırmasından endişelenmektedir. Bu endişenin nedeni Alman askerlerinin Romanya sınırına yakın yerleri işgal ettiğiyle ilgili haberlerin çıkmasıdır. Sadak'a göre Almanya'nın Romanya sınırına yaklaşmasının en önemli sebebi petroldür. Almanya hem kendi için hem de Sovyetlere yardım için petrole muhtaçtır. İngiliz ambargosundan sonra Almanya'nın tek petrol kaynağı Romanya olmuştur. Sadak, diğer bir sebebin İtalya'nın Almanya'ya yaptığı baskı olduğunu düşünmektedir. Çünkü İtalya Sovyetlerin Balkanlara inmesine karşıdır. Sadak'a göre İtalya Almanya'ya Sovyetler konusunda rest çekmiştir. Almanya İtalya'yı kaybetmemek için Sovyetler ile Romanya'nın arasına girmiştir. Sadak, Almanya'nın Mart ayına kadar taarruza geçeceğini ancak bu taarruzun Balkanlara İskandinavya'ya yoksa başka bir yere mi olacağını kimse tarafından kestiremediğini söylemektedir (Sadak, "Almanya Tekrar Balkanlara mı Dönüyor?", Akşam Gazetesi, 24 Ocak 1940, no.7637/1).

Falih Rıfki Atay, savaşın gidişatı hakkında tahminler yürüttüğü yazısında Fransız "Le Temps" gazetesinden alıntı yaparak Almanya'nın nerelere taarruz yapabileceğini irdemektedir. Buna göre Almanya'nın üç yerden birine taarruz yapması beklenmektedir. Birincisi doğu cephesine, ikincisi İskandinavya'ya, üçüncüsü ise

Balkanlar ve Yakın doğuyadır. Atay'a göre Almanya İskandinavya'ya saldırırsa bunun bahanesi hazırır. Bu devletler Milletler Meclisinde kalmaya devam etmişler ve Finlandiya'ya yardımda bulunmuşlardır. Eğer taarruz Balkanlara yapılacaksa bunun da bahanesi Romanya'nın petrol kuyularını ele geçirmektir (Atay, "Harb Hakkında Yeni Haber ve Tahminler", Ulus Gazetesi, 11 Ocak 1940/5).

Falih Rıfki Atay, 17 Ocak 1940'teki yazısında ise Almanya'nın nereye taarruz edeceği ile ilgili düşüncelerini daha da netleştirmiştir. Atay, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ni ikna ederek onunla beraber İskandiya'ya saldırma ihtimalin daha yüksek olduğunu düşünür. Almanya'nın buradaki amacı bir taraftan Finlandiya'nın direncini tamamen kırmak bir taraftan da İngiltere'yi bu şekilde baskı altına almaktır. Atay'a göre, buradaki önemli nokta Sovyetlerin ikna edilmesidir. Sovyetlerin Almanya'nın teklifine ne tepki vereceği ise tamamen bir muammadır geçirmektir (Atay, "Yeniden Doğan Endişeler", Ulus Gazetesi, 17 Ocak 1940/6).

Ahmet Şükrü Esmer, Alman basınının Ağustos'tan bu yana sürekli olarak Boğazlar üzerine yazılar yazdığını, Boğazlarla hiçbir ilgisi olmayan Almanya'nın asıl amacının Boğazları Sovyetlere peşkeş çekmek olduğunu söylemektedir. Esmer'e göre Almanya'nın Boğazlarla yakından ilgilenmesinin bir sebebi İngiltere ile ittifak yapan Türkiye'ye ceza vermek, diğer bir sebebi ise Sovyetler Birliği'ne Boğazları göstererek onun dikkatini İskandinav üzerinden güneye çevirmektir. Çünkü Sovyetlerin İskandinavya'yı işgal etmesi Almanya için de tehdit oluşturabilmektedir. Almanya, Sovyetler Birliği ile sınır komşusu olmak istememektedir. Esmer ayrıca Alman basınının, İtalya'nın da gönlünü almak için bazen boğazları İtalya'ya yakıştıran yazılar yazdığını söylemektedir (Esmer, "Almanya ve Boğazlar", Ulus Gazetesi, 16 Ocak 1940/3).

3.3. Nadir Nadi : Asıl tehlike Kommunizma !

Nadir Nadi, Komünizm'i dünya için Almanya'dan daha büyük bir tehlike olarak görmektedir. Nadi, Almanya müttefikler tarafından yenilgiye uğratılsa dahi dünyanın rahat bir nefes alamayacağını düşünür. Ona göre asıl büyük tehlike Komünizm'dir. Nadir Nadi, Komünizm tehlikesini şu sözlerle açıklamaktadır :

“Milletlerin karşısında, birinciden hiç de aşağı kalmıyan başka bir tehlike duruyor ki, iyi görüşlü devlet adamlarını şimdiden derin düşündürmektedir : Kommunizma!

Fikirlerin ve ideolojilerin, iyi kullanıldıkları takdirde ne mühim bir istila aleti olduğunu bilenlerce bu tehlike hiç de ihmal edilecek bir mevzu sayılamaz.

...Yarın Almanyada hortlayabilecek bir kommunizma havası, içeride tamamen serbest olarak bütün kuvvetiyle ve bir zehirli gaz hırsıyla dış dünyaya saldıracaktır (Nadi, “Asıl Tehlike”, Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ocak 1940, 5626/5).

3.4. Finlandiya'nın işgalinden sonra İngiliz-Fransız-Sovyet ilişkileri

Sovyet Rusya her ne kadar Polonya topraklarından payına düşeni almış ardından da Finlandiya'ya saldırmışsa da müttefikler Sovyet Rusya'ya savaş ilan etmeyi düşünmediler. İngiltere ve Fransa Almanya'nın dışında başka büyük bir devletle daha savaşıp Avrupa'da yeni cephe açmak istemediler. Bu konuda hem İngiliz hem de Fransız kamuoyunda farklı görüşler bulunmaktaydı. Müttefikler, Sovyet Rusya kendilerine savaş ilan edene kadar hala onu Almanya'dan koparabilmeyi umut ediyordu.

Ahmet Şükrü Esmer'e göre müttefiklerin kamu oyunda Sovyet Rusya'ya karşı iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre Sovyet Rusya'yı kazanma imkanı yoktur. Sovyet Rusya önce Almanya ile saldırmazlık anlaşması imzalamış ardından da Almanya ile ticari işbirliğine girmiştir. Bu noktadan sonra Sovyet Rusya'yı kazanmak söz konusu olamaz o yüzden, İngiltere ve Fransa'nın tedbirlerini Almanya ve Sovyet Rusya ile savaçacakmış gibi alması gerekir. İkinci görüşe göre ise Sovyet Rusya her ne kadar Almanya ile beraber yürüse de hala onun yanında savaşa katılmamıştır. Bu yüzden Sovyetler Birliği'ne karşı dikkatli davranmak gerekir. Yoksa Sovyetler Almanya'nın kucağına bırakılabilir. Esmer, müttefiklerin Sovyetler Birliği ile savaş halinde olmalarına rağmen bunu görmezlikten gelmelerinin temel sebebi olarak da Avrupa'da bir büyük devletle daha mücadele etmek istememesini göstermektedir (Esmer, “İngiltere, Fransa ve Sovyetler”, Ulus Gazetesi, 1 Mart 1940/1).

Necmeddin Sadak, Sovyetler'in ancak menfaatleri devam edene kadar Almanya'nın yanında yer alacağını düşünmektedir. Sadak, Sovyetlerin, Almanya ile saldırmazlık

paktı yapmaması durumunda Almanya'nın Polonya'ya saldırmaya cesaret edemeyeceğini ve savaşın çıkmayacağını düşünmektedir. Ancak bu durum Sovyetlerin menfaatlerine terstir çünkü Almanya için en uygun "Hayat Sahası" Sovyet toprakları olacaktır, bu yüzden Sovyetler en büyük düşmanını karşısına almaktansa yanında yer almayı tercih etmiştir. Sadak, Sovyetlerin şimdiki hedefinin Almanya'nın savaşta zayıf düşmesini olduğunu düşünmektedir. Ona göre, Sovyetlerin Almanya'nın yanında savaşa dahil olması bir cinayetten başka bir şey değildir. Bu yüzden Sovyetler Birliği'nin savaşa girmesi olası değildir (Sadak, "Sovyet Rusyanın Emelleri", Akşam Gazetesi, 16 Mart 1940, no.7686/8).

3.5. Almanya-İtalya-Sovyetler Birliği ilişkileri

İtalya 10 Haziran 1940 tarihinde İkinci Dünya Savaşı'na dahil olana kadar savaşa girip, girmeyeceği konusu basının gündeminden hiç düşmemiştir. Almanya her ne kadar İtalya ile mihver ittifakına sahip olsa da Almanya'nın giderek daha çok Sovyetler Birliği'ne yanaşmasıyla basında da İtalya'nın Almanya ile uzlaşma sağlamayacağı düşüncesi hakim olmaya başlamıştır. Genel kanı, Almanya'nın Sovyetler Birliği ile İtalya'yı uzlaştırarak beraber savaşa sokması ihtimalinin olmadığıdır. Çünkü İtalya ve Sovyetler Birliği, menfaatleri birbirleriyle çelişen iki devlettir. İtalya, Sovyetlerin Balkanlardaki ideallerinden memnun değildir. Sovyetlerin Balkanlara inmesine karşıdır. Almanya ise Sovyetler Birliği ile İtalya'yı aynı noktada uzlaştırmaya çalışmaktadır.

Mart ayında, Sovyet Rusya Dışişleri bakanı ile Mussolini'nin Roma müzakereleri dikkatleri tekrardan İtalya üzerine çevirmiştir. Basın, Roma'daki görüşmeye kuşku ile bakmaktadır. Almanya'nın bazı tavizlerle İtalya'yı savaşa dahil etmesinden endişe edilmektedir. Cumhuriyet gazetesinin Roma müzakereleri üzerine attığı manşet tedirginliği ortaya koymaktadır :

"Ribbentrop Balkanları Satmaya mı Gitti? Rusya Şimalde Serbest Bırakılırsa... Bütün Balkanlar da İtalyan Nüfuzuna terk edilecekmiş !" (Cumhuriyet Gazetesi, 10 Mart 1940, 5684/1).

Yunus Nadi, Roma müzakerelerinden müspet bir netice çıkmayacağını düşünmektedir. Nadi, Alman-Sovyet ve İtalya menfaatlerinin birbirleriyle çakıştığı bu yüzden asla bir

arada hareket edemeyeceklerini düşünür. Ona göre, üç devlet anlaşıp savaşa beraber girseler dahi savaşın sonunda birbirleriyle savaşmak zorunda kalacaklardır (Nadi, “Moskova’da ve Roma’da”, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Mart 1940, no.5684/1).

Necmeddin Sadak ise Roma müzakereleri sırasında Almanya’nın İtalya’ya savaşa dahil olma konusunda baskı yapmasının beklenilmeyeceğini düşünür. Sadak’a göre Almanya, İtalya’dan barış taarruzunda elini kuvvetlendirmek için faydalanmak istemektedir. İtalya’nın savaşa girmesi halinde Almanya, İtalya’ya destek sağlayamayacağını farkındadır. Sadak’a göre İtalya’nın savaşa dahil olması müttefiklerin daha çok menfaatine olacaktır. Çünkü İtalya saldırıya açık coğrafi konumundan dolayı kolaylıkla tahrip edilecek ve Almanya’nın korktuğu başına gelecek, savaşta büyük bir cephe daha açılmış olacaktır. Bu durum da Almanya’nın dayanma gücünü daha da hafifletecektir (Sadak, “Almanya, İtalya’yı Harbe Sürükleyebilir mi?”, Akşam Gazetesi, 11 Mart 1940, no.7681/10).

Necmeddin Sadak, 1 Nisan 1940’daki yazısında da bu üç devletin ittifak oluşturup, oluşturamayacağını tartışmaktadır. Sadak, Hitler’in iktidara geldiği zaman Sovyet Rusya ve Komünizmi Almanya’nın bir numaralı düşmanı olarak gösterdiğini, bir-iki ay içinde bu iki düşman devletin her şeyi unutup saldırmazlık anlaşması yapmasının insanları aldatmaması gerektiğini söyler. Sadak, Almanya ve Sovyetlerin çakışan menfaat noktalarından birisinin İskandinav yarımadası olduğunu söylemektedir. Buralara Almanya’nın hakim olması aynı zamanda Sovyet Rusya ile de komşu olması ve onu tehdit etmesi demektir. Ancak Sadak’a göre bu üç devletin menfaatlerin asıl çakıştığı nokta Balkanlardır. İtalya kendisini bir Balkan devleti olarak görmekte ve Balkanlarda Sovyetleri asla istememektedir. Buradaki kilit bölge, Romanya’dır. Sadak, Sovyetlerin Balkanlarda saldıracağı noktanın Romanya olabileceğini düşünmektedir. Almanya ise petrol ihtiyacını karşıladığı Romanya bölgesinin savaşa dahil olmasına asla müsaade etmeyeceğini belirtir. Necmeddin Sadak, Almanya’nın İtalya ile Sovyet Rusya’yı birleştirme çalışmalarının boşa gideceğini, tüm ısrarlara rağmen İtalya’nın Sovyetler ile aynı blok içinde yer almayacağını söyler (Sadak, “Berlin, Roma, Moskova Üçlüsü Mümkün Müdür?”, Akşam Gazetesi, 1 Nisan 1940, no.7702/1).

Sadak, Almanya ile Sovyet Rusya arasındaki bir çatlımanın Balkanlardan ve özellikle Romanya'dan kaynaklanacağını düşünmekte tamamen haklıdır. 1941'de Almanya ile Sovyetleri savaşı sürükleyen en önemli olay Romanya'nın parçalanması olmuştur.

Sovyetler Birliği Haziran 1940'da, Almanya ile Fransa arasında savaşı devam ederken, Estonya, Letonya ve Litvanya'yı işgal etmiş ve Romanya'ya da bir ultiatom vererek Besarabya ve Kuzey Bukovina'nın kendisine verilmesini istemiştir. Balkanlarda bir savaşı çıkmasını istemeyen Almanya da Romanya'yı desteklemeyince, Romanya buraları Sovyetlere terk etmek zorunda kalmıştır. Bu fırsat bilen Bulgaristan, Romanya'dan Güney Dobruca'yı, Macaristan da 30 Ağustos 1940 anlaşmasıyla Romanya Transilvanya'sının üçte-ikisine sahip olmuştur. Almanya Romanya'nın geri kalan topraklarının bütünlüğünün korunacağını Romanya'ya garanti etmiştir. Bu durum ise Romanya'ya yerleşmek isteyen Sovyetleri sınırlendirmiştir ve Almanya'yı protesto etmişlerdir. Viyana anlaşması iki ülke ilişkilerini geren en önemli sebeplerden biri olmuştur (Armaoğlu, 2005:372-373).

Alman Dış işleri Bakanı Ribbentrop ile Mussolini'nin Roma müzakerelerinden sonra endişelere neden olan diğer bir olay da Hitler- Mussolini görüşmesi olmuştur.

Mussolini ile Hitler'in görüşmesi 17 Mart 1940'da Bolzano'da gerçekleşir (Cumhuriyet Gazetesi, 18 Mart 1940, 5692/1).

Nadir Nadi, Mussolini-Hitler görüşmesinden barış taarruzunun çıkacağına inanmaktadır ancak ona göre böyle bir teşebbüs olumlu sonuç veremez. Çünkü mütteliklerin barışı kabul etmeleri için Almanya'nın ele geçirdiği toprakları terk etmesi gerekmektedir ve Almanya da bunu asla kabul etmez. Nadi'ye göre Almanya ancak nazari bir Çekoslovakya ve Polonya kurulmasına müsaade edebilir. Bu ise tuzaktan başka bir şey değildir. Nadi, Almanya'nın barış taarruzlarından bir şey elde edemeyeceğini kabul ederek tekrar saldırıya geçmesinin daha büyük bir ihtimal olduğunu düşünmektedir (Nadi, "Yeni Bir Sulh Taarruzu Karşında", Cumhuriyet Gazetesi, 18 Mart 1940, no.5692/5).

Necmeddin Sadak, bu görüşmede neler konuşulacağını meçhul olduğunu ancak Almanya ve İtalya'nın savaşı devamlılığı konusunda birbirlerinin görüşlerini alacağını, İtalya'nın Almanya'nın arzu ettiği barış şartlarını öğreneceğini,

Almanya'nın ise savaşa devam etmesi durumunda İtalya'nın alacağı tavrı öğrenmek istediğini belirtir. Sadak, görüşmelerden barış umudunun olmadığını ortaya çıkacağını ve savaşın daha da kızışacağını düşünmektedir. Sadak'a göre her iki ülkenin de ortak fikri savaş alanlarının daha da genişlememesi ve Balkanların savaştan uzak tutulmasıdır. Sadak ayrıca savaşın başından bu yana Almanya'nın barış yolları aradığını ancak onun istediği şartlardaki bir barışın müttefikler tarafından asla kabul edilmeyeceğini de sözlerine ekler (Sadak, "Hitler-Mussolini Mülakatı", Akşam Gazetesi, 20 Mart 1940, no.7690/10).

Necmeddin Sadak birkaç gün sonraki yazısında ise Fransa'daki hükümet değişikliğinden bahsederken bir taraftan müttefikleri eleştirmiş bir taraftan da Fransa yönetiminin savaşa karar verdikten sonraki kararlı duruşunu övmüştür :

"Avusturyanın ilhakından, Çekoslovakya parçalanmasından sonra dahi Hitlere inanarak daha o zaman kati bir harekete girişmemekle Avrupada bugünkü Alman tahakkümüne yol açmış olmalarından dolayı, İngiliz ve Fransız devlet adamlarının mesuliyetleri derecesini tarih tayin edecektir. Fakat harbe karar verdikten sonra Fransa'nın kudretli ve azimli idaresi (Daladier) ye şeref veren bir hadisedir" (Sadak, "Fransadaki Hükümet Tebeddülü", Akşam Gazetesi, 22 Mart 1940, no.7692/1).

3.6. Almanya'nın Danimarka ve Norveç'i işgali

Almanya'nın 1940 baharında taarruzu geçmesi beklenmektedir ancak taarruzun neresi olacağı konusu bir muamma olmuştur. Barış taarruzlarından bir sonuç elde edemeyen Hitler, tüm gücünü kullanarak dünyaya kendini ispat etmek istemektedir. Kuzey Avrupa, Fin-Rus savaşından bu yana diken üzerindedir. İsveç, Norveç, Danimarka gibi ülkeler, savaş sırasında Finlandiya'ya yeteri kadar yardımda bulunmamışlar ve müttefiklerin askerlerini kendi topraklarından geçirmesine de izin vermemişlerdir. Bu Kuzey Avrupa devletleri Almanya'yı kızdırmaktan korkmuşlar ve tarafsız kalarak toprak bütünlüklerini koruyabileceklerini umut etmişlerdir. Onların bu umutları Almanya'nın Danimarka ve Norveç'e bir yıldırım harbi ile saldırmasıyla suya düşmüştür.

Almanya'nın taarruzundan yalnızca bir gün önce İngiltere ve Fransa İsveç ve Norveç üzerinden Almanya'ya yardım yapılmasını engellemek için 8 Nisan'da Norveç Karasularına torpil dökmeye başlarlar. Oslo hükümeti ise bu hareketi şiddetle protesto eder (Cumhuriyet Gazetesi, 9 Nisan 1940, 5714/1).

Almanya abluka tedbirlerinin kendisini ne kadar olumsuz yönde etkileyeceğini bildiği ve İskandinavya yarımadasının müttefiklerin eline geçmesinden korktuğu için beklenmedik bir anda Danimarka ve Norveç'e karşı yıldırım harbini başlatır. Almanya, müttefiklerin Norveç sularına torpilleri dökmesinin hemen ertesi gününde, 9 Nisan'da, Danimarka ve Norveç'i işgal etmeye başlar. Almanya, Danimarka bir gün içinde işgal edilirken Norveç'in tamamıyla işgal edilmesi için bir ay uğraşmak zorunda kalmıştır (Armaoğlu, 2005:366).

Basında, Almanya'nın ani bir baskınla Danimarka ve Norveç'e saldırması şaşkınlık uyandırmıştır. Saldırılardan birkaç gün öncesine kadar bile basında böyle bir ihtimal üzerinde durulmamıştır. Bu yüzden Almanya'nın bu kadar kısa zamanda ani bir şekilde Danimarka ve Norveç'e saldırması taktiksel bir başarı olarak görülmüş ancak müttefiklerin bu defa Finlandiya'daki gibi yavaş davranmayarak Danimarka ve Norveç'e yardım edecekleri umulmuştur.

3 Nisan 1940'daki Cumhuriyet Gazetesinin "Hem Nalına Hem Mihına" adlı köşesindeki isimsiz yazıda Almanya'nın bir deniz saldırısıyla kuzey ülkelerine saldırmasının imkansızlığı şu cümlelerle ifade edilmiştir :

" Sebebi her ne olursa olsun, Alman donanmasının, bu defa, geçen harbden daha büyük bir kıskançlıkla limanlarında yatırılması, Almanların büyük bir deniz taarruzu yapmayacaklarını gösteriyor. Böyle bir hareket yapılırsa, Almanların tam ümitsizliğine delalet eder. Alman filosu, ancak intihara karar verdiği takdirde, Fransız gemileriyle de takviye edilmiş olan İngiliz donanmasının karşısına çıkar. O vakit, Almanlar için, şerefli bir ölüm mukadderdir" ("Hem Nalına Hem Mihına", Cumhuriyet Gazetesi, 3 Nisan 1940, no.5708/3).

Yunus Nadi ise 4 Nisan'daki yazısında, başta Kuzey Avrupa ülkeleri olmak üzere küçük devletleri tarafsızlıklarına güvenmemeleri konusunda uyarmaktadır. Nadi, Norveç'in şu sıralar asker toplamaya çalıştığını görünüşü bunun daha çok İngiltere ve

Fransa tehlikesine karşı alınmış bir önlem olduğunu ancak Norveç'in ve diğer küçük devletlerin asıl düşmanının Almanya olduğunu söyler. Nadi, Norveç'in üzerinden diğer küçük tarafsız devletleri de uyarmaktadır. Tarafsızlığın işgale uğramayı engellemeyeceğini söylemektedir. Yunus Nadi'ye göre eğer bu savaşta müttefikler başarılı olamazlarsa Avrupa'da küçük ve orta ölçekli devletler kalmayacaktır. Tarafsız devletlerin müttefiklerin yanında yer almaları kendi menfaatleri içindir (Nadi, "Feci Bir Vaziyet", Cumhuriyet Gazetesi, 4 Nisan 1940, no.5709/1).

Falih Rıfki Atay, Almanya'nın Danimarka ve Norveç'e saldırmasından hemen sonra yazdığı yazısında bazı soruların cevaplarını aramaya çalışmıştır. Atay'a göre insanların zihninde şimdi dört soru dolaşmaktadır. Birinci soru ; Norveç Almanya'ya karşı direnişini müttefiklerin askeri yardımları gelene kadar devam ettirebilir mi ? İkinci soru ; Müttefikler, Norveç'te Almanlara karşı bir cephe oluşturup, bu cephenin devamı için gereken yardımları sağlayabilecekler mi ? Üçüncü soru ; İsveç bu durumda ne yapacaktır ? ve dördüncü soru ; Müttefikler daha başka bir hücum istikameti arayacaklar mıdır ? Atay, daha henüz Finlandiya barışının acı tesiri kendi kamuoyunda canlı dururken, İngiltere ve Fransa'nın bu meselede yavaş davranamayacağını iddia etmektedir (Atay, "Kıyamet Şimalde Koptu", Ulus Gazetesi, 10 Nisan 1940/1).

Falih Rıfki Atay, ertesi günkü yazısında Almanya saldırısının sonuçlarının üç ihtimali olduğunu söyler. Ya Almanya kuvvetleri Norveç'i istila etmeyi başaracaklar ve kısa bir zaman sonra İsveç de istila edilecek, bu iki devletin sanayi ve madeni zenginlikleri Almanların eline geçecek, ya müttefikler, Norveç'e bir cephe açmayı başaracaklar ve İsveç de müttefiklere katılacaktır ya da bütün işler Almanya'nın aleyhine dönecek ve müttefikler İskandinavya'yı ele geçireceklerdir (Atay, "Üç İhtimalden Hangisi ?", Ulus Gazetesi, 11 Nisan 1940/5).

Necmeddin Sadak da, Norveç'in Almanya'ya karşı direnişini sürmesinin tek yolunun müttefiklerden gelecek yardımlar olduğunu düşünür. Sadak, Finlandiya işgal edilirken sessiz kalan İsveç'in de alacağı hareket tarzının Norveç'in geleceğini etkileyeceğini düşünmektedir. Sadak, Norveç çıkarmasına Sovyet Rusya'nın katılıp, katılmamasının önemine dikkat etmektedir. Ayrıca Rusların da, Almanlara yardımda bulunup,

bulunmamalarını önemli olduğunu, yardım etmemeleri durumunda iki devlet arasında gerçek bir birleşme olmadığını su yüzüne çıkacağını düşünmektedir (Sadak, “Almanyanın Yeni Taarruzları”, Akşam Gazetesi, 10 Nisan 1940, no.7711/8).

Akşam gazetesinin 13 Nisan 1940'daki sayısında, tarafsızların kendi sonlarını kendilerinin hazırladığını ima eden hicivli bir karikatür yer almaktadır. “Besle Kargayı Oysun Gözünü” isimli karikatürde üzerinde nazi damalı haçı bulunan bir kargayı besleyen tarafsız bir adamın sonunda karga tarafından gözünün oyulması resmedilmiştir (Akşam Gazetesi, 13 Nisan 1940, 7714/1).

Nadir Nadi, müttefikler tarafından mayın döşenir döşenmez Almanya'nın Norveç ve Danimarka'ya saldırmasının çok önemli gösterge olduğunu düşünmektedir. Almanya ablukanın kendisi için ne büyük bir sıkıntı yaratacağını bildiği için elini çabuk tutup saldırıya geçmiştir. Demek ki abluka çok etkili bir silahtır ki Almanya yeni bir cephe açma pahasına Norveç ve Danimarka'ya saldırmıştır. Nadi, Almanya'nın bu kadar çabuk Norveç ve Danimarka topraklarına asker çıkartmasının ise önemli bir başarı olduğunu düşünmektedir. Ona göre, İngiliz gemilerinin Norveç sahillerine torpil dökmesinden yirmi dört saat geçmeden böyle bir harekatta bulunmasını hiç de kolay bir iş değildir ve önemli bir muvaffakiyettir (Nadi, “Şimaldeki Harb ve Hadiselerin Muhtemel Neticeleri”, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Nisan 1940, no.5716/1).

Nadir Nadi, Almanya'nın İskandinav yarımadasını ele geçirmesinin savaşın gidişatını çok fazla etkileyemeyeceğini ancak Almanya'nın İskandinavya'yı kaybetmesi durumunda çok şey kaybedeceğini düşünmektedir. Nadi'ye göre Almanya Norveç çıkartmasında başarı elde edemezse derhal İsveç'e saldıracaktır çünkü Norveç ve İsveç demiri Almanya için hayati önem taşımaktadır. Almanya İsveç'te de başarıya ulaşamazsa başka yerlere saldıracaktır. Durmak, Almanya için ölmek demektir (Nadi, “Almanya İskandinavı Kaybederse...”, Cumhuriyet Gazetesi, 12 Nisan 1940, no.5717/1).

Yunus Nadi ise Nadir Nadi'nin tersine Norveç'in İngiltere ve Fransa için çok mühim olduğunu söylemektedir. Nadi'ye göre İskandinav yarımadasının ele geçirilmesi Almanya için sadece bir prestij meselesi iken İngiltere için ise ölüm-kalım meselesidir. Bunun sebebi Norveç kıyılarının alabildiğine uzun olması ve sayısız denizaltı üslerine

sahip olmasıdır. Norveç'in Almanya tarafından ele geçirilmesi İngiltere'ye tehlikeye sokmaktadır. Nadi, bu yüzden İngiltere'nin Norveç'e tüm imkanlarıyla yardım edeceğini düşünmektedir (Nadi, "Norveçin Büyük Ehemmiyeti", Cumhuriyet Gazetesi, 15 Nisan 1940, no.5720/3).

Almanya'nın Norveç'e yaptığı ilk taarruzlarında önemli kayıplar vermesi, basında geniş şekilde yer almıştır.

"Almanya Donanma Tonajı Mecmuunun Onda Birini Kaybetti. Müttefikler, Norveçlilerle Mutabık Olarak Harbi Sonuna Kadar Götürecekler" (Akşam Gazetesi, 12 Nisan 1940, 7713/1).

"Müttefik Filoları Birçok Yerlerde Almanları Muhasaraya Aldılar. Norveç'e 600 Tayyare Hareket Etti, Almaların Blucher ve Karlsruhe Kruvazörleri Battı" (Ulus Gazetesi, 11 Nisan 1940/1).

"Skajerakta Alman Donanması Müthiş Bir Hezimete Uğradı" (Cumhuriyet Gazetesi, 11 Nisan 1940, 5716/1).

Falih Rıfkı Atay, 15 Nisan 1940'daki yazısında İngiliz ve Fransızların Norveç'e karşı yaptığı yardımları şu sözlerle övmektedir :

"İngilizler, havada ve denizde, bütün tehlikeleri hiçe sayan bir kahramanlıkla müşterek dava uğruna dövüşmektedirler. İngiliz denizciliğine kimsenin bir diyeceği yoktu. Fakat Hitler'in arkadaşlarından biriyle konuşurken söylemiş olduğu bir söz vardır ki, onun ne kadar haklı olduğunu görüyoruz : "havacılıkta korkulacak kadar ciddi tek rakibimiz, İngilizlerdir!" Cesur ve usta Fransız havacılarını tecrübe eden Alman tayyarecileri, rakibin bir tek olmadığını çoktan anlamış olsalar gerektir" (Atay, "Şimal Darbesine Karşı Hareketler", Ulus Gazetesi, 15 Nisan 1940/1).

Nadir Nadi ise her ne kadar müttefiklerin Norveç'e yardımlarından memnun olsa da İngiltere ve Fransa'yı Almanya'ya karşı uzun süre ses çıkartmamalarından dolayı sert bir dille eleştirmektedir :

" Daha yedi ay evveline gelinceye kadar her darbeye boyun eğen, kör topal yürüyen barışu elden kaçırmamak emeliyle bütün çarelere başvuran

demokrasiler, bugün bütün gayretlerini sarfederek bir dövüş meydanı arıyorlar. Ren'in sol kıyıları işgal olunurken yerinden kımıldayamayan, Avusturyanın ilhalkında ağız açamayan, Çeko-Slovakya zaptedildiği sıralarda tayyare ile Münih'e uçup Hitler'in dizi dibine konarak "aman" dileyen demokrasilerin o zamanki hali, dünyanın mukadderatı bakımından, ne kadar ümit kırıcı idise, şimdi şahidi olduğumuz enerjik ve atılgan hamleler de, aynı sebeplerden dolayı, o kadar iç ferahlatıcı ve sevindiricidir" (Nadi, "Tersine Döner Roller", Cumhuriyet Gazetesi, 6 Nisan 1940, no.5711/1).

Yunus Nadi, modern savaşın pahalı teknik vasıtalarına sahip olmadıkları için küçük devletlerin, taarruzlara karşı bir cephe oluşturup, vatanlarını korumalarının imkansız olduğunu, bundan dolayı müttefiklerin yanında yer almaları gerektiğini söylemektedir. Nadi'ye göre savaşın eşliğine gelmiş devletlerin hala tarafsızlıkta ısrar etmeleri maskaralıktan başka bir şey değildir. Nadi, küçük devletlerin müttefiklere katılması durumunda bunun müttefikler için bir yük olmayacağını aksine demokrasi cephesinin askeri yükünü de hafifleteceğini düşünmektedir (Nadi, "Bu Harbde Büyükler ve Küçükler", Cumhuriyet Gazetesi, 16 Nisan 1940, no.5721/3).

Almanya, işgalin ilk zamanlarında Norveç'teki müttefik kuvvetlerinden dolayı önemli zayıflıklar verse de Norveç'i Mayıs ayının ilk haftasında tamamen işgal etmiştir.

Basın'da ise hala müttefiklerin Norveç'teki Almanya'ya karşı elde ettikleri muvaffakiyetlerden söz edilmektedir.

Necmeddin Sadak, 6 Mayıs 1940'teki yazısında bu zamana kadar İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin Alman askerlerini Norveç'ten atamamalarının sebebinin iki güç arasındaki kuvvet farkı olmadığını, bunun sebebinin Norveç'in Almanya'ya hiç mukavemet göstermemesi olduğunu söylemektedir. Sadak, İngiltere'nin Narvik'te 8 Alman gemisini batırmasının İngiltere adına bir zafer olduğunu düşünür. Sadak'a göre Almanya'nın Norveç'i işgal etmesi de aslında bir zafer değil bir hezimetdir. Çünkü Almanya Norveç'i alarak Narvik'ten aldığı demirden bütünüyle mahrum olmuştur. Sonunda Almanya için mağlubiyet mukadderdir (Sadak, "Almanya İçin Mağlubiyet Mukadderdir", Akşam Gazetesi, 6 Mayıs 1940, no.7737/10).

Necmeddin Sadak, İngiltere'nin Norveç karşısındaki hareket tarzını eski İngiliz Başbakanı Lloyd George'ye karşı bile savunmuştur. Sadak, eski Başbakanın bir Londra gazetesinde Norveç hareketindeki başarısızlıktan dolayı İngiliz hükümetine ağır tenkitlerde bulunmasını eleştirmiştir. Lloyd George, İngiltere'nin Norveç'te başarılı olamamasını İngiltere'nin Norveç'i Almanlardan önce işgal etmemesine bağlamıştır. Sadak, İngiltere'nin Almanya'dan önce Norveç'i almasının Almanya'nın başarısını engelleyeceği fikrine katılmakla beraber, bu tarz bir hareket tarzını İngiltere'ye yakıştırmaz. Sadak'a göre o zaman ulusların bağımsızlığı için savaşa katılan İngiltere'nin, Almanya gibi işgalci bir devletten hiçbir farkı olmaz. Sadak, yakın çevresinde İngiliz eski Başbakanının görüşlerine paralel görüşte olan insanların da olduğunu, bu düşüncenin İngiltere'nin Romanya ve Yugoslavya'yı önceden işgal etmesinden farklı bir düşünce olmadığını söylemektedir (Sadak, "Daha Evvel Davranmak", Akşam Gazetesi, 8 Mayıs 1940, no.7739/1).

Ahmet Şükrü Esmer, Norveç'te Almanya'nın bazı hava üslerini ele geçirmelerinin muharebenin kaderini belirlediğini, bu sayede Almanya'nın İngiliz kuvvetlerine karşı hem karadan hem de havadan ateş altında tuttuklarını söylemektedir. Esmer, Norveç'in işgal edilmesinin İtalya'nın savaşa dahil olmasını da etkileyeceğini, Norveç'in yenilmesi durumunda İtalya'nın savaşa katılacağını bu yüzden Hitler'in de birkaç gündür Norveç'te zafer ilan ettiklerinin propagandası yapmasının sebebinin İtalya'ya mesaj vermek olduğunu söylemektedir (Esmer, "Norveç'te Vaziyet ve İtalya", Ulus Gazetesi, 2 Mayıs 1940/3).

Nadir Nadi ise Almanya işgalinden dolayı Norveç'in kendisini suçlamaktadır. Nadi'ye Norveç'e yapılan saldırı Finlandiya'daki gibi insanların içini sızlatmamıştır. Bunun sebebi de Norveç'in yanlış tutumlarından kaynaklanmaktadır. Nadi, Norveç'in tarafsız kalarak kendini işgalden kurtarabileceğini zannettiğini, Polonya ve Finlandiya'nın başına gelenlerden dersler çıkarmadığını, limanlarının bir Alman üssü olmasına ses çıkarmadığını söylemektedir. Nadi, müttefiklerin Norveç'e azami ölçüde yardım ettiklerini ama bu yardımın Norveç'in işgalini engelleyemediğini belirtir. Nadi'ye göre Norveç'in işgal edilmesi Almanya için bir hata olmuştur. Ona göre, Almanya gittikçe merkezden uzaklaşmakta ve kuzeye yönelmektedir. Almanya'nın hava hakimiyeti de

zannedildiği kadar büyük değildir (Nadi, “Norveç Hadisesinden Öğrendiklerimiz”, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Mayıs 1940, no.5741/1).

İkinci Dünya Savaşı Tarihi'nin yazarı Liddell Hart, İngiliz hükümetinin Hitler'in Norveç çıkartması konusunda yanıldığını, Deniz kuvvetleri bakanı Churchill'in Avam kamarasında söyledi sözleri bu yanılığın bir göstergesi olduğunu söylemektedir :

“Danışmanlarımca da paylaşılan görüşüme göre Bay Hitler, hayati bir hata yapmıştır. İskandinavya'da kazancımız çok büyüktür. Norveç'in tüm kıyılarına çıkartma yapmıştır bu nedenle yaz boyunca karşısında bulacağı olağanüstü büyüklükteki ve üstün deniz gücümüzü istediğimiz yere istediğimiz şekilde sevk edebiliriz. Bu nedenle Hitler'in yaptığı bu stratejik hatadan dolayı can düşmanımıza karşı büyük bir avantaj elde etmiş durumdayız” (Hart, 2002:60).

Norveç'te müttefiklerin başarısız olmaları, kendi içlerinde de muhalefet görmelerine neden oldu. İngiliz Başbakanı Chamberlain yoğun eleştirilere uğrasa da İngiliz Avam kamarasından güvenoyu almayı başarır.

Türk basını bunu Chamberlain'in zaferi olarak yorumlar :

“Avam Kamarasındaki Fırtına Zaferle Bitti” (Cumhuriyet Gazetesi, 9 Mayıs 1940, 5744/1).

3.7. Basın'da Amerika'nın savaşa katılması beklentisi

Türk basını savaşın başladığı günden bu yana Amerika'nın bir gün müttefiklerin yanında savaşa gireceğini ummaktadır. Amerika'nın müttefiklere silah ambargosunu kaldırması, Kuzey Avrupa'daki işgallerin Amerika'da yarattığı endişe ve zaman zaman Amerika'dan Avrupa'ya gönderilen arabulucu elçiler, basının bu düşüncesini daha da arttırmaktadır.

Almanya'nın Norveç ve Danimarka'ya saldırılarından sonra basında tekrar Amerika'nın savaşa dahil olabileceğine yönelik haberler çıkmıştır:

“Amerikanın Harbe Girmesi Muhtemel. Norveçin İstilas Üzerine Halk Müttefikler Lehine Müdahale Edilmesine Taraftar Oldu” (Cumhuriyet Gazetesi, 17 Nisan 1940, 5722/1).

Falih Rifkî Atay, Danimarka ve Norveç saldırılarının en önemli tesirinin Amerika'ya olacağını düşünmektedir. Atay, bu zamana kadar savaşa girmese de müttefiklere her türlü yardımı yapan Amerika'nın son olaylardan sonra müttefiklere daha da yaklaştığını, savaşa girme ihtimalinin olduğunu düşünmektedir. Atay, Almanya'nın Norveç ve Danimarka saldırılarıyla ilk kez açık bir savaşa giriştiğini, Almanya'nın bu saldırılardan başarıyla çıkması halinde yeni hedefinin Fransa olacağını, bu savaşın da Fransa için bir ölüm-kalım mücadelesi olacağını ön görür (Atay, "Şimal Darbesine Karşı Hareketler", Ulus Gazetesi, 15 Nisan 1940/5).

Yunus Nadi, Amerika'nın savaşa bir gün dahil olacağını, bunun ise küçük devletlerin yok edilmesi karşısında demokrasilerin zorluklar yaşadıkları bir dönemde gerçekleşeceğini düşünmektedir. Amerikan kamuoyunda Almanya'nın saldırılarına karşı büyük bir hassasiyet oluşmuştur. Nadi, başka Roosevelt olmak üzere Amerikan parlamentosunun da bu hassasiyeti dikkate alacaklarını düşünmektedir (Nadi, "Avrupa Harbi Karşısında Şimali Amerika", Cumhuriyet Gazetesi, 17 Nisan 1940, no.5722/1).

Cumhuriyet gazetesinin 1 Mayıs 1940'teki sayısında "Hem Nalına Hem Mıhına" isimli köşedeki isimsiz yazıda Amerika'nın savaş hala girmemiş olsa da müttefiklere yaptığı askeri destekle savaşa girmiş kadar destek sağladığı belirtilmiştir. Çünkü savaş uzadıkça Almanya kaynak ihtiyacı hissedecek, müttefikler ise bu ihtiyacı Amerika'dan karşılayacaklardır. Yazıda bu savaşın Birinci Dünya Savaşından farkının insan harbinden ziyade malzeme harbi olduğu belirtilmiştir. Bu yüzden Amerika'nın sağladığı askeri yardım savaşın gidişatını etkilemesi bakımından son derece önemlidir ("Hem Nalına Hem Mıhına", Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mayıs 1940, no.5736/3).

Necip Ali Küçüküka, Almanya'nın Amerika için de tehlike oluşturduğunu, Amerikan halkının ancak müttefikler galip gelirse dünyada huzurlu bir ortam olacağına inandıklarını, Amerika'nın da tazyiklere daha fazla dayanamayarak savaşa gireceğini söylemektedir. Küçüküka, bazı gel-gitler yaşansa da savaşı müttefiklerin kazanacağını ama burada önemli olanın Amerika'nın kararını çabuk vermesi ve daha az insanın kanının dökülmesi olduğunu söylemektedir (Küçüküka, "Avrupa Harbi Karşısında Birleşik Amerika", Ulus Gazetesi, 5 Mayıs 1940/2).

Yunus Nadi, Amerikan Başkanı Roosevelt'in Hollanda ve Belçika'ya yapılan saldırıları kınayan açıklamasından sonra, bir yıl öncesine kadar Avrupa harbine katılmasının hala bile edilmediği Amerika'nın şu anda savaşa dahil olmaya çok yakın olduğunu belirtmiş ve Roosevelt'i şu sözlerle övmüştür :

“Hiç şüphe yoktur ki Franklen Ruzvelt zamanımızın, siyaseti şeref ve haysiyetle mezc ve telif etmekte belki en ileri giden bir şahsiyettir ve bu bahiste büyük Amerikan milletini en yüksek bir liyakatle temsil eden adamdır” (Nadi, “Amerikanın Sesi”, Cumhuriyet Gazetesi, 13 Mayıs 1940, no.5748/1).

CHP milletvekillerinden olan Kemal Ünal, Ulus gazetesindeki 17 Mayıs'taki yazısında Amerika'nın İtalya'ya barış harici kalması konusunda başvurmasından bahsederek İtalya'nın son teşebbüslerinden sonra Amerika'nın savaşa katılmaya artık daha sıcak baktığını söylemektedir (Ünal, “Birleşik Amerika ve Harp”, Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1940/5).

3.8. Almanya'nın Hollanda ve Belçika'yı işgali

Almanya, Norveç ve Danimarka'nın işgali ile doğu ve kuzey sınırlarını güvenlik altına aldıktan sonra 10 Mayıs 1940'da Hollanda ve Belçika üzerine taarruz eder (Cumhuriyet Gazetesi, 11 Mayıs 1940, 5746/1).

İngiltere ve Fransa ise Almanya'nın bu taarruzunu beklediğinden Nisan ayının ilk günlerinde Belçika'ya başvurup, Belçika topraklarına asker yığmak istediler. Çünkü Almanya'nın Belçika üzerinden Fransa'ya taarruz etmesi ihtimali vardı. Ancak Belçika tarafsız olduğunu belirterek müttefiklerin bu istediği reddetmiştir. Bunun üzerine müttefikler Kuzey Fransa'nın Belçika sınırına asker yığmışlardır. Almanya, Hollanda'ya taarruza başladığında bu devlet ancak birkaç gün dayanabilmiştir. Müttefikler taarruz başladığında Belçika'ya 500.000 askeri kuvvet gönderdiklerinden Belçika biraz daha dayanabilmiş ancak 27 Mayıs'ta teslim olmuştur (Armaoğlu, 2005:367).

Türk basınında Almanya'nın Hollanda'ya taarruz etmesi şaşkınlık yaratmamıştır. Basında, taarruzdan önce Almanya'nın Norveç'ten sonraki hedefinin Hollanda

olacağına dair yazılar yer almıştır. Hatta bazı yazarlar İtalya'nın Hollanda'nın işgalinden sonra savaşa dahil olabileceğini belirtmiştir.

Hollanda'nın işgale uğramasından bir gün önce Cumhuriyet gazetesinin 9 Mayıs'taki sayısında "Hem Nalına Hem Mıhına" isimli köşedeki isimsiz yazıda, Hollanda'nın Almanya işgaline uğrayabileceği belirtilmiştir. Hollanda'nın şimdiye kadar olası Alman tehlikesine karşı Belçika ile bir ittifak oluşturulmaması eleştirilmiştir. Yazıda, Hollanda'nın işgale uğraması durumunda müttefiklerden yardım istemesinin de bir işe yaramayacağı, çünkü denizden yardım yapmanın çok güç olduğu, bu yüzden Hollanda'nın kolayca işgal edileceğini belirtilmiştir ("Hem Nalına Hem Mıhına", Cumhuriyet Gazetesi, 9 Mayıs 1940, no.5744/3).

Necip Ali Küçüka, Hollanda ve Belçika'ya yapılan saldırının diğerlerinden en önemli farkının bu saldırıya dünya kamuoyuna şaşırılmaması olduğunu söylemektedir. Küçüka, Almanya'nın savaşı bu yıl sonuna kadar bitirmeyi planladığını bu yüzden tüm gücüyle saldırıya geçtiğini düşünmektedir. Küçüka, Almanya'nın bu zamana kadar aldığı galibiyetlerin önemsenmemesi gerektiğini ve savaşın asıl bundan sonra başladığını da belirtmiştir (Küçüka, "Yeni Vaziyet İçinde", Ulus Gazetesi, 11 Mayıs 1940/1 ve 3).

Kemal Ünal, Belçika ve Hollanda'ya yapılan saldırıları şimdiye kadar yapılsaldırlardan ayıran iki nedenin olduğunu belirtmiştir. Birinci nedenin artık kimsenin Alman saldırılarının haksızlığını dahi münakaşa etmemesini olduğunu ikinci nedenin ise açık şehirlere havadan yapılan hücumların her yerde şiddetle eleştirilmesi olduğunu söylemiştir. Ünal, Almanya'nın açık şehirlere dahi saldırmasının hiçbir insani kaideyi tanımamasının bir göstergesi olduğunu belirtir (Ünal, "Son Taarruz", Ulus Gazetesi, 12 Mayıs 1940/1).

Yunus Nadi, Hollanda ve Belçika'nın Alman hücumlarına uğramasından sürekli dile getirdiği tarafsızlık eleştirisini yinelemiştir. Nadi, her iki ülkenin de kendileri için tek tehlikeli devletin Almanya olduğunu bildiklerini ama buna rağmen tarafsız kalmakta ısrar ederek ancak saldırıya uğradıktan sonra müttefiklerden yardım istemelerini eleştirirken bu devletlerin adeta kendi sonlarını kendilerinin hazırladığını söylemektedir. Nadi, bu yazının "oh olsun biz sizi uyarıyorduk" demek için yazılmadığını aksine diğer tarafsızların bundan dersler çıkartması gerektiğini

belirtmiştir (Nadi, “Varan Altı Yedi, Sekiz !...”, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Mayıs 1940, no.5746/3).

Hollanda'nın Almanya'ya teslim olması basının sert tepkilerine neden olmuştur :

“Hollanda Ordusu Dahili İhanetler Yüzünden Silahları Bıraktı” (Ulus Gazetesi, 16 Mayıs 1940/1).

Belçika'nın da Almanya'ya teslim olması aynı eleştirilere neden olmuştur :

“Tarihin Şimdiye Kadar Kaydetmediği Bir İhanet. Belçika Kıralı Almanlara Teslim Oldu” (Ulus Gazetesi, 29 Mayıs 1940/1).

3.9. Fransa'nın çöküşü

Alman ordularının 10 Mayıs'ta Hollanda üzerinden başlattıkları taarruz hız kesmeden devam etmiş ve 15 Mayıs'ta Hollanda'nın da teslim olmasından sonra Almanya,yönünü Fransa'ya çevirmiştir. Almanya Sedan üzerinden Fransızların ünlü “Majinot hattı”na doğru ilerlemiştir.

“Alman orduları 17 Mayıs'tan itibaren Fransa sınırına taarruz etmişlerdir” (Cumhuriyet Gazetesi, 18 Mayıs 1940, 5753/1).

Almanya Manş kıyılarına çekilen müttefik ordularını ikiye ayırmayı başarmıştır. Alman ordusu müttefiklerin kuvvetlerini Dunguerque'de muhasara etmeye başladıktan sonra müttefikler kuvvetlerini 28 Mayıs'tan itibaren denizden tahliye etmeye başlamıştır. 4 Haziran'a kadar süren tahliyede müttefikler 337.000 kişilik kuvvetini kurtarmayı başarmıştır. Ayrıca tahliye sırasında Almanya 300 İngiltere ise 130 uçak kaybetmiştir. Bu Almanya için önemli bir kayıptır. Ancak kayıplar Alman ilerleyişini durdurmamış ve 14 Haziran'da Alman orduları Paris'e girmeyi başarmışlardır (Armaoğlu, 2005:367).

Fransa'nın uğradığı ani ve kesin yenilgi Türkiye'de derin bir şok yaratmıştır. O zamana kadar Türkiye, Fransız ordularını Avrupa'nın en güçlü ordusu olarak görmektedir. Başbakan İsmet İnönü'nün kendisi bile Maginot hattındaki çatışmalarındört-beş sene süreceği kanısındadır. Bu konuda İngilizler de büyük yanılığa düşmüşlerdir (Deringil, 2000:106).

Maginot hattı geçilmesi imkansız bir hat olarak görülmektedir. Bu hat birbirinden bir top atımı uzaklıkta elli savunma kulesi ve bunlarla bağlantılı yer altı sığınaklarından oluşmaktadır. Bu sığınıklarda her türlü imkan mevcuttur. Fakat savaş başladığında Maginot hattı hiç test edilmemiş ve aslında iki zayıf noktası vardır. Bunlar Belçika sınırı ve askerlerin ilerlemesini olanaksız kılan sık ağaçlarla örtülü Ardennes ormanları civarıdır. Ayrıca Maginot hattının aşılamayacağı düşüncesi Fransız ordusunu hareketsizliğe itmiş, Alman tank taktiklerinin etkinliği yeterinde dikkate alınmamıştır. Savaş başladığında Fransızlar Almanların Belçika sınırından saldıracaklarını düşünerek güçlerinin büyük kısmını bu bölgeye kaydırmışlar Almanlar ise Ardennes'den hattı yarıp Belçika sınırına yığılan Fransız ordularını arkadan sarıp teslim almışlardır (Oran ve diğ., 2008:410).

Nadir Nadi anılarında Hüseyin Cahit Yalçın ile Muvaffak Menemencioğlu arasında geçen bir konuşmayı aktararak, Alman taarruzlarının basında nasıl bir hayal kırıklığı yarattığını gözler önüne sermiştir :

“İki yaşlı arkadaş, heyecandan yanakları kızarmış, olaylar kötüye doğru geliştikçe:

-Bu adamlar bu kadar hazırlıksızmışlar da ne demeye bizi peşlerinden sürüklemeye kalkmışlar ? diye dertleşiyorlardı (Nadi, 1991:90-91).

Selim Deringil de, Denge Oyunu'nda, Sedan'da çarpışmalar devam ederken bazı Türk milletvekillerinin ülkenin bu kez de zayıf tarafa katılmış olması yönünde kaygılarının olduğunu ve müttefiklerle anlaşmada aceleci davranıldığını düşündüklerini belirtmiştir (Deringil, 2000:107).

Basın, batı cephesinde Almanya'nın kazandığı başarıları kabullenememiştir. Belki de Fransa'nın bu kadar çabuk teslim olacağını beklemediklerinden gazete sütunlarında Almanya'nın başarılarından ziyade müttefiklerin Almanya'ya karşı direnişleri daha çok yer almıştır:

“Sedan'da Alman İlerleyişi Durduruldu” (Ulus Gazetesi, 17 Mayıs 1940/1).

“Harekat Harbine Geçen Fransız Ordusu Bütün Taarruzları Tardetti” (Cumhuriyet Gazetesi, 16 Mayıs 1940, 5751/1).

“Müttefikler Şiddetli Mukavemet Göstermeğe Başladılar” (Akşam Gazetesi, 23 Mayıs 1940, 7744/1).

Cumhuriyet Gazetesinin 12 Mayıs 1940'taki sayısında “Hem Nalına Hem Mıhına” adlı köşedeki isimsiz yazıda Almanya'nın son taarruzlarının bir tuzak olabileceği söylenmektedir. Almanya'nın dikkatleri kuzeye doğru çekerken başka bir yerden taarruz edebileceği belirtilmiştir. Yazıda bu yüzden Balkanların çok dikkatli olması gerektiği Almanya'nın Balkanlara saldırma ihtimalin olduğu söylenmiştir (“Hem Nalına Hem Mıhına”, Cumhuriyet Gazetesi, 12 Mayıs 1940, no.5747/3).

Yunus Nadi de 18 Mayıs'taki yazısında Balkanları Alman tehlikesine karşı uyarmakta ve birlik olmaya çağırılmaktadır. Nadi'ye göre tehlike büyüktür ve Romanya ve Yugoslavya'ya yapılabilecek bir saldırı Bulgaristan'ı ve Yunanistan'ı hatta Türkiye'yi bile tehlikeye sokabilir (Nadi, “Nedir Bu Bitip Tükenmez Tehdid ?”, Cumhuriyet Gazetesi, 18 Mayıs 1940, no.5753/1).

Almanya'nın Fransa'ya taarruzlara başladığı günlerde Ulus Gazetesinden Falih Rıfki Atay, Cumhuriyet Gazetesinden Nadir Nadi, Akşam Gazetesinden Necmeddin Sadak, Yeni Sabah Gazetesinden Hüseyin Cahit Yalçın ve Anadolu Ajansı genel müdür Muvaffak Menemencioğlu'ndan oluşan bir basın heyeti Fransa'da bulunmaktadır. Gazeteciler, Türkiye'ye dönüşlerinde savaşın en heyecanlı döneminde savaşın olduğu coğrafyada bulunmanın verdiği heyecanla Fransa'daki ortamı anlatmaya çalışmışlardır.

Necmeddin Sadak, 31 Mayıs'taki yazısında Fransız halkından ve İngiliz ordusundan övgüyle söz etmiştir. Sadak, Alman taarruzunun her gün kendilerine yaklaştığını gören Paris halkının metanetine ve soğukkanlılığına hayran olduğunu söylemektedir. İngilizlerin ise hiçbir savaşa bu kadar iyi hazırlamadıklarını söyler. Sadak, son alınan mağlubiyetlerden sonra Fransız halkının yara aldığını, kimisinin bu durumu bir gaflet, kimisinin bir ihanet kimisinin ise komutanların ihanetine bağladığını belirtir. Sadak, Fransa'da bulunduğu zaman içerisinde Fransa ve İngiltere'nin mağlup olmayacağı intibasına sahip olmuştur (Sadak, “İki Milleti İçinden Gördük”, Akşam Gazetesi, 31 Mayıs 1940, no.7752/1 ve 4).

Nadir Nadi, anılarında Paris sokaklarının o zamanki durumunu şu sözlerle anlatmıştır :

“Paris sokaklarında olağanüstü bir hal vardı. Her güne kıyasla ortalık daha tenha. Taksiler seyrek işliyor, kaldırımlarda sık sık üniformalı insanlara raslıyorduk. Yayalar, ellerindeki gazeteleri imtihan kapısında derse çalışan öğrenci dikkati ile adeta satırları yutarcasına heyecanla okuyorlardı (Nadi, 1991:89).

Necip Ali Küçüka, Almanya'nın kuvvetini yukarıya atılmış bir taşın kuvvetine benzetmektedir. Küçüka'ya göre Almanya yukarı atılan bir taşın gittikçe gücünü kaybetmesi gibi gücünü kaybetmektedir. Almanya gün geçtikçe kendi ülkesinden gittikçe uzaklaşmaktadır ve dolayısıyla desteğinden de mahrum olacaktır. Küçüka, Almanya'nın sürekli zaferlere ihtiyacı olduğunu, yeni bir zafer daha kazanamazsa sonunun 1914'teki gibi olacağını düşünür (Küçüka, “Çörçil'in Nutku ve Uçurulan Balonlar”, Ulus Gazetesi, 22 Mayıs 1940/1 ve 3).

Fransız Başbakanı Reynaud'un Mayıs ayının son günlerinde mecliste yaptığı konuşma durumun vahametini ortaya koymaktadır :

“Eğer yarın birisi bana Fransayı yalnız bir mucize kurtarabilir derse şu cevabı veririm : Mucizeye inanıyorum çünkü Fransaya imanım vardır” (Cumhuriyet Gazetesi, 22 Mayıs 1940, 5757/1).

Fransız Başbakanı Reynaud'un açıklamasından birkaç gün sonra ise Almanya karşısında başarılı olamayan Fransız kumanda heyetinde önemli değişiklikler olmuştur. 15 Fransız generali kumandanlıktan uzaklaştırılmıştır (Akşam Gazetesi, 26 Mayıs 1940, 7747/1).

Mayıs ayının sonlarına doğru Fransa'nın vaziyetinin ne kadar kötü olduğu ortaya çıkmaya başlayınca basında da Fransız ordu kademesini eleştiren yazılar yer almaya başlamıştır.

Falih Rıfki Atay, Fransız ordu kademesinin Almanya taarruzlarına karşı gafil avlandığını, ordu kademesindeki bazı generallerin değiştirilmesinin de Fransa tarafından hatanın kabulü anlamına geldiğini belirtmiştir. Atay, Fransız hatlarının delinemeyeceğine inanan Fransız halkının da derin bir hayal kırıklığına uğradığını, 15 Mayıs'ın Fransa için milli bir felaket günü olduğunu söylemektedir. Atay, yazısının sonlarına doğru umutsuzluğu ortaya koymuştur. Savaşın nasıl biteceğinin

bilinemeyeceğini ama savaşın sonunda ya bütün Avrupa'nın Almanya olacağını ya da Almanya diye bir ülkenin hiç olmayacağını düşünmektedir (Atay, "Yirmi Bir Gün Sonra", Ulus Gazetesi, 31 Mayıs 1940/1 ve 3).

Falih Rıfki Atay batı cephesinde Alman taarruzunun başlamasının ay dönümünde 10 Haziran'da yazdığı yazısında Alman taarruzunu bir aylık bilançosunu ortaya koymuştur. Atay, bu kısa zaman içinde Almanya'nın Hollanda'yı ve Belçika'yı, müttefiklerin kahramanca müdafaa etmelerine rağmen, işgal ettiğini, Sedan'da Fransız cephesini yardıklarını, ortaya çıkan bilançonun Almanya lehine olduğunu söylemektedir. Atay, Alman taarruzlarının ilk günlerinde Fransız ordularının büyük bir mukavemet gösterdiklerini ancak hem Fransa'nın hem de İngiltere'nin Almanya'nın bu denli kuvvetli taarruzda bulunacağını hesap edemediklerini, savaşın başından buna yaptıkları ilk hatanın kurbanı olduklarını belirtmektedir (Atay, "Büyük Taarruzun Aydönümü", Ulus Gazetesi, 10 Haziran 1940/1).

Necmeddin Sadak ise Fransa'nın yenilmesinin savaşın sonunu etkileyemeyeceğini düşünmektedir. Çünkü Almanya'nın stok sıkıntısı bulunmaktadır ve savaşın uzaması Almanya'nın aleyhinedir. Almanya'nın bu durumu lehine çevirebilmesi için rakiplerini tek hamlede yenmesi gerekir ancak bu mümkün değildir. Fransa yenilse dahi İngiltere savaşa devam edecektir (Sadak, "Bekliyelim", Akşam Gazetesi, 1 Haziran 1940, no.7753/1 ve 5).

Nadir Nadi, Fransa'nın en büyük sıkıntısının Napolyon ayarında bir milli şefinin olmaması olduğunu söylemektedir. Nadi'ye göre Fransız orduları Almanlara karşı kahramanca mücadele etmişler ancak yetersiz komutanlar tarafından idare edildikleri için bu kahramanlıklarının ödülünü alamamışlardır (Nadi, "Şef Buhranı", Cumhuriyet Gazetesi, 17 Haziran 1940, no.5783/3).

Fransa, Fransız kabinesinin istifa etmesinden bir gün sonra yeni Başbakan 17 Haziran'da Almanya'ya barış teklif etmiştir (Ulus Gazetesi, 18 Haziran 1940/1).

Vichy kentinde I.Dünya Savaşı kahramanlarından Mareşal Philippe Petain yönetiminde kurulan bu yeni Fransız hükümeti, Nazi yanlısı kukla bir hükümet olmuştur. Savaştan sonra Petain vatana ihanetten idama mahkum edilecek ancak cezası müebbete çevrilecektir (Oran ve diğ., 2008:410).

Öyle ki Fransa'nın Almanya'ya barış teklif etmesinden bir gün önce Falih Rıfki Atay, savaşın başladığı günden bu yana müttefikler arasında bir anlaşmazlık olduğu yönünde rivayetler dolaştığını, şimdi de Fransa'nın Almanya'ya barış teklif edeceğinin iddia edildiğini ancak bunların asılsız birer propaganda olduğunu, Fransa'nın barış teklif etmeyeceğini, çünkü bu teklifin teslimiyet olduğunu kendisinin de bildiğini söylemiştir (Atay, Ulus Gazetesi, "Cephede ve Cephe Gerisinde", 17 Haziran 1940/1).

Muharrem Feyzi Togay, İngiltere ile Fransa arasında bir ittifak olmasına rağmen Fransa'nın bu ittifakı bozarak barış istemesinin iki ülke arasında itilaflar olduğunu ortaya çıkardığını söylemektedir. Togay, ihtilafın sebebinin İngiltere tarafından kendisine yapılan askeri yardımları Fransa'nın yetersiz bulmaması olduğunu belirtir. Bu yüzden Fransa, elindeki mevcut kuvvetle Almanya'ya daha fazla dayanamayacağını düşünmüştür. Togay'a göre Fransa'nın barış teklif etmesindeki diğer bir neden de Amerika'nın silah yardımında bulunmaktan imtina etmesidir (Togay, Fransanın Sulh Teklifi ve İngiltere", Cumhuriyet Gazetesi, 18 Haziran 1940, no.5784/2).

Fransa'nın Almanya'ya barış teklifinden sonra basında en fazla merak uyandıran konu Almanya tarafından belirlenecek barış şartları olmuştur. Bu konuda basında farklı görüşler bulunmaktadır. Almanya'nın Fransa'ya şerefli bir barış teklif edeceğini umanlar olduğu gibi Almanya'nın kabul edilemez düzeyde şartlar teklif edeceği ve Fransa'nın da bunu kabul etmeyerek savaşa devam edeceğini düşünenler de bulunmaktadır.

Nadir Nadi, Hitler'in kendisine karşı kahramanca savaşan Fransa'ya karşı kabulü imkansız şartlarda bir barış teklif etmeyeceğini söylemektedir. Aksi takdirde ise Fransa, milletini mahvedecek bir barışı kabul etmektense kanının son damlasına kadar savaşacaktır. Nadi, Almanya'nın Fransızları ümitsizliğe düşürmeyecek ölçüde bir barış teklif etmesini beklemesinin sebebinin de savaş başladığından bu yana Alman basınının Fransa'ya karşı ılımlı bir dil kullanmış olması olarak açıklamaktadır (Nadi, "Sulh Teklifinden Sonra Vaziyet", Cumhuriyet Gazetesi, 19 Haziran 1940, no.5785/1 ve 3).

Necmeddin Sadak ise Almanya'nın Fransa'ya kabul edilebilir şartlarda bir barış teklif etmeyeceğini düşünmektedir. Sadak, bu teklifi Fransa'nın da kabul etmeyeceğini

ancak kabul ederse bunun çok büyük bir hayal kırıklığı yaratacağını belirtmiştir. Sadak'a göre Almanya'nın kabul edilemez tarzda bir barış teklifinde bulunması Fransız halkının cesaretini daha çok kamçılacaktır ve Fransızlar, vatanlarının dışında savaşa devam edeceklerdir (Sadak, "Fransa'nın Büyük Karar Günü", Akşam Gazetesi, 19 Haziran 1940, no.7771/1).

Falih Rıfki Atay, Fransa'da komutanlar arasında fikir ayrılığının bulunduğunu, Fransa'da şu sıralarda üç farklı cereyan olduğunu belirtir. Buna göre bunlardan ilki, imparatorluk topraklarında İngiltere ile beraber savaşa devam etmek isteyenler, ikincisi Almanya'dan kabul edilebilir şartlarda teklifler gelmesi halinde barış yapmak isteyenler, üçüncüsünün ise Fransa'yı nasyonal-sosyalizm rejimine doğru sürükleyerek, Avrupa'nın yeniden kurulması sırasında Almanya'ya yaklaşma siyasetinden ümit bulanlar olduğunu söylemektedir. Atay, Fransa hükümetinin istiklaline gölge düşürecek bir barışı kabul etmeyeceğine olan umudunu hala sürdürmektedir ancak Fransa'nın bir emri vaki altında kalarak barışı kabul edebileceğini düşünmektedir (Atay, "Fransa'ya Dair Karışık Haberler", Ulus Gazetesi, 21 Haziran 1940/5).

Nihayet 21 Haziran 1940'da mütareke şartları Fransa'ya bildirilir:

"1-Mücadelenin Yeniden Başlamasına Mani Olmak; 2-İngiltereye Karşı Harbde Almanyaya Emniyet Vermek; 3-İlerideki Barışın Şartlarını Kurmak (Cumhuriyet Gazetesi, 22 Haziran 1940, 5788/1).

Barış şartlarının Fransa'ya bildirilmesinden bir gün sonra 22 Haziran 1940'da Hitler Compiègne ormanında, 1918'de Fransızların mağlup Almanya murahhaslarına mütareke ve teslimini dikta ettikleri aynı yerde ve aynı vagonunda Fransa'ya mütareke ve teslim şartlarını imzalatmıştır (Aydemir, 1993:152).

Liddell Hart, II.Dünya Savaşı Tarihi isimli kitabında Fransa'nın yenilgiye uğramasının sebebini müttefiklerin hatalarında aramıştır. Hart'a göre Alman ordusu komuta kademesi Fransa'ya yapılacak taarruzların başarısından kuşkuludur Taarruz Hitler'in ısrarı ile olmuştur. Hitler Fransız savunma hatlarında gedik açılmışken taarruza iki gün ara vermiştir ancak Fransızlar bu aradan faydalanamamışlardır. Hart, Fransızların bu iki günü iyi kullanması durumunda Hitler'in zafere ulaşamayacağına inanmaktadır.

Hart'a göre Fransa'nın işgalinin kaderini iki şey belirlemiştir. Birisi Almanların her aşamada yaver giden talihleri, ikincisi de muharebenin her anında hazır olan, yıldırım savaşını başarıyla idare eden Alman General Heinz Guderlanddır (Hart, 2002:73).

Oral Sander, Siyasi Tarih isimli kitabında Fransa'nın yenilgisinin başlıca sebebinin askeri yetersizlik olduğunu savunmakla beraber, Fransa'nın direnişine etki eden başka önemli konuların da olduğunu söylemektedir. Buna göre, Fransız halkı başta Fransız halkı savaşın sürmesini istememektedir. Halkın bir bölümü Üçüncü Cumhuriyet karşıtıdır, bir bölümü totaliter yönetimin özlemini çekerken, bir kısmı ise hala kralcıdır. Ülkede İngiltere aleyhtarı duygular da artmıştır. Fransızlar İngilizlerle birlikte girdikleri her mücadelede kanlarının daha çok aktığını düşünmektedirler. Fransa'da istikrarlı bir hükümette yoktur. Subayların bir bölümü demokrasi taraftarı değildir hatta Hitler hayranıdır. Ayrıca Fransa, Maginot hattına çok güvenmektedir bu da hattın dışındaki bölgelerin ihmal edilmesine neden olmuştur. Fransa işgale uğrarken ne İngiltere ne de Amerika yardıma bulunmamıştır. İngiltere başlangıçta küçük bir kısım hava kuvveti gönderdiyse de durumu umutsuz gördüğünde yardımını bırakmıştır (Sander, 1998:120-121).

Türk basını barış imzalanana kadar Fransa'dan umudunu yitirmemiştir. Bu yüzden Almanya ile barışın imzalandığı gün Türkiye için tam bir hayal kırıklığı olmuştur.

Başbakan Refik Saydam, 26 Haziran'da Türkiye'nin dış siyasetini mecliste yeniden izah etme zorunluluğu hissetmiştir. Başbakan, Türkiye'nin savaş dışı vaziyetini devam ettireceğini belirtmiştir (Ulus Gazetesi, 27 Haziran 1940/1).

Fransa'nın teslimiyeti kabul etmesi İngiltere'de şaşkınlık ve kızgınlık yaratmıştır. 23 Haziran'da İngiltere, Fransız hükümetini müstakil bir hükümet saymadığını ilan etmiştir. Londra'da milli Fransız komitesi kurulmuş ve bu komite İngiltere ile beraber zafere kadar mücadele etmeye karar vermiştir.(Akşam Gazetesi, 24 Haziran 1940, 7776/1).

Barış imzalanana kadar Fransa'ya karşı daha ihtiyatlı bir dil kullanmaya özen gösteren Türk basını, barışın kabulünden sonra Fransa'yı ağır şekilde eleştirmiştir.

Necmeddin Sadak, barış şartlarının zannedildiğinden daha ağır olduğunu bu şartların Fransa'yı bitireceğini söylemiştir. Sadak'a göre teslimiyetin en büyük sebebi Fransa'daki adam kıtlığıdır. Fransa kendisini toplayacak bir lider yetiştirememiştir. Sadak, Fransa'nın büyük bir devlet gibi görüldüğünü şimdi ise ne kadar küçük bir devlet konumuna düştüğünü söylemiştir (Sadak, "Perişan Fransa", Akşam Gazetesi, 25 Haziran 1940, no.7777/1 ve 5).

Ahmet Şükrü Esmer, Fransa'nın yenilgisi karşısında biri İngiliz biri de Fransızlara ait iki görüşün olduğunu söylemektedir. Fransız görüşüne göre Fransa, 1914 savaşıdan sonra zevke dalmıştır ve tehizatı ve askeri yeterli değildir. İngiltere'de Fransa'ya yeterinde yardım etmemiştir. İngiliz görüşüne göre ise yenilginin nedeni Fransa'nın ordu kademesinin savaşı kötü yönetmesinden kaynaklanmaktadır (Esmer, "Fransa Niçin Mağlup Oldu", Ulus Gazetesi, 23 Haziran 1940/3).

Falih Rıfki Atay, 26 Haziran 1940'daki yazısında Fransa'nın teslim olmasının doğurduğu sonuçlardan bahsetmiştir. Buna göre Fransa İngiltere'yi kendi topraklarından ayırarak tüm silah ve kuvvetlerinden mahrum etmiştir. Halbuki bu kuvvetler Fransa dışında özellikle de Afrika'da çok önemli vazifeler görmektedir. Fransa, kuzey, güney ve batı sahillerini İngiltere'ye karşı mücadele etsinler diye Almanya ve İtalya'nın emrine vermiştir. Böylece Fransa düşmanlarını kendi eliyle beslemiştir. Atay, mütareke şartlarının Afrika'ya ait kısmının henüz yayınlanmadığını eğer Fransa, Fas, Cezayir ve Tunus'u da mihverin emrine bırakırsa İngiltere'nin çok zor bir durumda kalacağını belirtmektedir. Atay'a göre İngiltere'nin mihvere karşı üstünlüğü ele geçirmesi için hava üstünlüğünü sağlaması ve Afrika topraklarını olabildiğince savunması gerekmektedir. İngiltere'nin işi zor ancak imkansız değildir (Atay, "Fransa Teslim Olmuştur", Ulus Gazetesi, 26 Haziran 1940/1 ve 5).

Cumhuriyet gazetesinin 25 Haziran'daki sayısında "Hem Nalına Hem Mıhına" adlı köşedeki isimsiz yazıda da Fransa'nın barışı kabul etmesi ağır şekilde eleştirilmiştir. Yazıda bu mütarekenin şerefsiz bir mütareke olduğu hatta bunun bir mütareke bile değil teslimiyet sayılacağı belirtilmiştir. Ancak Fransa daha ağır bir teslimiyete daha gitmektedir. Kendisiyle hiç savaşmamış İtalya'nın, ayağına giderek aman dilemektedir. Bu Almanya'ya karşı olan teslimiyetten çok daha ağırdır. Yazıda

İtalya'nın ve Fransa'nın 1918'de yan yana dövüştüklerini şimdi ise birinin, diğerinin yaralı vücudunu hiç düşünmeden çiğnediği, bunun bir facia olduğu kadar insanlara çeşitli dersler de verdiği de belirtilmiştir. Bu gösteriyor ki ; ülkeler arasında asıl olan dostluklar değil düşmanlıklardır. Düne kadar birbirlerinin en yakın müttefiki olan İngiltere ve Fransa, bugün düşman olmuşlardır. Demek ki bir milletin hakiki ve tek dostu yalnız kendisidir ("Hem Nalına Hem Mıhına", Cumhuriyet Gazetesi, 25 Haziran 1940, no.5791/3).

3.10. İtalya'nın savaşa dahil olması

Savaşın başladığı dünden bu yana İtalya'nın savaşa dahil olup, olmayacağına yönelik belirsizlik nihayet sona ermiş ve Fransa'nın yenileceğini gören İtalya, 10 Haziran 1940'da İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etmiştir. Bu süre zarfında zaman zaman bazı tehditli açıklamalarla müttefikleri korkutmaya çalışan ve onları Almanya'nın istediği gibi bir barışa zorlayan İtalya, Fransa'nın kısa bir sürede yenilgiye uğramasından cesaret alarak savaşa dahil olmuştur.

İngiltere'nin Norveç karasularına torpil döşemesi ve Almanya'nın Norveç ve Danimarka'ya saldırmasından hemen sonra İtalya basınından İngiltere ve Fransa'ya karşı hücumlar başlamıştır. İtalya'nın bu saldırgan tavırları Türk basınında endişelere neden olmuştur. Basın, İtalya'nın kuzeydeki çatışmalardan faydalanarak Balkanlara saldırması ihtimalinden söz etmektedir. Ancak genel kanı bu ihtimalin zayıf olduğudur. Aslında İtalya'nın savaşa her an dahil olması fikri herkesin uykularını kaçırmaktadır bu yüzden İtalya'nın savaşa dahil olmayacağına düşünülmesi bir realiteden çok temenniden ibarettir.

Necmeddin Sadak'a göre İtalya'nın bu tarz saldırılarının sebebi, İtalyan politikasının iki yönünden ileri gelmektedir. Bunlar ise karışmamak ve unutulmaya da razı olmamaktır. Sadak, iki taraftan biri yere serilmedikçe İtalya'nın savaşa karışmayacağını düşünür. İtalya'nın bu kadar saldırgan davranması kendisini unutturmamak istemesinden ileri gelmektedir. Sadak'a göre İtalya'nın savaşa dahil olması asla kendi menfaatlerine İtalya'nın bu kadar saldırgan davranması kendisini unutturmamak istemesinden ileri gelmektedir. Sadak'a göre İtalya'nın savaşa dahil olması asla kendi menfaatlerine uymamaktadır. İtalyan ekonomisi zaten savaştan

dolayı büyük zorluklar çekmektedir. Şu ana kadar tarafsız kalarak ticareti de devam ettirebilmiştir ancak savaşa girerse hem ekonomik dengeleri daha çok açık verecek hem de ticaret gelirleri oldukça düşecektir. Sadak, İtalya'nın uzun bir savaşta kendisine yetecek hammaddeye de sahip olmadığını bu yüzden savaşa dahil olmayacağını düşünmektedir (Sadak, "İtalya'nın Siyaseti", Akşam Gazetesi, 20 Nisan 1940, no.7704/8).

Nadir Nadi de İtalya'nın savaşa dahil olmayacağını düşünmektedir. Ona göre İtalya'nın savaşa dahil olması için iki sebep vardır. Birinci sebep, savaşa girmesinin İtalya'nın kendi menfaatine olmasıdır ikinci sebep ise savaşa girmesi için dışarıdan bir tazyik olmasıdır. Dışarıdan İtalya'ya karşı herhangi bir tazyik de bulunmamaktadır. Almanya'nın İtalya'yı zorlaması için her şeyin kendi aleyhinde gelişmesi gerekir. Nadi, aslında İngiltere ve Fransa'da İtalya'nın Almanya yanında savaşa dahil olmasını ve böylece müttefiklerin iki devletin de hakkından gelmesini isteyen bir zümre olduğunu ancak bu zümrenin İngiltere ve Fransa'yı temsil etmediğini düşünmektedir. Nadir Nadi, İtalya'nın hammaddeden mahrum bir ülke olduğunu bu yüzden uzun bir savaşa dahil olmasının "Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olmak"tan başka bir şey olmayacağını düşünür. Nadi yine de İtalya'nın müsait bir zamanı kolladığını o zaman geldiği zaman işe müdahale edeceğini ancak şu anda böyle bir durum olmadığını düşünmektedir (Nadi, "İtalyanın Harbe Girmesi İhtimalleri Karşısında", Cumhuriyet Gazetesi, 18 Nisan 1940, no.5723/1).

Muharrem Fevzi Togay ise Balkanlardaki savaş tehlikesine değinmektedir. Togay'a göre, Balkanlar için en büyük tehlike, İngiltere ve Fransa'nın kuzeyle meşgul olurken İtalya'nın Akdeniz'de savaşa dahil olmasıdır. Togay, son zamanlarda İtalya basınının tazyiklerinin arttırmasının tehlike yarattığını ancak İngiltere'nin Akdeniz'deki filosunu arttıracığı tehdidinden sonra İtalya'nın geri adım atıp, lisanını değiştirmesinin şimdilik Balkanlar için savaş tehlikesini ortadan kaldırdığını söyler (Togay, "Balkanlarda Harb Tehlikesi", Cumhuriyet Gazetesi, 18 Nisan 1940, no.5723/2).

Cumhuriyet Gazetesinin "Hem Nalına Hem Mihına" adlı köşesindeki isimsiz yazıda ise savaşın gidişatının İtalya'yı nasıl etkileyeceğine farklı bir bakış açısı getirilmektedir:

“İtalya,müttefiklere karşı harbe girerse ne kar edecektir ? Harbi müttefikler kazanırsa İtalyanın hali harabdır : Almanya kazanırsa, bütün Avrupaya hakim olacak azgın bir Nazi Almanyası, İtalyayı da vurarak Adriyatik denizine inecek, İtalyan çizmesinin koncunu koparacaktır. O zaman, böyle muzaffer bir Almanyayı durdurmak İtalyanın işi değildir. İtalya, bu kumarda kazansa da kayıpta, kaybetse de kayıptadır. Sinyor Mussolini gibi akıllı ve realist bir devlet adamı, bu hatayı işleyecek midir ? Tıkır tıkır para kazanan ve refah yüzü görmeğe başlayan İtalyan milletini, müthiş bir belaya sokacak mıdır ? Bize kalırsa İtalya, silah şakırdatarak harbe girecekmiş gibi yapıp müttefiklerden bazı tavizler almak suretiyle bitaraf kalacaktır” (“Hem Nalına Hem Mihına”, Cumhuriyet Gazetesi, 19 Nisan 1940, no.5724/3).

Ahmet Şükrü Esmer, İtalya'nın savaşa katılma ihtimaline daha ihtiyatlı yaklaşmaktadır. Esmer, bu buhran döneminde her an ne olacağını bilinmediğini, bu yüzden İtalya'nın da savaşa katılıp, katılmayacağını bilinemeyeceğini söylemektedir. Ahmet Şükrü Esmer'e göre İtalya'nın şimdiki saldırmalarının temel sebebi savaşa girme tehdidiyle müttefikleri korkutarak kendi adına menfaatler elde etmek istemesidir. Esmer, İtalya'nın bir gün savaşa dahil olacağını ancak bu durumun müttefiklerin yenilgiye uğramasından sonra olacağını düşünmektedir (Esmer, “İtalya'nın Vaziyeti”, Ulus Gazetesi, 17 Nisan 1940/3).

İtalya ile müttefikler arasındaki son gerginlik Akdeniz'de meydana gelmiştir. İtalya'nın Akdeniz'de askerlerini çoğaltması bir buhran ortaya çıkarmış ve İngiltere İtalya'ya gözdağı vermek için Akdeniz'e filosunu yollamıştır. Akdeniz'deki gergin ortam basında da endişeyle karşılanmış, İtalya'nın savaşa dahil olacağına yönelik şüpheler çoğalmıştır. Ancak basında mayıs ayındaki yazılara baktığımız da hala İtalya'nın savaşa dahil olmayacağına yönelik ümitlerin olduğu, özellikle de Mussolini'nin akıllı bir devlet adamı olarak savaşa girmeye taraftar olmadığına yönelik yazılar yer almıştır.

Falih Rıfki Atay, 7 Mayıs1940'taki yazısında İtalya'nın bundan sonra iki türlü hareket edebileceğini söylemektedir. Atay'a göre İtalya ya Sovyetlerin Lehistan ve Baltık denizinde yaptığı gibi müttefiklerle savaşa girmeden, Yugoslavya ve Yunanistan aleyhine emrivakiler yapacak ya da doğrudan doğruya Almanya'nın yanında savaşa

girecektir. Atay, yazısını Mussolini'nin realist ve basiretli bir şef olduğunu Almanya'yı çıkmazdan kurtarmak için savaşa girmeyi düşünmeyeceğini temenni etmektedir (Atay, "İtalyan Buhranı Hakkında Mülâhazalar", Ulus Gazetesi, 7 Mayıs 1940/5).

Mayıs ayında İtalya'nın Berlin'deki sefirini değiştirmesi Fransa'nın endişelerini daha da arttırmıştır. Yeni sefir Alman yanlısıdır bu yüzden Fransa, İtalya'nın daha çok Almanya'ya kaydığını düşünmektedir. Türk basını ise Fransa ile aynı görüşte değildir. Nadir Nadi, Fransa'nın bu düşüncede yanıldığını düşünmektedir. Nadi'ye göre İtalya'nın yeni Berlin sefiri ne kadar Alman taraftarı da olsa onun göreve getirilmesiyle İtalya'nın savaşa dahil olması arasında bir sebep-sonuç ilişkisi bulunmamaktadır. Nadi, İtalya'nın ancak Almanya'nın zaferini gördüğünde savaşa gireceğini düşünmektedir (Nadi, "İtalyanın Yeni Berlin Sefiri", Cumhuriyet Gazetesi, 2 Mayıs 1940, no.5737/5).

Cumhuriyet Gazetesinin 7 Mayıs'taki sayısında "Hem Nalına Hem Mihına" isimli köşedeki isimsiz yazıda İtalya'nın 1914'te akıllılık yapıp Almanya'nın karşısında savaştığı ve şimdi Almanya'nın yanında savaşa girerek 25 sene önce bindiği dalı kesmeyeceği belirtilmiştir. Mussolini realist bir siyasetçidir, savaşa girerse tüm yükün kendi üzerine kalacağını bilmektedir. Çünkü denizden ablukaya alınacaktır ve bu ablukadan kurtulmak için yeterli stoğa sahip değildir. Elindeki stoklarla birkaç ayda zafer temin edemezse hezimete uğraması kaçınılmazdır ("Hem Nalına Hem Mihına", Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mayıs 1940, no.5742/3).

Haziran ayına gelindiğinde basının İtalya konusundaki ümitleri artık bitmiştir. İtalya'nın her an savaşa gireceği düşünülmektedir. Paris'in bombalandığı günlerde Fransa'dan da ümidini yitiren basın İtalya'nın Fransa'daki gelişmelere göre savaşa dahil olmasını beklemektedir.

Necmeddin Sadak, İtalya'nın önce Almanya ile birlikte barış taarruzunda bulunacağını eğer bunu başaramazsa Almanya'nın yanında savaşa girerek Fransa'ya saldıracağını düşünmektedir. Sadak'a göre İtalya'nın hala savaşa girmemesindeki en önemli etkenlerden birisi Amerika'dır. Çünkü İtalya savaşa girerse Amerika'nın da

müttefiklerin yanında savaşa girmesinden endişe etmektedir (Sadak, “İtalya Niçin Hala Harbe Girmiyor”, Akşam Gazetesi, 3 Haziran 1940, no.7765 /5).

Nihayet 10 Haziran’da İtalya, İngiltere ve Fransa’ya savaş açtığı zaman basın büyük bir hayal kırıklığı yaşamaktadır. Ancak Fransa henüz teslim olmamıştır ve bu yüzden basın İngiltere ve Fransa’nın donanmalarının gücüyle İtalya’yı kolaylıkla saf dışı edeceğine inanmaktadır. Fransa’nın teslim olmasıyla birlikte basının da bu konudaki umutları azalır.

Falih Rıfki Atay, İtalya’nın savaşa dahil olarak kendi sonuna hazırladığını söylemektedir. Atay, İtalya’nın başından beri savaşa girmeyi düşündüğünü ama bunu gizlediğini, çünkü hazırlanmak için zamana ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. İtalya bugüne kadar hep uygun ortamlarda savaşa girmiştir ama şimdi hata yapmıştır. Atay, İngiliz donanmasının Akdeniz yolunu kapatarak İtalya’yı Afrika’daki, kaynaklarından mahrum edeceğini düşünmektedir. Böylece müttefikler Akdeniz ve Afrika’dan İtalya’yı tasfiye ettikten sonra rahat bir nefes alacaklardır. Atay’a göre İtalya bir kışı daha savaşa geçirmek istemeyecektir. Barışa zorlaması için de Akdeniz’den müttefikleri tasfiye etmesi ve İngiliz adalarını işgal etmesi gerekir ancak bu imkansızdır (Atay, “Afrika ve Akdeniz...”, Ulus Gazetesi, 14 Haziran 1940, s.1 ve 4).

Nadir Nadi, İtalya’nın savaşa girişinin dünya kamuoyunda iki kanaat oluşturduğunu söylemektedir. Olaylara hissi olarak bakanlara göre İtalya, zor zamanlar yaşayan Fransa’ya arkadan saldırarak kolay bir zafer elde etmek istemiştir. Realist bir gözle bakanlara göre ise, İtalya bir çıkmazın içine girmiştir. Almanya ile arasındaki Çelik Pakttan dolayı kendi menfaati için belli bir süre kenarda kalmakla beraber sonunda savaşa girmek zorunda kalmıştır. Çünkü İtalya savaşa girmezse, savaş sonunda galip kim olursa olsun çok tehlikeli bir durumun içinde kalacaktır. Müttefikler galip gelirse düşmanı ile anlaşmış bir devleti rahat bırakmayacaktır. Almanya galip gelirse, kendisine verdiği sözü tutmayan eski dostunu cezalandırmak isteyecektir. Nadi, realist gözle bakanların görüşlerini daha kabul edilebilir bulmaktadır (Nadi, “İtalyan Müdahalesinden Sonra Vaziyet”, Cumhuriyet Gazetesi, 13 Haziran 1940, no. 5779/1).

İtalya’nın savaşa girmesi komşularını ve Balkan devletlerini tedirgin etmiştir. Mussolini, Sovyet Rusya’nın da tepkisini çekmemek için, savaşa girerken komşularına

güvence vermiştir. Mussolini, hiçbir komşusunu savaşa sürüklemek istemediğini söylemiş ve sözlerini şu sözlerle bağlamıştır :

“İsviçre, Yugoslavya, Türkiye, Mısır ve Yunanistan bu sözlerimi kaydetsinler” (Soysal, 1999:345).

14 Haziran 1940 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin “Hem Nalına Hem Mihına” isimli köşedeki isimsiz yazıda, İtalya’nın komşularına verdiği güvenceden bahsedilmiştir. Yazıda, İtalya’nın bazı devletlere güvence vermesine itimat edilemeyeceği, İtalya’nın İngiltere ve Fransa’yı yenmesi durumunda bu devletlere verdiği güvenceyi umursamayarak onları işgal etmeye başlayacağı belirtilmiştir (“Hem Nalına Hem Mihına”, Cumhuriyet Gazetesi, 14 Haziran 1940, no.5780/3).

İtalya savaşa girdiği zaman savaş Akdeniz’e sıçradığı için Türkiye’nin de savaşa girmesi gündeme gelmiştir. Bu yüzden 13 Haziran’da İngiliz ve Fransız büyükelçileri Dışişleri bakanı Şükrü Saraçoğlu ile görüşerek Türkiye’nin savaşa girmesini talep etmişlerdir (Yalçın, 2005:452).

Türkiye üç tane hukuki temel üzerinden giderek o zaman için savaşa girmeyi kabul etmemiştir. Birincisi ; üçlü ittifak Türkiye-İngiltere ve Fransa arasında olmuştur ancak Fransa yenilince Türkiye’ye yardım edecek iki ülkeden biri ortadan kalkmıştır. Bu durum da müttefiklerin Türkiye’ye savaşa gir baskısını azaltmıştır. İkincisi ; ittifakın iki numaralı ek protokolüne göre, Sovyet Rusya ile silahlı bir çatışmaya sürüklenmesine neden olabilecek bir eyleme Türkiye zorlanamazdı ve Türkiye savaşa girerse Sovyet saldırısına maruz kalabilirdi. Üçüncüsü ; protokolün 6. maddesi, Türkiye’nin yükümlülüklerinin ancak Fransa ve İngiltere tarafından söz verilen savaş gereçlerinin gelmesinden sonra devreye girecektir. Bu yüzden Türkiye, gerekli yardımı görmeden savaşa girmeye zorlanamayacaktır (Oran ve diğ., 2008:394).

3.11. Sovyetler Birliği’nin Romanya’dan istekleri

Almanya’nın Fransa ile meşgul olmasından faydalanan Sovyetler Birliği 27 Haziran’da 1940’da Romanya’ya ultimatoma vererek Besarabya ile kuzey Bukovina’nın kendisine verilmesini istemiştir. Sovyetlerle savaşa göze alamayan Romanya ise bu teklifleri kabul etmiştir (Ulus Gazetesi, 28 Haziran 1940/1).

Her zaman İtalya ve Almanya'ya yakın olan Macaristan ve Bulgaristan da Fransa'nın yenilgisinden cesaret ederek Romanya'dan isteklerde bulunmuşlardır

Bu son gelişmeler basında endişe ile takip edilmiştir. Macaristan ve Bulgaristan'ın Balkanlardaki istekleri eleştirilmiştir. Ardından Sovyetler Birliği'nin de Romanya'dan isteklerde bulunması savaşın Balkanlara sıçrayacağı endişelerini de beraberinde getirmiştir.

Necmeddin Sadak, Romanya'nın hiçbir direniş göstermeden Sovyetlerin isteklerine boyun eğmesini hayal kırıklığı olarak nitelemektedir. Ancak Sadak'a göre burada en mühim nokta, Romanya ile ticari ilişkileri olan Almanya ile Balkanlarda Rusları istemeyen İtalya'nın Sovyetler Birliği'nin emrivakisine ses çıkartmamalarıdır. Sadak, bu durumun iki şeyin işareti olduğunu söylemektedir. Buna göre ya Almanya ve İtalya, Sovyetler Birliği'ni bu konuda haklı olduğunu düşünüyorlar ya da her iki devlet Balkanlardaki emellerini plana koymak için bunu bir başlangıç sayıyorlardır. Sadak'a göre Almanya ve İtalya, Macaristan ve Bulgaristan'ın Romanya'dan isteklerine karşı çıkmazlarsa Balkanların parçalanmasına destek verecekler demektir (Sadak, "Balkanlar Sulhu", Akşam Gazetesi, 30 Haziran 1940, no.7792/1 ve 4).

Nadir Nadi, Macaristan ve Bulgaristan'ın isteklerine karşılık Almanya'nın Balkanların statükosunu bozacak hareketlere izin vermeyeceğini düşünmektedir. Nadi, Balkanların kaderinin Almanya ve İtalya'ya bağı olduğunu belirtmiştir (Nadi, "Orta Avrupada ve Balkanlarda", Cumhuriyet Gazetesi, 26 Haziran 1940, no.5792/1 ve 3).

Nadir Nadi, Sovyetler Birliği'nin Romanya'dan toprak istemesini ise anlayışla karşılamaktadır. Nadi, Finlandiya'yı işgal ettiğinden bu yana Sovyetlerin emperyalist emeller beslediğini yönelik düşüncelerin olduğunu ancak kendisinin bu fikre katılmadığını söylemiştir. Bunun nedeni olarak da Rusların, Finlandiya ordusu yenilince ülkeyi baştan başa işgal etmeme, sadece milli müdafaa için lüzumlu yerleri işgal etmelerini göstermektedir. Nadi'ye göre Sovyetler Besarabya'yı zaten işgal edecekleri uzun zamandır beri beklenmektedir bu yüzden Romanya, Sovyetlerin isteğini kabul ederek akıllıca davranmıştır bu durum Sovyetler Birliği'nin işgaline uğramaktan çok daha iyidir (Nadi, "Besarabya ve Balkanlar", Cumhuriyet Gazetesi, 29 Haziran 1940, no.5795/1).

Nadir Nadi, Sovyetler'in bir emrivaki ile Besarabya'yı istemesini de akıllıca görmektedir. Çünkü Sovyetler isteklerini önceden müzakere yolu ile çözmeye kalksaydı, iş çıkmaz bir hala gelecek ve emperyalist emelleri olan bazı devletler de Romanya'dan toprak almaya çalışacaklardı. Nadi, Sovyetler'in bir oldu-bitti yaparak Balkanları savaştan korumak için böyle davranış olabileceğini düşünmektedir. Ona göre, ne Almanya, ne İtalya ne de Sovyetler Birliği, Balkanlarda savaş istememektedir (Nadi, "Müphem İhtimaller", Cumhuriyet Gazetesi, 30 Haziran 1940, no.5796/3).

Nadir Nadi, düşüncelerinde ne kadar yanıldığını ileriki yıllarda görecektir. Üç devletin Balkanlardaki çıkar çatışması Balkanları da savaşın içine çekecektir. Romanya parçalanacak, Yunanistan, İtalyan işgaline uğrayacaktır. Romanya'daki Alman-Rus çıkar çatışması ise Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmasıyla son bulacaktır.

BÖLÜM 4: II.DÜNYA SAVAŞININ İLK YILINDAKİ TÜRK DIŞ POLİTİKASININ BASINDAKİ YANSIMALARI VE HÜKÜMET-BASIN İLİŞKİLERİ

4.1. Savaş sırasındaki Türk dış politikasına genel bir bakış

II.Dünya savaşı öncesinde Dünya’da oldukça buhranlı bir ortam bulunmaktadır. Hitler, Almanya’da iktidara gelmiş ve Versailles zincirlerini kırmaya başlamış, önce Avusturya’yı sonra da Çekoslovakya’yı işgal etmiştir. Mussolini önderliğindeki İtalya’da Almanya’dan cesaret alarak emperyalist emellerini gerçekleştirme yoluna gitmiş ve Arnavutluk’u alarak Balkanlara uzanmıştır. Bir taraftan da Japonya, Uzakdoğu’da Çin ile savaşa tutuşmuştur. Dünya savaşı adım adım geliyor demektir.

Nadir Nadi anılarında savaş öncesindeki dünyanın halini şu sözlerle anlatmaktadır:

“...Dünyanın hali de berbattı. Rusya’da kurduğu kanlı saltanatı Stalin bütün şiddetiyle sürdürüyordu. Faşizme şiddetle çatan Rus rejimi, faşizmden daha totaliter bir niteliğe bürünmüştü. Bir yıl önce Avusturya’yı yutan Çekoslovakya’yı paramparça eden Hitler, daha Münich sofrasında mideye indirdiği nefis yemekleri hazmetmeden Polonya’ya gök dikmişti. İtalya’da Mussolini kuzey komşusuna ayak uyduruyor, İspanya’da Franko, faşistler sayesinde kazandığı zaferi perçinlemeye çalışıyordu. Batı demokrasileri bir kelime ile şaşkın bir halde idiler”(Nadi, 1991:27).

Böyle bir ortamda Türkiye’nin savaş yıllarındaki dış politikasının temelini, savaş dışı kalmak oluşturmuştur. Dış politikada Cumhurbaşkanı İsmet İnönü en etkili kişidir. Ayrıca Şükrü Saraçoğlu ve Numan Menemencioğlu da dış politikada söz sahibi kişiler olmuştur.

Savaş öncesinde Türkiye bulunduğu konum itibarıyla sıkıntılı bir pozisyonda yer almıştır. Ülkenin çevresi mihver ya da mihver yanlısı ülkelerle çevrilidir ancak Türkiye savaş boyunca çevresini saran bu tehlikeli ağdan kendisini kurtarabilmiştir. Savaş başladığında tarafsızlığını ilan eden Türkiye, 19 Ekim 1939’da İngiltere ve

Fransa ile yaptığı üçlü ittifakla artık tarafsızlıktan çıkmış ve kendini savaş dışı ilan etmiştir.

Savaş boyunca sürdürülen her ne pahasına olursa olsun savaşa dahil olmama politikasının temel sebebini, o dönemdeki yönetim kadrosunun yapısında aramak gerekir. Yönetim kadrosunun yapısı, otoriter ve merkezîyetçidir. Yönetim kadrosunun başında İsmet İnönü, onun altında CHP meclis grubu, onun da altında Türkiye Büyük Millet Meclisi bulunmaktadır. Bu yönetim kadrosu, Balkan savaşlarını, Birinci Dünya Savaşı'nı ve Kurtuluş Savaşı'nı yaşamış, savaşın zorluğunu ve toprak kayıplarını görmüş, deneyimli bir kadrodur. Üst üste yapılan savaşlar ülkenin kaynaklarını tüketmiştir. Ülke bir savaş için gerekli olan askeri kaynaklardan yoksundur.

Özellikle II.Dünya Savaşı'nın en alıcı noktasını oluşturan hava gücü bakımından Türkiye son derece zayıftır. 1937'de Türkiye'nin 131 savaş uçağı bulunmaktadır. Bu sayının 1938'de 300'e çıkarılması amaçlanmıştır. 131 uçağın ancak yarısı çağdaş denebilecek yeterliliktedir. Ayrıca yetişmiş pilot eksikliği de bulunmaktadır. Herhangi bir Batı Avrupa hava kuvvetlerinde iyi bir Türk pilotu ancak vasat olarak değerlendirilmekte ve kötü havada uçuş kabiliyeti eksik görülmektedir (Deringil, 2007: 33).

Ülkedeki en önemli sorunlardan birisi de ekonomik dar boğazdır. Birinci Dünya Savaşı'nın ekonomideki olumsuz etkileri hala devam etmektedir. Özellikle fakir kesim daha da fakirleşmiştir. Orta sınıf ise hızla fakirleşmiştir. Hayat pahalılığı, işsizlik sorunları, karaborsa bir çok toplumsal sorunu da birbirinde getirmiştir. Hükümet nakit sistemi, karaborsa ile mücadele, karne uygulaması gibi çeşitli yollarla ekonomiye müdahale ederek, onu düzeltmeye çalıştıysa da başarılı olamamıştır (Metinsoy, 2007:53).

Yönetim kadrosu bu şartlar altında savaşa girmenin ülkeyi yıkıma uğratacağına inanmaktadır. Savaşın gidişatına göre zaman zaman mecliste Türk dış politikasına yönelik farklı görüşler ileri sürülmüş ve hararetli tartışmalar olmuştur. Özellikle İtalya'nın savaşa girmesiyle beraber, İngiltere ve Fransa'ya verilen sözlerin tutulmasını ve savaşa girilmesini isteyen milletvekilleri bulunmaktadır ancak son kararı veren her zaman İsmet İnönü olmuştur.

Toprakları uzun yıllardır savaş ortamı olmuş halk da savaşın çıkmamasını, olası bir savaşta ise Türkiye'nin yer almamasını istemektedir. 1943 yılı Mart ayında Dışişleri Bakanlığınca İsmet İnönü için hazırlanan bir raporda Türk halkının savaşa girmek istemeyişi açıkça ortaya konmuştur:

“Halkın her sınıfı, hatta her devlette savaşa en meraklı olan ordu bile, savaşa karşıdır. Bugün her Türk vatandaşı, Türkiye'nin savaşa katılmasıyla bir şey kazanamayacağını anlamıştır. Ancak kendi bağımsızlığı tehlikeye düştüğünde savaşa girmeyi düşünmektedir. Bir saldırıya uğramadan ya da özgürlüğü doğrudan doğruya tehdit edilmeden, yani kışkırtılmadıkça savaşa girmenin ülkesine daha büyük bir yoksulluk, açlık, hastalık, hatta ölüm ve yıkım getireceği kansındadır” (Weisband, 1974:90).

Şevket Süreyya Aydemir, İsmet İnönü'nün savaşa girmeyerek büyük bir başarı elde ettiğini söylemektedir. Aydemir, İkinci Adam'a İsmet İnönü'nün bu başarısını şu sözlerle ifade etmektedir :

“İnönü, bütün bu devreden Türkiye gemisini sert ve çeşitli yönlerden hepsi de ters esen fırtınalar arasında bir savaş kayasına parçalatmadan selamet kıyısına ulaştırmasındaki insanüstü sabır, sükunet ve direniş gücü onun en az Lozan başarısı kadar, hatta ondan daha ileri bir değer taşır. İkinci dünya savaşında hiçbir devlet başkanı İnönü'nünkü kadar problemlerle dolu ve zaman zaman çözülmez gibi görünen düğümler karşısında kalmamıştır (Aydemir, 1993: 72).

4.2. Türk dış politikasına basının bakışı

İsmet İnönü savaş boyunca denge politikası yürütmüştür. Hükümet denetimindeki basın da hükümetin dış politikasına paralel yazılar yazmıştır. O dönemin basını incelendiğinde, savaş öncesinde sık sık savaşın kötülüğünden bahsedildiği, savaş sırasında da Türkiye'nin savaş dışılığının övüldüğü görülmektedir.

Ahmet Şükrü Esmer, 9 Temmuz'daki yazısında Türkiye'nin Dünya savaşından sonraki harici politikasını değiştirmedini sadece eski bir yoldan yeni bir yola geçtiğini belirtmektedir. Yeni yola geçişte İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi dönüm noktasını oluşturmuştur. Esmer, bu yolda Türkiye'nin menfaat birliği içinde olduğu dostları İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği ile beraber yürüdüğünü söylemektedir. Esmer,

Türkiye'nin Almanya ve İtalya ile de iyi geçinmek istediğini ancak bu isteğin tek taraflı olduğunu, Alman ve İtalya basınında Türkiye aleyhtar yazılar yazıldığını belirtmiştir (Esmer, “Türkiyenin Harici Politikası”, Ulus Gazetesi, 9 Temmuz 1939/3)

Basında, 19 Ekim 1939 üçlü ittifakı yapılana kadar tarafsızlığı izah eder yazılar yer almıştır. İttifaktan sonra da Türkiye artık kendini tarafsız olarak nitelendirmeyecektir. Yunus Nadi, savaş başlamadan önce yazdığı yazısında başta Balkan devletleri olmak üzere tüm tarafsız devletlere tarafsızlığı izah etmeye çalışmıştır. Nadi'ye göre tarafsızlık icap ettiğinde milli kuvvetlerle düşmana karşı savaşmaktır. Yoksa, olası bir işgal sırasında hiçbir direniş göstermeden teslim olmak tarafsızlık değildir. Nadi, bazı devletlerin tarafsız olduklarını iddia etmelerine rağmen gerektiğinde ülkelerini silahla müdafaa edeceklerine dair teminat vermekten kaçınmalarını eleştirmektedir. Nadi, Türkiye'nin tarafsızlığının da, gerektiğinde vatan savunmasını sonuna kadar yapacak nitelikte olduğunu söylemektedir. (Nadi, “Bitarafılık Şekilleri”, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ağustos 1939, no.5472/1 ve 9).

Yunus Nadi, 6 Ekim'deki, Sovyetler ile Türkiye arasındaki ilişkilerin öneminden bahsettiği yazısında tarafsızlık ile savaş dışılığı bir saymaktadır : “Harb haricinde olmakla tarafsızlık arasındaki fark da büyük bir şey sayılamasa gerektir. Harb harici olmanın hakiki manası fiili tarafsızlıktan başka bir şey değildir”(Nadi, “Sovyetler-Türkiye Münasebetleri”, Cumhuriyet Gazetesi, 6 Ekim 1939, no.5533/3).

4.2.1. Basının Türk-İngiliz-Fransız ittifakına bakışı

1 Eylül 1939'da savaşın başlaması Türk kamuoyunda büyük endişe uyandırmıştır. Türkiye'nin takınacağı tutum merak edilmektedir. Başbakan Refik Saydam, savaşın başlamasından sonra mecliste yaptığı konuşmasında Türkiye'nin savaş karşısındaki tutumuna açıklık getirmiştir. Başbakan'ın açıklamalarından sonra basında da Türkiye'nin dış politikasına yönelik yazılar yer almıştır.

Necmeddin Sadak, 12 Eylül'deki yazısında Başbakan'ın nutkunu değerlendirmiştir. Buna göre, Avrupa'da başlayan savaş şu anda Türkiye'den uzaktadır. Türkiye savaşa dahil olmamayı menfaatlerine daha uygun bulmaktadır. Sadak, Türkiye'nin verdiği taahhütlere da sadık kalacağını, zaman geldiğinde savaşa girmekten çekinmeyeceğini

söylemiştir (Sadak, “Hakkımıza ve Kuvvetimize Dayanıyoruz!”, Akşam Gazetesi, 12 Eylül 1939, no.7505/1 ve 5).

Falih Rıfki Atay, Başbakanın nutkundan üç önemli hüküm çıkarılabileceğini söylemiştir. Birincisi, savaş halinde olan devletlerle Türkiye arasındaki ilişkiler normal seyrinde devam etmektedir. İkincisi, Türkiye savaşın dışındadır ve savaşın kendisine uzanmasını beklememektedir. Üçüncüsü, Türkiye dış politikasında bir değişiklik yapmadan yoluna devam etmektedir (Atay, “Harb ve Türkiye”, Ulus Gazetesi, 13 Eylül 1939/3).

Basında, Türk-Sovyet ilişkilere bakışı hükümetin politikalarına paralel olarak gitmektedir. Moskova müzakereleri devam ederken basın en büyük beklentisi, Sovyetler Birliği’nin de Türkiye’nin İngiltere ve Fransa ile oluşturduğu ittifaka katılmasıdır. Bu yüzden 23 Ağustos’ta Almanya ile Sovyetler Birliği arasında yapılan Saldırmazlık paktı basında büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Ancak basın Sovyetler’den hala umudunu kaybetmemiştir. Şükrü Saraçoğlu’nun Moskova ziyareti sırasında da basın umutla bir ortak anlaşma beklemektedir. Başbakan Refik Saydam’ın görüşmelerden bir sonuç çıkmadığını beyan etmesi, basında Türk-Sovyet ilişkileri adına ikinci bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Moskova görüşmelerinin sona ermesinden hemen sonra 19 Ekim 1939’da yapılan Türk-İngiliz-Fransız ittifakı da basın tarafından Sovyetler Birliği’ne izah edilmeye çalışılmıştır. İttifakın özellikle Sovyetler Birliği’ne karşı olmadığı vurgulanmıştır.

Muharrem Feyzi Togay, Cumhuriyet’in ilan edilmesinin yıldönümünde yazdığı yazısında Türk dış politikasını değerlendirmiştir. Togay, Türk-İngiliz-Fransız ittifakının Akdeniz’de bir savaş tehlikesini azalttığını söylemektedir. Bu ittifak, Türk-Sovyet münasebetlerinde de herhangi bir değişime neden olmamıştır. Sovyetler hala Türkiye’nin dostudur. Togay, yazısında ayrıca İnönü’nün yürüttüğü Türk dış politikasının Atatürk’ün izinden emin adımlarla ilerlediğini de belirtmiştir. Togay’a göre Hatay’ın anavatana bağlanması da Türkiye Cumhuriyeti’nin dış politikasının en önemli eserlerinden birisidir (Togay, “Türkiyenin Harici Siyaseti”, Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1939, no.5556/2).

Falih Rıfki Atay, üçlü ittifakın Türk dış politikasının büyük bir başarısı olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir :

“Bu, yüksek bir sulh ve emniyet vesikasıdır : onun imzasını, üç millet kadar, yakın şark ve Balkanlar ve umumiyetle barış alemi derin bir sevinçle karşılayacaktır. Beyannamelere olduğu gibi, ittifak muahedesine de hakim olan ruh, hiç kimseye karşı her türlü tecavüz kastından tamamen ari olmak ve münhasıran sulh ve emniyet gayesine hizmet etmektir” (Atay, “Büyük Bir Sulh ve Emniyet Eseri”, Ulus Gazetesi, 20 Ekim 1939/1 ve 3).

Necmeddin Sadak ise Türk-İngiliz-Fransız ittifakını, Türk dış politikası bakımından Türkiye Cumhuriyeti tarihinin şimdiye kadar kaydettiği en önemli hadise olarak nitelendirmektedir. Sadak, ittifakın Akdeniz’de Balkanlarda barışı muhafaza edeceğini belirtmektedir. Sadak’a göre bu ittifak Türkiye’nin Avrupa sahnesinde de söz sahibi bir güce sahip olduğunu ispat etmektedir (Sadak, “Türkiye, İngiltere, Fransa İttifakı”, Akşam Gazetesi, 20 Ekim 1939, no.7543/1 ve 4).

Ahmet Şükrü Esmer, üçlü ittifakın Türk meclisinde onaylanması dolayısıyla yazdığı yazısında , Türkiye’nin başından beri İngiltere ve Fransa ile birlikte yürüdüğünü söylemektedir. Üçlü ittifak sadece Mayıs’taki ortak deklarasyonun bir devamıdır. Esmer, Lozan barış anlaşmasından sonra Türkiye’nin İngiltere ve Fransa ile bazı sorunlar yaşadığını ama gerek Montrö boğazlar sözleşmesinde her iki ülkenin Türkiye’ye hakları kazanmasında yardım etmelerinden ve Fransa’nın Hatay’ı Türkiye’ye bırakmasından sonra üç ülke arasında sağlam bir dostluk oluştuğunu belirtmektedir (Esmer, “Üçlü İttifak”, Ulus Gazetesi, 9 Kasım 1939/3).

1 Kasım 1939’da meclisin açılışı dolayısıyla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün verdiği nutuk basında tekrardan Türk dış politikası ile ilgili yazıların çıkmasına neden olmuştur.

Yunus Nadi, emniyet sahasına tecavüz edilmedikçe Türkiye’nin demokrasilere taahhüt ettikleri anlaşmalardan dolayı savaşa dahil olmayacağını söylemektedir. Nadi, Türkiye’ye herhangi bir saldırı yapılması durumunda ise başka devletlerle karşılıklı yardım anlaşması yapılmış olmasa dahi Türkiye’nin yurdunu müdafaa edeceğini

belirtmiştir. (Nadi, “Meclis Açılırken”, Cumhuriyet Gazetesi, 2 Kasım 1939, no.5560/5).

Türkiye-İngiltere-Fransa arasında yapılan ittifaktan sonra Alman basınının Türkiye’ye karşı suçlamaları artmıştır. Alman basını, ittifakın Sovyetler Birliği tarafından da beğenilmediğini iddia ederken Türk basını ise Sovyetlerin ittifaktan memnun olmaması gibi bir durumun olmadığı ve ittifaktan tek rahatsız olanın kötü niyetler besleyen Almanya olduğunu söylemektedir.

Almanya, Sovyetler Birliği’nin Baltıktaki ilerleyişinden endişe ettiği için Sovyetler’in ilgisini başka noktalara çekmek istemektedir. Bu yüzden Alman basınında, Sovyetleri Türkiye’ye karşı kışkırtacak haberler yer almıştır. Bu durum Türk basınında hoşnutsuzluklara sebep olmuştur.

Necmeddin Sadak, 9 Aralık 1940’taki yazısında Almanya’nın Sovyetleri Türkiye’nin üzerine kışkırtmasının iki tane sebebi olabileceğini söylemektedir. Buna göre birinci sebep, Almanya’nın Avrupa savaşını başka cephelere sürükleyerek durumunu kolaylaştırmaya çalışması ve bunun için Sovyetler’ Birliğini komşu devletlere saldırtmak istemesidir. İkinci sebep ise Almanya’nın Türkiye’yi müttefik olarak savaşa sokmadığı için basınının Türkiye üzerine bir baskı aracı olarak kullanmaktadır. Sadak, birinci sebebin daha geçerli olduğunu söylemektedir. Sadak, daha önce Osmanlı’nın da Almanya’nın hayallerine ortak olarak Kafkaslara hücum ettiğini bugün ise aynısını Almanya’nın Sovyetlere yapmak istediğini söylemektedir (Sadak, “Türkiye Her Devletin Dostluğuna Kıymet Verir, Hiçbir Devletin Düşmanlığından da Korkmaz!”, Akşam Gazetesi, 9 Aralık 1939, no.7591/1).

Falih Rıfki Atay, Türk-İngiliz-Fransız ittifakından sonra Alman basınının Sovyetler Birliği’ni Türkiye üzerine kışkırttığını, Türkiye’nin Sovyetler üzerinde emelleri olduğunu iddia ettiğini söylemektedir. Alman basınının Türk-İngiliz-Fransız ittifakında Sovyetler aleyhine gizli bir maddesi olduğunu iddia etmektedir. Atay, aynı zamanda Alman basınının Türkiye’nin ekonomisinin aleyhine yazılar yazdığını, Türkiye’de pahalılık, işsizlik ve kıtlık olduğunu söylediğini belirtir. Yazar, Alman basınının amacının bir taraftan Türkiye’nin içine nifak tohumları atmak bir taraftan da

Türk-Sovyet birbirine gölge düşürmek olduğunu söylemektedir (Atay, “Boşuna Gayretler!”, Ulus Gazetesi, 17 Aralık 1939/1).

Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile yaptığı üçlü ittifaktan sonra özellikle Alman basının da Türkiye aleyhtarını yazılar çoğalmıştır. Almanya, üçlü ittifakı bahane ederek Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin arasını açmak istemektedir. Türk basını da bu durumu şiddetle eleştirmekte ve propagandalara karşı Türk-İngiliz-Fransız ittifakını savunmaktadır.

Necip Ali Küçüka da 18 Aralık'taki yazısında Türkiye'nin yürüdüğü yolu defalarca ifade etmesine rağmen, Türkiye'nin barışa hizmet ettiğini görmek istemeyen Avrupa'daki bazı gazetelerin propagandalarla Türkiye'ye zarar vermeye çalışmalarını eleştirmektedir. Küçüka, propagandaların özellikle üçlü ittifaktan sonra arttığını, ancak bu ittifakın hiçbir ülkeye karşı yapılmadığının bilinmesi gerektiğini, Türkiye'nin barıştan yana olduğunu belirtmiştir (Küçüka, “Türkiyenin Politikası”, Ulus Gazetesi, 18 Aralık 1939/1 ve 3).

4.2.2. Türkiye'nin savaş dışı kalma politikası

31 Ocak 1940'da Şükrü Saraçoğlu'nun “Türkiye Mevcud Muharebeler Karşısında Bitaraf Değil, Sadece Harp Haricidir” (Akşam Gazetesi, 1 Şubat 1939, 7642/1) beyanatından sonra basında artık Türkiye'yi tarafsız olarak nitelemeyi bırakmış ve harp harici olduğumuz sıklıkla vurgulanmıştır. Bu tarihten sonraki yazılarda basında sıklıkla tarafsızlığın eleştirildiği görülmektedir. Tarafsız devletlere müttefiklerin safına katılmaları tavsiye edilmektedir. Türkiye her ne kadar savaşa girmese de olası bir tehlikeye karşı seferberlik halindedir. Savaşa dahil olma ihtimali karşısında askeri hazırlıklar devam etmektedir. Ancak bu hazırlıklar özellikle Alman basını tarafında savaş hazırlıkları olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Başbakan Refik Saydam tereddütleri gidermek için 28 Şubat'ta mecliste bazı açıklamalarda bulunmuştur. Saydam : “Tedbirlerimiz bir seferberlik mukaddemesi veya bir harb hazırlığı olmaktan uzaktır. Bugünün dünya şartlarına uymak, yarının emniyetini kazanmak içindir” (Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 1940, 5675/1) beyanatında bulunmuştur. Basında da Başbakanı destekleyici açıklamalar yer almıştır.

Yunus Nadi, 1 Mart'taki yazısında, Alman propagandasının şimdiki hedefinin Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında bir anlaşmazlık varmış gibi göstermek olduğunu

söylemiştir. Nadi, Almanya'nın asıl amacının Sovyetlerin ilgisini kuzeyden başka yerlere çekmek olduğunu, bu yüzden Sovyetler Birliği'ni Türkiye'nin üzerine kışkırtmak istediğini düşünmektedir. Nadi, Alman propagandasının Türk- Rus sınırında gerginlik ve çatışmalar olduğunu konusunda yalan haberler çıkarttığını, ancak her iki ülkenin resmi ağızlarının bu iddiaları yalanladığını belirtmiştir. Nadi, bu iddialara bazı Sovyet basınının da inandığını ve Türk basınına saldırgan tavırlar sergilediğini söylemektedir. Yunus Nadi, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkileri hiçbir zaman bozmak istemediğini, ileriki bir dönemde Türk-Sovyet ilişkilerinde bir bozulma olursa bunun ancak Sovyetler Birliği'nin bir fenalığından kaynaklanacağını belirtmektedir (Nadi, "Türk-Rus Münasebetlerine Dair", Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mart 1940, no.5675/5)

İkinci Dünya Savaşı'nın Kuzey Avrupa'da yayılmasıyla birlikte basında da Türkiye'nin gücüne yönelik yazılar yer almış, bir anlamda halka da moral verilmeye çalışılmıştır.

Yunus Nadi, Finlandiya'nın Sovyetler Birliği'ne teslim olduğu günlerde yazdığı yazısında Türkiye'nin savaş dışı kalmanın dışında her an savaş kapısına dayanacakmış gibi hazırlıklarda bulunduğunu söylemektedir. Nadi, Türkiye'nin dış politikasını şu şekilde özetlemektedir ; Türkiye'nin savaşı istememektedir ancak savaştan korkmamaktadır. Savaşın geleceği varsa göreceği de vardır (Nadi, "Garbda Asabiyet", Cumhuriyet Gazetesi, 22 Mart 1940, no.5701/6).

Necmeddin Sadak, Türkiye'nin emniyet sahalarına tecavüz olmadığı sürece savaşa dahil olmayacağını söylemektedir. Sadak, Türkiye'nin emniyet sahalarını, Balkanlar, Akdeniz ve Karadeniz olarak göstermektedir. Türkiye, İngiltere ve Fransa ile yaptığı üçlü ittifaka bu emniyet sahalarını korumak için girmiştir. Üçlü İttifakın savunmadan başka bir amacı yoktur. Türkiye hiçbir ülkeye karşı tecavüz ümitleri beslememektedir (Sadak, "Türkiyenin Emniyet Sahası", Akşam Gazetesi, 13 Mart 1940, no.7683/10).

Mart ayının ilk günlerinde Almanya tarafından Türkiye'nin boğazları İngiliz ve Fransız gemilerine açacağına dair propaganda yapılmıştır. İddialar Türk basını tarafından yalanlanmıştır.

Yunus Nadi, 3 Nisan 1940'daki yazısında Türkiye'nin Boğazları müttefiklerin savaş gemilerine açacağı söylentilerinin asılsız olduğunu, Türkiye'nin savaşa dahil olmadığı sürece hiçbir savaş gemisine Boğazları açmayacağını, Montrö boğazlar sözleşmesinin bu konuda son derece açık olduğunu söylemiştir. Nadi, bu propagandaların kasıtlı çıkarıldığını, Türkiye'nin Boğazlara hakim olduğu sürece Balkanlarda ve Güney Akdeniz'de güvenliğin sarsılmayacağını belirtmiştir (Nadi, "Boğazlar Rasgele Açılıp Kapanmazlar", Cumhuriyet Gazetesi, 3 Nisan 1940, no.5708/5)

Falih Rıfık Atay da 3 Nisan'daki yazısında Boğazlar üzerinden yürütülen propagandalara değinmektedir. Atay'a göre propagandalardaki maksatlardan birisi İngiltere, Fransa ve Türkiye hükümetleri arasında münakaşa varmış gibi gösterilmek istenmesidir. Buna göre Türkiye zannedecektir ki müttefikler, Türkiye'nin hiçbir milli menfaatine bakmaksızın onu savaşa sokmak için tazyiklerde bulunuyorlardır. İngiliz ve Fransızlar zannedecektir ki Türkiye, ittifaklara olan taahhütlerini anlamamazlıktan gelmektedir. Atay, bu propagandaların diğer bir amacının da Balkanlar ve Sovyetler Birliğinde Türkiye'den şüphe uyandırmak olduğunu söylemektedir (Atay, "Türkiyeden Şüphe Ettirmek", Ulus Gazetesi, 3 Nisan 1940/5).

Almanya'nın Danimarka ve Norveç'e saldırmasından sonra basında tekrardan tarafsızlığı eleştiren yazılar yer almıştır. Devletlerin tarafsız kalarak topraklarını işgalden koruyacaklarını düşünmeleri şiddetle eleştirilmiştir.

Falih Rıfık Atay, 26 Nisan 1940'daki yazısında Almanya'nın son saldırılarından sonra İskandinav yarımadasındaki devletlerin artık tarafsız olmadıklarını çünkü bunun için ellerinde bir teminat kalmadığını sadece savaş dışı olduklarını söylemektedir. Atay, Danimarka ve Norveç'e komşu devletlerin her an saldırıya maruz kalabilecekleri bu yüzden kendilerini tarafsız olarak adlandırmayı bırakıp müttefiklerin yanına geçmelerini öğütlemektedir çünkü Atay'a göre bu devletlerin hiçbiri tek başına Almanya'ya kafa tutamaz, bu yüzden İngiltere ve Fransa'nın askeri desteğine ihtiyaçları vardır (Atay, "Bitarafılık Devri Geçti", Ulus Gazetesi, 26 Nisan 1940/1).

Mayıs ve Haziran ayları önce Danimarka ve Norveç'in ardından da Hollanda ve Belçika'nın Almanya tarafından işgali, Türkiye'de endişeyle izlenmiştir. Almanya'nın

başarıları Türkiye’de Alman propagandalarının da artmasına neden olmuştur. Haziran ayının ilk günlerinde halkı telkin etmek için radyo’da bir nutuk vermiştir.

Necmeddin Sadak, 4 Haziran 1940’deki yazısında Başbakanın Türk dış politikası ve iç emniyetiyle ilgili verdiği nutuğa değinmiştir. Sadak, Başbakanın son gelişmelerin Türkiye’nin dış politikasında herhangi bir değişime yol açmadığı, Türkiye’nin barış yolunda kararlı adımlarla yürümeye devam ettiğini, kendini müdafaa etmesi gerektiği zaman, savaşa girmekten çekinmeyeceğini söylediğini belirtmiştir. Sadak, Başbakanın ülke savaş propagandası yapanların ağır şekilde cezalandırılacağını söylediğini kendisinin de bunu desteklediği, özellikle böyle buhranlı günlerde hürriyetlerin bir sınırı olması gerektiğini, hükümetin ülkenin iç emniyetinin bozulmasına izin vermeyeceğini söylemektedir. Sadak, Başbakan’ın konuşmasından iki önemli sonuç çıkarmıştır. Buna göre Türkiye dışarıda barış içeride ise emniyet istemektedir ancak dışarıdan gelen bir etki ile barış bozulursa Türkiye savaşa girmeye hazırdır (Sadak, “Harici Siyasetimiz Vatanın Selameti İçin En İsabetli Yoldur”, Akşam Gazetesi, 4 Haziran 1940, no.7766/1 ve 4).

Yunus Nadi, Haziran ayının ilk günlerinde yazdığı yazısında Avrupa’da tüm şiddetiyle devam eden savaş karşısında Türkiye’nin ülkesini müdafaa anlamında hiçbir tereddütte düşmediğini, savaştan çekinmediğini söylemektedir. Nadi, savaştan korkan hatta savaşmadan mağlup olan ülkelerin batmaya mahkum olduğunu belirterek Çekoslovakya’yı eleştirmiştir. Nadi’ye göre Çekoslovakya zamanında kolaylıkla teslim olmayıp, son gücüne kadar silahlı müdafaa yapsaydı belki de şimdi esaret altında olmaz ve Avrupa’da kan gölüne dönmezdi. Nadi, devletlerin tarafsızlığı kılıf olarak kullandıklarını, ülkelerinin işgal edilmesine bir anlamda kendilerinin de yol açtığını söylemektedir. Nadi, işgale uğrayan ülkeleri Türkiye’nin aldığı tedbirleri almamakla suçlamaktadır (Nadi, “Bütün Milletçe Tutacağımız Tek Yol Milli Birlik Yoludur”, Cumhuriyet Gazetesi, 5 Haziran 1940, no.5771/1).

4.2.3. İtalya’nın savaşa girmesinin Türk dış politikasına etkileri

10 Haziran’da İtalya’nın savaşa girmesiyle birlikte Türkiye de endişeli bir ortam ortaya çıkmıştır. Çünkü 19 Ekim 1939’da müttefiklerle yapılan üçlü ittifaka göre savaş Akdeniz’e sıçradığında Türkiye’nin de savaşa dahil olması gerekmektedir. Bu durum

Türk basınında da büyük endişeye yok açmıştır. Gazeteciler halkın manevi gücünü arttırmak için Türkiye'nin gücünü anlatan yazılar yazmışlardır.

Falih Rıfkı Atay, 16 Haziran 1940'daki yazısında Türk halkına seslenmektedir. Atay, halkı devletiyle tek vücut haline olmaya, propagandacı insanlara inanmamaya, yalnız Ankara'dan yayınlanan haberlere inanmaya davet etmektedir. Atay yazısında İsmet İnönü'yü şu sözlerle övmektedir :

“Başımızdaki reis Yemen isyanlarından beri, Türk milletinin mukadderat imtihanlarını ateş içinde takip ederek Çankaya'ya gelmiştir. Siyasetin iyisini kötüsünü, harbin iyisini kötüsünü, hepsini görmüştür; istiklal mücadelesini yapmışlar; istiklal sulhunü yapmıştır” (Atay, “Büyük Vazife Başındayız!”, Ulus Gazetesi, 16 Haziran 1940/5).

Necmeddin Sadak, İtalya'nın savaşa girmesinden dolayı şu anda herkesin kafasında Türkiye'nin savaşa girip, girmeyeceği konusunun olduğunu ancak Türkiye'nin dış politikasında herhangi bir değişme olmadığını ve savaştışı kalmaya devam edeceğini söylemektedir. Sadak, Türkiye'nin şu anda içinde bulunduğu durumun savaşa dahil olması durumunda müttefiklere herhangi bir yarar sağlamayacağını belirtmiştir. Sadak'a göre Türkiye'nin şu anda savaşa dahil olması, savaşın gidişatı açısından olumsuz sonuçlar verebilir. Savaş, Balkanlara ve Yakınoğu'ya sıçrayabilir. Sadak hatta, Türkiye'nin savaşa girmesi halinde taarruza da uğrayabileceğini ve bu durumun müttefikleri daha da müşkül duruma düşüreceğini söylemektedir (Sadak, “İttifak Siyasetimizde ve Harb Harici Vaziyetimizde Değişiklik Yoktur”, Akşam Gazetesi, 17 Haziran 1940, no.7779/1).

Fransa'nın teslim olmasından sonra ise Türkiye çok daha müşkül bir duruma düşmüştür. İttifak yaptıkları devletlerden biri çok kısa bir süre zarfında yenilgiye uğramıştır. Fransa'nın bir ay gibi kısa bir sürede yenilgiye uğraması ne Türkiye ne de İngiltere tarafından beklenmemektedir.

Peki Türkiye şimdiki durumda ne yapacaktır ? Savaşa dahil olacak mıdır ? Nadi Nadi, anılarında Fransa'nın yenilmesinden sonra Türkiye'nin düştüğü müşkül durumu şu sözlerle anlatmaktadır :

“Şimdi biz ne yapacaktık? Durumumuz gerçekten pek nazikti. Karşılıklı yardımlaşma anlaşması imzaladığımız iki müttefikimizden biri savaşı bıraktıktan sonra biz savaşa girelim, bu Enver Paşa'nın 1914'te yaptığını da gölgeye itecek bir çılgınlık olabilirdi. 26 Haziranda toplanan milletvekilleri, imzamızın namusunu kurtarmak uğruna mutlaka harbe girmemiz lüzumundan söz etmişlerdi”(Nadi, 1991:111).

Son gelişmelerin ardından Başbakan Refik Saydam 27 Haziran 1940'da Türkiye'nin takınacağı tutumu açıklama gereği hissetmiştir. Başbakan Türkiye'nin halihazırdaki savaş dışı vaziyetini devam ettireceğini, Türkiye'nin her zamandan daha fazla uyanık durmak mecburiyeti olduğunu ve askeri hazırlıklarına devam edeceğini söylemiştir (Ulus Gazetesi, 27 Haziran 1940/1).

Başbakanın açıklamaları basında da rahatlamaya neden olmuştur. Açıklamanın ardından gazetelerde yeniden Türkiye'nin mevcut durumdaki dış politikasını açıklamaya ve Başbakanın sözlerini yorumlamaya yönelik yazılar yer almıştır.

Yunus Nadi, Başbakan'ın nutku dolayısıyla yazdığı yazısında, Türkiye'nin İtalya'nın savaşa girmesiyle birlikte üçlü ittifakın hükümlerinden dolayı savaşa girme lüzumunun ortaya çıktığını ancak Türkiye'nin anlaşmanın 2 numaralı protokolünden dolayı savaş dışında kalmaya devam edeceğini söylemektedir. 2 numaralı protokol Türkiye'nin taahhütlerinden dolayı Sovyetler Birliği ile bir savaşa girmesini engellemektedir. Hali hazırda Sovyetler Birliği, Almanya ile Saldırmazlık paktı imzaladığında dolayı, Türkiye'nin savaşa girmesi Sovyetler Birliği ile de savaşmasına neden olabilmektedir. Türkiye bu yüzden milli menfaatlerini düşünerek halihazırdaki durumunda herhangi bir değişiklik yapmamıştır (Nadi, “Türkiyenin Vaziyeti”, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Haziran 1940, no.5793/1).

Ahmet Şükrü Esmer, Başbakan Refik Saydam'ın İtalya'nın savaşa girmesinden dolayı Türkiye'nin savaş karşısındaki yeni durumunu açıklamasının sebebinin, Büyük Millet Meclisinde Müstakil grup reis vekili Ali Rana Tarhan'ın bu konu hakkındaki sorusundan dolayı olduğunu söylemiştir. Ahmet Şükrü Esmer, diğer gazeteciler gibi Türkiye'nin savaşa üçlü ittifakın ek 2. protokolünden dolayı dahil olmamasını, Türkiye'nin milli menfaatlerine daha uygun bulmaktadır. Esmer, Türk milletinin birbirine candan bağlı olarak büyük Milli Şefinin etrafında toplandığını, vatanının

müdafaa bekçiliğini yapmaya devam edeceğini söylemektedir (Esmer, “Harb Karşısında Türkiye”, Ulus Gazetesi, 27 Haziran 1940/1 ve 3).

Falih Rıfki Atay, Türkiye'nin şu anki koşullarda savaşa dahil olmasının maceradan başka bir şey olmayacağını söylemektedir. Atay, müttefiklerin daha başından beri Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne yaptığı taahhütleri kabul ettiklerini, Türkiye'nin savaşa girmesinin, savaş sahasını genişleteceği gibi müttefiklere de yeni bir cephe açmaktan başka bir işe yaramayacağını belirtmektedir (Atay, “Türkiye Vazifesini Yapıyor”, Ulus Gazetesi, 28 Haziran 1940/1 ve 3).

Dönemin tanıdığı olan gazeteciler daha sonraki yıllarda yayınladıkları anılarında İsmet İnönü'nün II.Dünya Savaşı'ndaki dış politikasını övmektedirler.

Vatan gazetesinin başyazarı Ahmet Emin Yalman anılarında İsmet İnönü'yü İngiliz ve Fransızların yanında durmasından dolayı övmektedir. Yalman, İnönü'nün tereddütlü iş yapmasından rahatsız olan kişilerin olduğunu kendisinin de zaman zaman İnönü'yü bu konuda tenkit ettiğini ancak dünya savaşı sırasında izlediği yoldan dolayı Türk milletinin kendisine çok şey borçlu olduğunu söylemektedir. Yalman, o dönemde hudutsuz kuvvet ve nüfuz sahibi görünen Nazi Almanya'sına sırt çevirerek Türkiye'nin yolunu batı demokrasileriyle bağlamanın oldukça önemli bir başarı olduğunu belirtmiştir. Yalman'a göre Türkiye o dönem aldattıcı hislere aldanıp Almanya'nın arkasından gitseydi yıllarca onun bir kölesi halinde sömürülecektik. Hatta günün birinde batılı müttefiklerin ve Sovyetlerin işgaline uğrayacaktık (Yalman, 1970:275-276).

Tan gazetesinin başyazarı Zekeriya Sertel de anılarında o dönemde kendisini de dahil basın mensuplarının hükümetin savaş dışı kalacağını açıklamasını alkışladıklarını söylemektedir. Sertel, özellikle Tan gazetesinde Türkiye'nin bu emperyalist savaşta yeri olmadığı yolunda uzun boylu yayınlar yaptıklarını, bu büyük emperyalist savaşın korkunç sonuçlarından Türkiye'yi kurtarmak gerektiğini söylediklerini belirtmiştir. Sertel, o dönemde Türkiye'nin İngiltere ve Fransa'ya karşı taahhütlerini, Almanlara bu bölgedeki yolu kapamakla yerini getirdiğini söylemektedir (Sertel, 1968:229).

4.3. Basının genel durumu ve hükümet-basın ilişkileri

4.3.1. Dönemin başlıca gazetelerinin başyazarları

Dönemin basını hakkında bilgi vermeden önce araştırmama konu olan Cumhuriyet, Ulus ve Akşam gazetelerinin başyazarın hakkında bilgi vermek istedim.

Dönemin en fazla tiraja sahip gazetelerinden biri Cumhuriyet gazetesi'nin kurucusu ve başyazarı Yunus Nadi'ydi. Yunus Nadi, 1880 yılında Fethiye'de doğdu. İlk tahsilini Fethiye'de yaptıktan sonra Rodos'ta bulunan Süleymaniye medresesinde, Galatasaray ve Hukuk fakültesinde okudu. Nadi, gazeteciliğe 20 yaşında Malumat gazetesinde başladı. 1901'de Abdülhamit tarafından Midilli kalesine hapsedildi. 1908 Meşrutiyeti ile beraber İstanbul'a gelmiş ve İkdam ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinde çalıştı. 1918'de Yeni Gün gazetesini kuran Nadi, 1920'de I.TBMM'de Muğla mebusu oldu. Yunus Nadi Cumhuriyet gazetesini ise 7 Mayıs 1924'te kurdu. Nadi, 28 Haziran 1945'te Cenevre'de öldü. O ölünce oğlu Nadir, Cumhuriyet gazetesinin başyazarı oldu (Şapolyo, 1969:230).

Dönemin yüksek tirajlı diğer bir gazetesi Ulus gazetesidir. Gazetenin başyazarı Falih Rıfkı Atay'dı. 1894'te İstanbul'da dünyaya gelen Atay, Sakarya ili Kaynarca ilçesi Büyükkaynarca köyünden İstanbul'a yerleşmiş bir ailenin çocuğuydu. Darülfünun edebiyat fakültesini bitirdikten sonra Başbakanlık ve İçişleri Bakanlıklarında çalışmıştı. I.Dünya savaşında yedek subaydı. Suriye cephesinde Cemal Paşa'nın özel kalem müdürlüğünü yaptı. İstanbul'a geldikten sonra Kazım Şinasi Dersan, Necmeddin Sadak ve Ali Naci Karacan ile birlikte çıkarttıkları Akşam gazetesinde "Günün Fıkraları" başlığı altında yazılar yazmaya başladı. Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen yazılar yazmasından dolayı divan-ı harpte yargılanmıştır fakat II.İnönü muharebesinin kazanılmasından sonra idamdan kurtularak Anadolu'ya geçti. İzmir'in kurtuluşunda sonra Atatürk ile görüşmeye giden gazeteciler arasında yer aldı. 1923'ten itibaren Bolu ve Ankara milletvekilliği yapan Atay, sırasıyla Hakimiyet- Milliye, Milliyet ve Ulus gazetelerinde başyazarlık yaptı. 1971'de İstanbul'da öldü (Özkırımlı, 1990:152).

Dönemin etkili diğer bir gazetesi de Akşam gazetesidir. Necmeddin Sadak, gazetenin başyazarıydı. Sadak, 1890'da Isparta'da doğdu. Galatasaray Lisesinde okuduktan

sonra Lyon üniversitesini bitirmiştir. İstanbul Üniversitesinde Ziya Gökalp'den sonra Sosyoloji profesörü oldu. TBMM üçüncü devresinde Sivas milletvekili olan Sadak, Dış işleri bakanlığı da yaptı. Sadak, 1953'te öldü. (Şapolyo, 1969:225).

4.3.2. Basının genel durumu

Nadi Nadi anılarında basının o dönemki genel durumunu şu sözlerle ifade etmektedir:

“O sıralarda Türk basınında sağ, sol ve orta akımları temsil eden belirli gruplaşmalar yoktu. Her gazetede zıt inançlara bağlanmış imzalara rastlayabilirdiniz. Az-çok bütünü ile sistemli bir solcu politikaya bağlanan yalnız Tan gazetesini hatırlıyorum. Sertellerin yönetimindeki bu gazete be yapacağını şaşırmış, olayların gelişmesini bekliyordu (Nadi, 1991:46).

Basının geneli, hükümetin politikasına paralel olarak müttefiklerin lehine yazılar yazmaktadır. Almanya'nın batı cephesinde gösterdiği başarılarından sonra basında da Almanya lehine yazılar yazıldığı görülmektedir.

Edward Weisband, Türk basınında Cumhuriyet'i ve Tasvir-i Efkar'ı mihver yanlısı, Tan gazetesini Sovyet yanlısı aşırı uç ve Akşam gazetesini de orta yeri işgal eden bir gazete olarak tanımlamaktadır (Weisband, 1974:83-84).

Selim Deringil ise, dönemin Türk basınına müttefik veya mihver yanlısı olarak adlandırmanın yanlış olacağını, Alman yanlısı olarak görülen Cumhuriyet gazetesi, bir ara İngilizlerce “dostça” tavrından dolayı takdir görmüş ve Tasvir-i Efkar ise zaman zaman “Alman yanlısı olmayan” bir yayın olarak tanımlanmıştır. Deringil, o yıllarda gazete başyazarlarının veya yazı işleri müdürlerinin kişisel düşünceleri ne olursa olsun, hükümet tarafından saptanan sınırların dışına çıkmalarının söz konusu olamayacağını söylemektedir (Deringil, 2007:9).

Ben de burada Selim Deringil'in düşüncelerine katılıyorum. Weisband tarafından Alman yanlısı olarak gösterilen Cumhuriyet gazetesinin araştırmama konu olan Temmuz 1939-Haziran 1940 arasındaki nüshaları incelendiğinde gazetenin açık bir şekilde Almanya'yı desteklediği görülmemektedir. Cumhuriyet gazetesi de diğer gazeteler gibi müttefik yanlısı bir yayın sürdürmüştür. Ancak Almanya'nın gücünü de inkar etmeyen bir anlayışı vardır. Fransa'nın çöküşü ile Avrupa'da Alman

hegemonyasının olduğu 1940 yazından itibaren ise gazetede Almanya'nın Avrupa'da önemli bir güç olduğunu vurgulayan yazılar yer almıştır. Nadir Nadi'nin Hitler'e hayran olduğu da bir gerçektir ancak bu Nadir Nadi'yi Almanya sempatisini yapmaz. Öyle ki Nadi, yazılarında sıklıkla "Hayat Sahası"nı eleştirmiştir. Ayrıca o dönemin basını incelendiğinde basında Mussolini'ye karşı bir hayranlık olduğu göze çarpmaktadır ancak bu durumda basının İtalya sempatisini olduğunu göstermez.

Nadir Nadi ise Türk basınına müttefikleri aşırı tutmalarından dolayı eleştirmektedir :

"Taraf tutmakta en aşırı giden basın Türk basını idi. Savaş dışı bulunduğumuz halde, İngiltere ve Fransa ile aramızdaki karşılıklı yardım antlaşmalarından ilham alan bizler Almanya'ya habire veriştirip duruyorduk" (Nadi, 1991:76).

1943 yılı itibarıyla Türkiye'de çıkarılan gazete sayısı 131, dergi sayısı ise 172 olmasına rağmen basının tirajları son derece düşüktür. Bunun sebebi ülkede okur-yazar oranını az olmasıdır. Tirajları en çok gazetelerden Cumhuriyet'in 16000, Ulus'un 12000, Tan'ın 12000, Yeni Sabah'ın 10000 ve Akşam'ın 10000 tirajı bulunmaktadır (Weisband, 1974:73-74).

Dönemin basınında en yakından izlenen gazeteler ve yazarların başında Ulus Gazetesi ve Falih Rıfkı Atay gelmektedir. Adeta hükümetin sözcülüğünü üstlenen Ulus Gazetesi bu bakımdan Türk basınına diğer temsilcilerinden ayrı ve özel bir yere sahiptir. Falih Rıfkı Atay, gazetenin başyazarıdır. Gazetenin diğer önemli kalemi Ahmet Şükrü Esmer'dir. Gazetenin üçüncü sayfasında Dış Politika yazarlığı yapan Esmer, sıklıkla İngiliz ve Fransızları destekler yazılar yazmıştır. Esmer'in dilinin Atay'dan daha sert olduğu gözlenmektedir. Ulus gazetesinde ayrıca zaman zaman Necip Ali Küçük, Kemal Ünal gibi CHP milletvekilleri de yazılar yazmışlardır.

Ulus gazetesi, ülke içi konularda hükümete övgüler yağdırmakta dış politikada da hükümetin dış politikasına uygun olarak müttefik yanlısı bir tutum sergilemektedir. Ulus gazetesi, hükümetin savaşan devletlere olan mesafesini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Gazetede zaman zaman müttefikleri eleştiren yazılar da yer almış ancak üstü kapalı ifadeler kullanılmaya özen gösterilmiştir. Müttefiklere yöneltilen eleştirilerin başında Münih konferansında Çekoslovakya'nın parçalanmasına ses çıkartmamaları gelmektedir. Gazete, Almanya'nın tecavüzkar

davranışlar sergilemesinin bir nedeni olarak da müttefiklerin Polonya meselesine kadar barışı korumak adına Almanya'nın isteklerine boyun eğmelerini görmektedir. Ancak Almanya'nın Polonya'ya saldırmasının ardından İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesi gazete tarafından alkışlanmış, savaş boyunca müttefiklerin başarılarına sıklıkla yer verilmiştir. Öyle ki Fransa'nın bir ay gibi kısa bir sürede Almanya'ya teslim olması sürecindeki Ulus gazetesi incelendiğinde müttefiklerin Almanya'ya karşı daha üstün oldukları izlenimi görülmüştür. Belçika ve Hollanda'nın Almanya'ya teslim olmasını büyük bir ihanet olarak adlandıran gazete, Fransa'nın teslim oluşunda daha yumuşak ifadeler kullanmıştır. Fransa ordusunun ve halkının kahramanlığı övülürken, ordunun başındaki komuta merkezindeki komutanların başarısızlığından dolayı Fransa'nın yenildiği vurgulanmıştır.

Dönemin önemli bir gazetesi de Cumhuriyet gazetesidir. Gazetenin başyazarı Yunus Nadi'dir. Gazetenin diğer yazarları ise başta Nadir Nadi olmak üzere, Abidin Daver, Muhammed Feyzi Togay'dır. Peyami Safa da zaman zaman gazetede yazılar yazmaktadır. Ancak Peyami Safa'nın yazıları siyasi olmaktan ziyade edebidir. Yukarıda da belirttiğim gibi Cumhuriyet gazetesi Alman yanlısı olarak görülmektedir. Edward Weisband, Cumhuriyet gazetesinin Alman yanlısı olduğunu, yazar kadrosunun yapısıyla açıklamaktadır. Ona göre, Peyami Safa ve zaman zaman makaleleri yayınlanan emekli general Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet kesinlikle mihver sempatisanıdır. Yunus Nadi de ekonomik sebeplerden dolayı mihvare karşı her zaman anlayışlıdır. Weisband ayrıca Transkontinent Press'in müdürü ve savaş sırasında Almanya'nın Türkiye'deki ajanı olan Fritz Fiala'nın 1944 Eylül'ünde batıya sığındığı zaman bu iddiaları doğrulayan açıklamalar yaptığını söylemektedir. Fiala, Cumhuriyet gazetesinin Alman yer altı örgütüne beslendiğini ileri sürmektedir. Fiala, Cumhuriyet gazetesinin çok düşük fiyatlarla gazete kağıdı olarak da yardım aldığını iddia etmektedir (Weisband, 1974:80-81).

Fiala'nın bu iddiaları ispatlamak elbette mümkün değildir. Daha önce de söylediğimiz gibi Cumhuriyet gazetesini Alman taraftarı olarak nitelemek yanlış olacaktır. Gazetenin kadrosunda yer alan Peyami Safa'nın Almanya'ya sempatisi olduğu bir gerçektir ancak bu gazetenin yayın politikasını belirleyen bir etken değildir.

Nadi Nadi anılarında Peyami Safa'nın "Hayat Sahası"na bakışını şu şekilde özetlemektedir :

"İnsanlar arasındaki eşitsizliğin sonucu olarak milletler arasındaki eşitsizlik de bir doğa kanunu idi. Güçlü milletler, zayıf milletleri ezebilirler ya da kendi çıkarlarına göre yönetebilirlerdi. Milli amaçlar uğruna fertler arasındaki ekonomik çatışma başıboş bırakılamazdı. Fakat aynı amaçlar uğruna güçlü milletler, güçlerine dayanarak kendilerine pekala birer hayat sahası açabilirdi. Bu onların hakkı idi" (Nadi, 1991:48).

Cumhuriyet gazetesinde yazarların görüşlerin birbirinden farklılıklar da göstermektedir. Örneğin Abidin Daver savaş başladığından itibaren müttefik yanlısı olduğunu açık bir dille ifade etmiştir. Daver, yazılarında sıklıkla müttefikleri övmüş, onların Almanya'ya insanlık dersi verdiğini belirtmiştir. Yunus Nadi'nin yazılarında ise Sovyetler Birliği'ne karşı olan olumlu tutum gözlenmektedir. Aynı zamanda milletvekili de olan Yunus Nadi, hükümetin politikalarına paralel olarak Sovyetler Birliği ile Türkiye'nin aynı kulvarda yer almasını umut etmiştir. Sovyetler Birliği'nin Almanya ile yaptığı saldırmazlık anlaşmasına en fazla şaşırınlardan birisi de Yunus Nadi olmuştur. Nadi, ilk şaşkınlığını atlattıktan sonra anlaşmaya olumlu yönden bakmaya başlamış, Sovyetler'in hala savaş dışı olduğunu sıklıkla vurgulamıştır. Nadi, Sovyetlerin emperyalist emeller beslemediğini düşünmektedir. Bu yüzden Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'yı işgal etmeye başlaması Nadi'de büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Nadi, Finlandiya savaşı boyunca bu konuya pek değinmemiş, bu dönemde başyazıları çoğunlukla Nadir Nadi kaleme almıştır.

Nadir Nadi'nin ise zaman zaman Almanya'nın gücünü vurgulayan yazılar yazdığını daha önce belirtmiştik. Nadi'nin Fransa'nın çöküşünden sonra yazdığı ve Alman propagandası olarak suçlanan yazıları Cumhuriyet gazetesinin 1940 Ağustos'unda' kapatılmasına neden olmuştur. Gazetenin kapatılmasına giden süreci hükümet-basın ilişkileri başlığı altında yeniden ele alacağım.

Dönemin basınında diğer önemli bir gazete de Akşam Gazetesidir. Gazetenin başyazarı Necmeddin Sadak'tır. Akşam gazetesi savaş döneminde orta yoldan giden bir gazete olarak görülmektedir. Sadak yazılarında çoğunlukla müttefikleri

desteklemekle birlikte onları eleştiren yazılar da yazmıştır. Sadak'ın yazılarında net bir dil göze çarpmaktadır.

Necmeddin Sadak, “Hayat Sahası”nı zorbalık politikası olarak nitelendirmektedir. Almanya'nın batı cephesinde kazandığı başarılar zamanında bile Almanya'yı eleştirmeye devam etmiştir. Sadak, Türkiye'nin Türk-İngiliz-Fransız üçlü ittifakından dolayı Akdeniz ve Balkanlara savaş sıçması halinde savaşa dahil olmasının kendi menfaati gereği olduğunu belirtmiştir ancak Refik Saydam'ın İtalya'nın savaşa girmesi ve Fransa'nın teslim olması üzerine Türkiye'nin savaş dışı kalmaya devam edeceğini açıklamasından sonra Sadak da Türkiye'nin savaşa girmemesinin kendi menfaatlerine daha uygun olacağını söylemiştir.

Basında Alman aleyhtarlığını en tutarlı şekilde sürdüren gazete sol eğilimli Tan olmuştur. Zekeriya Sertel yönetimindeki Tan gazetesi savaşa sonuna doğru ülkede gelişen Sovyet aleyhtarlığı rüzgarında sağ görüşlü gruplar tarafından 4 Aralık 1945'te yağmalanmıştır. Olaydan sonra Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel, Sovyetler Birliği'ne kaçmışlardır.

Türkiye'nin ileri gelen gazetecilerinden biri olan Hüseyin Cahit Yalçın da Yeni Sabah ve Tanin gazetelerinde yazılarını yazmaktadır. Hüseyin Cahit Yalçın açık sözlülüğü ve Hitler'e karşı sert ve kesin tavırlarıyla tanınmıştır (Deringil, 2007:9).

Hüseyin Cahit Yalçın 1940 yılının yaz aylarında Almanya propagandası yapmakla suçladığı Nadir Nadi ile yaptığı tartışmalarla dikkatleri üzerine çekmiştir.

4.3.3. Hükümet- basın ilişkileri

Hükümet-basın ilişkilerini irdelemeden önce savaş dönemindeki hükümetin yapısından kısaca bahsetmek gerekir. 11 Kasım 1938'de Cumhurbaşkanlığına İsmet İnönü'nün seçilmesiyle birlikte Türk tarihinde de yeni bir dönem açılmıştır.

26 Aralık 1938'de toplanan parti olağanüstü kongresinde parti tüzüğü, İnönü partinin sürekli genel başkanı olarak seçilebilecek şekilde değiştirilmiştir. Atatürk partinin kurucusu ve ebedi başkanı ilan edilmiştir. Aynı kongrede İnönü “Milli Şef” ünvanını almıştır. Partinin aldığı monolitik biçim ünlü “Tek parti, tek millet, tek lider” sloganıyla en iyi ifadesini bulmuştur (Ahmad, 1994:21).

İsmet İnönü, savaş yıllarını kapsayan dönemin mutlak hakimidir. Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kurulu her konuda tamamen Milli Şef'e bağlıdır. İnönü'nün mutlak kişisel hakimiyeti devlet-basın ilişkilerine de yansımıştır.

İkinci Dünya Savaşı döneminin basınına genel olarak bakıldığında, dış politikada tek tip bir modelin sergilendiği görülmektedir. Çünkü basın savaş yıllarında sıkı bir denetime tabi tutulmuştur. Sansür uygulanmamakla beraber, hükümet gazete yazılarına müdahaleler de bulunmuştur. Başbakan zaman zaman gazetelerin başyazarlarını toplayarak onlara direktifler vermiştir.

Nadir Nadi anılarında 1939 yazındaki hükümet-basın ilişkisi şu sözlerle anlatılmaktadır:

“Milli Şefe, hükümete ve CHP'ye dil uzatmak yasaktı. Hükümetin genel tutumu hiçbir şekilde tenkid edilemezdi. Bu itibarla gazeteler daha ziyade dünya politikası üzerinde durmaya önem veriyorlardı. Dünyanın hali de berbattı.

...Gazetelerimiz genel tutumlarını hükümet direktiflerine göre ayarlamak durumunda idiler (Nadi, 1991:24).

CHP yönetimi 1931-1938 yılları arasında basına yeni bir çeki düzen vermek, iktidarın basın üzerindeki denetimini kurumlaştırmak amacıyla bir dizi önlemler, bazı kuruluşlar oluştururken, bazı yasaların da çıkarılması sağlanmıştır. Bu önlemleri şöyle sıralamak mümkündür :

- a) 1930 Şubatında Ankara'da Türkiye Gazeteciler Birliğinin kurulması
- b) 1930 yılı Mayıs ayında çıkarılan 1632 sayılı Askeri Ceza Yasasında basına ilişkin önlemler getirilmesi
- c) 1931 Temmuzunda yeni Basın Kanunu çıkarılması ve önemli kısıtlamalar getirilmesi
- d) 1933 yılı Mayısında Matbuat Umum Müdürlüğü'nün yeniden kurulması ve İç işleri Bakanlığına bağlanması
- e) 1935 yılı Haziranında 2527 sayılı “Basma Yazı ve Derleme Kanununun Çıkarılması”
- f) 1935 yılında Birinci Basın Kurultayı “Matbuat Kongresi”nin toplanması

g) 1937 yılı Nisan ayında İstanbul'da Balkan Basın Birliğinin toplanması ve bu konferansa katılan Yunanistan, Romanya, Yugoslavya ve Türkiye arasında lüzumlu işbirliği sağlanarak, önemli kararlar alınması

h) 1938 yılı Haziranında Basın Birliği Kanunu çıkarılması gibi bazı önlemleri bu meyanda saymak gerekmektedir" (İnuğur, 1992:159).

Hükümet, basına verilen talimatlarda aracı olarak genellikle Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nü kullanmıştır. BYGM, bu görevi tüm savaş boyunca büyük bir dikkat ve titizlikle yerine getirmiştir. Basına verilen talimatlara aracı olmanın yanında, zaman zaman iktidarın izlediği politikaya aykırı yayın yapan gazeteler hakkında kapatma kararı çıkarılması için Başbakanlığa uyarı yazıları bile göndermiştir (Güvenir, 1991:83).

1931 tarihli Basın Kanunu, 28 Haziran 1938'de geçirdiği değişiklikle hükümete önemli yetkiler tanımıştır. Gazete ve dergi yayınlamak için, bunların çıkacağı yerin en büyük mülki idare amirinden (vali,kaymakam) ruhsatname alınması gerekiyordu. Dolayısıyla hükümet yeni bir yayına izin verip, vermemekle serbesttir. Ayrıca gazete ve dergi çıkaracak olanların, bir bankadan 1000-5000 tl arasında garanti mektubu vermeleri zorunludur (Koçak, 2003:134).

Basının yayınların dikkat edilecek hususları yayın organlarına bildirme konusunda, savaş dönemi olması nedeni ile ön sırayı Dışişleri Bakanlığı almıştır. Dışişleri bakanlığını isteğiyle BYGM tarafından gönderilen şu tebligat buna bir örnektir :

"...Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu, aşağıdaki hususların gazetelerimiz tarafından ehemmiyetle tatbikini rica etmektedir :

1- Siyasi vaziyetin tahlili ve tetkiki sırasında Başmakale veya diğer fıkralar yazılırken komşularımızı ve ezcümle Yunanistan'la Yugoslavya'yı rencide edecek suretle yazı yazılmaması;

2- Alman ve İtalyan'ların Yugoslavya'dan ve Bulgar'ların Yunanistan'dan talep ettikleri topraklar hakkında komanter yapılmaktan ictinap edilmesi" (Güvenir, 1991:84).

Ayrıca 18 Nisan 1939 günü gönderilen bir bildiri, İçişleri Bakanlığına danışılmaksızın İngiliz-Fransız görüşmeleri konusunda yorum yapılmaması istenmiştir. Aynı tarihte gönderilen başka bir bildiri ise Hitler'in doğum günü nedeniyle yazılacak yazılarda, Alman Şansölyesinin büyük kişiliği üzerine durulması ancak yazıların uzun olmaması önerilmiştir. 9 Mayıs 1941 günü gönderilen bir bildiri ise, Stalin'in Bakanlar Kurulu Başkanlığına getirilmesi ile ilgili herhangi bir yorum yapılmaması talep edilmiştir (İnuğur, 1992:189).

Dönemin tanıkları da basının hükümet tarafından denetlendiğini doğrulamaktadır. Edward Weisband, Ahmet Emin Yalman ile yaptığı özel görüşmesinde Yalman'ın kendisine İnönü ve Saraçoğlu'nun 11 Kasım 1942'de kabul edilen Varlık Vergisini eleştirdiği için gazetesini kapattıklarını söylediğini belirtmiştir (Weisband, 1974:87).

Weisband, 1943 yılına kadar BYGM'nin başında olan Selim Sarper'le olan özel görüşmesinde, örgütünün siyasal saldırganlık yazıları yayınlanmaması için gazeteleri dikkatle izlediğini doğruladığı söylemektedir (Weisband, 1974:72).

Nadir Nadi de anılarında hükümetin basına olan etkisini şöyle bir örnek vermiştir:

“...Arada bir Başbakan'ın da basın toplantıları tertipleyerek, gazete sahiplerini ya da temsilcilerini, emir verircesine uyardığı oluyordu...böyle toplantılardan birinde, Refik Saydam, dış politika ile ilgili bir konuya dair ertesi günü ne yazmamız gerektiğini uzun boylu anlattıktan sonra gözüne kestirmiş olacak, bana bakarak biraz alaylı sormuştu :

- Anladın mı?

Yarım ağızla “anladım” demem üzerine, sanki beni imtihana çekiyormuş gibi :

- Peki öyle ise anlat bakalım yarın ne yazacaksın diye sormuştu. Meslektaşlar kalabalığı arasında, acemi bir emir tekrar ettirmeğe benzeyen bu ikinci soruya fena içerlemiş, Başbakana ters bir cevap vermiştim. Yaşı başlı yazarların bu alışılmamış, ters davranış karşısında nasıl şaşırıldıklarını, acıyan gözlerle bana baktıklarını ve ortalıkta esmeye başlayan soğuk havayı Saydam'ın nasıl şakaya vurarak nasıl dağıttığını hala hatırlarım...” (Nadi, 1991:50).

Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, anılarında dönemin Başbakanlarından Refik Saydam'ın basın özgürlüğü ile ilgili fikirleri ve uygulaması arasındaki zıtlığı ve basına verilen talimatları şöyle anlatmaktadır :

“...Zor şartlar altında iktidarda bulunan bir Başbakan olarak basın hürriyetini candan benimsediği iddia edilemez; bunun değerini nazari olarak takdir eder, ağzından daima şu sözler işitilirdi : “Hepsi hükümete hulularlık eden tenkitsiz bir basını, tenkidden korkan ve buna kızan iktidarları bir memleket için korkunç bela sayarım.” Ne yazık ki, Dr.Refik Saydam'ın gerçek siması basın hürriyetine feci bir şekilde tahammülsüzlüktü. Gazeteler sıkı bir kontrol altında tutuluyor, yabancı gazetelerden haber ve yorum almalarına, yurtdışına muhabir göndermelerine izin verilmiyordu. Haberlere kaç sütunluk başlık konulacağı kontrol ediliyordu. Gazeteler bu usuller ve kontroller altında canından bezmiş bir haldeydi...” (Yalman, 1970:301).

Tan gazetesinin başyazarı olan Zekeriya Sertel anılarında hükümetin basını yaptığı baskıları ve gönderdiği talimatları şu sözlerle anlatmaktadır :

“...İnönü, Cumhurbaşkanlığına geldikten sonra diktatörlüğünü arttırdı, tek millet, tek parti, tek şef diye bir sistem kurdu. Millet o demekti, parti demek o demekti... Emniyet örgütü kuvvetlendirilmiş, genişletilmişti. Nefes almak olanaksızdı. Basın bile onun elinde ve emrindeydi. Resmen sansür yoktu. Ama bakanlar ve Basın-Yayın Genel Müdürlüğü hemen her gün gazetelere direktif verirlerdi. Bu direktiflere uymayanların gazetesi kapanmak tehlikesindeydi (Sertel, 1968:235).

Dönemin basını ise zaman zaman hükümet-basın ilişkisini irdeleyen yazılarında Türkiye’de basın hürriyeti olduğunun altına çizmektedir.

Falih Rıfki Atay, 21 Kasım 1940'daki yazısında Türkiye’de basının her türlü müdahale ve etkiden tamamen serbest olduğunu söylemektedir. Atay, bazı ülkelerde basının resmi makamların sözcülüğü görevini yerine getirdiğini ancak Türkiye’de böyle bir durumun olmadığını belirtmiştir. Türkiye’de her gazetenin verdiği olayların mesuliyeti yine gazetenin kendisine aittir (Atay, “Neşriyat Cepheleleri Arasında”, Ulus Gazetesi, 21 Kasım 1939/1).

Necmeddin Sadak da 24 Şubat 1940'taki yazısında Türkiye'deki basın hürriyetine değinmektedir. Sadak, Türkiye'de basının tamamen özgür olduğunu, bazı memleketlerde siyasi rejimlerinden dolayı, demokrat devletlerde savaştan dolayı hemen hemen bütün Avrupa ülkelerinin doğrudan doğruya sansüre bağlı olduklarını belirtmektedir. Sadak, sansürün bu kadar yoğun olduğu bir dönemde Türkiye'de sansürün olmamasına bazılarının çok şaşırdığını ancak Türkiye'de basının istediğini yazabileceğinin gerçeğın ta kendisi olduğunu söylemiştir. Buna göre Türkiye'de basınla hükümet arasında kendiliğinden bir işbirliği bulunmaktadır. Hükümet herkesin her meselede fikrini açıkça yazmasını faydalı bulmaktadır (Sadak, "Türkiye ve Sovyetler Birliği", Akşam Gazetesi, 24 Şubat 1940, no.7665/1).

Necmeddin Sadak, 26 Nisan 1940'da basın kanununa iki maddenin eklemesi dolayısıyla yazdığı yazısında Büyük Millet Meclisinin demokrasi ve hürriyet prensiplerine ne derece bağlı olduğunu söylemektedir. Sadak, Türkiye'nin basın hürriyetine sadık kalmış ender devletlerden biri olduğunu söylemiştir. Sadak, Sovyetler Birliği'nde basının devletin malı olduğunu, İtalya'da basının sıkı bir sansüre tabi tutulduğunu, Almanya'da gazeteleri propaganda nezaretinin kendisinin çıkardığını, savaşın içinde olmaları dolayısıyla İngiltere ve Fransa'da da sansürün olduğunu söylemektedir. Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya'da çoktan beri gazeteler sansüre uğramaktadır. Sadak, dünyada böylesine sıkı bir sansür varken Türkiye'de basın hürriyetinin yaşanmasının sebebini Türk hükümetini oluşturan insanların gerçek birer demokrat ve cumhuriyetçi olmalarına bağlamaktadır. Sadak, Türk basınının da vatansever, dürüst ve namuskar özelliklere sahip olduğunu söylemektedir (Sadak, "Matbuat Hürriyeti", Akşam Gazetesi, 26 Nisan 1940, no.7727/1).

Hükümetin basını denetimi altına alması bakımından en önemli kozu ise gazete kapatma yetkisine sahip olmasıdır. Basın kanununun 50.maddesi : "memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı, icra vekilleri heyeti kararı ile gazete veya mecmualar, muvakkaten tatil olunabilir" (Koçak, 2003:135) demektedir.

Türkiye'de savaş dönemi boyunca pek çok gazete kapatılmıştır. Aşağıda bazı gazetelerin kaç kere ve kaç gün süreyle kapatıldıkları görülmektedir :

“Cumhuriyet	5 ay 9 gün	5 kez kapatıldı
Tan	2 ay 9 gün	7 kez kapatıldı
Vatan	7 ay 24 gün	9 kez kapatıldı
Tasviri Efkar	3 ay	8 kez kapatıldı
Vakit	12 gün	2 kez kapatıldı
Yeni Sabah	6 gün	3 kez kapatıldı
Akbaba	47 gün	4 kez kapatıldı
Son Posta	11 gün	4 kez kapatıldı
Haber	10 gün	2 kez kapatıldı (Koçak, 2003:138-139).

Ancak en önemli gazete kapatma olayı Alman propagandasını yaptığı gerekçesiyle Cumhuriyet gazetesinin 1942 yılında kapatılmış olmasıdır.

4.3.4. Nadir Nadi-Hüseyin Cahit Yalçın tartışması

1940 Haziran'ın Fransa'nın Almanya'ya teslim olmasıyla artık Almanya'nın Avrupa'da güçlü olduğu bir döneme girilmiştir. Bu sırada Türkiye ile Almanya arasında bir ticaret 25 Temmuz 1940'da bir ticaret anlaşması yapılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 26 Temmuz 1940, no.5822/1).

Nadir Nadi bu anlaşma üzerine 26 Temmuz 1940'da yazdığı yazısında Almanya ile Türkiye'nin ilişkileri desteklemiştir. Nadi'nin Almanya'yı destekler tarzda yazdığı yazısı basının diğer üyeleri tarafından tepki toplamıştır. Nadi, yazısında eski devrin ekonomik şartlarının sömürü aracında olan kapitalizmin çıkarlarına uygun düştüğünü, ancak Nasyonal Sosyalistlerin Almanya'da iktidara gelişinden sonra bunun değiştiğini ve sadece hammadde satabilen, ekonomileri tarıma dayalı ülkelerin sömürülme devrinin sona erdiğini söylemektedir (Nadi, “Yeni Muahedenin Sebep ve Neticeleri”, Cumhuriyet Gazetesi, 26 Temmuz 1940, no.5822/1).

Nadir Nadi anılarında ise özeleştiride bulunmuştur :

“Bu yazıda ileri sürdüğüm düşünceleri bugün de tam paylaştığımı söyleyemem. Eski devrin ekonomik şartları sömürgeci kapitalist çıkarlarına uygun düşmüş de

nasyonal sosyalizm iktidara gelince eşit değerlerin değiş tokuşu yolu açılmış, yani sadece hammadde satabilen tarım memleketlerinin sömürülmesi devri sona ermiş! bu düşüncenin kökünden sakatlığını kabul ediyorum” (Nadi, 1991:91).

Nadi Nadi'nin dört gün sonra 30 Temmuz'da yazdığı yazısı ise Hüseyin Cahit Yalçın ile polemige girmesine neden olmuştur. Nadir Nadi bu yazısında Avrupa'daki Alman realitesini bütün Avrupa'nın kabul etmesi gerektiğini şu sözlerle dile getirmektedir :

“Dünya realiteyi olduğu gibi görmeye mecburdur...Bugün Avrupa'da bir Alman kudreti yaşıyor. Bu kudretin menbaı kemiyet ve keyfiyet itibarıyla Alman birliğinden gelir. Alman birliği ise bir veya birkaç şahsın değil, tekamül eden bir fikrin, binaenaleyh tarihin eseridir...

Aynı dili konuşan, aynı kültüre aynı emellere malik 90 milyonluk bir kitle, Avrupa'nın ortasında artık tek devlet teşkil ediyor. Bu realitedir ve bunu olduğu gibi kabul etmek lazımdır. 90 milyonluk insanın Avrupa için bir tehlike olacağını ileri sürerek Alman birliğini parçalamaya uğraşmak, tarihi tersine yürütmek gayretine benzer. Alman birliğini parçalamak için milliyet fikrini öldürmekten başka çare kalmamıştır. Bu fikir yaşadığı müddetçe hiçbir milleti devamlı olarak parçalamak kabil olamayacaktır. Avrupa devletleri realiteyi olduğu gibi görmeli ve yollarını ona göre tayin etmelidir...” (Nadi, “Alman Milleti ve Avrupa”, Cumhuriyet Gazetesi, 30 Temmuz 1940, no.5826/1).

Nadir Nadi'nin 30 Temmuz 1940'daki yazısına Hüseyin Cahit Yalçın Yeni Sabah'ta 31 Temmuz'daki yazısıyla cevap vermiştir. Yalçın yazısında Nadi'nin Alman realitesini hürmet edilmesini tavsiye ettiğini eleştirmektedir. Yalçın, Nadi'nin makalesinden şu sonuçları çıkarmıştır. Buna göre savaşa bitmiş ve Almanya'nın galip gelmiştir. İngiltere'nin yarın savaşa kazanacağını düşünmek hayal peşinden koşmaktan başka bir şey değildir. Almanya 90 milyonluk bir kitledir biz de Almanya'nın nüfuzuna tabii olup, boyun eğelim. Yalçın, bu fikirlere kesinlikle katılmadığını, Almanya'nın galibiyetinin bir realite olmadığını, Almanya'nın galip geldiğini düşünenlerin delalet içinde olduğunu söylemektedir (Yalçın, “Bugünkü Realite”, Yeni Sabah, 31 Temmuz 1940, no.808/1 ve 5).

Nadir Nadi 1 Ağustos'taki yazısında ise İngiltere'nin, Fransa'nın yenilmesinden sonra savaşa devam ettiğini belirtmiş ve savaşın bütün ülkelerin hayat haklarını tanıyan yeni

bir düzen ile sonuçlanmasını temenni etmiştir. Nadi daha sonra Türkiye'nin durumundan bahsetmiştir. Nadi, Türkiye'nin kimselerin toprağın gözü olmadığını, ne de diğer ülkelerin rejimlerine düşman olmadığını, Türk dış politikasının Almanya ve İtalya'ya karşıda bir düşmanlık taşımadığını belirtmiştir. Nadi, Türkiye'nin milli menfaatlerine ve istiklaline bir tecavüz olmadığı sürece Almanya ile İtalya'yı düşman farz etmenin Türk siyaseti ve menfaatlerine ters olduğunu söylemiştir (Nadi, "Avrupa Buhranı Karşısında Türkiye", Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ağustos 1940, no.5828/1 ve 3).

Görüldüğü gibi Nadir Nadi bu makalesinde Türkiye'nin Almanya ile iyi geçinmesi gerektiğini ima etmektedir. Nadir Nadi'nin bu yazısı, Hüseyin Cahit Yalçın'ın dışında başka gazetelerin de tepkisini çekmiştir.

Örneğin Zekeriya Sertel, 2 Ağustos 1940'da Tan'da yazdığı yazısında Almanya'nın milliyetçi değil, ırkçı olduğunu söylemiştir. Sertel, Almanya'nın Türkiye gibi kendi milli sınırları içinde istiklalini temin etmeye çalışan bir devlet olmadığını, dünya üzerinde hegemonya kurmak isteyen emperyalist bir devlet olduğunu belirtmiştir. Sertel ayrıca Türkiye'de bu tehlikeye karşı bir reaksiyon varsa bunun milli istiklalimize olan aşkıımızın bir ifadesi olarak kabul edilmesi gerektiğini söylemektedir (Sertel, "Realiteleri Doğru Görmek", Tan Gazetesi, 2 Ağustos 1940, no.1799/1).

Hüseyin Cahit Yalçın ise Nadir Nadi'ye cevabını 1 Ağustos'taki "Felaket Doğuracak Fikirler" başlıklı yazısında vermiştir. Yalçın yazısında, barış zamanı olsa ülkenin dış politikasına ait farklı fikirlerin basında tartışılabileceğini ancak savaş zamanında hükümetin dış politikasına ters düşen değerlendirmelerin yayınlanamayacağını savunmaktadır. Yalçın, Türkiye'nin müttefiklerin safına geçtiğini Nadir Nadi'nin ise bu dış politikaya açıkça muhalefet ettiğini, savaşa zamanında böyle düşüncelere katiyen izin verilemeyeceğini belirtmektedir (Yalçın, "Felaket Doğuracak Fikirler", Yeni Sabah, 1 Ağustos 1940, no.809/1).

Hüseyin Cahit Yalçın'ın görüşleri, hükümetin savaş boyunca basından beklentisini oluşturan zihniyeti yansıtması bakımından önemlidir. Yalçın, aynı zamanda bir milletvekilidir. Bu yazısında da gazetecilikten çok milletvekilliği kimliğinin ön plana çıktığını görülmektedir. Yalçın bir milletvekili olarak savaşa zamanında ülkenin dış politikasına ters düşen düşüncelerin ifade edilmesine karşıdır. Yalçın, yazısında bu

tarz düşüncelere tahammül edilemez diyerek üstü kapalı bir biçimde meslektaşının susturulmasını istemektedir. Yalçın'ın bu tutumu dönemin basın anlayışını göstermesi bakımından önemlidir. Yalçın'ın bu görüşlerin milli bir çıkar olabilir ancak farklı düşüncelerin susturulmasının istenmesi, dönemin basın mensuplarının bile basın özgürlüğüne saygı duymadıklarını göstermektedir.

Nadir Nadi'nin sert eleştirilerine neden olan makalesi hükümeti de kızdırmıştır. Başbakan Refik Saydam, telefonla Yunus Nadi'yi arayarak, uyarmak gereksinimi hissetmiştir. Nadir Nadi anılarında Başbakanın telefonla uyarısını şu şekilde anlatmaktadır :

“O sabah Refik Saydam, Ankara'dan eve telefon ederek babamla konuştu.

Babamın

-Ne var canım? Ne olmuş yani ?

Dediğini yan odadan duyuyordum. Başbakan yazının çok kötü olduğunda direniyormuş. Yazıyı ancak basıldıktan sonra Refik Saydam'dan biraz önce gören babam, hükümet başkanına bu hatayı ertesi günü kendi yazacağı bir yazı ile düzeltereğini vaad etse idi, mesele herhalde fazla budak salmadan çözülecekti. Fakat babam, önceden görmediği, belki de yüzde yüz paylaşmadığı oğlunun yazısını başbakana karşı savunuyordu” (Nadi, 1991:93).

Nadir Nadi anılarında bu yazıdan dolayı bir özeleştiri de bulunmuştur. Nadi, yazının gerçel eğilimlerini aştığını, kendisinin bir Atatürk milliyetçisi olduğunu, ırkçı, gerici ve sömürgeci ve saldırgan devletlere daima karşı olduğunu söylemektedir. Nadi, yaptığının milletinin emperyalistler arasındaki korkunç boğuşmadan durup dururken güme girmesini engellemeye çalışmaktan başka bir şey olmadığını belirtmiştir (Nadi, 1991:93).

Nadir Nadi 3 Ağustos'taki yazısında ise eleştirileri hafifletmek için Hüseyin Cahit Yalçın'a şu şekilde hitap etmektedir :

“Üstadım,

Sizinle münakaşa etmenin güç bir iş olduğunu bilmez değilim. Siz, bunca sene matbuat hayatında kaelm yürütmüş, mesleğin bütün inceliklerini tecrübe etmiş,

büyük kitlelere nasıl hitap edileceğini öğrenmiş, isminiz üstünüzde, bir üstadınız. Ben ise, hem henüz acemiyim, hem de bu çeşit münakaşalarda istidat görmüyorum kendimde.

Bu itibarla yazımı bir polemik mevzuu değil, meşru bir müdafa telakki etmenizi rica ederim...

Vatandaşlık hukukunu idrak eden, hürriyete her zaman taptığını söyleyen bir Türk muharriri, kendisine nazaran çok daha genç olmaktan başka kusuru olmayan bir arkadaşına karşı böyle (Gayri Meşru) silahlarla hücumla geçemez şüphesiz...

Ben Almanya galip gelmiştir, demedim. Avrupa'da bir Alman realitesinden bahsettim. Bu realiteyi inkar etmek bence memleket menfaatlerine taban tabana zıttır. Çünkü kuruluşunda şahsi hizmetimiz bulunmayan Türkiye Cumhuriyeti, bünyesi itibariyle realist bir devlettir. Bu devlet Almanya ile normal münasebetler güdüyor ve Almanya tarafından milli menfaatlerimize aykırı bir harekete maruz kalmadığı müddetçe de bu devam edecektir. Bunu resmi ağızlar birçok vesilelerle tekrarlamadılar mı ?

İşte realite budur.

...Kısa olmakla beraber, dört senelik meslek hayatımda bir falsı bulunmaması, vatansever ve yaşlı bir Türk gazetecisi sıfatıyla sizi memnun eder, kanaatindeyim (Nadi, "Zaruri Bir Müdafaa", Cumhuriyet Gazetesi, 3 Ağustos 1940, no.5830/1 ve 5).

Dönemin sık görülen uygulamalarının aksine Cumhuriyet gazetesi hemen kapatılmamıştır. Bu arada devreye bizzat İsmet İnönü girmiştir. İnönü, 7 Ağustos 1940'da bir seyahatten dönerken Ankara tren garında kendisini karşılamaya gelen içinde bulunan Yunus Nadi'den Cumhuriyet'in bu tür yayınları kesmesini sert bir dille istemiştir. Nadir Nadi'nin ilk bakışta kano ile ilgili olmayan ama Hüseyin Cahit Yalçın ile girdiği polemikteki gelişmeleri ve İnönü'nün çıkışını üzeri kapalı cümleler ile protesto eden 8 Ağustos 1940 tarihli yazısı, bardağı taşıran son damla olmuştur ve Cumhuriyet gazetesi 10 Ağustos 1940'dan itibaren kapatılmıştır. Gazetenin ne kadar süre ile kapatıldığı bildirilmemiş ancak üç ay sonra gazeteye yayınlarına devam etmesi için izin verildiği telefonla bildirilmiştir (Güvenir, 1991:128-129).

SONUÇ

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefikler ve mihver devletleri arasında bir denge politikası yürüterek savaş dışı kalmayı başarmıştır. Türkiye'nin savaş dışı kalmasındaki en büyük etken ülkenin yönetim yapısından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde CHP tek partidir. Ülke dış politikasını bir piramit olarak düşünürsek piramitin en altında T.B.M.M'yi, onun üstünde CHP meclis grubunu ve en üstte Cumhurbaşkanı İsmet İnönü oluşturmaktadır. Bu piramit ülkenin dış politikasında söz sahibidir. Mecliste her ne kadar farklı görüşler belirtilse de son söz her zaman İsmet İnönü'nün olmuştur. İsmet İnönü, Birinci Dünya Savaşı'nın ülkeye verdiği kayıpları görmüş ve bu yüzden ne pahasına olursa olsun ülkeyi yeni bir savaşa sokmamayı ilke edinmiş bir insandır. Atatürk'ün ölümünden sonra İnönü'ye "Milli Şef" ünvanı verilmiştir. İktidara geldikten sonra dünyanın da buhranlı durumundan dolayı dış politika İnönü'nün kendisinin öncelikli alanı olmuştur.

Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey yetkilileri İnönü'nün başkanlığında haftada beş, altı kez toplanmışlar ve bu toplantılarda İnönü haftanın talimatlarını vermiştir. Tüm diplomatik yazışmalar ve telgraflar hemen İnönü'ye aktarılmıştır. Bu şekilde kendisi her zaman tüm konuları titizlikle inceleyebilmiştir.

İsmet İnönü'nün dış politikada temel prensibi temkinli olmak olmuştur. İnönü'nü başta yapılabilecek bir hatanın sonradan telafi edilmesinin zor olacağını düşünmektedir. Ona göre, savaşın Türkiye'ye hiçbir kazancı olmayacaktır hatta İnönü, savaşa girmenin Türk topraklarını parçalayacağına inanmıştır.

İnönü, Türk dış politikasını düzenlerken duygusallıktan uzak durmaya gayret etmiştir. Her zaman dizginleri elinde tutmak istemiş ve başbakan veya dış işleri bakanlarını olayların akışına göre uygun gördüğü gibi değiştirmiştir. Şükrü Aras'ın yerine Şükrü Saraçoğlu'nun getirilmesi, İngiliz-Türk ilişkilerinin en kötü döneminde, 1944 yılında İngiliz dostluğu uğruna İngilizlerce Alman yanlısı görülen Numan Menemencioglu'nu görevden alması ayrıca savaşın bitimine doğru Sovyetlerle beliren çelişkilerden dolayı anti-Sovyet görüşleri bilinen Şükrü Saraçoğlu'nu görevden uzaklaştırılması ve yerine totaliter tavırlarıyla bilinen Recep Peker'i Başbakan olarak ataması, İsmet İnönü'nün

politikalarına birer örnektir.

İsmet İnönü, bu doğrultuda basını da baskı altında tutmuştur. Sansür olmamakla beraber, basına yoğun bir denetim uygulanmıştır. Hükümete göre basın, iktidarın ve rejimin varlığını sürdürmesi için araçtır. Bu yüzden istenilen görevi yerine getirebilmek için basına her türlü denetimin yapılması da doğal görülmüştür. Hükümet, basını denetleme işini Basın-Yayın Genel Müdürlüğü aracılığıyla yapmıştır. Dış işleri bakanlığı zaman zaman BYGM aracılığıyla gazetelere tebliğler göndermiştir. Bu tebliğlerde basın, değinilmesi gereken ve değinilmemesi gereken konularda uyarılmıştır. Bu yolla hükümetin resmi görüşünün, aynı zamanda basının görüşü olarak da iç ve dış kamuoyuna aktarılmasına özen gösterilmiştir.

Savaş sırasında hükümetin basını yönlendirme yollarından birisi de gazeteci, milletvekilleridir. Bu dönem de asıl meslekleri gazetecilik olan pek çok CHP milletvekili bulunmaktadır. CHP'nin 1939 tarihli nizamnamesine eklenen bir madde ile aynı zamanda milletvekili olan gazetecilerin iç ve dış politika konusunda devlet menfaatlerine aykırı yazı yazmaları yasaklanmıştır.

Ulus gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay, Vakit gazetesi başyazarı Asım Us, Ulus gazetesi dış politika yazarı Ahmet Şükrü Esmer, Yeni Sabah gazetesi başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın, Cumhuriyet gazetesi başyazarı Yunus Nadi, İktidam gazetesi başyazarı ve Cumhuriyet gazetesi yazarı Abidin Daver, Cumhuriyet gazetesi yazarı Necip Ali Küçük, aynı zamanda milletvekili de olan gazetecilerden bazılarıdır.

Gazeteci-milletvekilleri, zaman zaman Türkiye'deki basının Avrupa'daki hiçbir ülkede olmadığı kadar özgür olduğuna yönelik yazılar yazmışlardır. Hükümette değişik zamanlarda Türkiye'de basın özgürlüğünün olduğuna yönelik açıklamalarda bulunmuştur. Hükümet ile basın uyum içinde gösterilmiştir. Bu durum kuşkusuz dış kamuoyuna yöneliktir. Basında yayınlanan düşüncelerin hükümet politikasıyla çeliştiğinde ülkede basın özgürlüğünü vurgulamak hükümete Avrupa devletleriyle olan ilişkilerinde esneklik kazandırmıştır.

Türk basınındaki Almanya aleyhtarı tavır Almanlar tarafından Türk yetkililere şikayet edildiğinde İsmet İnönü ve Numan Menemencioğlu, basının istediğini yazmakta özgür

olduğunu söylemişlerdir. Aynı şekilde İngilizler, Alman yanlısı yazılara dikkat çektiklerinde yine onlara da basın özgür olduğunu belirtmiştir.

Basın, İkinci Dünya Savaşı sırasında hükümet çizgisinde bir yayın politikası izlemiştir. Savaş öncesindeki buhranlı ortamın suçlusu olarak Almanya gösterilmiştir. Önceleri Hitler Almanya'yı Versailles zincirlerinden kurtaran bir lider olarak görülmüşse de Almanya'nın "Hayat Sahası" politikası adı altında emperyalist bir yayılmaya başlaması, basının tepkisini çekmiştir. Almanya'nın Avusturya'yı işgal etmesi ardından Çekoslovakya'nın parçalanması basının Almanya'ya olan tepkisini arttırmıştır. Savaşın hemen öncesinde Almanya'nın Polonya'dan Danzig'i istemesi de eleştirilmiştir. Polonya'nın haklılığı savunulmuştur. Basın, Danzig meselesinden dolayı savaş çıkabileceğine imkan vermemiştir. Basına göre Almanya'nın amacı savaş yapacakmış gibi davranıp istediklerini kabul ettirmektir. 1 Eylül 1939'da Almanya Polonya'ya savaş ilan ettiğinde hayal kırıklığı yaşatmıştır. Savaşın başlaması basındaki Alman aleyhtarlığını da hızla arttırmıştır. Almanya'ya karşı Polonya desteklenmiştir. Daha önce savaşın geniş çaplı olmayacağını düşünen basın Almanya'nın Danimarka ve Norveç'e saldırmasıyla birlikte umutsuzluğa kapılmaya başlamıştır. Tarafsız devletler şiddetle eleştirilmiş onlara müttefiklerin yanında yer almaları tavsiye edilmiştir.

Basın, diğer bir mihver devleti olan İtalya'ya karşı ise ihtiyatlı bir politika takip etmiştir. Savaşa dahil olana kadar İtalya'nın savaşa girmesine ihtimal verilmemiştir. Bunun sebebi olarak da sıklıkla Mussolini'nin akıllı bir lider olduğu gösterilmiştir. Çünkü İtalya'nın savaşa dahil olması, İtalyan menfaatlerine aykırıdır. Basına göre İtalya'nın coğrafyası işgal edilmeye elverişlidir ve İtalya uzun bir savaşı sürdürebilecek hammaddelere sahip değildir bu yüzden Mussolini İtalya'nın savaşa dahil olmasını istememektedir. İtalya savaşa girene kadar basında İtalya'nın barışı koruduğuna yönelik yazılar yer almıştır. Türk basınının bir mihver devleti olmasına rağmen İtalya konusunda bu kadar ihtiyatlı olmasının temel sebebi İtalya'nın savaşa dahil olması durumunda savaşın Akdeniz'e yayılması ve Türkiye'nin de savaşa dahil olması ihtimalidir. Savaş dışında kalmayı kendine ilke edinmiş bir Türkiye için ise bu durum büyük sıkıntılar yaratabilecektir.

İtalya'ya karşı eleştirel yazılar da yer almıştır. Özellikle İtalya'nın Türkiye'yi saf dışı bırakarak kendi önderliğinde yeni bir Balkan Birliği oluşturma düşüncesi ayrıca İtalyan basınının zaman zaman Türkiye'yi Balkanlar üzerinde emelleri olan bir devlet olarak göstermeye çalışması şiddetle eleştirilmiştir.

İtalya'nın 10 Haziran 1940'da İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etmesi basında büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır. İtalya'nın savaşa girmesi aynı zamanda savaşın Akdeniz'e yayılmasına sebep olmuştur. Fransa'nın da yenilgiye uğraması müttefiklerin savaşı kazanacaklarına dair düşünceleri zayıflatmıştır.

Türk basını Sovyetler Birliği'ne karşı da hükümet politikasına uygun olarak olumlu bir yaklaşım göstermiştir. Türkiye'nin amacı Türk-İngiliz-Fransız ittifakına Sovyet Rusya'yı da dahil etmektir. Bu şekilde Almanya'nın tek başına kalarak savaşa girmeye cesaret edemeyeceği umulmaktadır. İngiltere-Fransa-Sovyetler Birliği arasında devam eden Moskova görüşmeleri de basının büyük ilgisini çekmiştir. Moskova görüşmelerinden bir anlaşma çıkması umut edilmiştir. Görüşmeler devam ederken 23 Ağustos 1939'da Almanya ile Sovyetler Birliği arasında Saldırmazlık Paktı imzalanması basında büyük bir şok yaratmıştır. Basındaki genel kanı Sovyetler'in Almanya ile bir anlaşma yapmasının Almanya'yı daha da cesaretlendirdiği yönündedir ancak ilk zamanlarda bu konudan bahsetmemekle beraber bu durumun Türkiye'de hayal kırıklığına yol açtığı da gizlenmemiştir. Basında, Saldırmazlık Paktına olumlu yönde yaklaşımlar da olmuştur. Buna göre Sovyetler hala savaş dışıdır ve bu bir ittifak değildir ayrıca Sovyet Rusya, Almanya ile Saldırmazlık Paktı yaparak Almanya'nın da kuzeye doğru genişlemesi ihtimalini ortadan kaldırmıştır.

Pakta rağmen Türk hükümetinin Sovyetler Birliği ile bir anlaşma yapma umutları devam etmiştir. Bu yüzden Şükrü Saraçoğlu Moskova'ya gönderilmiştir. Görüşmeler herhangi bir anlaşma yapılmadan sona ermiş hemen arkasından da 19 Ekim 1939'da Türk-İngiliz-Fransız ittifakı ilan edilmiştir. İttifaktan hemen sonra basın anlaşmayı Sovyetler'e izah etmeye çalışmıştır. Özellikle anlaşmanın ek 2 nolu protokolüne vurgu yapılarak anlaşmanın Türk-Sovyet ilişkilerine zarar vermeyeceği, Türkiye'nin ittifaktan dolayı Sovyetler Birliği ile kendisini savaşa sürükleyecek hiçbir taahhütte girmedeği belirtilmiştir. Almanya'nın Polonya'ya saldırmasından sonra Sovyet

Rusya'nın da Polonya'dan toprak alması basın tarafından doğal karşılanmıştır. Basın, Rusya'nın Polonya'dan toprak almasını kendi güvenliği açısından yaptığını, emperyalist emeller taşımadığı iddia etmiştir. Ancak Sovyetler Birliği'nin Finlandiya'ya saldırması tepki çekmiştir. Finlandiya'nın ilk zamanlarda Sovyet ordularına büyük direniş göstermesi memnuniyet yaratmıştır. Basında sıklıkla Fin ordularının kahramanlıklarından bahsedilmiştir.

Savaşın ilk yılında Türk-Sovyet ilişkilerinden olumsuz bir durum yaşanmamıştır ancak savaşın sona ermesiyle beraber Türkiye'de büyük bir Sovyet korkusu ortaya çıkacaktır. 1945'teki Molotov-Selim Sarper görüşmeleri sırasında Sovyetlerin Türkiye'den toprak talep etmesi Türkiye'yi batının kucağına daha da atacak ve Türkiye çok yönlü dış politikasından tamamıyla uzaklaşacaktır.

Türkiye'nin müttefiklerle olan ilişkileri ise Lozan anlaşması sonrasında kalan sorunların çözümlenmesiyle gelişmeye başlamıştır. Türkiye ile İngiltere arasında Lozan sonrasında kalan en önemli sorun Musul meselesidir. Musul meselesi Türkiye'nin aleyhine çözümlenmiş de olsa o tarihten sonra Türk-İngiliz ilişkileri düzelmeye başlamıştır.

Türkiye'nin Boğazlar meselesinin çözümü için devletlere verdiği nota, Akdeniz'deki İtalyan tehdidinden çekinen İngiltere tarafından olumlu karşılanmıştır. 20 Temmuz 1936'da imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesiyle Türkiye ile İngiltere'nin ilişkileri daha da yakınlaşmıştır.

Türkiye ile İngiltere asıl yakınlaştıran etken ise yine İtalya tehdididir. İtalya'nın 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'u işgal etmesi ve Oniki adalarda yaptığı aşırı silahlanma Türkiye'nin güvenliğini de tehdit etmiştir. Arnavutluk'un işgaline Yunanistan ve Romanya'ya garanti vererek karşılık vermiştir. Aynı teklif Türkiye'ye de teklif edilmesine rağmen Türkiye tek taraflı bir garantiyi kabul etmemiş ancak iki devlet arasında ikili görüşmeler başlamıştır. Bu görüşmeler sonunda 12 Mayıs 1939'da iki devlet ortak bir deklarasyon yayınlamıştır. Buna göre, Akdeniz'de savaşa yol açabilecek bir saldırı karşısında iki devlet ortak hareket etmeyi ve birbirlerine yardım etmeyi öngörmüşlerdir.

Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkilerin düzelmesi ise İngiltere ile ikili ilişkilere göre daha sonra başlamıştır. Lozan'dan sonra Fransa ile ilgili en önemli sorun Hatay meselesi olmuştur. Türkiye'nin Hatay'ı anavatana katmasından sonradır ki Türk-Fransız ilişkileri düzelmiş, İngiltere ile yapılan ortak deklarasyonun bir benzeri, Hatay anlaşmasının yapıldığı gün Fransa ile de imzalanmıştır. Bu deklarasyonlar üçlü ittifaka giden süreci de başlamıştır.

19 Ekim 1939'da imzalanan Türk-İngiliz-Fransız ittifakı ile birlikte savaş dışı kalmakla birlikte hukuken savaşta müttefiklerin tarafına geçmiştir. İttifak öncesinde müttefiklere özellikle Münih konferansında Almanya'nın emrivakilerine göz yummalarından dolayı eleştirilerde bulunan basın, ittifaktan sonra dilini oldukça yumuşatmıştır. İttifakın barış adına büyük bir hizmet olduğu vurgulanmıştır. Basın, üçlü ittifakın dünya kamuoyunda da büyük bir ilgi gördüğünü, ittifaktan yalnızca Almanya'nın memnun olmadığını belirtmiştir. Almanya'nın Sovyet Rusya'nın da ittifaktan memnun olmadığına yönelik iddiaları da şiddetle reddedilmiştir. Gerçekte ise ittifak Sovyetler'in tepkisini çekmiş ancak Molotov'un ittifaka karşı verdiği nota basında sansüre uğramıştır.

Basında üçlü ittifak sonrasında Almanya aleyhtarlığı daha da artmıştır. Her fırsatta Almanya dünyayı buhrana sürüklemekle suçlanmakta müttefikler ise dünya barışını korumak için savaşa dahil olan ülkeler olarak gösterilmektedir. Basın, Fransa'nın çöküşüne kadar giden süreçte sürekli olarak müttefiklerin başarılarından bahsetmiştir. Almanya'nın galibiyetlerine ise fazla önem verilmemiştir. Basına göre Almanya bazı muharebeleri kazansa da savaşın sonunda kazanan taraf müttefikler olacaktır.

Bu yüzden Fransa'nın çöküşü basında büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu tarihten sonra müttefikleri eleştiren tarzda yazılar çoğalmıştır. Basının o zamana kadar Avrupa'nın en güçlü ordusu olarak gördüğü Fransa ordusu artık eleştirilerin odak noktasıdır. Fransa'nın yenilgisinden dolayı Türkiye adına ortaya çıkan en büyük sorun üçlü ittifaktan dolayı Türkiye'nin savaşa dahil olması gerekliliğidir. Başbakan Refik Saydam, Türkiye'nin bundan sonraki dış politikasına açıklık getirmek için bir nutuk vermiş ve Türkiye'nin savaşı dışı kalmaya devam edeceğini belirtmiştir.

Savaş dışı kalmanın gerekçesi olarak da üçlü ittifakın ek 2 nolu protokolü gösterilecektir. Önceleri savaşın Akdeniz'e sıçramasını ihtimal vermediğinden Türkiye'nin gerektiğinde savaşa dahil olacağını belirten basın da başbakanın izinden gitmiş ve savaş dışı kalmanın Türkiye'nin menfaatlerine daha uygun olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak, savaşın patlak vermesiyle beraber basın, hükümetin dış politikasına paralel olarak müttefik yanlısı ve mihver karşıtı bir yayın politikası yürütmüştür. Basın, tarafsız devletleri, müttefiklerin yanında yer almaya davet etmiştir. Almanya'nın Hayat Sahası eleştirilmiş, savaş suçlusu olarak Almanya gösterilmiştir. Sovyetler Birliği ve İtalya'ya karşı ise ihtiyatlı yaklaşılmıştır. Bu dönemde gazetelerde sıklıkla hükümete ve özellikle İnönü'nün kendisine yönelik övgüler yapılmıştır.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz (1994), **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, Çev., Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul
- ARMAOĞLU, Fahir (2005), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Kitabevi, İstanbul
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Sovyetler ve Anlaşmamız”, **Ulus**, 17 Mayıs, s.3
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Hatay, Fransa ve Türkiye”, **Ulus**, 24 Haziran, s.1
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Fransa ile Yakınlığımız”, **Ulus**, 15 Temmuz, s.1
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Harbin Faydasına İnananlar” , **Ulus**, 19 Temmuz, s.8
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Moskova’daki Müzakereler”, **Ulus**, 27 Temmuz s.1
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Bir Ziyaret Münasebetiyle”, **Ulus**, 5 Ağustos, s.3
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Romanya ve Sulh Bloku”, **Ulus**, 14 Ağustos, s.1
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Son Gayretler”, **Ulus**, 18 Ağustos, s.1
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Almanya ve Sovyetler”, **Ulus**, 25 Ağustos, s.1
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “İlk Şart : Soğukkanlılık”, **Ulus**, 26 Ağustos, s.4
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Vermekle Değil, Konuşmakla!”, **Ulus**, 27 Ağustos, s.1
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Vermekle Değil, Konuşmakla !”, **Ulus**, 27 Ağustos, s.3
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Buhranın Safhaları”, **Ulus**, 29 Ağustos, s.1
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Sulh ve Harp Arasında”, **Ulus**, 30 Ağustos, s.5
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Avrupa Harbi Başlamıştır”, **Ulus**, 4 Eylül, s.1
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Harp ve Diğer Devletler”, **Ulus**, 5 Eylül, s.1
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Harb ve Türkiye”, **Ulus**, 13 Eylül, s.3
- ATAY, Falih Rıfkı (1939), “Nasıl Nerede ve Ne Zaman ?”, **Ulus**, 19 Eylül, s.1

- ATAY, Falih Rıfki (1939), “Sulh İçin Tazyikler”, **Ulus**, 24 Eylül, s.5
- ATAY, Falih Rıfki (1939), “emberleyn’in Nutku”, **Ulus**, 14 Ekim, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1939), “Grup Tebliği Münasebetiyle”, **Ulus**, 18 Ekim, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1939), “Büyük Bir Sulh ve Emniyet Eseri”, **Ulus**, 20 Ekim, s.1 ve
3
- ATAY, Falih Rıfki (1939), “Bulgar Hükümetinin Beyannamesi”, **Ulus**, 26 Ekim, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1939), “Ambargo Kalktıktan Sonra”, **Ulus**, 5 Kasım, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1939), “Neşriyat Cepheleri Arasında”, **Ulus**, 21 Kasım, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1939), “Boşuna Gayretler!”, **Ulus**, 17 Aralık, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Harb Hakkında Yeni Haber ve Tahminler”, **Ulus**, 11
Ocak, s.5
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Sofya Ziyareti Münasebetiyle”, **Ulus**, 15 Ocak, s.3
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Yeniden Doğan Endişeler”, **Ulus**, 17 Ocak, s.6
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Son Belgrat Toplantısından Sonra Balkanlar”, **Ulus**, 10
Şubat, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Son Belgrat Toplantısından Sonra Balkanlar”, **Ulus**, 10
Şubat, s.4
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Finlandiya Sulhnden Sonra”, **Ulus**, 15 Mart, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Türkiyeden Şüphe Ettirmek”, **Ulus**, 3 Nisan, s.5
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Kıyamet Şimalde Koptu”, **Ulus**, 10 Nisan, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “ İhtimalden Hangisi ?”, **Ulus**, 11 Nisan, s.5
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Şimal Darbesine Karşı Hareketler”, **Ulus**, 15 Nisan, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Şimal Darbesine Karşı Hareketler”, **Ulus**, 15 Nisan, s.5

- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Bitarafılık Devri Geçti”, **Ulus**, 26 Nisan, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “İtalyan Buhranı Hakkında Mülâhazalar”, **Ulus**, 7 Mayıs, s.5
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Yirmi Bir Gün Sonra”, **Ulus**, 31 Mayıs, s.1 ve 3
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Büyük Taarruzun Aydınlığı”, **Ulus**, 10 Haziran, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Afrika ve Akdeniz...”, **Ulus**, 14 Haziran 1940, s.1 ve 4).
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Büyük Vazife Başındayız!”, **Ulus**, 16 Haziran, s.5
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Cephede ve Cephe Gerisinde”, **Ulus**, 17 Haziran, s.1
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Fransa’ya Dair Karışık Haberler”, **Ulus**, 21 Haziran, s.5
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Fransa Teslim Olmuştur”, **Ulus**, 26 Haziran, s. 1 ve 5
- ATAY, Falih Rıfki (1940), “Türkiye Vazifesini Yapıyor”, **Ulus**, 28 Haziran 1940, s. 1 ve 3
- AYDEMİR, Şevket Süreyya (1993), **İkinci Adam**, c. II, Remzi Kitabevi, İstanbul
- AYDIN, Mustafa (2008), “Maginot Hattı”, Editör : ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası**, c.I, İletişim Yayınları, İstanbul
- AYDIN, Mustafa (2008), “1939-1941: Alman-Sovyet Dostluğu ve Alman Üstünlüğü Dönemi”, Editör : ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası**, c.I, İletişim Yayınları, İstanbul
- AYDIN, Mustafa (2008), “1939-1941: Savaşın Tarafların Türkiye Rekabeti”, Editör : ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası**, c.I, İletişim Yayınları, İstanbul
- AYKAÇ, Fazıl Ahmet (1939), “Nota Verilmişmiş”, **Akşam**, 15 Temmuz 1939, s.6
- BALTALI, Kemal (1959), **1936-1956 Yılları Arasında Boğazlar Meselesi**, Yeni Desen Matbaası, Ankara

- BURÇAK, Rıfki Salim (1983), **Moskova Görüşmeleri (26 Eylül 1939-16 Ekim 1939) ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara
- DAVER, Abidin (1939), “ Sulh Köprüleri Yıkılmadı amma...”, **Cumhuriyet**, 1 Eylül, s.3
- DAVER, Abidin (1939), “Başlayan Harp Karşısında”, **Cumhuriyet**, 4 Eylül, s.1
- DAVER, Abidin (1939), “Başlayan Harp Karşısında”, **Cumhuriyet**, 4 Eylül, s.6
- DAVER, Abidin (1939), “Şiddet Harbi İnsani Değildir”, **Cumhuriyet**, 6 Eylül, s.1
- DERİNGİL, Selim (2007), **Denge Oyunu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul
- ESMER, Ahmet Şükrü ve Oral Sander (1987), **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara
- ESMER, Ahmet Şükrü (1939), “ Almanya ve Sovyetler”, **Ulus**, 4 Temmuz, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1939), Danzig İçin Harp Çıkar Mı ?”, **Ulus**, 5 Temmuz, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1939), “Almanlara Göre İngiliz-Alman Anlaşması”, **Ulus**, 7 Temmuz, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1939), “Türkiyenin Harici Politikası”, **Ulus**, 9 Temmuz, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1939), “Bitaraf Amerika”, **Ulus**, 13 Temmuz, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1939), “Almanya, Sovyetler ve Baltık Denizi”, **Ulus**, 3 Ekim, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1939), “Alman-Sovyet İşbirliği Karşısında”, **Ulus**, 4 Ekim, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1939), “Romanya-Yugoslavya ve Macaristan”, **Ulus**, 10 Ekim, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1939), “İtalya-Yunanistan” , **Ulus**, 5 Kasım, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1939), “Üçlü İttifak”, **Ulus**, 9 Kasım, s.3

- ESMER, Ahmet Şükrü (1939), “Fillandiya ve Sovyetler”, **Ulus**, 13 Kasım, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1939), “Fillandiya’nın Mukavemeti”, **Ulus**, 24 Aralık, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1940), “İtalyan-Fransız İhtilafı ve İngiltere”, **Ulus**, 5 Ocak, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1940), “Türkiye-Bulgaristan”, **Ulus**, 15 Ocak, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1940), “Almanya ve Boğazlar”, **Ulus**, 16 Ocak, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1940), “Dört Günün Tarihi”, **Ulus**, 5 Şubat, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1940), “İngiltere, Fransa ve Sovyetler”, **Ulus**, 1 Mart, s.1
- ESMER, Ahmet Şükrü (1940), “İtalya’nın Vaziyeti”, **Ulus**, 17 Nisan, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1940), “Norveç’te Vaziyet ve İtalya”, **Ulus**, 2 Mayıs, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1940), “Fransa Niçin Mağlup Oldu”, **Ulus**, 23 Haziran, s.3
- ESMER, Ahmet Şükrü (1940), “Harb Karşısında Türkiye”, **Ulus**, 27 Haziran, s.1 ve 3
- GÜL, Muhittin (2003), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Barış Yayınları, İstanbul
- GÜRÜN, Kamuran (1991), **Türk-Sovyet İlişkileri : 1920-1953**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- GÜVENİR, Murat (1991), **2. Dünya Savaşında Türk Basını**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul
- HART, Liddell (2002), **II. Dünya Savaşı Tarihi**, Çev., Kerim Bağrıaçık, c.I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- “Hem Nalına Hem Mihına” (1939), **Cumhuriyet**, 31 Ekim, s.3
- “Hem Nalına Hem Mihına” (1939), **Cumhuriyet**, 4 Ağustos, s.3
- “Hem Nalına Hem Mihına (1939), **Cumhuriyet**, 28 Ağustos, s.3
- “Hem Nalına Hem Mihına” (1939), **Cumhuriyet**, 3 Eylül, s.3
- “Hem Nalına Hem Mihına”, (1939), **Cumhuriyet**, 7 Eylül, s.3

“Hem Nalına Hem Mihına”, (1939), **Cumhuriyet**, 8 Eylül, s.3

“Hem Nalına Hem Mihına”, (1939), **Cumhuriyet**, 25 Eylül, s.3

“Hem Nalına Hem Mihına”, (1939), **Cumhuriyet**, 26 Eylül, s.3

“Hem Nalına Hem Mihına”, (1940), **Cumhuriyet**, 15 Ocak, s.3

“Hem Nalına Hem Mihına”, (1940), **Cumhuriyet**, 3 Nisan, s.3

“Hem Nalına Hem Mihına”, (1940), **Cumhuriyet**, 19 Nisan, s.3

“Hem Nalına Hem Mihına”, (1940), **Cumhuriyet**, 1 Mayıs, s.3

“Hem Nalına Hem Mihına”, (1940), **Cumhuriyet**, 7 Mayıs, s.3

“Hem Nalına Hem Mihına”, (1940), **Cumhuriyet**, 9 Mayıs, s.3

“Hem Nalına Hem Mihına”, (1940), **Cumhuriyet**, 12 Mayıs, s.3

“Hem Nalına Hem Mihına”, (1940), **Cumhuriyet**, 14 Haziran, s.3

“Hem Nalına Hem Mihına”, (1940), **Cumhuriyet**, 25 Haziran, s.3

İNÜĞÜR, Nuri (1992), **Türk Basın Tarihi**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul

KOCABAŞ, Süleyman (1994), **Türkiye'nin Canı Boğazlar**, Vatan Yayınları, Kayseri

KOÇAK, Cemil (2003), **Türkiye'de Milli Şef Dönemi**, c.II, İletişim Yayınları, İstanbul

KÜÇÜKA, Necip Ali (1939), “Mihver ve Balkanlar”, **Ulus**, 19 Ağustos, s.3

KÜÇÜKA, Necip Ali (1939), “Harbin İnkişaf Safhaları”, **Ulus**, 22 Kasım, s.5

KÜÇÜKA, Necip Ali (1939), “Türkiyenin Politikası”, **Ulus**, 18 Aralık, s.1 ve 3

KÜÇÜKA, Necip Ali (1940), “Konsey Toplantısı”, **Ulus**, 3 Şubat, s.1

KÜÇÜKA, Necip Ali (1940), “Avrupa Harbi Karşısında Birleşik Amerika”, **Ulus**, 5 Mayıs, s.2

KÜÇÜKA, Necip Ali (1940), “Yeni Vaziyet İçinde”, **Ulus**, 11 Mayıs, s.1 ve 3

- KÜÇÜKA, Necip Ali (1940), “Çörçil’in Nutku ve Uçurulan Balonlar”, **Ulus**, 22 Mayıs, s. 1 ve 3
- METİNSOY, Murat (2007), **İkinci Dünya Savaşında Türkiye**, Homer Kitabevi, İstanbul
- NADİ, Nadir (1991), **Perde Aralığından**, Çağdaş Yayınları, İstanbul
- NADİ, Nadir (1939), “İtalyan Matbuatının Neşriyatı Karşısında”, **Cumhuriyet**, 3 Temmuz, s.1
- NADİ, Nadir (1939), “Asıl Zayıf Tarafları”, **Cumhuriyet**, 6 Temmuz, s.1
- NADİ, Nadir (1939), “Bulgaristan Ne Yapacak?”, **Cumhuriyet**, 8 Temmuz, s.8
- NADİ, Nadir (1939), “Bir Sükutu İzahı”, **Cumhuriyet**, 3 Ağustos, s.9
- NADİ, Nadir (1939), “Türk-İngiliz İşbirliği”, **Cumhuriyet**, 5 Ağustos, s.1
- NADİ, Nadir (1939), “Polonyanın Kararı”, **Cumhuriyet**, 10 Eylül, s.6
- NADİ, Nadir (1939), “Harp Kısa Sürebilir mi?”, **Cumhuriyet**, 13 Eylül, s.5
- NADİ, Nadir (1939), “Propagandalar ve Hakikat”, **Cumhuriyet**, 14 Eylül, s.1
- NADİ, Nadir (1939), “Hitlerin Nutku”, **Cumhuriyet**, 21 Eylül, s.1
- NADİ, Nadir (1939), “Varşova Niçin Mukavemet Ediyor?”, **Cumhuriyet**, 26 Eylül, s.6
- NADİ, Nadir (1939), “Ateşe Doğru”, **Cumhuriyet**, 7 Ekim, s.1
- NADİ, Nadir (1939), “Harp Yapmadan Sulh Yapılır mı?”, **Cumhuriyet**, 8 Ekim, s.6
- NADİ, Nadir (1939), “Polonya Unutuldu mu?”, **Cumhuriyet**, 13 Ekim 1939, s.1 ve 3
- NADİ, Nadir (1939), “Ankara Paktından İyi Niyet Sahibi Her Millet Memnun Olmuştur”, **Cumhuriyet**, 24 Ekim, s.1
- NADİ, Nadir (1939), “Hakikat Bizimle Beraberdır”, **Cumhuriyet**, 26 Ekim, s.5
- NADİ, Nadir (1939), “Balkanlılar ve Ötekiler”, **Cumhuriyet**, 28 Ekim, s.1 ve 5

- Nadi, Nadir (1939), “Avrupa ve Sovyet Rusya”, **Cumhuriyet**, 3 Kasım, s.5
- NADİ, Nadir (1939), “İtalya ve Yunanistan”, **Cumhuriyet**, 4 Kasım, s.5
- NADİ, Nadir (1939), “Hani İttifak”, **Cumhuriyet**, 27 Kasım, s.1
- NADİ, Nadir (1939), “Rusya-Fillandiya”, **Cumhuriyet**, 1 Aralık, s.3
- NADİ, Nadir (1940), “Nasıl Müdafaa Edilebilir?”, **Cumhuriyet**, 9 Ocak, s.6
- NADİ, Nadir (1940), “Asıl Tehlike”, **Cumhuriyet**, 12 Ocak, s.5
- NADİ, Nadir (1940), “Balkanlarda”, **Cumhuriyet**, 16 Ocak, s.1
- NADİ, Nadir (1940), “Fillandiyanın Dostları”, **Cumhuriyet**, 29 Şubat, s.5
- NADİ, Nadir (1940), “Finlandiya Vazifesini Yapmıştır”, **Cumhuriyet**, 14 Mart, s.1
- NADİ, Nadir (1940), “Yeni Bir Sulh Taarruzu Karşında”, **Cumhuriyet**, 18 Mart, s.5
- NADİ, Nadir (1940), “Tersine Dönen Roller”, **Cumhuriyet**, 6 Nisan ,s.1
- NADİ, Nadir (1940), “Şimaldeki Harb ve Hadiselerin Muhtemel Neticeleri”,
Cumhuriyet, 11 Nisan, s.1
- NADİ, Nadir (1940), “Almanya İskandinavıyı Kaybederse...”, **Cumhuriyet**, 12
Nisan, s.1
- NADİ, Nadir (1940), “İtalyanın Harbe Girmesi İhtimalleri Karşısında”, **Cumhuriyet**,
18 Nisan, s.1
- NADİ, Nadir (1940), “İtalyanın Yeni Berlin Sefiri”, **Cumhuriyet**, 2 Mayıs, s.5
- NADİ, Nadir (1940), “Norveç Hadisesinden Öğrendiklerimiz”, **Cumhuriyet**, 6 Mayıs,
s.1
- NADİ, Nadir (1940), “İtalyan Müdahalesinden Sonra Vaziyet”, **Cumhuriyet**, 13
Haziran, s.1
- NADİ, Nadir (1940), “Şef Buhranı”, **Cumhuriyet**, 17 Haziran, s.3

- NADİ, Nadir (1940), “Sulh Teklifinden Sonra Vaziyet”, **Cumhuriyet**, 19 Haziran, s. 1 ve 3
- NADİ, Nadir (1940), “Orta Avrupada ve Balkanlarda”, **Cumhuriyet**, 26 Haziran, s. 1 ve 3
- NADİ, Nadir (1940), “Besarabya ve Balkanlar”, **Cumhuriyet**, 29 Haziran, s.1
- NADİ, Nadir (1940), “Müphem İhtimaller”, **Cumhuriyet**, 30 Haziran, s.3
- NADİ, Nadir (1940), “Yeni Muahedenin Sebep ve Neticeleri”, **Cumhuriyet**, 26 Temmuz, s.1
- NADİ, Nadir (1940), “Alman Milleti ve Avrupa”, **Cumhuriyet**, 30 Temmuz, s.1
- NADİ, Nadir (1940), “Avrupa Buhranı Karşısında Türkiye”, **Cumhuriyet**, 1 Ağustos, s.1 ve 3
- NADİ, Nadir (1940), “Zaruri Bir Müdafaa”, **Cumhuriyet**, 3 Ağustos, s.1 ve 5
- NADİ, Yunus (1939), “Görünen Köy Kılavuz İstemez”, **Cumhuriyet**, 10 Temmuz, s.1
- NADİ, Yunus (1939), “Türk-İngiliz Dostluğu”, **Cumhuriyet**, 16 Temmuz, s.8
- NADİ, Yunus (1939), “Hayat Sahası”, **Cumhuriyet**, 22 Temmuz, s.1
- NADİ, Yunus (1939), “Balkan Antantı Canlı ve Sağlamdır”, **Cumhuriyet**, 25 Temmuz, s.1
- NADİ, Yunus (1939), “Moskova Müzakereleri”, **Cumhuriyet**, 28 Temmuz, s.1
- NADİ, Yunus (1939), “Bitarafılık Şekilleri”, **Cumhuriyet**, 6 Ağustos, s.1 ve 9
- NADİ, Yunus (1939), “Balkanların Selameti Balkanlıların Elindedir”, **Cumhuriyet**, 13 Ağustos, s.1
- NADİ, Yunus (1939), “Balkanlar Balkanlılarıdır”, **Cumhuriyet**, 14 Ağustos, s.3
- NADİ, Yunus (1939), “Mütareke ve Konferans Rivayetleri Etrafında”, **Cumhuriyet**, 19 Ağustos, s.9

- NADİ, Yunus (1939), “Alman-Rus Paktı Üzerinde”, **Cumhuriyet**, 24 Ağustos, s.3
- NADİ, Yunus (1939), “Balkanlar Ciddi Karar Günlerindedir”, **Cumhuriyet**, 26 Ağustos, s.3
- NADİ, Yunus (1939), “Alman- Rus Paktı Balkanlıları Asla Şaşırtmamalıdır”, **Cumhuriyet**, 27 Ağustos, s.1
- NADİ, Yunus (1939), “Yugoslavya’da Milli Birlik”, **Cumhuriyet**, 28 Ağustos, s.5
- NADİ, Yunus (1939), “İtalyanın Harbe Girmemesi Takdirinde”, **Cumhuriyet**, 29 Ağustos, s.1
- NADİ, Yunus (1939), “Şimdiki Halde Avrupa Harbi”, **Cumhuriyet**, 5 Eylül, s.6
- NADİ, Yunus (1939), “İtalyanın Bitaraflığı”, **Cumhuriyet**, 11 Eylül, s.6
- NADİ, Yunus (1939), “Sürprizlerin Şaşırtma Hududu”, **Cumhuriyet**, 18 Eylül, s.5
- NADİ, Yunus (1939), “Vaziyet Azçok Aydınlanmış Gibidir”, **Cumhuriyet**, 20 Eylül, s.1
- NADİ, Yunus (1939), “Kuvvet Muvazenesi”, **Cumhuriyet**, 1 Ekim, s.1
- NADİ, Yunus (1939), “Sovyetler-Türkiye Münasebetleri”, **Cumhuriyet**, 6 Ekim, s.1 ve 3
- NADİ, Yunus (1939), “Ateşe Doğru”, **Cumhuriyet**, 7 Ekim, s.1
- NADİ, Yunus (1939), “Türkiye ve Rusya”, **Cumhuriyet**, 19 Ekim, s.1
- NADİ, Yunus (1939), “Türkiye ile İngiltere ve Fransa Arasında...”, **Cumhuriyet**, 20 Ekim, s.1
- NADİ, Yunus (1939), “Meclis Açılırken”, **Cumhuriyet**, 2 Kasım s.5
- NADİ, Yunus (1939), “Avrupa ve Balkanlar”, **Cumhuriyet**, 2 Aralık, s.3
- NADİ, Yunus (1940), “Harb ve Bitaraflar”, **Cumhuriyet**, 4 Ocak, s.1
- NADİ, Yunus (1940), “Belgrad İçtimai”, **Cumhuriyet**, 1 Şubat, s.1

- NADİ, Yunus (1940), “Perde Arkasında”, **Cumhuriyet**, 4 Şubat, s.3
- NADİ, Yunus (1940), “Harb Balkanlara Niçin ve Nasıl Gelemez”, **Cumhuriyet**, 7 Şubat, s.1
- NADİ, Yunus (1940), “Şuurlu Bir Balkanlı : Bulgaristan”, **Cumhuriyet**, 8 Şubat, s.5
- NADİ, Yunus (1940), “Türk-Rus Münasebetlerine Dair”, **Cumhuriyet**, 1 Mart, s.5
- NADİ, Yunus (1940), “Moskova’da ve Roma’da”, **Cumhuriyet**, 11 Mart, s.1
- NADİ, Yunus (1940), “Garbda Asabiyet”, **Cumhuriyet**, 22 Mart, s.6
- NADİ, Yunus (1940), “Boğazlar Rasgele Açılıp Kapanmazlar”, **Cumhuriyet**, 3 Nisan, s.5
- NADİ, Yunus (1940), “Feci Bir Vaziyet”, **Cumhuriyet**, 4 Nisan, s.1
- NADİ, Yunus (1940), “Norveçin Büyük Ehemmiyeti”, **Cumhuriyet**, 15 Nisan, s.3
- NADİ, Yunus (1940), “Bu Harbde Büyükler ve Küçükler”, **Cumhuriyet**, 16 Nisan, s.3
- NADİ, Yunus (1940), “Avrupa Harbi Karşısında Şimali Amerika”, **Cumhuriyet**, 17 Nisan, s.1
- NADİ, Yunus (1940), “Türk-Alman Münasebetleri”, **Cumhuriyet**, 27 Nisan, s.3
- NADİ, Yunus (1940), “Varan Altı Yedi, Sekiz !...”, **Cumhuriyet**, 11 Mayıs, s.3
- NADİ, Yunus (1940), “Amerikanın Sesi”, **Cumhuriyet**, 13 Mayıs, s.1
- NADİ, Yunus (1940), “Nedir Bu Bitip Tükenmez Tehdid ?”, **Cumhuriyet**, 18 Mayıs, s.1
- NADİ, Yunus (1940), “Bütün Milletçe Tutacağımız Tek Yol Milli Birlik Yoludur”, **Cumhuriyet**, 5 Haziran, s.1
- NADİ, Yunus (1940), “Türkiyenin Vaziyeti”, **Cumhuriyet**, 27 Haziran, s.1

- ORAN, Baskın (2008), “Hukuksal Gerekçeler”, Editör : ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası**, c.I, İletişim Yayınları, İstanbul
- ÖZERSAY, Kudret (2008), “Montreux’yle Getirilen Yeni Rejim”, Editör : ORAN, Baskın, **Türk Dış Politikası**, c.I, İletişim Yayınları, İstanbul
- ÖZKIRIMLI, Atilla (1990), **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**, c.I, Cem Yayınevi, İstanbul
- RİZE, Ekrem “Almanya Galip Gelebilir mi ?”, **Cumhuriyet**, 5 Eylül, s.3
- SADAK, Necmeddin (1939), “Harb Olacak mı? Değil. Harb Oluyor!”, **Akşam**, 22 Temmuz, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “İngiltere, Fransa, Rusya Anlaşması”, **Akşam**, 29 Temmuz, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “Dünya Harbinin Yirmi Beşinci Yılı”, **Akşam**, 4 Ağustos, s.4
- SADAK, Necmeddin (1939), “Bir İtalyan Gazetesine Cevab”, **Akşam**, 5 Ağustos, s.4
- SADAK, Necmeddin (1939), “Bu Çıkmazdan Nasıl Çıkılır ?”, **Akşam**, 8 Ağustos, s.11
- SADAK, Necmeddin (1939), “Kral Karol-İsmet İnönü Mülakatı”, **Akşam**, 13 Ağustos, s.4
- SADAK, Necmeddin (1939), “Mihver Devletlerinin Yeni Siyasi Faaliyetleri”, **Akşam**, 17 Ağustos, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “Ağzımız Çok Yandı Yoğurdu Üfleyerek Yiyeceğiz”, **Akşam**, 18 Ağustos, s.10
- SADAK, Necmeddin (1939), “Alman Matbuatına Toptan ve Zaruri Bir Cevab”, **Akşam**, 22 Ağustos, s.10
- SADAK, Necmeddin (1939), “Şüphe ve Tereddüd Devrinin Son Günlerini Yaşıyoruz”, **Akşam**, 25 Ağustos, s.1

- SADAK, Necmeddin (1939), “İngilizler de, Fransızlar da Artık İllallah Diyorlar”, **Akşam**, 31 Ağustos, s.4
- SADAK, Necmeddin (1939), “Nihayet Harp Başladı”, **Akşam**, 2 Eylül, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “Sulh Harbi”, **Akşam**, 5 Eylül, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “Dikkate Değer Bir İtalyan Tebliği”, **Akşam**, 6 Eylül, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “İtalyanın Vaziyeti”, **Akşam**, 10 Eylül, s.8
- SADAK, Necmeddin (1939), “Hakkımıza ve Kuvvetimize Dayanıyoruz!”, **Akşam**, 12 Eylül, s.1 ve 5
- SADAK, Necmeddin (1939), “Macaristan da mı Harekete Gececek ?”, **Akşam**, 17 Eylül, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “Son Hadiseler ve Türkiye-Rusya Dostluğu”, **Akşam**, 20 Eylül, s.4
- SADAK, Necmeddin (1939), “Hitler, Sinirli!..”, **Akşam**, 21 Eylül, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “İngiltere ve Fransanın Cevabı”, **Akşam**, 23 Eylül, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “İtalyanın Son Teşebbüsleri”, **Akşam**, 26 Eylül, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “Avrupa Harbi ve Balkanlar”, **Akşam**, 1 Ekim, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “Sulh Taarruzu”, **Akşam**, 2 Ekim, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “Moskova Müzakereleri ve Türkiye-İngiltere Münasebetleri”, **Akşam**, 6 Ekim, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “İngiliz Başvekilinin Nutkundan Sonra”, **Akşam**, 14 Ekim, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “Türkiye, İngiltere, Fransa İttifakı”, **Akşam**, 20 Ekim, s.1
- SADAK, Necmeddin (1939), “Türkiye, İngiltere, Fransa İttifakı”, **Akşam**, 20 Ekim, s.

1 ve 4

SADAK, Necmeddin (1939), “Muahedenin İyi Anlaşılması İçin Bazı İzahlar”,
Akşam, 21 Ekim, s.4

SADAK, Necmeddin (1939), “İtalya ve Balkanlar”, **Akşam**, 27 Ekim, s.1 ve 4

SADAK, Necmeddin (1939), “Sovyetlerin Terhis Kararı”, **Akşam**, 25 Kasım, s.1

SADAK, Necmeddin (1939), “Türkiye Her Devletin Dostluğuna Kıymet Verir, Hiçbir
Devletin Düşmanlığından da Korkmaz!”, **Akşam**, 9 Aralık, s1

SADAK, Necmeddin (1940), “Türkiye ve İtalya”, **Akşam**, 8 Ocak, s.8

SADAK, Necmeddin (1940), “Balkan Misakı ve Bulgaristan”, **Akşam**, 19 Ocak, s.4

SADAK, Necmeddin (1940), “Hakikati Olduğu Gibi Görmek”, **Akşam**, 21 Ocak, s.1

SADAK, Necmeddin (1940), “Almanya Tekrar Balkanlara mı Dönüyor?”, **Akşam**, 24
Ocak, s.1

SADAK, Necmeddin (1940), “Belgrad İçtimainın Mühim Hadisesi Bulgaristanla
Anlaşmaya Doğru Atılan Büyük Adımdır”, **Akşam**, 4 Şubat, s.1

SADAK, Necmeddin (1940), “Türkiye ve Sovyetler Birliği”, **Akşam**, 24 Şubat, s.1

SADAK, Necmeddin (1940), “Almanyanın Teşebbüsleri”, **Akşam**, 10 Mart, s.1

SADAK, Necmeddin (1940), “Almanya, İtalya’yı Harbe Sürükleyebilir mi?”, **Akşam**,
11 Mart, s.10

SADAK, Necmeddin (1940), “Türkiyenin Emniyet Sahası”, **Akşam**, 13 Mart, s.10

SADAK, Necmeddin (1940), “Tarihe Geçen Bir Kahramanlık Destanı : Finlandiya”,
Akşam, 14 Mart, s.1

SADAK, Necmeddin (1940), “Sovyet Rusyanın Emelleri”, **Akşam**, 16 Mart, s.8

SADAK, Necmeddin (1940), “Hitler-Mussolini Mülakatı”, **Akşam**, 20 Mart, s.10

SADAK, Necmeddin (1940), “Fransadaki Hükümet Tebeddülü”, **Akşam**, 22 Mart, s.1

- SADAK, Necmeddin (1940), “Berlin, Roma, Moskova Üçlüsü Mümkin Müdür ?”,
Akşam, 1 Nisan, s.1
- SADAK, Necmeddin (1940), “Almanyanın Yeni Taarruzları”, **Akşam**, 10 Nisan, s.8
- SADAK, Necmeddin (1940), “İtalya’nın Siyaseti”, **Akşam**, 20 Nisan, s.8
- SADAK, Necmeddin (1940), “Matbuat Hürriyeti”, **Akşam**, 26 Nisan, s.1
- SADAK, Necmeddin (1940), “Almanya İçin Mağlubiyet Mukadderdir”, **Akşam**, 6
Mayıs, s.10
- SADAK, Necmeddin (1940), “Daha Evvel Davranmak”, **Akşam**, 8 Mayıs, s.1
- SADAK, Necmeddin (1940), “İki Milleti İçinden Gördük”, **Akşam**, 31 Mayıs, s.1 ve 4
- SADAK, Necmeddin (1940), “Bekliyelim”, **Akşam**, 1 Haziran, s. 1 ve 5
- SADAK, Necmeddin (1940), “İtalya Niçin Hala Harbe Girmiyor”, **Akşam**, 3 Haziran,
s.5
- SADAK, Necmeddin (1940), “Harici Siyasetimiz Vatanın Selameti İçin En İsbetli
Yoldur”, **Akşam**, 4 Haziran, s.1 ve 4
- SADAK, Necmeddin (1940), “İttifak Siyasetimizde ve Harb Harici Vaziyetimizde
Değişiklik Yoktur”, **Akşam**, 17 Haziran, s.1
- SADAK, Necmeddin (1940), “Fransa’nın Büyük Karar Günü”, **Akşam**, 19 Haziran,
s.1
- SADAK, Necmeddin (1940), “Perişan Fransa”, **Akşam**, 25 Haziran, s.1 ve 5
- SADAK, Necmeddin (1940), “Balkanlar Sulhu”, **Akşam**, 30 Haziran, s.1 ve 4
- SANDER, Oral (1998), **Siyasi Tarih : 1918-1994**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul
- SERTEL, Zekeriya (1968), **Hatırladıklarım**, Yaylacık Matbaası, İstanbul
- SERTEL, Zekeriya (1940), “Realiteleri Doğru Görmek”, **Tan**, 2 Ağustos, s.1

- SOYSAL, İsmail (1999), **Çağdaş Türk Diplomasisi : 200 Yıllık Süreç**, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- ŞAPOLYO, Enver Behnan (1969), **Türk Gazeteciliği Tarihi**, Güven Matbaası, Ankara
- TOGAY, Muharrem Feyzi (1939), “Moskova Müzakereleri”, **Cumhuriyet**, 3 Temmuz, s.2
- TOGAY, Muharrem Feyzi (1939), “Avrupa Sulhü Lehistanın Elinde”, **Cumhuriyet**, 4 Temmuz, s.2
- TOGAY, Muharrem Feyzi (1939), “İngiliz Parlamentosu ve Sulh”, **Cumhuriyet**, 5 Ağustos, s.2
- TOGAY, Muharrem Feyzi (1939), “Almanya-Lehistan Harbi”, **Cumhuriyet**, 3 Eylül, s.2
- TOGAY, Muharrem Feyzi (1939), “Harp ve Abluka”, **Cumhuriyet**, 9 Eylül, s.2
- TOGAY, Muharrem Feyzi (1939), “Türkiyenin Harici Siyaseti”, **Cumhuriyet**, 29 Ekim, s.2
- TOGAY, Muharrem Feyzi (1940), “Finlandiya Harbi”, **Cumhuriyet**, 29 Ocak, s.3
- TOGAY, Muharrem Feyzi (1940), “Fin-Rus Sulhu”, **Cumhuriyet**, 14 Mart, s.2
- TOGAY, Muharrem Feyzi (1940), “Balkanlarda Harb Tehlikesi”, **Cumhuriyet**, 18 Nisan, s.2
- TOGAY, Muharrem Feyzi (1940), “Fransanın Sulh Teklifi ve İngiltere”, **Cumhuriyet**, 18 Haziran, s.2
- ÜLMAN, Haluk (1961), **İkinci Cihan Harbinin Başından Truman Doktrinine Kadar Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri : 1939-1947**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara
- ÜNAL, Kemal (1940), “Son Taarruz”, **Ulus**, 12 Mayıs, s.1
- ÜNAL, Kemal (1940), “Birleşik Amerika ve Harp”, **Ulus**, 17 Mayıs, s.5

WEİSBAND, Edward (1974), **İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası**, Milliyet Yayınları, İstanbul

YALÇIN, Durmuş, Y. Akbıyık, D.A. Akbulut, M. Balcıoğlu, N. Köstüklü, A. Süslü, R.Turan, C. Eraslan, M. A. Tural (2005), **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara

YALÇIN, Hüseyin Cahit 1940, “Bugünkü Realite”, **Yeni Sabah**, 31 Temmuz, s.1 ve 5

YALÇIN, Hüseyin Cahit 1940, “Felaket Doğuracak Fikirler”, **Yeni Sabah**, 1 Ağustos, s.1

YALMAN, Ahmet Emin (1970), **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, c.III, Yenilik Basımevi, İstanbul

Ek-1

Resim 1. Ulus Gazetesi (23 Ağustos 1939)

Yazında
23
AGUSTOS
1939
KURUMSAL

Özel Basmaları
Cemal Karakaya
Diyadinin Akademi
TELEFON
M. Kemal
M. Kemal
M. Kemal

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

Bugün
Dün gece İstanbul'da bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda Almanya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanmış olan tecavüz pakti hakkında konuşuldu. Bu toplantıya katılanlar arasında Dışişleri Bakanı İsmet İnönü de vardı. Toplantıda konuşulanlar, bu pakti Almanya'nın Avrupa'da hakimiyetini güçlendireceği ve Sovyetler Birliği'nin çıkarlarına aykırı olduğunu söylediler. Ayrıca, bu pakti imzalamış olan Almanya'nın, Sovyetler Birliği'ne karşı bir saldırıya geçerse, Almanya'nın bu saldırıya karşı bir yardım yapmayacağı da konuşuldu.

Almanya Sovyetler Birliği ile bir ademi tecavüz pakti imza ediyor

Alman Hariciye Nazırı Fon Ribbentrop Moskova'ya gitmek üzere yola çıktı

Vaziyet çok vahim Taymis gazetesine göre

Almanya bu hafta içinde Polonya'ya darbe hazırlıyor

Millî Şef manevralarda Fransız atakçularıyla konuşulurken

Millî Şef

Trakya'dan çok güzel intibalarla ayrıldılar

Edirne, 22 a.s. — Millî Şef İsmet İnönü, dün akşam İstanbul'a dönmek üzere halkın coşkulu tebrikleri arasında Edirne'de istasyonda hususî trenlerine bindikten sonra, Trakya Ünsani Müfettişi General Kâzım Dink ile Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ valileri ile Kırklareli mevhalatını trendeki hususî salonlarında kabul buyurmuşlardır. (Sana 2. inci sayfa)

Berlin, 22 a.s. — Alman İttihakatı birinci Alman ve sovyet hükümetlerinin bir saldırı pakti imzalamaya karar verdiklerini bildirmektedir. Fon Ribbentrop bu husustaki müzakereleri intaç etmek için 23 a.gustosta Moskova'ya gidecektir.

Berlin, 22 a.s. — Ruyter: Berlin'deki ademi-tecavüz pakti hakkındaki haberleri büyük şaşkınlık ve kızgınlıkla karşılayan gazetelerin bu sabah yayretile açılmıştır. Nazi partininin organı olan Völkischer Beobachter gazetesi bu haberi ilk sayfesinde basmış olan bu iki değişikliği ekabaki günün pek istenilen halkın pek ziyade merakla tahrik etmiştir. İttihakların beklemedikleri bir anda gelmiş avadıkları için iddia eden siyasi mahfillerde bu pakti memnuniyetle karşılamıyorlar. (Sana 2. inci sayfa)

Almanya ile Sovyetler Birliği arasında imzalanmış olan tecavüz pakti hakkında konuşuldu. Bu toplantıya katılanlar arasında Dışişleri Bakanı İsmet İnönü de vardı. Toplantıda konuşulanlar, bu pakti Almanya'nın Avrupa'da hakimiyetini güçlendireceği ve Sovyetler Birliği'nin çıkarlarına aykırı olduğunu söylediler. Ayrıca, bu pakti imzalamış olan Almanya'nın, Sovyetler Birliği'ne karşı bir saldırıya geçerse, Almanya'nın bu saldırıya karşı bir yardım yapmayacağı da konuşuldu.

Pasif müdafaa

Fatih Rifik ATAY

Geçen cumartesi günü İstanbul'da hava hücumuna karşı müdafaa tecrübeleri yapıldı. Pasif müdafaa, garp memleketlerinin hemen hepisinde, geniş mükayyada, tanzim edilmiştir. Havadan hücum tehlikesine karşı, en fazla hazırlik galiba Londra şehrinin dedir. Bu şehirde, her hangi bir vazife görebilecek bütün hemşeriler hierce teğkilada bağlandırlar. Desiler mütemadiyen, tecrübeler sık sık tekrür eder. Türkiye'mizin hemen hemen yarı nüfusu-yu yaklaşılan Londra, halkı, yarın sabah hücum edecek teyyaralara karşı ne yapacaklarını, nasıl salınacaklarını, hangi vazifeyi göreceklerini bilmektedirler. Bu meselede halka telkin edilecek esas nokta şudur: yeni harplerde bütün vatandaşlar hizat cepherin içindedirler. Binaenaleyh her vatandaş, düşmanın hava hücumundan beklediği maksadı iflas ettirmek için, tıpkı siperde nefer gibi, çalışmak zorundadır. Hava hücumlarının bir gayesi şimendofar köprülerini ve yolları tahrip ederek nakliyatı felce uğratmak, sanayi merkezlerini tatil etmek gibi doğrudan doğruya harbin maddi mesnetleri üzerine tesir yapmaktır, diğer bir gayesi telis, eşiklik ve koya-ku içinde halkın manevrasyonu bozmak, yani milli mücadelenin manevi mesnedi üzerine tesir yapmaktır. Hava hücumlarının ilk hedefi ne mani olmak ordularını ve as- (Sana 2. inci sayfa)

Millî Şef'imizin teşekkürleri

İzmir, 22 a.s. — Rejîsümbur İsmet İnönü ve Bayvekil Dr. Refik Saydam, İzmirde bulunmakta olan Ticaret Vekili Cemal Erçin aşağıdaki teşekkürleri göndermişlerdir:

Bay Cemal Erçin
Ticaret Vekili
İzmir

Anımlı ve minnetli bir çalışmanın eseri olan fuarın açılışında hakkınızda izah olunan anlı duygularınız dolayısıyla teşekkür, fuarın muvaffakiyetli alınmasını dilerim.

İSMET İNÖNÜ
Bay Cemal Erçin
Ticaret Vekili
İzmir

İzmir enternasyonal fuarını açmak itibarında bulunduğunuzdan dolayı teşekkür eder, fuarın muvaffakiyetli ilerleyişini ve başarılarını dilerim.

Dr. REFİK SAYDAM

Mareşalden Millî Şef'e

İstanbul, 22 a.s. — Rejîsümbur İsmet İnönü'ne genel kurmay başkanı mareşal Fevzi Çakmak tarafından aşağıdaki teşğrat gönderilmiştir:

Sayın Türkiye Rejîsümburu
Millî Şef İsmet İnönü

Trakya manevraları dolayısıyla yüksek ihtifasını müşahade olan ben, sizde, millet ve hükümetimizin ihtifasını bir kez daha takvîye amânında bulunduğunuz sarfından Mir inancını ara ederken yüce varlığını en derin saygılarını sunarak büyük itihabı duyuyorum.

Genel Kurmay Başkanı
Mareşal
FEVZİ ÇAKMAK

VAZİYET

Moskova'da İngiliz, Fransız askerî heyetleri ile sovyet mahfillerine bir ziyaret merasimi yapıldı. Almanya, Sovyetler Birliği ile bir ademi tecavüz pakti imzalamaya karar verdi. Bu pakti imzalamış olan Almanya'nın, Sovyetler Birliği'ne karşı bir saldırıya geçerse, Almanya'nın bu saldırıya karşı bir yardım yapmayacağı da konuşuldu.

Berlin'de Sovyet ve Al-manya ademi-tecavüz pakti haberleri büyük şaşkınlıkla karşılandı.

Londra'da Pakti haberi Londra'da büyük şaşkınlıkla karşılandı. İngiltere hükümeti, bu pakti imzalamış olan Almanya'ya karşı bir yardım yapmayacağı da konuşuldu.

Paris'te A.S.M. tecavüz pakti haberleri büyük şaşkınlıkla karşılandı. İngiltere hükümeti, bu pakti imzalamış olan Almanya'ya karşı bir yardım yapmayacağı da konuşuldu.

Moskova'da Sovyetler Birliği hükümeti, bu pakti imzalamış olan Almanya'ya karşı bir yardım yapmayacağı da konuşuldu.

Tokyo'da Tokyo hükümeti, bu pakti imzalamış olan Almanya'ya karşı bir yardım yapmayacağı da konuşuldu.

Varsova'da Varsova hükümeti, bu pakti imzalamış olan Almanya'ya karşı bir yardım yapmayacağı da konuşuldu.

Tecavüze yardım pakti değil, ademi tecavüz pakti

Sovyet mahfillerine göre

Yeni pakti, İngiliz - Fransız - Rus askeri görüşmelerine mani değil

Moskova, 22 a.s. — Heras ajansı bildiriyor: Çok mahfilliyet sovyet mahfillerinin söylediğine göre, Sovyetler Birliği Almanya ile bir ademi-tecavüz pakti imzalamış olmasına rağmen, bu pakti imzalamış olan Almanya'nın, Sovyetler Birliği'ne karşı bir saldırıya geçerse, Almanya'nın bu saldırıya karşı bir yardım yapmayacağı da konuşuldu.

İngiltere ve Fransa'nın kararı kuvete karşı kuvetli mukabele olunacak

İngiliz ve Fransız Büyük Elçileri Sovyet hükümetinden izahat istiyor

Londra, 22 a.s. — İngiltere hükümeti, bu pakti imzalamış olan Almanya'ya karşı bir yardım yapmayacağı da konuşuldu.

Londra'da Paris'te

Londra, 22 a.s. — İngiltere hükümeti, bu pakti imzalamış olan Almanya'ya karşı bir yardım yapmayacağı da konuşuldu.

Paris, 22 a.s. — Fransa hükümeti, bu pakti imzalamış olan Almanya'ya karşı bir yardım yapmayacağı da konuşuldu.

Ek-5

Resim 5. Ulus Gazetesi (2 Kasım 1939)

Ek-6

Resim 6. Akşam Gazetesi (1 Şubat 1940)

Norveç Yalnız Kalmıyacak

Kahramanca Mukavemet Gösteren Şimal Milletine Müttefikler Yardıma Başladı

Balkanlarda vaziyet

Almanyanın Macar hududunda tahşidat yaptığı söyleniyor

İngilizlerin Balkan sefirleri Londrada Lord Halifaxın riyesetinde içtima halinde

Norveç vaziyeti

Daha doğrusu bu yeni vaziyet bir...
 Danimarkaya ve Norveçe tevessül eden yeni tuzum, totaliter cephe karşısında bir cankurtaran umudunu yappır...

Londradaki içtima

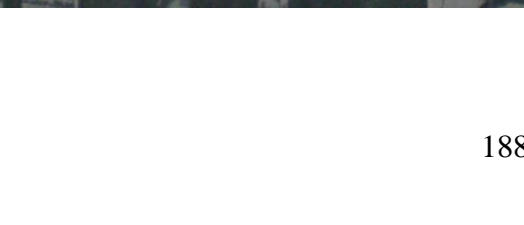
Taymis, müttefikler tarafından Balkanlara emniyet verecek bir hareket hattı takip edilmesini tavsiye ediyor

Elâzığdaki seylâb

Sular inmeğe başladı, erzaksız kalan halkın işeşi için tedbirler alınıyor

Elâzığ 13 (Hususi muhabirimizden) — Sokaklarda iki metreyi, derelerde üç metreyi aşan sel suları inmeğe başladı. Nüfus ziyatının önüne geçildi. Akşarıda bir çök bahçelerin ve tarlaların harap olduğu anlaşıyor.

Abdülhak Hâmid ihtifali

Norveç topraklarında kanlı muharebeler devam ediyor

Kayaklı müfrezeler Alman geri hatlarına sokularak hertürlü irtibatı kestiliyor

İngiliz tayyareleri kuvvetli baskınlar da bulunuyorlar

Londra 13 (Haber) — Norveçte muhavemet, seferberliğe kalkıştık anımsamıza...
 İngiliz tayyareleri Norveç topraklarında kanlı muharebeler devam ediyor...

Almanya ile muhaberet kesildi
 Oslo muhtemeldeki Norveç ordusu komutanı General Erikson, Norveç kurtuluş hareketine keşmeğe muvafak olduklarını ve Oslo'ya besleyen elektrik tesisatını tahrib ettiklerini beyan etmişlerdir.

Narvik'teki Alman deniz ve kara kuvvetleri imha edildi
 Yedi Alman muhribi batırıldı, 5 bin Alman askeri boğuldu

Bitaraf memlek korunma hazırı
 İsveç şehirlerinde ışık yakılması örfi idare tevsi edildi, B ordu erkânile temas

Alman deniz ve kara kuvvetleri imha edildi
 Londra 13 (Haber) — İngiliz donanması Narvik limanındaki Alman deniz kuvvetlerini imha etti.

Britanide Balıca orduunu

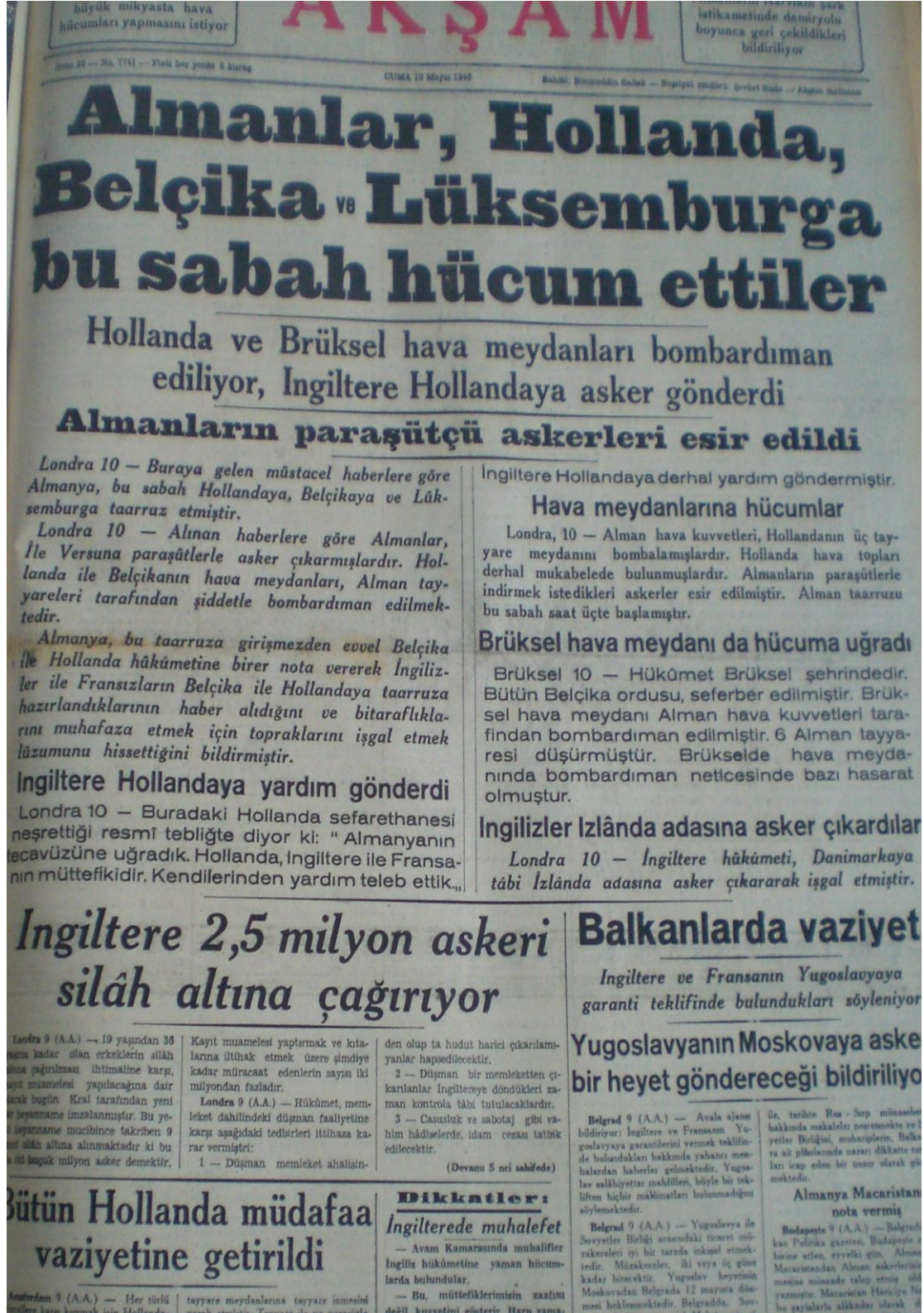

Norveçteki hareket salınışı gösterir

Ek-11

Resim 11. Akşam Gazetesi (10 Mayıs 1940)

M. Turhan Tan'ın
Müdürlüğü
190 Ka
Nispetiye Caddesi
Kadıköy
Tel: 73
Ticari Sicil No: 22
Yayın İzin No: 22
Cumhuriyet Matbaası

Cumhuriyet

İSTANBUL - CAGALOGLU
Sahı 14 Mayıs 1940
Qeydiyyatlı yıl sayı : 5749
Ticari Sicil No: 22
Yayın İzin No: 22

Belinçik
Haberanda çıkar.

Tarihin En Korkunc Harbi Başladı

Liège'in şimalinde milyonlarca askerle 2,000 tank müthiş bir muharebeye tutuştular

Müttefik hava ordusu ve motorize kıt'alar hâkim vaziyette - Liege kalelerinden birini alan Almanlar şarkta ve Moselle'de gerilemeğe mecbur oldular

Balkanlar arasında Anlaşma temeli: Balkan statükosu

Macaristan, geneli malhas tabii hakları koruyarak, her türlü haklarını koruyarak, her türlü haklarını koruyarak, her türlü haklarını koruyarak...

Cenubi Avrupada İtalya - Macaristan Yugoslavya, Rumany tahşidat yapıyorlar

Romada müttefikler aleyhine nümayişler yapıyorlar İngiltere Romayı protesto etti Almanya İsviçre ve İsveç hududlarına da asker yığıyor

“Hedef: Zaferdir!,” Churchill, Mecliste kat'i ittifakla itimad kazandı

Bütün programının harbi kazanmaktan ibaret olduğunu söyleyen Başvekil «Tekmil kuvvetlerimizi bir araya getirip ileri!» dedi

Churchill'in hitabesi

«...»

Holanda Kraliçesi Londraya gitti

Hükümet de Amsterdam'dan ayrıldı, yeni merkez henüz ilân edilmedi

Kraliçe Londrada

Amsterdam bombardımanları

Misrda Muhtelit ordı zamanlara mevzileri is

«...»

Ek-13

Resim 13. Ulus Gazetesi (22 Mayıs 1940)

Çarşamba
22
MAYIS
1940
S KURUS

ULUS Basım ve
Çapı Caddesi, Ankara
ULUS
TELEFON
1975
1980
1985
1990

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Çarpışmaların başladığından beri
kızıl tarafta ve garp cephesinde
gösterdiği başarılar her türlü başarı
yağmuru bir şekilde her tarafı kaplı
cı yapılmış durumda. "Harbe
Tarih" istatistiklerinde istatistikler
var.

Reynaud "vatan tehlikededir!," diyor

Oise nehri sahilinde alman tıyareleri tarafından bombardıman edilen bir ev

Fransız Başvekili Senada dedi ki:

**"Ben mucizeye inanıyorum,,
"çünkü Fransa'ya inanıyorum!,"**

**Almanlar Manş istikametinde
Amiens, Arras şehirlerini aldı**

WEYGAND HARP SAHASINDA!

Alman bombardıman tıyareleri ettiği bir Fransız köyünün manzarası

Milli Şelîmizin 19 Mayıs bayramı dolayısıyla teşekkürleri

Ankara, 21 a.s. — Riyasetiçimhur umumî katipliğinden:
Reisicimhur İsmet İnönü, 19 Mayıs İdman bayramı münasebetiyle resmî mekân ve kurumlarda sair yurd-
dışı mekânlarda da bu günün kutsallığını kıymetli gençliğimizin daima artan başarıları hakkındaki temennilerinin bilâhina Anadolu ajansını memur etmiştir.

C. H. P. Genel Sekreteri doktor Fikri Tuzer

C. H. P. Genel Sekreterliğinin

çok güzel bir teşebbüsü

Halkevleri Resim ve Fotograf sergisi bugün açılıyor

Çörçil'in nutku uçurulan balonlar

Necip Ali KÖÇKA

Alman taarruzlarının başladığından beri siyasi faaliyet âdeti şudur. Herkes garp cephesi başlayan büyük faciyanın nasıl gelişeceğini meraklı takip eden taarruz başladıktan beri üzen hayli uzaklaşan ve ağır zara veren alman ordularının, yukarıdaki bir taş gibi, kuvveti azlığı azaldığı ile tutulacak hissediliyor. Bununla beraber şurasını ilâve etmek lâzım olan taarruz eden muharebeler ükimsenin kati bir hüküm verine imkân henüz hasıl ol-
man ordusunun taarruz he-
artık anlaşılması ve
rübüne karşı tarafın alıma-
in bu muharebeler esasın-
e ordusunun asla yıpran-
masından başka müttetik-
e mantık ve aynı enerji ile
uşmuş bulunması ferah ve-
lerdir. Şimdiye kadar mütt-
Avrupa medeniyetinin
lâhına kadar tahrip edil-

Paris, 21 a.s. — Heras: Başvekil B. Reynaud, bugün öğleden sonra, aynı meclisinde vasiyet hakkında beyanatta bulunmuştur:
— Vatan tehlikededir, demiştir. Vasiyetten hiç bir şeyi gılemiyeceğim. Belçika'nın istiklalden sonra, döğman, Fransız ordusunun Sedan'daki mafseline muazzam bir hücumu kal-

ti. Fransız kataları bu noktada azdı ve en iyi Fransız kataları, Belçikaya gönderilmiştir. İnanılmayacak hatalar yünden — ki bu hatalar cesalandırılacaktır — Meuse üzerindeki köprüler, evvelce derin edilmiş olduğu gibi atılmamıştır. Alman motorlû fırkaları, bu gediğten geçmişlerdir.
(Sonu 2. sayfa)

Almanlar Manş denizine kadar gittiklerini bildiriyorlar Müttetikler tanklarla yapılan saldırıya şiddetle mukavemet ediyorlar

Paris, 21 a.s. — 21 Mayıs sabahı tebliği: Bu gece cereyan eden bir çarpışmalara rağmen Somme ile Cambrai arasında hâlâ müphem olan vasiyette mühim bir değişiklik kaydedilmemiştir. Cephenin diğer muhtelif noktalarında, özellikle Aise üzerinde ve Retel bölgesinde düşman hücumları püskürtülmüştür.
Tıyarelerimizle düşman gosterisinde şiddetli gece bombardımanlarına devam etmiştir.

İngiliz tebliği

Londra, 21 a.s. — İngiliz seferi kuvvetleri umumî kararâğının tebliği:
Buğün, müttetik kuvvetler tarafından muvaffakiyetle bombardıman edilen Escuat nevalileriyle Scape nehrinin cembundaki

Alman motorlû kataları üzerine yeniden hücumları yapılmıştır.
Belçika ordusu, halen devam etmekte olan müddafat harbine geniş mülkayata ve muvaffakiyetle iştirak etmektedir.

Muharebelere ait tafsilât

Londra, 21 a.s. — Royster: Doğu - şimal cephesindeki alman tıyareleri bu bölgeye nakilleden müttetik müddafat kataları tarafından şiddetle püskürtülmüştür. Alman hücumu evvelkinden daha az şiddetle dağılır. Saint - Quentin'in şimalinde ve gar-
bünde müttetik katalarla alman kataları arasında şiddetli muharebeler cereyan etmekte ise de düşman tarafından dün baş-

(Sonu 3. sayfa)

Türk Hava Kurumu yedinci Kurultayı

Yarın Başvekilimizin bir nutku

24 Mayıs'ta Etimesğüt büyük hava gösterileri

Türk Hava Kurumu yedinci kurultayı yarın evinde Başvekilimiz Dr. Refik Saydam'ın bir den evvelki toplantısında encümenler seçimi yapılmış gün saat 14 ten itibaren, Hava Kurumu Meclisi'nde başlayacaktır.

Memleketin muhtelif köşelerini kurultayda temsil etmek üzere intihap edilmiş olan delegelerin çoğu şehrimizde gelmiş bulunmaktadırlar. Kurum, kurultay hazırlarını hükümet nezaretinde kaldıkları günler içinde ve kendilerine havacılık çalışmalarını yakından gözetirebilmek için zengin bir program hazırlamıştır.

Ek-15

Resim 15. Ulus Gazetesi (18 Haziran 1940)

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini İstanbul'da yaptı. 2002 yılında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden mezun oldu. 2008 yılında Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Halen Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans yapmaktadır.